

Szamos Miklós
Apám királysága

Szamos Miklós

Apám királysága
(sorsregény)

Fekete Sas Kiadó
Budapest, 2009

Lejegyezte
KELECSÉNYI LÁSZLÓ

A borítót
Somlai Balázs
tervezte

Az MTA Helyesírási Szabályzatától való helyenkénti eltérés
a szerző kívánságára történt.

© Szamos Miklós, 2009
© Fekete Sas Kiadó, 2009

TARTALOM

Előszó / 7

Golgota / 11

Az élet háborúja / 25

A szaloncukorbiznisz / 35

Kisbicikli / 45

Marcipánrózsa / 59

Győző / 70

Csak második / 83

Ima az életért / 98

Szamosmarcipán / 112

A „zsugások” kártyája / 131

Fele sem tréfa / 147

Mindkettőnknek igaza van? / 163

Cukrászda-ország / 179

Az állam balkeze / 195

Örökségem / 218

„Csak egy alma” / 234

Hazatérés / 252

A vagyontalanítás / 270

Kárpáti fűnyírója / 283

A Ruszwurm vajás tésztája / 296

Aki bennem hisz / 315

Mi volt azelőtt? / 327

Faludy / 341

Elysium / 353

Az ateista halála / 359

Epilógus / 368

ELŐSZÓ

Szamos Miklós cukrász, egykori közgazdász, főkönyvelő, vállalatigazgató stb., ebben a könyvben megírta Szamos Mátyás cukrászt, az apját, a marcipánkirályt.

Szamosmarcipán.

Ezt a szót, fogalmat szerintem minden felnőtt magyar ismeri, hallotta már életében.

Cukrászda-ország.

Ezt a meglepő állítást egy először Németországban kiadott *Magyar Kósztoló* című, enciklopédikus igényű gasztronómiai könyvben olvashattuk. Nem véletlen, hiszen még Széchenyi István gróf, a nagy reformer is el ejtett egyik művében egy fontos mondatot a cukrászatról. Nevezetesen: attól függ egy ország gazdasági állapota, hogy a cukrász azt hiszi-e, az ő munkáján fordul meg az ország sorsa?

Dobostorta-ország.

Somlói galuska-ország.

Ruszwurm-krémes-ország.

„Milyen kár, hogy ez nem bűn!” Stendhal valamilyik novellájában sóhajt föl ekként egy élvezeg asszony, miután elfogyasztotta kedvenc édességét. Remekíró

éleslátása ez a mondat. Jelzi, hogy a finom desszertek, sütemények, torták, csokoládék valamiképp mindig összefüggésben voltak – és vannak – a büntudattal és a jutalmazással.

A kisgyerek, ha jól viseli magát, csokit kap.

A felnőtt, ha le akarja vezetni az idegességét, vagy egyszerűen valamilyen elemi öröme vágyik, betér egy cukrászdába.

A szénhidrát a szellemi teljesítményekhez is nélkülözhetetlen. Rátonyi Róbertről, az egykori kiváló operettszínésről mesélik, hogy idősebb korában fellépései előtt mindig elfogyasztott valamilyen édességet, tortaszeletet, süteményt.

Mindnyájan szeretünk nassolni, mégis sokan titkolják illetén vágyukat, mintha az valami szégyellni való rossz szokás lenne.

Hát nem, és nem!

Most, itt, ebben a könyvben csupa édes dologról lesz szó. Pontosabban arról is.

Boldogtalanok volnánk, hogy ilyen mennyiségben hódolunk a desszertek kultuszának? Lehetséges. Mindenesetre a Szamos család apáról fiúra szálló hagyománya, nem utolsósorban különös leleményük, a marcipánrózsa kultusza nagyban hozzájárult a honi cukrászművesség, a Gerbeaud, a Kugler, a Dobos művének folytatásához.

Cukrászregény lenne ez a kötet? Akár az is, hiszen

némelyik fejezete receptkönyvbe illően mondja el egy-egy édesség, például a krémeskészítés műhelytitkát.

Ám inkább sorsregény, vagy ha ez már túl elkoptattott meghatározás manapság, mondhatnánk, hogy két ember életútját ismerheti meg az Olvasó ebből a novellafüzérből.

Leginkább azonban emlékmű: a beteljesült apa-fiú kapcsolat regénye. Nem mellesleg pedig kiolvashatjuk belőle azt is, miért bukott meg szükségszerűen a szocializmus.

Budavár, 2009. január

GOLGOTA

Gyerekkoromban sokat meséltek nekem az idősebbek. Csak később jöttem rá, miért. Figyeltem rájuk, valósággal ittam a szavukat. Ők meg, koruknál fogva is, szerettek mesélni. Akadt valaki, aki figyelmesen hallgatta őket, s megőrzi emlékeiben, amit tőlük hallott. Úgyhogy sokat tudok, sok öreg mesélt nekem, megosztotta velem tudását, emlékeit, olykor titkait. Később, mikor felnőttem, láttam ám, hogy a gyerekek általában nem figyelnek ilyesmire. Aztán azzal magyarázzák, mentegetik a tudáshiányukat, hogy nem mondtak nekik semmit, hogy nem is szerették őket.

Majkó, a nagyanyám, élete két-három sorsfordulóját sokszor elmesélte. A tragikus sorsfordulókat! Hatgyerekes családból származott. Édesanyját Teodorovicsnak hívták. A Tabánból jöttek ki, azaz föl Szentendrére; ott van az emlékkeresztjük a Duna-parton, az óvárosban. Gabonakereskedők voltak, s valami oknál fogva ide települtek, Szentendrére.

Apám szerint Majkó apja, az ő nagyapja semmirekellő alak volt: pincemester és alkoholista. Szentendre leggazdagabb és legtekintélyesebb családját Huzsvignak hívták. Ők adták sokszor a pópát is. E nagy tekin-

télyű családnál volt a Básics nagypapa pincemester. Abba is halt bele, az alkoholba. Iszik, mint a gödény – tartja a szólás. No, ez az ő esetében száz százaléki érvényes volt. Emiatt elment minden, nem a nagy vagyon, hanem az a kevés, ami adódott.

Ebbe a családba három fiú, három lány született; Majkó negyedikként jött a világra, egy fiú meg egy lány jött még utána. Amikor eljött az ideje, férjhez ment egy délvidéki szerb muzsikushoz. Férje értett a nők nyelvén, behízelve tudott duruzsolni, megszédítette őket. Attrakciószámba ment minden megszólalása. Például ránk hagyott egy kötetnyi népballadát, amit gyűjtött, vagy másolt, vagy netán ő írt – ez sosem derült ki. Mindenesetre remekül zenélt. Szerb zenekarokban játszott.

A szerbektől köztudott, hogy nagyon mulatók. Mármost a férfiak. A mulatás abból áll, hogy összejönnek valahol, valamilyen vendéglátóhelyen. Aztán egyszer csak az egyik előveszi a hangszerét, mondjuk egy tamburát, aztán ezen felbuzdulva a másik is elővarázsol egy gitárt valahonnét, a harmadik erre elkezd énekelni, és egyszer csak együtt van az alkalmi mulató társaság, különös légköre lesz az egésznek: valódi örömmel. Ilyenkor csak egy gond akad: nem tudják abbahagyni. Egyre jobban belelendülnek, és nem számít, hány óra van, hány óra telt már el, csak folyik a zene, árad, mindent elönt és összefog.

A nőknek ilyenkor annyi teendőjük van, hogy ülhet-

nek a sarokban vagy a fal mellett, és nézhetik, hallgathatják férjeiket. Illendőségből azért isznak is közben a férfiak, de szó sincs lerészegedésről, senkit sem kell ölben hazavinni, mert az asztal alá itta magát. A magyar vedel, folyton ott van előtte a pohár. A szerbek isznak egy-egy pohárral, de azzal vége.

Híresek a sztara-vodai búcsúk, kinn, Szentendre külterületén. Összejönnek a családok, olyankor szerbül beszélnek, még azok is, akik már keveset tudnak szerbül. Ez afféle hagyományörzés. Szól a zene, megy a tánc.

Egyszer eljött erre az alkalomra Vujicsics Tihamér. Téblábolt a zenekar előtt, aztán kissé megilletődve elkérte az egyik muzsikustól a hegedűt. Olyan félelmetes mulatást én még nem láttam. „Tihomír” elkezdett zenélni. Ő sem tudta abbahagyni. Közben, míg tartott a cécó, be kellett mennem a városba. Mire visszaértem, Tihomír még mindig extázisban muzsikált. Körülötte már mindenki elfáradt, de ő bírta, húzta kegyetlenül. Az se számított, hogy lassan elfogy a közönség.

Ilyesféle zenész volt Szavics Ljubomír is, aki a család legnagyobb boldogságára megkérte Majkó kezét. A hat gyerek közül épp azét, akire a legkevesebb fényt esett. Se szerbül, se magyarul nem tudott rendesen. Talán az elemi iskola négy osztályát járta ki. Írni tudott, és bigottan vallásos volt. Ha azt hitte, egyedül van, magában beszélt, mormolt valamit rettentő sebesen. Mintha valamilyen zsoltárt ismételtetett volna. Értelme nem volt, annyi szent.

A család nagyon örült, hogy Majkó, úgymond, milyen jól ment férjhez, egy tehetséges zenészhez, akinek jó szakmája, jó állása volt. Beköltöztek a Széna térre, kibéreltek egy lakást, s éltek volna – talán boldogan.

De 1914-et mutatott a naptár. Nyáron kitört a világháború. Ljubomírt azonnal besorozták, és Ljubomír az első ütközetben elesett. Augusztusra Majkó már özvegy volt – és várandós a nagybátyámmal. Visszament hát Szentendrére, ahol is a szerb egyháztól kapott egy le-robbant kis házikót, ott élhetett. Ott lakott a két özvegy a gyermekeivel, mert időközben a testvére, Zsófi is elvesztette a férjét. Két özvegy és két leány- és egy fiúgyermek nevelődött a házban és környékén. Szobakonyha, malacól és vécé az udvaron.

Miklós '14-ben született. A húszas években már munkára lehetett fogni őt is. Úgy éltek, hogy napszámba jártak. Szentendre külterületén, a Kő-hegyen dolgoztak. Majkó mosást vállalt, házakhoz járt, és szegénységi bizonyítványt kapott.

Fiatal nő – egy gyerekkel. Ez az állapot nem sokáig maradhatott így. A háború vége felé beszállásoltak hozzájuk egy délvidéki egységet. Szerbeket a szerbhez. Volt köztük egy katona, akit úgy hívtak, Urszics Mladen. A szerbek lakta baranyai háromszögből származott. Ő úgy mondta, „Baranyabánból”. (Mai neve: Popovac; a határ túloldalán fekszik.)

Urszics – beszélő név. Latin eredetű: annyit jelent, medve.

Jól értsük ezt: a szerb katona, aki most Szentendrére, övéi közé került, az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében harcolt, más határok közt élő övéi ellen. De most, azaz akkor és ott tényleg az övéi közé került. Olyannyira, hogy ebből született az én apám.

Eljöttek látogatóba a rokonok, a baranyai szerbek, felékszerezve, nagyon feketén, éjfélpillantással. Jómódú parasztok voltak, meghallották, hogy fiú utód született, eljöttek csecsemőnézőbe. Magukkal akarták vinni, de Majkó nem adta másodszületett fiát. Így aztán a látogatók dolgukvégezetlenül távoztak. Soha nem hallottunk többé róluk.

Apám 1918. október 1-jén született. Mindig mondogatta, hogy számoljunk csak vissza kilenc hónapot. „Szilveszteri gyerek vagyok”, hajtogatta, s valamiképp büszke volt arra, hogy jókedvben fogant.

Amikor Majkót arról faggattam, milyen volt apám apja, mindig az első férjéről, Ljubomírről mesélt. Hogy így meg úgy, milyen fantasztikus, csodálatos ember volt. Ha kötöttem az ebet a karóhoz, hogy én nem órá vagyok kíváncsi, akkor elkezdett velem üvölni, hogy egy svihák, kurvapécér, szarházi – nem is tudom, miféle rettenetes jelzőket használt rá. Nagy hangon, mélyről jövően tudott üvölni.

Az derült ki a szavaiból, hogy mindent fontosabbnak tekintett a teherbe ejtett Majkónál és a gyerekenél. Hetven év múlva kinyomoztam: nős ember volt, afféle falusi playboy.

Kérdeztem Majkót, hogy milyen nemzetiségű volt.
Láttam rajta, nem érti a kérdést.

Milyen nyelven beszélt általában, kérdezősködtem tovább.

Szerbül, hát milyen nyelven, szerbül!

Így hangzott a válaszüvöltés.

Ennyit tudtam meg tőle, semmi többet.

Ma nehéz elképzelni, hogy milyen nyomorban éltek. Nem elég az elhagyatottság, hogy két gyerek gondja nyomta Majkó vállát, a tetejébe bejött a háború vége utáni szegénység, amikor mindenkinek, még a régebben tehetősebbeknek is rosszabbul ment. Hát még az olyanfajta, napszámból élőknek, mint ők voltak. A legnyomorultabb nyomorban éltek. Éheztek és fáztak – a szó szoros értelmében, ahogy mondom.

Úgy is hitték, ez a világ rendje. A szegény ember éhezik, a szegény ember fázik.

Ha valahogy be tudták szerezni az alapvető szükségleteket, egy kis krumplit, egy kis zsiradékot, egy kis lisztet, netán még egy kis húsféleséget, és a szükséges tüzelő is megvolt télire – az maga Hawaii volt nekik. Ha ehettek, és be tudtak gyújtani a kályhába, az már csodának számított. Rendes ruháról, ünneplőről nem is ábrándozhattak.

Így éltek a két fiúval. Jött a spanyol. A háború vége utáni nagy járvány.

Majkó is megkapta, Miklós is megkapta. Ott feküdt

a kis csecsemő mellettük, de ő nem kapta meg. Rettenetes lázban fetrengtek, apám meg rugdalózott mellettük az ágyon.

Túlélték.

Maradt a nyomor, a szegénység, a kilátástalanság.

Így indult apám élete. Igazából az utca nevelte. Majkó egész nap dolgozott, a gyerekek iskolába jártak.

Amennyire rendes gyerek volt Miklós, apám mindenben az ellentéte. Hírhedten nevelhetetlen. Híresen rossz. Olyan, akit mindennap verni kellett.

Ahogy mesélték, Majkó minden áldott nap megrakta. Bármivel, ami a keze ügyébe esett, kapanyéllal, kerítésléccel, fakanállal. A bátyja meg üvöltve ugrált körülöttük, hogy hagyja abba, hagyja abba. Ez mindennapos eseménynek számított náluk. Szinte egész Szentendre hallotta Majkó üvöltését.

Apámat a magyarok Matyinak nevezték el. Talán azért ragadt rá ez a név, mert kis növésű volt.

A szentendreiek sokszor mesélték, hogy egyszer a patak melletti topolyafák egyikére felmászott Matyi. Lehetett akkor olyan 7-8 éves. Felmászott, de nemcsak úgy félig-meddig, hanem a legeslegtetejére.

Onnan aztán persze leesett. Életben maradt, hiszen akkor nem mesélhetném ezt a sztorit. Úgy zuhant lefelé, hogy a jellegzetesen felfelé álló ágak lassították az útját. Viszont össze-vissza karistolták az arcát, a testét.

Mikor leért, vérben úszott mindene, de semmije sem tört el.

Hazament. Majkó lemosta róla a vért, aztán látta, hogy semmi baja. Akkor verte meg talán legjobban.

Mégsem használtak ezek a nagy verések. A legnagyobb szegénység közepette egyszer fogta magát, s bement a szerb henteshez, és készíttetett egy hatalmas császárszömlés, sonkás szendvicset. Jóízűen megette.

Mikor a hentes a fizetés felől érdeklődött, mondta neki, hogy majd az anyja, azaz Majkó jön, és kifizeti.

No, ebből is nagy verés lett aztán.

Ez úgy derült ki, hogy egyszer, jóval később, mikor ez történt, mondja nekem apám, hogy ma már nincsenek igazi zsömlék. Elkezdett mesélni, hogy milyen volt egy úgynevezett békebeli zsömlé, s hogy micsoda finom sonkák lógtak a hentesnél, és milyen finom volt együtt a foszlós, fehér zsemle és az ízes, füstölt sonka.

Ha olyan szegények voltatok, ahogy mesélni szoktad, honnan tudod, hogy milyen volt akkor a sonkás zsömlé, kérdeztem tőle.

Akkor elmesélte, hogy hitelbe kérte a hentestől.

Na és anyád mit szólt, firtattam.

Mit, mit? Hát megvert.

Tudtad előre, hogy megver, és mégis kérted a zsemlet meg a sonkát?

Látod, lehet, hogy ezért maradtam élve. Mert az evés mindig előbbre való dolognak számított nekem. Nem törődtem a következményekkel, ettem. Miklós, a bátyám, a jó fiú, meghalt tüdővészben. Én túléltem. Ettem.

Két gyerek. Mindketten az éhenhalás ellen küzdenek. S akkor az egyik bemegy a henteshez, a másik nem mer. Az egyik eszik, a másik hagyja magát. Elhagyja magát, átadja magát a sorsnak. Apám meg küzdött ellene. Megküzdött a sorssal. Ha kellett, akkor sokás zsemlével küzdött. Miklós nem tartott vele, pedig ő volt az idősebb. Talán el se fogadta volna, ha apám hívja, kínálja, ösztönzi.

Kijárták a hat elemit, aztán a négy polgárit is. Ilyen feltételek között. Miklós a szobafestő-mázoló szakmát tanulta ki. Ezer mesterré vált, aranykeze volt, mondták rá. Egy bicskával néhány fadarabból csodát tudott művelni. Mindenhez értett, a kézügyesség zsenijeként tartották számon. Csak tanulni nem szeretett, de hát úgysem járt volna egyetemre vagy főiskolára. Apám ellenben nagyon jó tanuló volt, vágott az esze, mint a beretva.

Majkó tizenhat éves korában elvitte apámat egy lakatoshoz inasnak. Apám másnap megszökött, feléje se nézett többet a műhelynek. Inkább bejárt Pestre, állást keresni. Szakács szeretett volna lenni, hogy legyen mindig ennivalója. Ez élete központi kérdésévé vált.

Gyalog ment be, és jött vissza Szentendrére. Tizenhat éves volt, és cirka 155 centi magas.

Állást persze nem kapott sehol. Mindenünnen elküldték, igazán tán észre se vették a kis növésű gyere-

ket. Sötétedés előtt, még utoljára bemerészkedett az Augustzt cukrászdába a Krisztinavárosban.

Mondta ott valakinek, hogy mit akar. Az kapásból elküldte őt.

Már éppen letörten ballagott kifelé, mikor utána szólt egy pincérnő, aki hallotta a párbeszédüket.

„Kisfiú, várjon csak!”

Olyan apró termetű volt, hogy nem sértődhetett meg ezen. Különben is, állást keresett.

„Maga cukrásznak szeretne tanulni?”

„Igen, annak”, csillant föl apám szeme.

„A főnök most nincs itt, de nemsokára jön. Akivel beszélt, az csak pincér. Üljön le, és várja meg Augustzt urat.”

Augustzt úr kisvártatva meg is érkezett.

Apám odament, összecsapta a bokáját, mintha szolgálatra jelentkezne. Viselkedni nagyon tudott, már akkor is.

Szávics Mátyásként mutatkozott be.

Talán az lett a mázlija, hogy Augustzt József úr, a tulaj, úgyszintén alacsony növésű emberke volt. Végigmérte az önjelölt cukrásztanoncot.

„Hány éves vagy, fiam?”

„Tizenhat.”

„S nem nőttél nagyobbra?”

Csacsi kérdés, de apám nem hagyta magát, csak nemet intett.

„És hány iskolád van?”

Folytatódott a kihallgatás.

„Hat elemi és négy polgári.”

„Igen?”

Ezen Augustt úr elcsodálkozott.

„És cukrász akarsz lenni?”

„Igen. Szeretnék.”

„Akkor fölveszlek.”

Ezzel az ügy elintéződött.

Apám beköltözött Budára, a Krisztinába, a mai Déryné helyén működő egykori Augustt cukrászdába. Inas lett, és szállást is kapott, ahol megalhatott.

Így lett belőle cukrász.

Miklós, a bátyja sorsa egészen másként alakult. Becsület és jóság vezérelte az útját. Mindezt a fényképein is lehetett látni. Nyugalom és jóság áradt róluk. Majkó elsőszülött fia. Mindent ő csinált otthon. Igazi ezermester vált belőle. Hívták sokfelé, szerették és becsülték.

Apám meg tizenhat éves koráig ott élte mellette az utcagyerekek életét – fékezhetetlenül. Amikor dolgozni kellett volna, például kapálni a kertben, vágott kettőt a földbe, s aztán amikor azt hitte, senki se látja, messzire hajította a szerszámot, és elkezdett futni, be Szentendrére, de akár Pestig vagy a világ végéig is elszaladt volna, csak ne kelljen a földet kaparnia.

Menekült, mezítláb, csak el onnan, a családból is, Szentendréről is. Mikor cukrásztanonc lett, Miklós maradt otthon, őrá maradt minden gond, probléma a ház körül. Meg is lett ennek a következménye. A kisgyerek-

kori alultápláltság meg a későbbi szegénység folyamán-nyaképp tébécét kapott. Súlyos beteg lett. Nemcsak ő, hanem a környezetében nagyon sok fiatal. Mikor ráérős idejükben összejöttek kinn az utcában a fiatalok, mert hát hol is gyűltek volna össze, ha nem az utcán, majdnem mindegyik tébécés volt. S nem a lányokról vagy valamilyen szórakozásról, akár evés-ivásról beszélgettek, ellenben azt latolgatták, kinek mennyi ideje van hátra. Húszas éveik elején járó fiúk, akik előtt ott állt még az egész élet – elvileg, arról beszélgettek, hogy te meg te még meddig húzod. Ki, mikor fog meghalni.

Szanatórium, kezelés, hegyi levegő – meg sem fordult a fejükben. Talán nem is tudtak róla, hogy így ideig-óráig késleltetni lehet a befejezést, haladékot nyerni a sorstól.

Morbus hungaricus.

Hát ők voltak a kis „hungaricusok”, akik növelték a halálozási statisztikát. Ők, a szentendrei szerb fiúk.

Apám megúsza ezt.

Fanatikusan dolgozott és tanult Augusztnál. Amikor felszabadult, húszévesen megkapta a segédlevelét, kapott egy jó öltönyt meg egy pár új cipőt. Majkó meg Miklós gürcölte össze az árát.

Akkor meg belevetette magát az életbe, abba, amit ő annak gondolt. Napi tizenkét órát dolgozott, talán ha négyet aludt. A többi időt szórakozással töltötte. Magyarán éjszakázott. Ideje nem akadt arra, hogy kimen-

jen Szentendrére az anyjához meg a beteg bátyjához. Mikor is lett volna? Dolgozott és szórakozott, aztán megint csak dolgozott és szórakozott.

Egyszer Majkó végső kétségbeesésében írt neki egy levelet, vagy lediktálta valakinek. Megírta, hogy segítségre szorulnak, mert Miklós nagyon beteg, nemigen tud már dolgozni.

„Mladene (így szólították szerbül) eddig segítettünk téged, hogy tanulj, de most neked kéne visszasegíteni minket, mert bajban vagyunk.”

Mellesleg apám mesélte nekem, hogy amikor felszabadult és mestervizsgát tett, egy öltöny ruhát, cipőt, inget, nyakkendőt kapott Majkótól és Miklóstól.

Apám elolvasta a levelet. Nem tetszett neki a jogos szemrehányás.

Ő is írt egy levelet. Valami olyasmit írt le benne, hogy mindent saját erejéből ért el, tőle ne kívánjanak semmit. Ő bizony nem tartozik senkinek, semmivel.

Három hét telhetett el. A következő üzenet egy távirat formájában érkezett, és így szólt:

Miklós meghalt.

Egy esős, hűvös napon, mikor lázasan tűzifáért ment a kis kordéval, meghült. Majkó, a makacs, fanatikus asszony hajtotta ki engedelmes fiát Bubamba, a Kőhegy alá. Legyengült szervezete nem tudott megküzdeni a fellépő tüdőgyulladással.

Nem szenvedett sokat, gyorsan elment.

Huszonnégy évet élt.

A temetés után apám megváltozott, felnőtt ember lett. Fölvette a hátára a keresztyét, és cipelte élete végéig.

AZ ÉLET HÁBORÚJA

Apám hedonista volt.

Soha nem kerítette hatalmába semmilyen szenvedély, de mégiscsak hedonistának kell neveznem.

Ha valamilyen étel ízlett neki, akkor az egész valójával evett. Olyan élvezettel, teljes beleéléssel, mint – egy távoli és merész analógiával megvilágítva – ahogy egy karmester eldirigálja Beethoven egyik szimfóniáját, és közben átkerül egy másik létezésbe. Így evett az apám, s minden más élvezettel így volt, még talán a nőkkel is. (Mármint ha egyáltalán élvezet a nőkkel tördni.)

Tehát hedonista volt, s mindenkit megértett, aki az élvezetek rabja lett.

Volt egy visszatérő mondása: az élvezetekért fizetni kell.

Ha valaki elkérte magát a munkából bármilyen ürüggyel, elengedte, de a béréből természetesen levonta. Ha reklamált az illető, azt mondta:

„Fiam, jó levegőn voltál, nézhatted a nőket az utcán, szabad voltál, nem kellett dolgoznod – ezért az élvezetért fizetni kell.”

Sohasem dohányzott, kivéve a hadifogságban és a

börtönben töltött éveket. Ott tilos volt a dohányzás, tehát ő rászokott. Amikor kiszabadult, azonnal abbahagyta. A fogságban nem azért fogyott le 75-ről 48 kilóra, mert az angolok nem adtak enni. Minden kaját cigaretta cserélt.

Igencsak aggódott értem, amikor úgy 18-19 éves korom táján látta, hogy sehová sem járok szórakozni. Hogy is járhattam volna, mikor nem volt egy árva vasam meg egy normális ruhadarabom sem. Soha nem kértem semmit, hogy apa, anya, vegyetek nekem ezt meg azt, mert másoknak van. Tudomásul vettem, hogy nincs.

Sportoltam, edzésekre jártam, aztán utána haza. Eveztem öt évig, versenyeztem is persze, később meg edzősködtem.

Apám féltett: nincs rendjén, hogy nem járok sehová, hogy nem „járok” senkivel. Soha semmi kilengés.

Egyszer adott egy kis pénzt.

– Menj el, és szórakozz kicsit – mondta legnagyobb döbbenetemre.

Adott ezer forintot, ami akkor nagyjából egyhavi fizetésnek számított.

Megköszöntem, és mondtam, hogy ennyi nem kell.

Másnap kérdezi apám:

– Na, voltál szórakozni?

– Körülnéztem – mondom erre.

– Jól van. Legközelebb megint adok pénzt.

– Nem kell, mert megvan.

– Mi van meg?
– Hát az ezer forint.
– Ez nem igaz! Nem költöttél egy fillért sem?
– Nem.
– Ide figyelj! Jegyezd meg jól, aki nem tud pénzt költeni, az nem tud keresni sem. Aki fogához veri a garast, azt nem inspirálja, hogyan szerezze meg. Nem lesz jó vége, ha te így viszonyulsz a pénzhez. Egyszer, gyerekkorodban is visszahoztad az osztálykirándulásra adott költőpénzt. Gondolkodj el ezen!

Többször nem beszéltünk erről. A szerbek általában semmit sem mondanak kétszer. Egyszer elmondta, és kész.

Őt szinte le kellett fogni, hogy ne szórja szét azt a pénzt, amit megkeresett. Pedig nem könnyedén kereste, kemény, kitartó, szinte fanatikus munkával jutott hozzá. Úgy dolgozott, mint egy betablettázott élsportoló. Szinte rossz volt nézni, hogyan képes valaki heteken-hónapokon át napi tizenhat órát robotolni, négyórás alvások mellett. Az ezzel a munkatempóval keresett pénzt a legkönnyedebben költötte el.

Szeretett kártyázni, de nem tudtunk róla, hogy valaha is jelentősebb összeget vesztett volna. Ultizott. Römizett. Sakkozott, de azt is pénzbe.

Szeretett fogadni. Ha vitatkozott valamin, rögtön fogadást ajánlott a partnerének.

Ha nem volt tét, nem érdekelte a játék. Még a hatéves unokájával is pénzben sakkozott.

Volt egy nyugdíjas osztálytársa Szentendrén, a Zsiga bácsi. Amikor apám az infarktusa után otthon lábadozott, mindig eljött hozzá látogatóba. Ültek kinn a kertben, a diófa alatt, a csörgedező patak mellett, és sakkoztak.

Egy alkalommal éppen arra érkeztem, hogy elmenőben Zsiga bácsi kifizet neki egy csomó pénzt.

Utána szinte ráfőrdtem apámra.

– Tudod, hogy ez az ember egy szegény nyugdíjas?! Te hozzá képest gazdag maszek vagy. Ő látogat téged, és önzetlen barátod. És elfogadod a pénzét? Nem elég, hogy játszol és nyersz, még el is teszed a pénzét, mikor tudod, hogy a Zsiga nem játszik olyan jól, mint te.

– Az élvezetért fizetni kell – mondta erre tömören.

– De itt csak te élvezel. A Zsiga nem élvez.

– Hiába. Nem tudok komolytalanul játszani.

Ezzel véget vetett ennek a vitának.

Ugyanakkor, ha pénzt kértek kölcsön tőle, szívesen adott. Nem kért kamatot. Baráti kölcsönt adott, s az se zavarta, ha elfelejtették megadni. De mindenki megadta a tartozását.

A fogadás volt a mindene. Ebédidőben meg munka után olykor egy órát snóblizott. Az izgalmi állapot volt a fontos. Olyasmibe is fogadott, hogy ebben és ebben a zacskóban hány deka cukor van.

Minden második hétfőn kártyanapra járt. Rómi vagy ulti. Három maszek cukrász meg egy orvos ült össze valamelyikük lakásán. Délután kezdték, és tartott oly-

kor másnap reggelig. Nem tudunk róla, hogy nagyobb összeget veszített volna. Azért játék közben megőrizte a realitásérzékét.

Lóversenyre soha nem ment – az idegen volt tőle. Csak a kártya meg a sakk.

A munkát is sportnak fogta föl. Tisztára úgy, mint egy háborút.

Amikor a szakmát tanulta az Auguszt cukrászatban, benn aludt a műhelyben. A tanulóknak volt ott egy szálásuk.

A cukrászatot is egyféle hedonizmussal élte meg. Vagy úgy, mintha ez valamilyen sport lett volna a számára. Furcsa, de úgy volt, hogy a háború és a sport keveréke volt neki a cukrászat. A világnak az a szelete, amiben benne van minden: divat, történelem, emberek, múlt, szerszám, piac, pénz, érték, sorsok.

Igen, a sorsok.

Az ő sorsa.

A háborút megjárt emberek legtöbbször később sokat mesél. Elmondja a szeretteinek, a barátainak a fontos élményeit, színezi, fényezi, változtatja a sztorit.

Apám nem mesélt, általában hallgatott erről.

De volt egy története, melyet nagyjából ötvenként elmesélt.

Kisgyerekkoromtól kezdve sosem tudtam, miért meséli újra meg újra ezt a történetet.

Délvidékre került '44-ben. Korábban az orosz fron-

ton szolgált, de aztán a szerb nyelvtudása miatt ide vezényelték.

Akkor már tudta minden épeszű ember, hogy nem sokára vége lesz. Valószínűleg az olasz határ közelében, a mai Szlovéniában jártak. Apám géppuskásként szolgált, cipelte a súlyos fegyvert, mellette a segítői a felszereléssel.

Egyszer a pihenőidejükben megjelent náluk az őrző. Hoztak két foglyot, két partizánt. Az egyik húsz körüli lehetett, a másik egy jóképű negyvenes. Apám tolmácsolt. A fiú szerb volt, a férfi horvát, egy zágrábi vegyészmérnök.

Kihallgatták őket. A szerb fiú meg se szólalt. A horvát meg valamilyen mentegetőző szöveget adott elő.

A tiszték kínban voltak. Elengedni nem lehetett őket, mert a nyakukra hozták volna az övéiket. Őrzésükre – visszavonulás közben – nincs lehetőség. Úgyhogy az egyikük kitalálta – nem kellett hozzá nagy fantázia – a legegyszerűbbet.

Le kell lőni mindkettőjüket.

A tiszték döntöttek. A háború vége felé, mikor már ötvenmillió áldozat került a sírokba, mit számított két ember élete!

Kijelöltek két katonát a feladatra, meg apámat is, részben, hogy fedezze őket, részben, hogy tolmácsoljon, ha kell.

Az egyik magyar katona egy szekszárdi sváb volt, Schwarznak hívták.

Elindult a különös menet. Schwarz ment elől, apám hátul beszélgetett a horvát mérnökkel. A szerb fiú továbbra is makacsul hallgatott.

Tegeződtek.

– Gyakorlatilag vége a háborúnak, s most kaptatok el – mondta a zágrábi. Azzal benyúlt a zsebébe, s elővett egy fényképet.

A fotón egy repkénnyel befuttatott villát lehetett látni. A kovácsoltvas kerítés előtt, a kapuban állt a mérnök, mellette a felesége, közöttük egy 12-13 év körüli szőke kislány. A család. A kislány az apja mellére hajtotta a fejét.

– Itt lakunk, ebben a házban – mutatta a képet, aztán azt is elárulta, hol dolgozott mérnökként, mielőtt behívták. – Ezt kell itthagynom. Pedig öt évig megúsztam mindent.

Apám nyugtatgatta, de igazából nem tudott mit mondani neki. A mérnöknek nem voltak kétségei.

– Ide figyelj, mi is ezt csináltuk.

Apám hallgatott, de közben sebesen járt az agya. Nem tudhatta, hogy Schwarz mikor vezényel álljt.

Hogyan tudná őket megmenteni?

Csak rossz választása lehetett. Lelővi Schwarzot és a másikat. Két embert a másik kettő életéért. De hiába megy át a partizánokhoz a megmentett embereikkel, ott meg őt fogják lelőni.

És ha mégis nekifog, mire csőre tölti a géppuskát, Schwarz vagy a másik hamarabb végez vele.

Járt az agya hevesen. Az idő viszont egyre fogyott. Aztán más döntött helyette. A szerb fiú kitört, és futni kezdett.

Schwarz azonnal leterítette egy sorozattal.

– Nagyon jól tudott lőni az a kurva Schwarz – tette hozzá mindig apám a történetnek ezen a pontján.

A horváttal megásatták a sírjukat.

Schwarz cigarettázott közben.

Aztán megtörtént, aminek történnie kellett.

Soha nem értettem, apám miért meséli el ötévenként ezt az egyébként igen szomorú históriát.

Mit akar vele mondani? Mit akar példázni?

Kérdezgettem tőle ezt-azt, próbáltam értelmezni, amit elmesélt.

Vagy-vagy – ez maradt mindig a történet tanulsága.

Teltek-múltak az öt esztendők. Apám betöltötte a hatvanát. Előtte szinte halálra dolgozta magát. A barátai, ismerősei közül sokan elmentek, vagy tönkrement egészséggel vegetáltak. Csodáltuk, hogy ő hogyan bírja. Akkor őt is elérte a baj. Súlyos infarktust kapott. A klinikai halálból hozták vissza. Rettenetesen nézett ki.

Túlélte, hazaengedték, otthon lábadozott.

Húsz évvel idősebbnek látszott a koránál. Minden előírást betartott, minden gyógyszert beszedett. Pár év múlva újra úgy nézett ki, mint korábban.

Közben magánéleti válságba keveredtem. Sokat jártam ki hozzá Szentendrére. Szöktem a problémáim elől. Ilyenkor megjelentem apámnál.

Egy gyönyörű nyári estén kimentünk a diófa alá, a patak partjához. Regénybeli csillagos ég borult fölénk. Ültünk a diófa alatt. Csendesen beszélgettünk.

Akkor mesélte el életében utoljára ezt a történetet. Tudta, hogy bajban vagyok.

Akkor és ott mondja nekem az apám:

– Most már tudom, mit kellett volna tennem.

Csak néztem rá, hallgattam.

Megismételte a mondatot.

Tovább hallgattam, de persze tudtam, mire céloz.

– Le kellett volna löni a Schwarzot...

Többet nem mondott akkor, és soha többet nem mesélte el a történetet.

Megdöbbsentem a végkifejleten, hiszen mindig azt bizonygatta, hogy ha lelövi Schwarzot, ő sem éli túl a háborút. Vagy a szerb partizánok, vagy a magyarok lőtték volna le, sőt, az is előfordulhatott – harmadik variációként –, hogy Schwarz lövi le őt. Jellemzésül és öngigazolásként többször említette, hogy Schwarznak a karjára volt szíjazva a géppisztolya, csőre töltve. Azonnal tudott tüzelni.

– Nagyon jól tudott löni az a kurva Schwarz – mondta apám végső érvként.

Most meg harmincöt év gondolkodás után azt mondom, hogy le kellett volna löni Schwarzot. Ránéztem

kissé megdöbbenve, hogy hiszen akkor nem jött volna vissza a háborúból, és így mi, a Szamos család sem lettünk volna. Hogy mondhat ilyet a fiának, aki mégiscsak a legérintettebb a kérdésben. Mégsem kérdeztem semmit. Arra gondoltam, apám tud valamit, egy magasabb rendű igazságot, vagy egyszerűen rájött, hogyan úszhatta volna meg Schwarz lelövését.

A SZALONCUKORBIZNISZ

Nem szeretem a szaloncukrot.

Mondhatnám azt is, ki nem állhatom.

Hogy miért?

Azt fogom most elmesélni.

Apámnak sok vállalkozása volt, mielőtt megszülettem volna. Az első, amiben részt vettem, az ötvenes évek elején kezdődött. Akkor, ez köztudott, mindenből hiány volt. Nem is a nyomor maradt meg bennem, mint valamilyen rettenetes emlék, mert azért megéltünk valahogy – hanem az élet szürkesége. És még valami, amit csak később értettem meg igazán: a félelem és a rettegés, hogy elvihetnek, nem engem, a 4-5 éves kisgyereket, hanem apámat. Amint az később be is következett. De ne vágjunk a dolgok elébe.

Máról holnapra éltünk. Nem tudtuk, hogy mi fog másnap történni. Azt hiszem, 1950-ben volt egy százszázalékos áremelés. Anyám jött haza a piacról, kezében a kosárral, és alig vásárolt valamit. Nem tudtuk, mi lesz. Kilátástalanság, reménytelenség telepedett ránk.

Apámon nem látszott, hogy meg lenne rettenve az eluralkodó nyomortól. Azt az elvet vallotta – mint a jó bridzsezők –, hogy mindig abból a kártyából kell a le-

hető legjobb eredményt kihozni, amit leosztottak neki. A következő körben majd jobb lesz – ezt hitte rendületlenül. Nem láttam rajta semmiféle kétségbeesést, miközben körülöttünk mindenki sápítózott. (Volt miért.) Családtagok, távoli rokonok, szomszédok – mindenki tudott egy-egy rémtörténetet mesélni. Még én is láttam a szülőfalumban, Rákóczifalván, ahol akkor egy ideig éltem, az elhurcoltak vérét a fehér havon. Az ávósok még utánamentek az elengedett foglyuknak, és a nyílt utcán verték halálra, hagyták ott vérbe fagyva – elretentő példaként.

Apám viszont nem rettent meg semmitől. Ugyanolyan elegánsan öltözött, persze csak a kor lehetőségeinek megfelelően, mint régebben. Jókedvűen járt-kelt az ügyei után – miközben éhezünk egy szoba-konyhás kis lakásban, 36 négyzetméteren. Krumpli, disznózsír, liszt volt otthon – húst viszont csak vasárnap ettünk. Folyamatosan éhes voltam. Gyümölcsöt kívántam enni, de nem jutottunk hozzá, mert nem volt.

Mikor apám egyetlen jó ruhájába öltözött, fehér ing, nyakkendő, cipő, kisuvikszolva, elindult otthonról, nem tudtuk, hová megy.

Egyszer beállított egy addig nem látott, gumiból készült öntőmintával. Fogalmunk se volt róla, mire való.

Akkor ejtette ki a száján azt a mondatot, amely évekre meghatározta a sorsunkat, szabadidőnket, életünket, mindenünket. Nem sejtettük, milyen rossz vége lesz ennek.

„Szaloncukrot fogunk gyártani”, közölte megfellebbezhetetlen ítéletként.

Tudni kell ehhez, hogy a Rákosi-rendszerben olyan nagy hiány volt mindenből, hogy bármibe kezdünk, azt egészen biztosan el lehet adni. A szaloncukrot meg különösképpen, mert ateista tiltás ide, materialista propaganda oda – a karácsony mégis szent volt az emberek érzéseiben. Ahogyan lehetett, megünnepelték, s ehhez a hagyományhoz hozzátartozott a szaloncukor is, ami persze nem volt kapható az üzletekben.

Apám felkészült a gyártásra.

Törvény, hatóság, adóhivatal – ilyesmik nem izgatják. A háborút megjárt emberek nyugalomával és nemtörődömségével tette túl magát az efféle gondokon. Csak a szerszámok beszerzése foglalkoztatta. Kispekulálta, hogyan menjen a gyártás. Ez amúgy kedvelt szavajárásának számított. Tehát kispekulálta, hogy mi kell a szaloncukor készítéséhez.

Először is kell cukor. Na, az természetesen nem volt, csak nagy nehézségek árán lehetett beszerezni. De ha apám a fejébe vett valamit...

Aztán kell hozzá ecet. Esetleg citromsav, kakaó. Sztaniolpapír, selyempapír, kartondoboz a csomagoláshoz, szállításhoz. Edények, tűzhely, víz.

De a legnehezebb a cukor beszerzése. Elment tehát vidékre, és a parasztoktól vásárolt cukrot, mert a répa-termelők a beszolgáltatás után nem pénzben, hanem természetben kapták meg a járandóságukat.

A sztaniol- és selyempapír beszerzése sem ment simán. De valamiképp azt is összesefeltte.

Megindult a nagyüzem.

Dobozoltunk, mint Tóték a színdarabban.

Anyámra és rám a csomagolás művelete jutott. A tulajdonképpeni gyártás, a főzés, formába öntés apám feladata volt.

Ültem a nagy konyhaasztal előtt, és csomagoltam. Ez a következőképpen történt. Belevertünk a konyhaasztal aljába egy nagy szöget. Arra ráakasztottunk egy madzagot. Feldaraboltuk a sztaniolpapírt, a selyempapírt valamivel nagyobbra. A szélét, ahogy kellett, bevagdostuk cakkosra. Ebbe került bele a kész szaloncukor. Begöngyölöm kétszer. Előbb a selyembe, aztán a sztaniolba. A külső papír két vége túlér a cukron, azt egy madzaggal összehúgom. És aztán ezt a műveletet, százszor, ezerszer, ki tudja, hogy végül összesen hány-szor – a végtelenségig.

A karácsony közeledtével éjjel-nappal ezt csináltuk.

Állandóan égett a sparheltben a tűz. Egy óriási lábasban főtt a cukor. Úgy fortyogott, rotyogott, mint valami élő vulkán. Kockacukor volt az alapanyag, azt tudott apám szerezni.

Aztán a lábas lekerült a konyhakőre, és egy hatalmas fakanállal keverte-keverte. Ezt hívták táblázásnak. Persze a cukorgyárban géppel csinálták, illetve nem csinálták, csak csinálták volna. Összeállt a fondán. A méz halmazállapotú cukorfőzet először kásásodik, majd ki-

fehéredik és megkeményedik, mint a megfagyott hókása.

Akkor elővett egy hosszúkás adagolózsákokat, legvégen az elvékonyodó csőrrel, és elkezdte az öntőformákba tölögetni a masszát. Amikor az kiszáradt, jöhetett a következő töltés. Olykor az egész udvar, a hatlakásos földszintes épület kis udvara megtelt a kész cukrokkal.

Következett a csomagolás. *A dobozolás.* Csinálta mindenki. Hatévesen én is ezzel foglalkoztam.

Az emberek sorba álltak a szaloncukorért. Még hivatalos figurák is jöttek, hogy „Matyi bácsi, kellene abból a cukorból”. (Apámat már a harmincas éveiben is „bácsizták”.)

Közben anyám végig könyörgött, rimánkodott, sírt, hogy ebből még nagy baj lesz.

Apám rá se hederített. Olyan arcátlanul gyártotta a szaloncukrot, mintha az efféle, úgynevezett kisvállalkozást támogató korban élne. Épphogy ki nem tett egy táblát az ajtó fölé:

Itt szaloncukor kapható.

Az ötvenes évek első felében jártunk, s hiába váltotta Nagy Imre Rákosit egy időre a hatalom csúcsán, az ilyesmi így is, úgy is törvénytelennek számított.

Újra meg újra fölelevenedik bennem egy jelenet.

Beszóltak hozzánk, hogy keresik Matyi bácsit. Már ez is egy kicsit félelmetesen hangzott.

Kinn állt egy jólöltözött úr, kezében egy bőrönddel.

Apám behívta. Kipakolták a bőrönd tartalmát.

Apám kifizette az érte járó összeget. A szaloncukorhoz szükséges kellékek voltak.

Csak később derült ki, hogy a bőrönd tartalma lopott holmiból állt. Más nem is lehetett, hiszen feketén csak lopott holmihoz lehetett hozzájutni. Hiánygazdaság volt, más áru nem létezett, csak amit így vagy úgy meglovasítottak.

Egyébként Lovasnak, Lovas úrnak hívták a „szállítónkat”.

Belőle lett az elsőrendű vádlott – apám csak harmadrendűig vitte.

Lovas azt állította a bíróság előtt, hogy apám az agytröszt, ő csak végrehajtó.

Apám hét évet kapott, Lovas csak hatot.

Mindenki segített. A házbeliek, de még az utcabeliek is részt vettek a gyártási folyamatban. Mindenki csodálkozott. Hogyhogy ezt lehet? Már sokkal kevesebbet vagy egyenesen semmiért is elvittek embereket. Ott virított a Városház téri Ápisz-bolt kirakatában a budafoki szégyentábla a feketézők fotóival:

A nép ellenségei.

Aztán egy-két hónap múlva kiengedték őket. Ártatlannak bizonyultak. Talán épp akkor szervezték be őket. Így tényleg a nép ellenségei lettek.

Apám üzlete ellenben virult. Anyám meg könyörgött, sírt – mindhiába.

Apám tovább fantáziált: hangosan gondolkodott.

„Egy kiló szaloncukor ára: ennyi meg ennyi. Ha elkészíték egy idényben száz kilót: ennyit keresek. Ha megcsinálok ötszáz kilót, akkor annyit. A költségráfordítás ennek ekkora meg ekkora része. Akkor a haszon ennyi és ennyi.”

Folyton számolt. Tudta, hogy van egy eladó ház, egy gazdátlan villa a közelünkben, nem messze tőlünk. Elmentek a tulajdonosai. Apám kiszámolta, hogy szaloncukorban mennyibe kerülne a villa ára.

Egyszer csak bejelentette, hogy megvesszük azt a villát. Azt hittük, hogy megvan rá a pénze, mert tárgyalta róla ezzel-azzal. Ötvenötezer forintba került volna. Később kiderült, hogy nem volt ennyi pénzünk, de apám tervezett, számolt, fantáziált. Egészen beleélte magát, hogy a miénk lesz az a ház.

Szaloncukorban fejezett ki mindent. Gépesíteni akarta a szoba-konyhás „iparágat”. Számára csak az a kérdés létezett, hogy mennyivel szorozzuk be az egy kiló szaloncukrot. Rákosi Mátyás és az erőszakszervezetek, rendőrség, ávó, hivatalok, adó – ezek nem foglalkoztatták.

Kirúgták az addigi munkahelyéről. Sofőr lett, balesete volt, így levették a gépkocsiról. Mindenféle balhéja akadt közben, de a biznisz és az álom a házról tartott tovább.

Közben csapkodtak körülötte a villámok. Lebuktak az ismerősei, felbukkant az ő neve is a vallomásokban, iratokban. Csökkentette a gyártást, különben is, a sza-

loncukor szezoncikk, márciusban nincsen rá nagy igény, ősszel kell hajtani.

A házat így nem tudta megvenni, mert nem gyűlt össze ötvenötezer forint. Később derült ki, hogy csak tizenkétezer forint megtakarított pénze volt. Persze abban az időben, az ötvenes évek közepén az is kisebb vagyonnak számított. Ötszáz forintos fizetésekből éltek emberek, úgyhogy azt a pénzt kétévi munkahelyi gürizéssel lehetett összeszedni, de csak akkor, ha közben nem eszik-iszik az illető.

Ötvennégy nyarán jártunk. Ültünk a vasárnapi ebédnél. A szokásos menü: húsleves, cérnametélttel, aztán rántott csirke. Minden ugyanúgy, ahogy megszoktuk.

A nagy konyhaasztalt ültük körül négyen, a húgommal. Öcsém a kiságyban, akkor éppen egyéves volt.

Már megettük a levest. A rántott csirke következett, a heti egyszeri húsebéd.

Apám épp a csirkecombot emelte a szájához...

Kopogtak.

Egy kalapos úriember állt a küszöbön. Mögötte a másik kalapos. (Ezek nyáron is kalapot hordtak.)

Mutatta az igazolványát. Civil rendőr a hivatlan vendégünk. Házkutatási parancsot is hozott.

Apámnak megállt a kezében a comb. Csak nézett. Olyan volt, mint egy kimerevített fotográfia.

„Házkutatás”, ismételte a civil.

Apám csak annyit mondott neki:

„Jó, de az ebédemet azért megeszem.”

Nyugodtan folytatta. A házkutató pedig várt a sorára.

Anyám ridiküljében sajnós volt egy lista arról, hogy ki mennyi pénzzel tartozik.

Megtalálták a tizenkétezer forintot is. A gyerekágy dunnáján számolták végig, akkurátusan darabonként a Rákosi-címeres százasokat. Mind a százhusz darabot. Tárgyi bizonyítéknak számított.

Apám szépen felvette az ünneplőjét. Elegánsan sétált ki a budafoki szoba-konyhából – az életünkből is egy jó időre. Hét évet kapott. Egy korábbi felfüggesztett másfelet is le kellett ülnie.

Ottmaradtunk hárman egy fillér nélkül. A tizenkétezer hivatalosan nem lett elkobozva. Persze vissza sem adták. Zsebre tették az elvtársak. Apám nem beszélt róla, de szerintem egy hallgatólagos egyezés történt. Azért a pénzért ő odabenn bizonyos előnyöket élvezhetett.

Szörnyű nyomor köszöntött ránk. Anyám addig háztartásbeliként élt. El kellett helyezkedjen. Engem levittek a nagybátyámhoz Rákóczi falvára, ahol születtem. Ott jártam iskolába, Szolnoktól tíz kilométerre. Az öcsém meg Szentendrére került, a Majkóhoz, a nagymamához. Így segített a család rajtunk. Anyám meg takarítónő lett, és nevelte a húgomat.

Ez lett apám első vállalkozásának a végeredménye.

Ötvenhét nyarán szabadult a szegedi Csillag börtönből. Váratlanul engedték ki, mert kellett a hely a forradalom után letartóztatottak számára. Az ilyen „szarházi”, köztörvényes orgazda mehetett haza isten hírével.

Három évet ült.

Jöttek őt látogatni az ismerősök. Mindig hoztak valami ajándékot. Még a rabok között is népszerű volt. Odabenn is játszott. Kenyérbéلبől sakkot készített. Mást is tudott gyártani, pénzért, kedvezményekért működtette cukrászipari tapasztalatait.

Ott szokott rá megint a dohányzásra. Mindig mondogatta, hogy naponta négyszer volt boldog. Háromszor a kaja előtt, negyedszer este, amikor tudott egy cigarettát sodorni és elszívni. Bebújt egy védett sarokba, és földöntúli élménynek érezte, hogy ez a nap is sikerült, lepergett, és megvolt a cigi.

Ezt a szaloncukor-sztorit később sokszor elmondta. Nem nekünk, mert mi aztán ismertük töviről-hegyire, hanem másoknak, a sajtónak is, amikor már nyilatkozatokat kértek tőle. Általában – s ez hihetetlenül hangzik – minden vállalkozása balul végződött.

Messze volt még az idő, amikor utolsó és egyetlen sikeres vállalkozása, a Szamosmarcipán elindult.

Számomra életbölcsestéget sugall, a sok kudarc után a végső győzelem misztériuma. Lépj át a kudarcokon, kezdj újra és újra, lesz esélyed az utolsó leosztásban.

KISBICIKLI

Nyár volt. Legsötétebb és legkilátástalanabb magyar éve a huszadik századnak. Már tudtuk jól, még a magamfajta kisgyerekek is, hogy mit jelent Rákosi Mátyás hatalma, azt viszont, hogy vége lesz egyszer valahogy, valamikor, el sem tudtuk képzelni. Benne jártunk a legközepében. A Rajk-perrel kezdődött, vagy talán inkább már a két, úgynevezett munkáspárt erőszakos egyesítésekor, tehát '48-ban, és tartott egészen a forradalomig, azaz még tovább, a '63 körüli amnesztiáig. Terror, megfélemlítés, rettegés.

De azért nyár volt. Ötvenhárom nyara. Még nem jártam iskolába, ugyan elmúltam már hat, de évvesztesnek számítottam. Talán így volt vele a magyarok túlnyomó többsége. Éveket veszítettünk, a Rákosi-rendszer súlyos éveit. Éjszakánként, még faluhelyen is, ahol akkor éltem, azt rettegte mindenki, hogy a következő éjjelen kit fognak elvinni az államvédelmisek. És ha elviszik: meddig tartják benn, mennyire verik meg, egyáltalán, hazaengedik-e? Nem volt ebben semmilyen rendszer vagy logika. Nem lehetett számítani rá, hogy most X vagy Y következik.

Azt tudtuk, mert az idősebbek emlékeztek rá, nem

történt oly rég, hogy egykori nyilasokból ávéhások lettek. Tudták ezt, de hallgattak felőle. Mindenki tartotta a száját, mert félt. Aki mégsem – megnézthette magát. Nem jött haza, nem engedték ki, simán agyonverték. A holttesteket elásták a Tisza árterén. Tudtuk a névsort, kik az áldozatok. Akadt olyan is, aki, nem tudni, hogyan, félholtan kijutott a karmaik közül a faluba, de aztán összeesett, és utánajött D. Lajos ávéhás, és befejezte a „munkáját”.

Így éltünk ötvenháromban, Rákóczi falván, ahol születtem, és ahol kisgyerekkorom jelentős részét töltöttem. Féltünk – megszoktuk.

Átgázoltak rajtunk, mindig átgázoltak rajtunk. Előbb a németek, aztán az oroszok. A németek nem raboltak ki senkit, nem erőszakoltak meg senkit, nem fogdosták össze a polgári lakosságot – ellenben fúrtak a falu közepén egy artézi kutat. Nem jótékonyaságból: szükségük volt vízre. A kút a mai napig üzemel. A szovjet hadsereg egységei javarészt tatárokból álltak. Átéltük újra 1241-et, IV. Béla király megalázó vereségét.

Féltünk, és beletörődve éltünk. A mindennapi élet szerves része volt, hogy letartóztatnak, lesöprik a padlásod, hogy agyonvernek egy kicsit – vagy nagyon.

Kisgyerek voltam, nyár volt, még nem tudtam, mi az a vakáció, az egész addigi életem egy nagy vakáció volt, akármilyen szegények voltunk.

Egész nap bömbölt a hangszóró. A néprádió a luxus kategóriájába tartozott, az oszlopokra felszerelt, fura

látványt nyújtó hangszórókból zúdult ránk a szöveg meg a zene. A zene még csak hagyján, mert közben másra is lehetett figyelni. A „Szódd a selymet, elvtárs!” meg efféle blódségek már hidegen hagytak. De a szövegek! Hogy milyen beszolgáltatási kötelezettség van. Hogy ki teljesítette – mit teljesítette? –, túlteljesítette-e a beadást? Stréberek mindig vannak, főként a diktatúrában. Arra lesnek, hogy megússzák a terrort, sőt, békésen, szürkén beilleszkedhessenek a hatalom védett karámjába, de persze őket is ugyanúgy seggbe rúgják. Ettől a hangtól, a hangszóró hangjától nem lehetett szabadulni.

Vasárnap csak indulók szóltak és jelszavak harsogtak.

Úgy zajlott minden, mintha háborúban állnánk. Az is volt, hidegháború, kinn a világban, és háború az országhatárokon belül, amit az állam a saját lakosai ellen vívott.

De sütött a nap, kéklett az ég. Szolnok alatt tíz kilométerrel, a Tisza mellett. A szülőfalumban.

Boldog voltam. Olyan csodálatos élmény az, hogy reggelente a mezőre, legelőre kiterelt állatok estefelé szinte maguktól hazatértek, s mind-mind oda, ahová tartozott. Egyikük sem tévedt el. Csak az emberek tévedtek el a nagybetűs történelem útvesztőjében – de ők nagyon.

Vasárnap, templom, mise (kétharmad katolikus, egyharmad református családok). Mentek, akik mertek, a

templomba. Ünnepi ebéd, mert húsleves meg rántott csirke azért majdnem mindenki asztalára került. Utána ejtőzés, kocsmá, gazdakör, tekepálya a hátsó udvarban. Egy nap nyugalom, boldogság, békesség.

A falut 1881-ben alapították. A nevét egy közeli Rákóczi-vadászkastélyról kapta. Itt mindenki bevándorló volt, senki sem őslakos, mert három nemzedékkel korábban mindegyik család jött valahonnét az országból. Harmincnyolc településről adódott össze a népesség.

A nagybátyám – anyám bátyja – családjában éltem. '47-ig kocsmáros volt, míg el nem küldték az „iparos kör” boltjából; az indoklás úgy hangzott: klerikális reakció. (Ennek a boltnak a hátsó udvarában lévő pihenőszobában születtem, 1946. december 5-én.) Azután ács lett, és annyira kitanulta a szakmát, hogy kikiáltották sztahanovistának. Felépített maguknak egy házat, istállót, műhelyt. Rádiónk is volt, hallgattuk a Szabad Európát, nagybátyám megbütykölte valahogy, és bőszen szidta a kommunistákat.

A századforduló után beköltöztek a faluba a cseh származású, nyolcgyermekes Novotnyék. A családfő kertészkedett, valóságos paradicsomot teremtett maga köré. Aztán mindenkinek adott oltványokat, megtanította a többieket a legalapvetőbb szakmai fogásokra. Egy merő gyümölcsöskert lett az egész falu. Tavasszal virágba borultak az utcák, a házak előtt tündököltek a fák. Júniusban, amikor beérett a termés, valóságos gyü-

mölcsdömpingben éltünk. Hús nem volt, de így egészségesebben éltünk.

A nagybátyám nevelt nagyjából tízéves koromig, mert apámék vagy nagy szegénységben éltek, vagy, amikor már egy kicsit jobban ment volna, '54 nyarán letartóztatták őt.

Ez a falu volt az én boldog gyerekkorom színtere.

Bátyámnak szólítottam a nagybátyámat. Vasárnap, mise után mindig beszélgetett velem. Elkérdezte, mit hallottam a templomban, mit értettem belőle, aztán elövette a Bibliát, és abból magyarázott, ha valami nem volt világos számomra.

Annak volt becsülete a faluban, aki mindenhez értett, aki tudott aratni kaszával, aki tudott kétszemélyes szalagfűrészszel fahasábot vágni, aki megellette a tehenet, aki a levágott disznót fel tudta dolgozni, aki tudott méhészkedni, galambot tenyészteni, aki a gyümölcsfákat be tudta oltani, aki kerítést tudott állítani – aki semmiben sem szorult segítségre.

Aki reggel beutazott Szolnokra aktatáskával, nyakendősen, arról nem tudtuk, mit művel ott. Tisztelték az öltönyét meg a kimosakodottságát, de a becsületéhez hibázott valami. Az asszonyoknak is megvoltak a kötelezettségei a családi tűzhely körül. Betegség, születés, halál – egyfelől. A ház körüli tevékenységek – másfelől.

Megfigyeltem mindent. Ha nem értettem valamit, kérdeztem. Becsültek ezért, mert általában nem így vi-

selkedtek a gyerekek. Láttam mindent, megtanultam, amit csak lehetett.

Sikeresnek és boldognak hittük magunkat.

Néhanapján apám is felbukkant Rákóczi falván, valamelyik barátjával jött, meglátogatott minket. A sógorát, sógornőjét, engem.

Volt egy oldalkocsis Zündapp motorkerékpárja, melyet közösen vett egy Tomcsányi Vilmos nevű barátjával. 1952-ben vásárolták, fejenként három-hárromezer forintért. Tulajdonképp cukorért jöttek, mert a répatermelő gazdáknak volt a háznál készletük, s apám felvásárolta tőlük. Kellett a szaloncukorbizniszhez.

Engem nem izgatott különösebben, hogy nem a szüleimmel élek, mert úgy vettem, hogy a „bátyám”, azaz a nagybátyám és a „mamám”, az ő felesége – ők az én szüleim. Apám, meg az apám – és kész. Jó kapcsolat volt köztünk, de nem tudott olyan jó lenni, mint a bátyámmal meg a mamámmal.

Ötvenhárom nyarán, úgy június végén kinn fociztunk a srácokkal az utcán. Rúgtuk, vágtuk a 4-es bőrcsizmát, kevertük a port. Apám vette előző karácsonyra.

Megszomjaztam, és beszaladtam a házba.

Láttam, hogy a mamám éppen levelet ír. Mondtam, hogy csak vizet inni jöttem, s már futottam kifelé.

Mamám utánam szólt.

„Miki, állj csak meg!”

Visszafordultam.

„Ide figyelj, éppen apádnak írok levelet. Mit üzensz neki?”

Mondtam, hogy csókolgatom, s már rohantam volna vissza, focizni.

„Állj meg! Gyere vissza! Ne siess!”

Láttam, hogy nem kerülök egyhamar vissza.

„Mit kérsz tőlük?”

Soha nem kaptam semmit. Ha bármit kértem korábban, mindig az volt a válasz, hogy mi szegények vagyunk. Tudomásul vettem. Nálunk a pénz előneve: nincs. Nem is lesz. Ezért aztán nagyon megdöbbenett a mamám kérdése. Hogy mit kérek? A fenébe! Egy biciklit kérek. Ki is mondtam nagy merészen:

„Egy kisbiciklit kérek.”

Épp aznap délelőtt tett föl valaki a faluban egy kérekpárra, meglódtított, és elindultam. Gurultam szépen, fogtam a kormányt, kicsit tekertem, a lényeg, hogy nem estem el.

„Hát te tudsz biciklizni”, mondták utána.

Nahát, ha tudok biciklizni, akkor kérek egy biciklit. Egy kisbiciklit. Kimondtam.

A mamám nem csodálkozott. Beleírta a levélbe, hogy csókolgatom a szüleimet, és kérek egy kisbiciklit.

Bámultam. Azt hittem, vicc az egész. Nem is tudtam róla, sosem láttam, hogy létezik kisbicikli, azaz gyerekbicikli, amelyik alacsonyabb, mint a felnőtteké, közelebb van a súlypontja a talajhoz.

Na, ebből másszon ki a fater! Azzal mentem vissza focizni.

Este, lavóros mosdás után, beszélgettünk. Eszembe jutott, hogy micsoda hülyeséget csináltam, mi lesz most ebből. Hogy én biciklit kértem apámtól!

Figyeltem őket, mikor jön elő a mamám valami olyasmivel, hogy képzeld, apukám, a Miki milyen sületlenséget kért, egy biciklit az apjától.

De semmi ilyesmi nem hangzott el. Zajlott a szokásos esti élet.

Múltak a hetek, már a nyár közepén jártunk. Egyszer csak mondja a mamám, hogy levelet kapott, apukám csókoltat. Majd hamarosan jön.

Megállt a levegő.

„Mást nem írt?”, kérdeztem vakmerően.

„Nem.”

Továbbmerészkedtem.

„A kisbicikliről nem írt valamit?”

„Nem, de ha kérted, biztosan megszerzi. Majd hozza.”

El nem tudtam képzelni, hogy teljesül a kívánságom. Megint múltak a hetek, már augusztus volt.

Egyik reggel arra ébredek, hogy apám fekszik mellettem az ágyban. Már előző este vártuk őt, de késett, elaludtam. Íme, amint kinyitom a szemem, ott fekszik mellettem.

Köszöntünk egymásnak.

Hallgattunk.
Megint a barátjával jött, a Tomcsányival.
Gondoltam, biztosan hozott valamit, de a kisbiciklit
el sem tudtam képzelni.
Furdalt a kíváncsiság.
Kis idő múlva megszólaltam.
„Apa, ugye megkaptad a levelet?”
„Meg. Persze.”
„És nem hoztál nekem kisbiciklit?”
Rám néz.
„Miért ne hoztam volna? Ha egyszer megígértem.”
A szentségit!
Ezt nem hittem volna.
„És hol van?”
„Hol van, hol van? Kinn hagytuk.”
Elkezdődött a szokásos vasárnap reggeli szertartás.
Felkelés, mosdás, fésülködés, a férfiak borotválkoztak.
Soha ennyire türelmetlenül nem vártam, hogy le-
húzzák az arcukról a borostát. Végtelen ideig tartott,
míg beszappanozták magukat, aztán neki a borotva-
késsel.
És a tetejébe még a reggelizés. Az asszonyok sűrög-
tek-forogtak. A szomszédok jöttek pálinkát inni. Ré-
gebben, ugye, kocsmárosok voltak a „bátyámék”. Négy
forint volt egy adag reggeli pálinka. Elmondták a falu
híreit. A pokolba kívántam őket.
Vasárnapi idill: nekem a purgatórium.
Elfogyott a türelmem. Odaléptem a mamámhoz.

„Apa azt mondta, hogy hozott nekem kisbiciklit.”

A hitetlen ember minden kételye belesűrűsödött ebbe a mondatba. Nem hittem el. Labdát sejtettem, vagy ugrókötelet, bármit, csak a biciklit nem. Nem mertem kimondani, de érzékeltettem, hogy apa hazudott nekem.

„Kisfiam, hozott.”

„De hol van?”

„Várjál, előbb befejezzük a reggelit.”

Csigalassúsággal ettek. Nagybátyám akkurátusan vékonyra vágta bicskájával a szalonnát, és egyenként helyezte a szeleteket a kenyérre. Alig akarta lenyelni.

Kisbicikli pedig nem lesz.

Amikor megették, hátradőltek, ejtőztek, jólesett nekik a nyugodt pillanat varázsa. Én meg majd belepusztultam.

HOL A KISBICIKLI?

Megyünk érte. De én nem mehettem, mert még nem voltam rendesen megfésülködve. Szinte lefogtak, hogy ki ne rohanjak utánuk.

Elmentek, hátra, a szőlőlugas mögé, és végleg eltűntek a szemem elől. Na, ezek mennek a kocsmába, vagy szomszédolni. Löttek a biciklinek.

A ház feljáróján álltam, kimosakodva, megfésülve, akár a *Mosoly Albuma* fotózhatott volna. Néztem, meredtem arrafelé, ahol eltűntek. A mamám markolta a kezem, nehogy utánuk szaladjak.

Összeomlottam.

Aztán egyszer csak látom, hogy jönnek lassan visszafelé, szépen, együtt, egyenletes sebességgel. Csak deréktől fölfelé láttam őket.

Amikor kibukkantak, hát látom, hogy apám a nyergénél fogva tolja az én piros kisbiciklimet. Csengő, csomagtartó, minden kellék. Akár a mesében.

Hát ilyen nincs!

Nem tudtam szólni, megragadtam, kitoltam az utcára, felpattantam rá, mentem a járdán, és akit csak láttam, annak üvöltöttem, tessék nézni, apukám hozott nekem kisbiciklit.

Még évekig úgy ismertek a faluban: az a fiú, akinek kisbiciklije volt.

Nincsenek csodák? De vannak.

Különösen akkor, ha magunk látjuk, átéljük őket.

Másrészt nem vesszük észre. Nem látjuk, holott láthatók lennének.

Azt mondom: csodák pedig vannak. Hiszek bennük, látom is őket.

Amikor az első házasságomban valamit nagyon akartam vagy szerettem volna, s rendületlenül hittem benne, a feleségem megszólalt: „kisbicikli”.

1953-ban nem is lehetett kisbiciklit kapni. Egy álom volt, eszembe jutott, kértem, de nem volt sehol. Hogyan lett mégis?

Apám becsempésztette Csehszlovákiából. Valami-

lyen üzlet, valamilyen seft kapcsán jutott hozzá. Valaki ajánlotta neki, hogy pénzt nem tud adni, adja helyette azt a kisbiciklit. Apám belátta, hogy ha pénzt nem tud kapni, ami járna neki, még mindig jobb, ha elfogadja a biciklit. Talán még az is benne volt a buliban, hogy senkinek sem tudta elsózni, pénzzé tenni. Rajta maradt. Jó lett nekem. Ez nagyon is jellemző volt rá. Azért gyanítom, hogy így volt, mert soha nem mesélte, miként szerezte – nekem – a kisbiciklit.

*

Elhatároztam magamban, hogy egyszer, valamikor, majd én is teszek valami hasonlót. Hogy megajándékozok valakit olyasmivel, amire nagyon vágyakozik.

Elég soká jött el az ideje.

Családon belül sokszor produkáltam ilyesmit, de mindig közbejött valami. Ha szereztem „kisbiciklit”, nem volt, aki biciklizni szeretett volna. Végül is rokonokkal tettem jót.

Akiről a történet szól, kolléganőm. Azt vettem észre, hogy soha nem irigyelt senkitől semmit. Egyszerűen hiányzott belőle ez a gyakori emberi gyarlóság.

Mondogatta, hogy ő nem gazdag, szinte semmije sincs, de egyáltalán nem zavarja, hogy sok pénzes kolléga mellett dolgozik. Semmit nem irigyelt. A származására veztem vissza ezt (sváb volt).

Még javában tartott a szocializmus. Egyszer kérdez-

getett felőle, hogyan lehet nyugati kocsihoz jutni? De tudta, hogy ez álom. Nem lázadozott ellene. Szinte bebeszéltem neki, hogy neki úgyszemint lesz soha autója.

Egy alkalommal együtt mentünk üzleti útra Bécsbe. Végigjártuk az ügymenetet, irodák, közjegyző, bankfiók és így tovább.

Adódott kétórányi szabadidőnk. Csatangoltunk a városban. Sétálgattunk.

Egyszer csak megláttam egy sötétkék Renault 5-öst a kirakatban. Akciós áron kínálták.

„Nézd, milyen jó kis kocsi. Régóta gyártják, bevezették, jó márka.”

„Igen, igen”, mondta.

„Gyere, nézzük meg közelebről.”

Alig akart bejönni a bemutatóterembe. Minek is, nem akarja fájdítani a szívét.

Mégis bementünk, leültünk, komolyan vettek minket. A kereskedő lehetséges vevőként kezelt. Elkezdte magyarázni a motor előnyeit, a kocsi tartósságát, meg amit ilyenkor szoktak.

Kérdeztem, mennyibe kerül.

Mondja, hogy most 73 000 schilling.

Kérdezem, mi az, hogy most?

Mondja erre, hogy legalább három óra kell, mire felkészíti, hogy ki tudja bocsátani.

Jó, akkor megveszem.

A kolléganőm húzogatta a karomat, ne hülyéskedjek, ez komoly ember, mit viccelek vele?

Hát viccelek én?

EZ A TE AUTÓD!

Elsápadt, belekapaszkodott a fotel karfájába, szinte összeomlott.

Komolyan?

Úgyszólván kómában járt-kelt mellettem, mire visszamentünk három óra múlva.

Nem hitte, ami történt. Másrészt ott volt előtte, bele is ülhetett, vezethette volna az R-5-öst. Még amikor ha-zaértünk Pestre, és beálltam vele a garázsába, akkor is kételkedett, hogy majd azt mondom, vége a pünkösdi királyságnak, holnap Ezésez jön a kocsióért.

Megcsináltam a kisbicikli-csodát. Megvolt rá a pénzem, megláttuk az autót, és megcselekedtem. Abban a percben kétely nélkül tettem, amit tettem.

Hinni kell a csodákban.

MARCIPÁN RÓZSA

A rózsából indult az egész – ez volt apám kedvenc szavajárása. Még a nekrológjába is belekerült, hogy „a rózsából indult az egész”.

A marcipánrózsáról van szó természetesen. Szimbolikus értelemben véve benne volt az egész élete. Az életének ebből a kis szeletéből kibontható minden. Ami másnak, mondjuk, egy disznóhizlalda, vagy egy asztalosműhely, vagy egy mérnöki iroda – az volt számára a marcipánrózsa. Minden együtt állt benne. Az ötlet, a tervezés, a kétkezi munka, a szállítás, a kudarc, a siker, minden...

Apámat meglehetősen rossz fizikummal verte meg a sors. Például egészen ifjú korától kezdve visszeres volt a lába. Ahogy emlékszem, mindig görnyedt tartással járt. Messziről fel lehetett ismerni jellegzetes tartását. Ennek dacára mégis szemrevaló férfinak számított.

A hatvanas évek elején a nyolcadik kerületben laktunk. Egy József körúti bérházban szereztünk társbérletet. Egy kedves idős osztrák származású hölgy volt a társbérllőnk. Harmadik gimibe jártam, a Vörösmartyba, amikor apám kórházba került. Halaszthatatlan visszérműtétet kellett rajta végrehajtani. Amikor végzett az

egyik lábával a sebész, sürgős taggyűlésre hívták. Neveléségesen hangzik, de így történt. Apám másik lábát a sebész kollégája fejezte be.

Nem tudni, miért, a műtét után tüdőembóliát kapott. Nagyon rosszul nézett ki, rettenetes állapotba került. Gyakorlatilag lemondtak róla. Az orvosok érzékeltették, hogy nincs sok remény. Persze mi, a család, anyám és a gyerekek, föl sem fogtuk ezt. Hiszen egy javakora-beli, negyvenöt éves emberről volt szó. Eddig csak anyni baja akadt, hogy fásliznia kellett a lábait. És most ott feküdt, borzalmas fájdalommal. Mintha éles kések szabdalnák a tüdejét. Már csak a szemei éltek.

S akkor a harmadik vagy negyedik éjszaka történt valami. Egész éjjel mellette ült egy ápolónő, egy vérbeli ápolónő, amilyen ma már talán nincsen. A hölgy meghallotta, hogy az apám erősen köhög. Odarohant hozzá, és egy frottír törülközőt tett a szája elé. Amikor vége lett a rohamnak, megnézte a törülközőt, majd azt mondta apámnak:

„Szamos Mátyás! Az Úr megsegítette magát! Megmenekült.”

A törülközőben ott voltak a kiköhögött vérrögök. Az ápolónő arcáról boldogság sugárzott.

Apám erős fájdalmai dacára sem gondolt a halálra, így a megmenekülését is egykönnyen fogadta.

Még a műtét előtt sok gondja származott abból, hogy a cukrászok állva dolgoznak. Soha nem panaszkodott, de most már muszáj volt ezen változtatni. Mi lenne a

megoldás? Ülő cukrászt nem látott még a világ. Hát most ez a csoda is megtörtént.

Tíz éven keresztül, ötvenhétől hatvanhét végéig dolgozott a Dél-budai Vendéglátóipari Vállalat központi cukrászüzemében, a Roham utcában. Reggel ötre ment munkába, hogy egy órakor eljöhessen. Az üzem egyébként hattól kettőig működött. Azért ment ötre, hogy korábban végezzen, hogy a nap hosszabb legyen a számára.

A csemegeosztály vezetője volt, asztalnál dolgozó cukrászként – nyolcadmagával. A javaslatára honosították meg a Gerbeaud-nál meg az Augustusnál tanult finomsüteményeket, csemegéket, krémeket. Tortadíszeket kezdett gyártani. Ez újszerűnek számított akkor. Sokféle szállítottak a termékeikből, szép szakmai sikereket értek el.

Amikor egy ideig, nyaranta én is ott dolgoztam a cégnél, láttam, hogy apámnak elit helye van. Mintha ők lettek volna a cukrászok arisztokratái.

Ott és akkor kezdett ülve dolgozni.

Főleg marcipánból készített apró figurákat. Kis, másfél dekás kiflicskékből gyúrt különféle díszeket – ezeket nyomta óraszámra. No, ekkor ült le arra a bizonyos magasított székre a munkaasztal mellé. Másiklönben nem bírta volna a lába.

Egy-két kollégája munkaügyi meg szakszervezeti ügyet kreált ebből.

„Mi az, hogy a Matyi ülve dolgozhat? Miért külön

ember ő, hogy míg a többiek állnak, neki joga van ülni?!”

Kommunizmus volt, azaz egyenlődsdi. Szerették apámat, a „Matyit”, de ez azért nem tetszett nekik.

Apám elmagyarázta, hogy ezt a technológiát lehet ültve csinálni, a pogácsát meg a többi hasonló készítményt nem. A betegségére, a visszereire nem hivatkozott. Addig-addig folyt a vita, míg apám kiszámolta, hogy ki mekkora termelési értéket hoz létre.

Hozzá kell tenni, hogy apámat mindig kedvelték a főnökei. Az igazgatója, akit Nótinak hívtak, és azt megelőzően, mielőtt ide jött „termelésirányítónak”, államvédelmis volt, imádta őt, mert mindig elhozta a cukrászversenyekről a díjakat. Az üzemvezető meg a helyettese is támogatta. Apám bebizonyította nekik, hogy a pogácsás pali a töredékét termeli annak, mint ők, a csemege-cukrászok. Ugyanis a pogácsa filléres tétel az édességekhez képest. Ezután befogták a szájukat. Mindez – hangsúlyozom – anélkül zajlott, hogy apám egy szót szolt volna a lábáról, a betegségéről.

Úgy indult a napja, hogy még előző este beállította az ébresztőórát négyre. Három óra körül már mocorgott, nézte a vekkert, nem akart elkészni.

Négykor föl, ki az ágyból, készülődés, indulás.

Elsétált az Üllői útig, ott felszállt a 63-as villamosra, amely a Szabadság hídon járt át, hiszen még nem állt az Erzsébet híd. Beért ötre, megnyitotta a csemege osztályt. Mindent előkészített a napi munkához, hogy mire

a kollégái hatra bejönnek, nekiláthassanak a melónak. Edények, szerszámok, alapanyagok, masszák, minden aszerint, hogy aznap éppen mit kell termelni. A legfontosabb a massa, azaz az alapanyag, amivel dolgoznak. Ezt először össze kell állítani. Üstökben keverni kézzel, keverni géppel. Kisütni, felválni, szétrakni...

Ők aztán végigdolgozták a nyolc órát. Megállás nélkül ment a munka. Gyorsak voltak, semmi üresjárat. Én is dolgoztam ott. Fialat voltam, és a sportolástól erősnek hittem magam. De a krémek kézi keverésében hamarabb elfáradtam, mint ő. Erős a csuklóm, közölte erre tömör magyarázatként.

Egykor letette a munkát. Hazajött. Megjelent az ajtóban nagyjából fél és háromnegyed kettő között, attól függően, hogyan jött a villamos. Megkérdezte anyámat, mi az ebéd? Ha bableves volt, megevett belőle legalább két, de néha három tányérral. Májrepsztoén erős paprikával feldúsítva. Aztán úgy egy percig az állát a kézfejére téve gondolkodott valamin az asztal fölött.

Fölállt, sóhajtott egyet, és átöltözött. Fölvette a jankliját. Ez a munkaruha neve. Ugyanúgy beöltözött, mint a műhelyben. Kiment a személyzeti szobába. Ott volt kialakítva a házi műhely. A szerszámok már várták az asztalon. Elővette a hűtőből a marcipánt: egy jó tízkilós darabot. Elkezdte gyúrni. Előbb ő, aztán mikor már jól begyúrta, én folytattam. A marcipánmasszának ugyanis az a titka, hogy gyorsan szárad. Azért kell beburkolva, jégszekrényben tartani.

Levágott úgy hatvan-hetven dekányit belőle. Tovább gyúrta. Aztán kisodorta nagy hurkára. A hurkát föl-vágta hat darabra. Majd újabb, vékonyabb hurkákat sodort, és azokat, mint a csöveket, egymás mellé sorakoztatta. Utána föl-vágta kis kockákká. Amikor ezzel megvolt, újra becsomagolta nylonba, hogy ki ne száradjon.

Akkor jött a formázás. Eleinte tizenkettő, később tizenyolc ilyen kis kockát felrakott maga elé a márványasztalra, és egy kis plexi-szerszámmal rózsaszirmokká simította az anyagot.

Három-négy évig tartott, mire kikísérleteztük, hogy apám két mozdulattal, simítással meg tudta a szirmokat formázni. Nekem ez csak hárommal sikerült. Talán az enyém szebb volt, de ő takarékosabb mozdulatokkal dolgozott. Apám azon is gondolkodott, hogyan lehetne egyetlen mozdulattal szirmot formázni, de ez lehetetlennek bizonyult. A harmadik mozdulat, amit én alkalmaztam, a rózsza szépségéhez kellett. Apám nem értett vele egyet, de tudomásul vette, én csak így tudok rózsázni.

A kisimított szirmokat késsel alávágta, két ujjal föl-szedte, és az előre elkészített szirmtövekre helyezte. Hat sziromból lett egy szál rózsza.

Elkezdte 1962-ben, és ez ment egészen 1978-ig.

Délelőtt a vállalatnál dolgozott, délután kettőtől este tizenegyig – otthon. Közben azért beszélgetett, csak a keze járt, megállíthatatlanul. A kész rózsák mentek a szárítóba, aztán bedobozoltuk, mint a szaloncukrot annak idején.

Tehát szépen lenyomott még egy műszakot, sőt, többet, mert kilenc órát tett rá otthon a benti munkaidejére. Szombaton is, vasárnap is.

Az egész munkamenet egy spekulációra épült. Apám „kispekulálta”, hogy a marcipán nem romlik. Könnyű szállítani, nagyobb tételben is. Otthon is lehet termelni, nem kellene hozzá különleges gépek, szerszámok. Csak egy asztal, kéziszerszámok, göngyöleg. Még a papírforgácshoz is kitalált szerszámot, hogy tudjuk otthon gyártani.

A megszáradt rózsákat huszonötösével vagy ötvenesével csomagoltuk. Apám azt hitte, hogy amikor a cukrárszok ezt meglátják... Szóval, hogy akkor tarolni fog.

A maszek cukrárszok lettek megcélözva. Apám kiszámolta, hogy a rózsáknak öt forintért kell eladni darabját. Úgy kalkulált, hogy akkor éri meg. Mindent fejben számolt, soha nem írt le semmit. Ennyi nyersanyag, ennyi energiaráfordítás, ennyi munkadíj. S mindig kiszámolta, hogy egy darabbal ennyit lehet keresni, tízzel annyit, százzal, ezerrel a sokszorosát és így tovább. Szerintem fejben a milliót is tudta, csak nem mondta ki a számot. A végén úgy érezte magát, mint Rockefeller.

A rózsában – szerinte – benne volt, hogy ő baromi gazdag ember lesz.

Nem állt rá a szája arra a kifejezésre, hogy nem lehet, hogy lehetetlen. Mindig azt mondta, ki kell találni, hogyan lehet. Ábrándozott: ha autóból tudnak gyártani egymillió darabot, akkor marcipánrózsából miért ne?

Úgy nézte a valóságot, mintha egyszerű számításokkal le lehetne igazni. Amit egyszer már megcsináltak, azt újra meg lehet csinálni. Amit meg nem, akkor most ő lesz az első példa rá. Így gondolkodott.

Ülve dolgozott, és közben a bombaüzleten járt az esze.

Gyönyörűen sikerültek a rózsák (nem úgy néztek ki, mint a maiak).

Elvitte az első darabokat egy ismerős cukrászhoz.

– Mi ez, Matyikám?

– Nézd meg!

Óvatosan kibontotta a dobozt, és várta a hatást.

– Mi ez?

– Marcipánrózsa.

– És mit akarsz vele?

– Neked hoztam. Vedd meg. Tortadísz.

A kolléga fanyalgott. Hímezett-hámozott, hogy nincs erre igény, nem szoktak díszített tortát kérni az emberek.

– És mennyiért adod?

– Öt forintért.

– Matyikám, figyelj ide! Ha pénz kell, mint jó barát-nak, szívesen adok kölcsön. De az üzlet, az üzlet. Három forint.

Apám nyelt egyet.

– Jó, neked odaadom három forintért.

Egy dobozzal hagyott ott.

Eleinte így kínlódta végig az értékesítést: egy-két

haver vagy jó ismerős vett tőle egy-egy dobozzal, nyomott áron. Sajnálattal.

Apám megint spekulálni kezdett.

Nem akarják megvenni tőle a rózsát?

Tehát szükségletet kell teremteni! Meg kell a cukrászokat tanítani, hogy mit tegyenek vele.

Erre is fanyalogtak.

„Matyikám, ilyesmire nincs igénye az embereknek.”

„Szép, szép, de hát ekkora mennyiségben nem lehet használni.”

Apám kitalálta, hogy vidéken fogja eladni. Ötvenhét után sokat járt vidékre, mert instruktorként tevékenykedett, cukrászipari bemutatókat tartottak különböző helyeken, sokfelé ismerték. Majd ott ő eladogatja a készletet – hitte.

Felfogadott egy áruszállító teherautót, és a bedobozolt rózsákat rápakolva, szombat reggel elindultak. Szabadságot kellett kivennie, mert akkor még a szombat is munkanapnak számított.

Megnyugodtam, mert tudtam, hogy aznap nincs rózsagyártás, mehetek edzésre, vagy ahová akarok. Azért izgatottan vártuk a fejleményeket, különösen anyám.

Vasárnap, késő este beállítottak végre. Apám jött föl felé a liften három dobozzal a kezében.

Na – mondtam magamban –, ennyi maradt. A többit eladták. Azért a biztonság kedvéért megkérdeztem tőle:

– Ennyi maradt?

Először nem válaszolt, csak később szólalt meg.

– Gyertek le!

Akkor már tudtam, hogy baj van, hogy a nyakán maradt minden. Hihetetlen, de senki nem vett, nemhogy egyetlen doboz, de még egy darab rózsát sem. Hordtuk föl a dobozokat az esti Nagykörútról, a kocsiból. Apám kifizette a kétnapos fuvart. Még szegényebbek lettünk. Különben is azok voltunk.

Másnap már azzal kezdte, hogy tudja, mit kell tennie, most már tudja. Leviszi az árát két forintra. Akkor legalább megtérül a nyersanyag költsége, és így bebeti őket. Aztán majd a vevők, a cukrászok vevői keresni fogják a rózsát.

Újra elkezdett házalni a meglévő készlettel. Fél év alatt el is fogyott.

Egyszer csak tényleg keresni kezdték a rózsákat. A cukrászok két forintért vették tőlünk, rászámoltak tíz forintot. Egy-egy kész tortára rátettek három rózsát. Tehát apámnak hatot fizetett, a viszonteladó pedig harminccal növelte meg a kész torta árát. A vevők meg háláldoktak, hogy jaj, de szép! Legközelebb már keresték, rózsacsokros tortát kértek.

Jöttek a rendelések: kellene ennyi meg ennyi. Egyes vidékeken, például Hatvan, Eger, Dabas, Gyöngyös környékén különösen népszerűek lettek apám rózsái. Beindult a piac – két forintért. Amikor már nagyon ment, fölemelte a reális árra, három forintra. Úgy is megvették – legföljebb a cukrászok is árát emeltek.

Amikor aztán még jobban ment az üzlet, a lakásunk

egésze műhellyé alakult. Tizenhat évig dolgozott apám napi tizenhat órát. A munkahelyén sem lazálta el az időt, ott is teljes értékűt nyújtott.

Gyúrta a rózsákat az asztalnál, és be volt fáslizva a keze. Közben beszélgetett, épp azzal, aki mellette állt. Kialakult a rózsza-iparág. A végén már egész sor bedolgozót tartott.

A rózsafolyam elindult. Megtelt vele a lakás, a társbérlet, kiburjánzott a bérház folyosójára, aztán le a lépcsőkön a Körútra, onnan meg egyenesen a Duna felé. Ömlik a rózsafolyam, bele a Dunába, tovább a tengerbe.

A cukrászok már sorba álltak az áruért. Persze, akkor már nem a József körúti társbérletben zajlott a termelés.

Az „üzem” kiköltözött Pilisszántóra, aztán egy év múlva Pilisvörösváron folytatódott minden. Egy átalakított parasztházban járatta csúcsra apám a „rózsagyárat”. Ott lakni is lehetett. Gusztusosan lett megoldva minden. Olyan tisztaság és rend, amilyen csak a sváboknál lehetséges. Teljesen úgy nézett ki, mint egy patika, vagy egy kisebb gyógyszergyár.

Ennek ellenére apám másodvonalbeli cukrásznak tartotta magát. Néha elkezdte sorolni a nagy neveket, akiktől rengeteget tanult. Aztán ezek a nagy nevek öregkorukban szinte mind bedolgozókká lettek nála.

A rózsák ömlöttek tovább.

GYŐZŐ

A Práter utcai általános iskolában fejeztem be a nyolcadik osztályt. Utána elkezdődött életem legsiker-
telenebb négy éve. Semmi nem ment úgy, ahogyan az
első tizennégy év után képzeltem.

A Práterben mindig kitűnő voltam, év végén dicsé-
rettel, jutalomkönyvvel. A tanárok kedveltek, többször
értésemre adták, hogy a diákok közül engem becsül-
nek a legtöbbre. Szerintem benne voltam az első tíz-
ben, de a tanárok valami oknál fogva ennél is maga-
sabbra helyeztek. Jó sportoló voltam, és nagyon jól raj-
zoltam.

Colosnak „becéztük” a rajztanárt, aki a munkáimat
kiállításokra nevezte be, ahol aztán valóban díjakat
nyertem velük. Váltig állította, hogy nekem nagy tehet-
ségem van a színekhez, arányokhoz. Én kételkedtem
ebben. Nyolcadik után mindenáron képzőművészeti
gimibe akart küldeni. Nagy tehetség vagyok – erőskö-
dött –, és ezt a tehetséget nem szabad parlagon hagyni.
Én meg azt mondtam, hogy saját megítélésem szerint
csak közepszerű vagyok, nem kell ezt erőltetni. Jó né-
hányan jobban rajzoltak nálam. Tudtam, hogy az én
dolgaimban mindig van egy kis szélhámoskodás. Pedig

Colos azt ígérte, elintézi, hogy felvételi nélkül bejus-
sak – oda, ahol nyolcvanszoros túljelentkezés volt.

Apám elfogadta volna, hogy oda járjak, csak anyám
szerette volna, ha nyolcadik után ipari tanulónak me-
gyek. Én, aki kitűnő tanuló voltam! Nyelvészeti előadá-
sokra vitt az egyik osztálytársam, Deme professzor fia.

Ipari tanulónak?

Minél előbb keressek pénzt – anyám ezt hajtogatta.
Fogalma sem volt a pénzügyekről. Annyit lehetett ke-
resni akkor, ami az éhenhaláshoz sok, az igazi élethez
kevés. A melós egy senki. Abban a társadalomban, az-
az a hatvanas évek eleji körülmények között, az út a
diploma által vitt fölfelé. Anyám ezt a négy elemijével
nem látta be. Apám szerencsére mindig azt mondogat-
ta, már kisgyerekkorom óta, hogy „Miklóst ki fogom
taníttatni”.

Kérdezte, mit akarok – mondtam, hogy gimnázium-
ba menni.

Mentem is a Bem József Gimnáziumba. A Ludovika
téren (akkor másként hívták) működött, mi meg a Jó-
zsef körúton laktunk. 44-en jártunk az osztályba. Ma
már tudom, mennyire szedett-vedett társaságba kerül-
tem. Hagyományok nélküli gimnázium – a diákok
unottak, a tanárok flegmán rosszkedvűek. (Talán egy
kivétel akadt, a vörös hajú Kalló tanár úr, a matekos.)
Ráadásul a politechnika miatt három hét után átkerül-
tem egy másik osztályba.

Kétszer is egyest kaptam. Méltatlanul. Az egyiket

azért, mert óra alatt nyitva maradt a füzetem. Emiatt bevéstek nekem egy karót a naplóba.

Szerencsétleneknek látszottak a tanáraink. Bejöttek, leadták az anyagot, feleltettek egy-két embert, aztán kicsöngetés után rosszkedvűen távoztak. Testem-lelkem tiltakozott minden ellen. Ráadásul az Üllői úton kellett villamosoznom, ahol az utam a járványkórház vonalán vitt. Életem első és utolsó fertőző betegségét akkor kaptam. Skarlátot, tizenöt éves koromban! Kórházba kerültem, és jó másfél hónapig hiányoztam a suliból. Az akkori szövödményeket azóta is hordozom magamon, a bőrömnön. Például a korai kopaszodásom is ennek tudható be. Úgyhogy nagyon rossz választás volt a Bem. Két évet mégis lehúztam ott.

A testneveléstanárt Spányiknak hívták. Általában késve érkezett az órákra, addig mi, az ő engedélyével, kidobóst játszottunk a tornateremben. Amikor megérkezett, belefújt a sípjába, mire vigyázzba merevedtünk. Pár másodperc múlva újabb fütty, s akkor folytathattuk a játékot.

Egyik alkalommal már elhangzott a füttyszó, amikor felém gurult a labda, s egy mozdulattal megállítottam. Egy osztálytársamat Gerslinek hívták – pontosabban Gerschl Péternek. Az apja Bécsben élt, s ezért a küldeményei miatt kedvencnek számított, egész kis udvartartás alakult ki körülötte. Puhány, göndör szőke hajú, kövérkés gyerek, afféle akarnok törpe diktátor. A spannjai állandóan körülötte lebzseltek, szinte őrizték.

Ez a Gersli szólótt rám a tornatanár előtt. Nem is szólótt, már-már üvöltött: „Szamos! Állj vigyázzba, ha a tanár bejön!”

Halotti csend támadt a teremben.

Álltam ebben a vágható csendben. Spányik tanár úr nem szólótt semmit. Várt.

A másodperc törtrésze alatt végigfutott bennem, hogy nem lenne szerencsés, ha ez bosszúlatlan maradna. Még azt hinné Gersli, hogy majd az életben is lehet ilyesmit csinálni. Még baja lenne belőle. Tehát merő pedagógiai szándékból cselekedtem. Nekem szimpatikus volt a Gersli. Kedveltem őt, mert láttam, hogy mindenáron – mindegy, hogy milyen áron – a nyertes oldalhoz akar tartozni. Rá kéne vegyem: ne gondolja, hogy ilyesmit meg lehet úszni. Nem hagyhatom ebben a tévhitben.

Éreztem, hogy Gersli nem szimpatikus a tornatanárunknak. Sejti az ilyesmit az ember. Meg itt vannak a spánnyai. Nekik is jót fog tenni, ha látják ezt a leckét.

Spányik még nem fűjt a súpjába. Kivárt. Mindenki vigyázzban állt. Elindultam Gersli felé.

Megkerültem a többieket, és egy irdatlan pofont adtam neki. Csak úgy, tenyérrel. Gersli lecsücsült a parkettára, én meg szép lassan viaszasétáltam a helyemre.

Spányik nézett minket. Aztán belefűjt a súpjába, és kiment az ajtón. Az óra végéig vissza se jött. Mi pedig befejeztük a kidobós játékot. Mintha mi sem történt volna.

Az öltözőben odajött hozzám Gersli egyik spannja. A legtekintélyesebb a négy közül.

„Szamos, mit képzelsz te magadról?!”

Ártatlan képpel visszakérdeztem.

„Mire gondolsz?”

„Hát, amit a Gerslivel csináltál?”

„Egy: nem neked kevertem le a pofont. Kettő: milyen kötődésed van neked Gerslihez, hogy ez ennyire fájdalmasan érint? Ha ismered a fair play szabályait, akkor neked Gerslit kéne meggyőznöd, milyen pofátlan stréber módon viselkedett. Miért nem ezt teszed?”

„Nem ez az elintézési mód. Milyen joron verted meg?”

„Figyelj ide! Van egy ötletem. Látom, te nagyon szeretnél elégtételt venni. Javaslom, vegyél te revansot. Így igazságos lesz, mert egy súlycsoportban vagyunk. Verekedjünk meg Gersli becsületéért!”

Erre csak hímezett-hámozott. Tudta, és tudták mindahányan, hogy egyenként semmiféle esélyük nincs velem szemben.

Elsumákolták az ügyet. Tulajdonképpen félték.

Figyeltem őket: forralnak-e valamit ellenem? De semmiféle jelét nem adták, hogy bármire készülnének. Ha láttam, vagy éreztem volna, rögtön támadok. Erőt kellett mutatni, különben pórul járhatok.

A Bem gimnáziumban volt egy fiatal matektanár, a Kalló. Harminc körül járhatott, s az terjedt el róla, hogy

büntetésből helyezték ebbe a suliba. Jött vele a híre, hogy az előző helyén összeverekedett valamelyik főnökével. Ez tetszett nekünk, különösen nekem.

Történt egyszer, hogy az órán éppen egy levezetést mutatott be a táblán, amikor egyszer csak elhallgatott. A többség nem értette, mi van, nem figyeltek, el voltak foglalva a saját hülyeségeikkel, de én éreztem, hogy Kalló belesült a képletbe. Nem tudom, ki sejtette még rajtam kívül, de úgy éreztem, a segítségére kell sietnem.

„Tanár úr! Tanár úr!”, nyújtózkodtam a padomból. Imponált nekem Kalló, nem hagyhattam bajban. Láttam, hogy lassan vörösödik a feje. Én meg éreztem, hogy tudom ezt a levezetést, tanultam már valamikor.

Kalló kapva kapott a jelentkezésemen.

„Szamos, parancsolj!” Sejtette, hogy rossz nem sülni ki ebből, de annyi legalább, hogy ő kimenekülhet szorult helyzetéből.

„Tanár úr, ne tessék haragudni, hogy beleszólok”, mondtam halkán, hogy a többiek ne is hallják, „nekem van egy elképzelésem”.

Kihívott a táblához. Figyelte, mit művelek. Aztán kétszeresen is elégedetten bólintott. Megmenekült a blamától, és rájött, hogy van valaki az osztályban, aki ért érdemes tanítani, nem reménytelen az egész.

Nagyon megdicsért, aztán elmagyarázta a levezetést a többieknek.

Innentől kezdve Kallónál ötösre álltam matekból, a

bizonyítványomba mégis csak négyes került, mert az osztályozó konferencián a többi tanár leszavazta a „verekedős” Kallót. Könnyű dolgom volt, mert egyébként nem voltam jó tanuló, nem sorakoztak ötösök a naplóban a nevem mellett.

*

1963-ban átkerültem a Vörösmartyba. Az előzőhöz képest elitgimnáziumnak számított – az is volt, elit, nemcsak a híre, a valóságban is. Csak harmincketten jártunk az osztályba. Jó tanárok, jó srácok. A padtársamat Benének hívták, Bene Győzőnek. Fehér bőrű, sötét hajú, kék szemű srác volt, és valami baja volt az egyik lábának. Operálták, gyógycipőben járt mindig, és sántított. Szemérmesek voltunk, sosem kérdeztük, mi baja. Lehet, hogy nem válaszolt volna, megspóroltuk a vizsautasítást.

Bene Győzőt soha nem értük tetten, hogy készült volna, hogy a leckéjét megírja, vagy hogy az órán figyel. Később az első padba ültették, hogy szem előtt legyen, mert állandóan, ha nem szavakkal, akkor gesztusokkal, kommentálta az órát. A tanárok megőrültek vagy csak közömbösen legyintettek, ki-ki vérmérséklete szerint. Egyik-másiknak talán titokban tetszett is, amit Győző produkált. A szabadságot láthatták benne, ami akkor ritka kincs volt. 1963–64 jártunk, a bennfentesek már hallottak valamit a Beatlesről, de a lázadás

igazi szelleme még nem érte el a diákokat sem, nem-hogy a felnőtteket.

Győzőnek a folyosó volt az igazi világa, az órákon viszonylag mérsékelte magát. Ott kinn mesélt, utánczolt, parodizált, valami különös rángó mozdulatsorral adta elő a szövegeit. Jaj volt annak, akit a nyelvére vett. Egyetlen tanár nem állt meg előtte; senkiről nem tartotta titokban a véleményét. De nemcsak a suliról dumált, hanem az élet minden részletéről.

Akadtt egy társa ebben a „produkcióban”. Stan és Pan a sulifolyosón. A kis Csonkával adták a műsort. Jobb volt, mint bármilyen kabaré, vígjáték. A szünetekben a többi osztályból is gyülekeztek a srácok, annyira népszerűek lettek ők ketten.

A tanárok, mikor bejöttek órára, már tudták, hogy valami történni fog. Bene Győző a nagy szürke unalomból, ami a suliban – meg az élet is –, majd kihoz valamit.

Csekeő tanár úr a fizikát tanította. Rettegtünk tőle. Úgy lesett, mint vadász a vadakra. Kis Jávor-bajuszt viselt a szája felett. Ehhez egyféle kiképző őrmesteri stílus társult. Ha ránk nézett, mindenkinek tele lett a nadrágja.

„Ki felel ma fizikából?” Fölénk tornyosult, nézett a szürke hóhér-szemeivel, mi meg süllyedtünk volna a föld alá. A jobbak rájöttek, hogy Csekeő nem is olyan jó fizikából. A rettegett számonkérő, akinek a bátyja híres, zsenigyanús elméleti fizikusnak számított.

Néha bejött helyettesíteni matekórára. A tanárnő kedvencét feleltette, és beírt neki egy egyest. Gúnyolódott rajta: „Bíró, te olyan hülye vagy, hogy a nem-tudásodat nem fejezi ki az elégtelen.” Aztán tovább faggatta, aminek az lett a vége, hogy beírt neki még egy egyest.

Amikor Bíró méltatlankodott, hogy egy órán belül hogyan lehet két egyest kapni, Csekeő beírt neki egy harmadikat – magatartásból.

Röhögünk rajta, a háta mögött, de az óráin páni félelem fogott el mindenkit.

Történt egyszer, hogy már reggel mindenkinek nagyon rossz kedve volt. Még Győző is mélyen maga alatt. Pedig már negyed nyolcra bejött; szokása szerint olyankor kezdte a „műsorát”. De aznap semmi, csak a fád hangulat.

Első óra fizika. A figyelők jelentették, hogy Csekeő is rosszkedvű. Atyaisten! Mi lesz itt?

Itt ma vérfürdő következik. Néma csönd.

Csekeő, mint a Zrínyit öklelő vaddisznó, rontott be a terembe.

Ránk nézett, némán leült, meghallgatta a hetes jelentését. Aztán lapozni kezdett, mi meg süllyedtünk be a padba, le a padló alá, a földszintre, sőt, a pincébe – ha lehetett volna.

Tudta, hogy figyeljük. Szórakozott velünk: előre-hátra pörgette az osztálykönyvet. Csak bámultuk, mint a kápót a foglyok: ma ki lesz az áldozat?

Ebbe a csöndbe egyszer csak valami fura nesz hasított bele. Tudtuk, hogy csak Győzőtől eredhet, más nem merte volna kinyitni a száját.

Összegörnyedve rázkódott az első padban, mint egy kis állatka. Gondoltam, hogy ez már túl van minden határon, Győző nem tudja, mikor, kivel, mit lehet megtenni. Mégsem hagyta abba, sőt, egyre jobban rázkódott a teste.

Csekeő sötéten ránézett.

„Mi bajod, te barom?”

Győző kuncogott tovább.

Csekeő már üvöltött.

„Mit röhögsz, te idióta?”

Csekeő várta, hogy abbahagyja. Győző felállt.

„Tanár úr! Tanár úr! Könyörgöm, tanár úr!

„Mi bajod, te barom, mondd már!”

„Az jutott eszembe, hogy én milyen szerencsétlen vagyok.”

Csekeő meglepődött, mást várt. Bene helyzeti előnybe került.

„Mért vagy szerencsétlen, hülyegyerek?”

„Azért mert megláttam, hogy nagyon rosszkedvűnek tetszik lenni, amit megértetek, mert én is az vagyok. Tanár úr, tessék elképzelni. Egyszer csak rám jött, hogy szarnom kell. De mivel rosszkedvűnek tetszik lenni, nem merek kikéredzkedni. Azon nevettem, hogy én mindjárt beszarok.”

Csekeő csak bámult. Agyonüsse? Kidobja az ablakon?

Győző állt, összehúzódva.

Csekeő mindenképp vesztes lett ebben a helyzetben. Intett Győzőnek, hogy kotródjon kifelé.

Bene elindult, de megállt a katedra előtt, s mint a púpos Rigoletto, kis szabadkozó mozdulatot tett.

Csekeő tajtékzott.

„Menj már, húzz kifelé, a francba!”

Győző kiment. Döbrent csönd. A fizikaórának persze lóttak.

Csekeő megint belebújt a naplóba.

Erre nyílik az ajtó. Egy centire. Mindenki odabámul. Még egy centi. Csekeő is nézi, mi van?

Győző feje kanyarodik be a résen.

„Tanár úr! Nincs papír a klotyóban.”

Minket szétfeszített a visszafojtott röhögés.

Csekeő rászólt a jó tanuló Denkére.

„Adj neki papírt!”

Denke fogta a fizikafüzetét, az aznapi leckénél volt nyitva, kitepte a dupla oldalt, és odaadta Győzőnek.

Csekeő megint lapoz, ajtó megint nyílik.

Centiről centire tárul, s a résen megjelenik a papír. Lassan csúszik be a résen, mint a megadás fehér zászlója.

Nahát, Győző, ez már sok, ez már nem poén, mi a fenének jöttél vissza másodszor is – gondoltam sajnálkozva.

Nem tudtuk, mi jön. Átfordul-e kabaréba a jelenet, vagy iszonyú megtorlás következik?

Győző szája csücsörítve, rövid várakozó csend az osztályban, majd a stréberek fontoskodó hangján halljuk.

„Denke, mindjárt visszahozom.”

A hátsó padsorból számárnyerítésszerű röhögés hangzott fel. Elszabadult a pokol. Szirénahangon üvöltött mindenki. Kiestek, kiugráltak a padokból. Vége lett a fizikaórának.

Csekeő darab ideig álldogált a katedrán. Aztán bevágta a naplót, kiment az osztályból. Aznap már nem jött vissza.

Győző később zenélt, gitározott, filmben is szerepelt. Elindult a *Ki mit tud?*-on – paródia kategóriában. De képernyőre már nem parodistaként került, mert a selejtezők során rájött, hogy Gálvölgyi jobb nála. Pedig nagyon vártuk a szereplését. Aztán megjelent egy szál gitárral a nyakában, ének kategóriában. Nem tudott jól énekelni, az erőssége a jó szöveg és az utánzás.

Jaj, de jó a habos sütemény!

Dzsesszesítve énekelte a Kiss Manyi által népszerűvé lett dalocskát. Tulajdonképp ez is paródia volt, csak másképp.

Fantasztikusan jól sikerült – a mai napig életem egyik nagy élménye ez a szám, ahogy Győző adta elő. Persze hogy megnyerte a kategóriáját.

Aztán elment Svédországba. De még előbb elvette feleségül Magay Klementinát, a táncdalénekesnőt.

Baromi erős srác volt. Akinek a lába hibás, a karja mindig erős. Harmadikban-negyedikben volt egy „játékunk”. Elég idétlen játék – mai szemmel nézve. De kitaláltuk, szerettük, folytattuk. Hárman-négyen lefogtuk egyik társunkat, és valamelyikünk golyóstollal egy női nemi szervet rajzolt a hasára. Győző is sorra került – volna. Négyen mentünk rá, az ötödik tollal a kezében várt. Nem tudtuk lefogni. Olyan ereje volt, olyan lelki ereje, hogy négyen se bírtunk vele, a középtermetű, lábát húzó, fehér bőrű, kék szemű sráccal.

Győző volt – minden téren, mindenféle értelemben.

CSAK MÁSODIK

Hatvanegyben a suliban, már a gimiben, szerveztek egy szkander-bajnokságot. Na persze nem az osztályfőnök vagy pláne nem a diri, hanem a srácok egymás között. Nézegettem a versenyző fiúkat, s eszembe jutott, hogy én az általánosban az erősebbek közé tartoztam. Beszálltam közéjük, és könnyedén lenyomtam őket. Utána odajött hozzám egy srác, úgy hívták, Kozma. Kigyúrt fiúnak látszott. Azt mondja nekem: „látom, erős gyerek vagy, nem akarsz sportolni?”

Általánosban kipróbáltam már ezt-azt, iskolabajnokságon indultam atlétikában, a távolugrást meg is nyertem, más számokban általában második lettem. A felsőtestem erősebb volt, a lábam vékony. Birkóztam is, de túl érzékeny bőröm nehezen viselte a szőnyeget, meg azt se akartam, hogy karfiol-fülem legyen, mint a profiknak. Tetszett a sportolás, de egyik számban sem produkáltam maradandót, olyan eredményt, amely folytatásra bírt volna. Mindig akadt egy még jobb nálam.

Most is én vagyok a legjobb cukrász a közgazdászok között, és a legjobb közgazdász a cukrászoknál.

Csak kóstolót vettem a sportágakból, ám a java ez-

után következett. Láttam egyszer Szentendrén evezősöket, nem vasárnapi koca-evezősöket, hanem igazi sportolókat. Lehetetlennek tűnt, hogyan lehet abban a lélekvesztőnek látszó keskeny, ma már tudom, hogy 28 centiméter széles, hajóban megmaradni. Ráadásul úgy evezve, hogy háttal ülsz a világnak, és egy nyolc méter hosszúságú deszkaszál tart fenn a vízen, no meg a tudásod, és ami fő, az erőd.

Tetszett, ahogy ez a „lélekvesztő” siklott, és hasította a vizet. Azt gondoltam, hogy ez csak a kivételezettek sportja, evezős nem lehet akárki. Sokáig megmaradt az emlékeim között ez a kép, ahogy a magányos evezős siklik a Dunán. Nem tagadom, irigyeltem egy picit.

Tehát a szkanderes srác hívott evezni. Gondoltam, sok más sportág mellett ezt is megpróbálom. Mit veszíthetek?

Lementem a szigeti Vörös Meteor Egyesületbe. Ott minden megvolt a parton, evezősház, csónaképítő műhely, tanmedence, és persze karnyújtásnyira a Duna, ahová a nagyok, a nálam pár évvel idősebbek, a „boldogok” vitték le a hajóikat, és húztak fölfelé a vízen.

Láttam ám, hogy az én 180-as magasságom a minimum a versenyzők között. Többségükben 190-es fiúk húzták a lapátokat, de akadt köztük kétméteres is. Ebben a sportágban annál jobb, minél magasabb valaki, minél hosszabb a karja. Előnyös, ha minél nagyobb, s ezáltal persze súlyosabb valaki, mert nem kell arányosan nagyobb erőt beletenni a hajtásba, a húzásba.

Eleinte méregettem a hajókat, figyeltem a vízre szálás avatott mozdulatait, lestem a profi versenyzőket. Egy idő után látták, hogy folyton ott lógok – levakarhatatlanul. Jelzem, minden csónakházban van egy „vízipatkány”, afféle mindenes, akiről nem tudni, miért van ott, nem tudni, mióta van ott, nem tudni, ki fizeti. Egyszerűen ott van – nélküle nem működik a csónakház. Itt is akadt két ilyen vízipatkány, a Pista úr meg a Dönci. A gondnok meg a hajóépítő mester, aki soha nem épített hajót, a motorcsónakot vezette. És ott voltam még én, a magam 65 kilójával.

Néha már szóltak is hozzám. Segítsek lemosni a hajót, hozzam fel a lapátokat a stégről, ilyesmi. Nagy megtiszteltetés számba ment, mikor a Wágner–Muntean páros, két méter közeli óriások, akik kinn voltak a római olimpián, és esélyesként mégis csak hatodikak lettek, a vezérevezős Muntean hisztije miatt, tehát ezek az óriások szóltak hozzám. Fogalomnak számítottak, nemcsak az evezősházban, de a sportágban is. Tisztára úgy néztek ki, mint – mai kifejezéssel élve – két szupermen. A tetejébe urakként viselkedtek.

Megszólított Wágner, s megdöbbenett azzal, hogy a nevemet is tudta.

„Szamoskám, ráérsz?”

Elképedtem.

Azt mondta, nincs itt a kormányosunk, gyere ki velünk kormányozni.

Köpni-nyelni nem tudtam a megtiszteltetéstől.

„Ha valamit látsz, hogy nem stimmel, azonnal szóljál”, okított.

Mit tudtam én, hogy mikor kéne szólni? S miféle tanácsot adhattam volna, én, a hozzájuk képest zöldfülű?

Elindultunk, és fekvő kormányosként figyeltem őket, hogyan eveznek? Hallgattam a vitájukat, siklottunk a hullámokon, föl és le. Élveztem a fegyelmezett suhanást, már-már száguldást. Jobb ez, mint autót vezetni. Így is azt éreztem, mintha egy Forma-1-es kocsi-ban száguldanék. Víz folyt alattunk, természetes elem, azt győztük le az én kormányosi „segédlettemmel”, a két élversenyző jóvoltából. Akkor és ott döntöttem úgy, evezős leszek.

Az edzés végén, mikor visszamentünk, segítettem lemosni a hajót. Wágner rettenetesen oda volt meg vissza, hogy miféle rendes srác vagyok, magamtól megteszem, amire nem is kértek. Sőt, még a lapátokat is felvittem a stégről, ami neki, az evezősnek a legnagyobb megtiszteltetés.

Mikor legközelebb lementem, Wágnerék már vártak.

„Szamos, megyünk edzésre”, közölték velem. Ezzel eldőlt a sorsom, legalábbis, ami a sportolást illeti.

A szezon végére bedolgoztam magam hozzájuk kormányosnak. Teljesen egyenrangú férfiként kezeltek, a tizenöt éves srácot, ők, az olimpiát járt húsz-egynéhány esztendőös „urak”. Wágner orvosként dolgozott, Muntean gépészmérnök volt.

Amikor beáll a tél, akkor személyi „rovancsolást”

végeznek az edzők. Megmondják, ki jöhet jövőre is, és kire nem számítanak. Drága sport ez, nem kell ide anynyi ember.

Engem bizony ennél a rovincsolásnál el akartak tanácsolni ettől a sportágtól. Wágner azonban felszólalt az érdekemben.

„A leghasznosabb gyerek, nekünk ő kell kormányosnak”, állt ki mellettem. Ragaszkodott hozzá, hogy maradjak. Ráhagyták, jó, rendben van. Ha ő mondja. Maradhattam.

Beosztottak téli tanmedencére. Ott húzhattam az ígát a Szigeten – mesterséges körülmények között. Hajtottak rendesen. Egy-egy alkalommal fél órán keresztül kellett nyomni, teljes erőből. Szakadt rólam a víz. De Wágnerre gondoltam, az ő gesztusára, illetve kérésére. Meg akartam felelni a belém vetett bizalomnak.

Az egyik edző kitalálta, hogy betesz a jövő szezonban az egyik négyesbe. Ha nem lebegett volna szemem előtt az ígéret, ha ez nem csapatsport lett volna, leálllok, abbahagyom. De így folytatni kellett, nem magamért, másokért. Meg arra gondoltam, milyen jó a hajóban ülni, kinn a vízen, és csak suhanni, suhanni előre.

Magukkal sodortak az események. Belenőttem a csónakházi életbe. Tetszett az ott uralkodó stílus. Engem is megbecsültek, a kis kezdőt. Senki sem érezte a nagyok közül, hogy hozzájuk képest tejfölösszájú újonc vagyok. Nem basáskodtak, egyetlen durva szó nem hangzott el.

S éppen ekkor beleestem egy fertőző gyermekbetegségbe, skarlátos lettem, jó ideig nem járhattam le az edzésekre, mert szövődményessé vált az egyszerűnek látszó baj. Azt hittem, nem járok többé a Szigetre, elfelejtettek, amikor egyszer csak megjelent nálunk egy sporttárs.

„Hiányzom, mi van velem, mikor jövök már evezni?”

Tehát tudták, hogy beteg vagyok, számon tartottak, nem felejtettek el.

Akkor ismét eldőlt, hogy evezős leszek.

Tavasszal folytattam. Nem tettek bele a négyesbe, de azért lejártam a csónakházba, s az idősebbek hajójába ültettek be. Egyszer lebetegedett a négyes egyik állandó tagja, akkor bekerülhettem a helyére. Többet ki sem tettek, bennmaradtam a kvartettben. Aztán nemsokára vezérevezős lettem. Így indítottak minket a szezon versenyein. Olyan kemény edzéseket végeztünk, mintha gályarabok lettünk volna. Sztrók lettem, vezérevezős, nem lehetett kibújni a feladatok alól. Szenvedtem – hőiesen.

Egyedül nem csináltam volna végig, de négyen voltunk: egy mindenkiért.

Jött a versenyszezon. Elindítottak minket, kissé szabálytalanul, mert nekem legalábbis még egy évet végig kellett volna gyúrni, edzéseken, tanpályán, kondiban megerősödve. Természetesen abszolút utolsók lettünk. Nikolits–Farkas–Alpár–Szamos. Ebben az összeállítás-

ban húztuk a lapátot. (Az első helyen egy későbbi miniszter, Nikolits István ült.) A következő versenyen megint mi értünk utolsónak célba.

Aztán mind az öt versenyen, meg a bajnokságon is, mindig csak utolsók lettünk. Az egész idényben egyetlen hajót sem tudtunk befogni.

A főedző a szezon végén kiemelt a négyesből. Közölte, hogy szkiffben, azaz egypárevezősben fogok indulni. Kaptam egy jó hajót is, amin gyakorolhattam. Kaptam egy sanszot – a többiek, hárman, semmit. Az lehetett a hátsó szándéka, hogy belássam, ez reménytelen. De ne ő mondja ki, tapasztaljam meg magam. Le fogok égni, gondolhatta.

Tudtam, hogy ez az utolsó dobásom. Mérleget készítettem, mint egy jó könyvelő. Jártam ide, jó társaságba kerültem, érdekes emberekkel ismerkedtem meg, versenytapasztalatokat szereztem, edzettem keményen, megerősödtem. A szaldó – nekem – pozitív. Veszteség semmi. Nem tudtunk nyerni, bárkit megelőzni. Ez bizony az életben is sokszor így van. És mégis kaptam egy lehetőséget. Rendben van. Nem bántam meg semmit.

Gyakoroltam, egyedül. Először azt, hogy ne boruljak bele az egyes hajóval a Dunába. Gyakoroltam és gyakoroltam.

Jött a Budapest-bajnokság. A Nagy-Duna pesti ágában volt a verseny, a Sziget mentén.

A startnál látom, hogy itt a legjobb mezőny a korcso-

portomból. Magasabb, erősebb, s egy-két évvel idősebb fiúk. Én meg, mint egy egér. (Később ez is lett a becenevem: „Egér”.)

Vártuk a rajtot. Előttünk araszolt a versenybíró a motorcsónakon, hogy eligazítson minden hajót, hogy aztán megadja a jelet az indulásra.

Amikor nekilódultunk, csak arra figyeltem, hogy föl ne boruljak, hogy egyensúlyban tartsam a hajót, ne-hogy „rákot fogjak”, azaz a lapátot rosszul merítsem a vízbe. Dehogyan néztem én a többieket.

Eveztem, eveztem. Menjen egyenesen a hajó, ez a legfontosabb. Éreztem már, hogy végig tudok menni a pályán balhé nélkül. Egy idő után persze arra is gondoltam, hol tartok? És hol vannak a többiek? Nagyon óvatosan megpróbáltam kinézni balra. Mindenki utánam. Pár másodperc múlva jobbra. Itt is mindenki mögöttem.

Mi a túró van? Lefújták a mezőnyt, s én nem hallottam?

Húzó tovább. Megint nézek jobbra, balra – ugyanaz. És a bírót is látom, még tart a verseny.

Lehet, hogy nem leszek utolsó? Már akkora előnyöm van, hogy nem tudnak a finisben lehajrázni. Valakit meg tudok verni.

Akkor már számoltam, s látom ám, hogy hatan vannak mögöttem. És nem csökken az előnyöm. Húha, mondom, hát ilyen jól állok? Na, akkor még nyomom egy kicsit.

Aztán egyszer csak látom, hogy integetnek, harangoznak, minden. Merthogy nem álltam le a célban, húztam a lapátokat tovább.

Mondom magamban, második lettem.

Odaevezek a stéghez. Várnak a többiek, és néznek. Aztán valaki gratulál.

Nos, így tudtam meg, hogy első lettem a Budapest-bajnokságon. Hogy nem láttam az addigi bajnokot, Péchy Özsébet, aki, hogy, hogy nem, mögöttem végzett.

A szentségit, Szamos, ezt jól megcsináltad, mondtam magamban.

Péchy Özséb később így mesélte el ezt a versenyt.

„Elindulunk a startba.

Elmegyek másfél hosszal.

Megyünk, megyünk.

Egyszer csak látom, jön egy egér.

Mi a franc van?

Aláteszek tízet, elmegyek egy hajóval.

Nézem, megint jön az Egér.

Nem tréfa, megint aláteszek tízet, elmegyek egy fél hajóval.

Alig megyek, megint utolér az Egér.

Utoljára még aláteszek. És elment az Egér.”

Így mesélte Péchy Özséb az én győzelmemet. Ez délelőtt volt. Másnap majdnem felborultam, rákot fog-

tam, de negyedikként úgy is beértem. Ezután se engem, se a négyest nem rúgták ki. Edzhattunk tovább. Végigcsináltuk a telet.

A rákövetkező évben minden versenyt megnyertünk.

Kétpárevezősben is elindítottak, ott a társammal második lettem.

Szkiffben, azaz egyesben, ellenszélben pánikba esem, s nem húztam végig rendesen. Négyesben meg dublóban (kétpárevezősben) versenyeztem. Úgy látszik, kellett valaki mellém, akinek a kedvéért mindenképpen végig kellett hajtani a pályán.

Az egyes verseny nem az én műfajom – szűrtem le magamnak a tanulságot.

A négyest mindig megnyertük.

Öt évig versenyeztem.

Megmaradtam örök reménységnek. A döntő versenyeken soha nem tudtam egyesben nyerni.

Vezérevezős maradtam a kvartettben.

Később megtudtam a „kudarc” okát. Bizonyos embereknél, s így nálam is, a drukkk, a feszültség olyan állapotba hozza a véredényeket, hogy a start után – ha kicsiben is – összeomlik az anyagcseréjük. Csak annyira, hogy ne legyen teljes értékű harcos.

Nagyon erős bemelegítést kellett volna végezni, a verseny előtt jó egy-másfél órával. Úgy kerülhetett a szervezetem versenyképes állapotba. Amikor – nem tudatosan, hanem valamilyen más okból – így történt, akkor nyertem. Csakhogy ezt akkor még nem tudtam,

csak jóval később jöttem rá, s értettem meg, mikor már nem versenyeztem. Későn.

A versenydrukkot csak nagyon erős bemelegítéssel lehet legyűrni. Az edzőmnek kellett volna tisztában lennie ezzel. De hát a hatvanas évek közepén hol volt még a sportpszichológia?!

Valahányszor előfordult, előjött ez a kudarc, annál bénultabb lettem a következő versenyre. De csak egyesben. Az induló, tavasz eleji versenyeken még rendszeren működtem, aztán ahogy ment előre a szezon, úgy lettem egyre soványabb, úgy szállt el belőlem apránként az erő. A szezon végére öt-hat kilót fogytam az állandó súlyomból. Mikor felvettek az egyetemre, még egy évig lejártam evezni, de aztán abbahagytam. Elromlott bennem valami, még nem tudtam, mi, s azzal együtt elveszett számomra a sport, az evezés bája.

Egy szombati napon mentem haza éppen az edzésről, 16-17 éves lehettem. Hallom ám a villamoson egy zsebrádióból, hogy előrehozott időpontban lejátszották az örökrangadót, a Fradi–MTK meccset. Ez úgy 1964 körül lehetett, akkor játszott a Fradi gyakran a nemzetközi kupákban, ezért kellett előbb megtartani a meccset. Veszített a Fradi.

Hazamentem, megebédeltünk, kicsit pihent apám, aztán elkezdtünk dolgozni. Egyszer csak megszólalt.

– Tudod-e, hogy mi lesz holnap? Örökrangadó! Fradi–MTK. Kimegyünk az Üllői útra.

No, gondoltam magamban, apám nem hallgatott rádiót. Elhatároztam, hogy megréáálom.

– Szerintem, most megveri az MTK a Fradit – vetettem oda közömbösséget erőltetve magamra.

Apám keze megállt a marcipán gyúrása közben.

– Micsoda! Az Üllői úton? Hogy képzeled? Hogy verné meg?

Köztudott, hogy akkor nagyon jól ment a csapatnak, bajnokságot nyertek, aztán később a Vásárvárosok Kupáját is elhódították. Apám jogosan tiltakozott. De hát más a papírforma és más a valóság.

– Szerintem az MTK most megveri a Fradit – állítottam magabiztosan, a friss hír ismeretében.

– Az nem lehet – makacskodott apám. Elkezdett magyarázni, érvelni.

Hiába. Soroltam az ellenérveket, még valami olyasmit is találtam mondani, hogy az MTK is legalább olyan jó csapat, mint a Fradi.

– Ha ez a véleményed, akkor fogadjunk – mondta, vagy inkább már kiáltotta.

Mit tegyek? Úriember nem fogad olyasmire, amiben biztos. De ő csak makacskodott, így belementem. Fogadtunk ezer forintba.

– Van ezer forintod? – kérdezte.

Nem mondhattam, hogy majd lesz, azt feleltem helyette, ha veszítek, ledolgozom.

Ebben maradtunk. Eltelt pár perc, láttam, hogy nem hagyja nyugodni az ügy. Megsajnáltam.

– Apa, már lejátszották a meccset – vágtam ki az igazat hirtelen.

Nem akarta elhinni.

– Apa, nyert az MTK 1-0-ra.

– Honnét veszed?

– Hallottam a hírt a rádióban.

– Megint viccelsz.

– Dehogysis. Hallgasd meg a sporthíreket. Előrehozták a meccset mára.

– Nem lehet – mondta, és láttam rajta, hogy elsápad, már-már rosszul van. Nem azért, mintha az elveszített fogadás izgatta volna. A csudákat! Kikapott a Fradi – ez sokkal nagyobb bajnak számított. Ez súlyos csapás.

– Komolyan mondod? – már kezdett hinni nekem.

Bólintottam, s láthatta rajtam, nem viccelek.

– Tudod mit? – kiáltotta. – Akkor is lefogadom, hogy a Fradi nyer.

– Rendben van – hagytam rá.

Izgatottan várta a híreket. Aztán kifizette az ezer forintot. Megérett ennyit neki a Fradi. Akkor se beszélt veseségről, ha tényleg bekövetkezett.

Mikor még jól ment a lapátolás, mikor még jöttek szépen az eredmények, egyszer, egyetlenegyszer lejöttek apámék a versenyemre.

Nagyon erős mezőnyben húztunk, kétpárevezősben másodikak lettünk. A partnerem egy nálam kisebb és gyengébb, kezdő srác volt. Így lettünk másodikak.

Kis különbséggel veszítettünk, ez szakmai szempontból jó eredménynek számított. Az edzőnk meg is dícsért, holott nem szívesen osztogatta a jó szót.

Letettük a hajót, ahogy kell, s mentem ki boldogan apámékhoz a tribünre.

Ott ült, s nagyon keservesen nézett maga elé, mintha valami baja lenne. Hallgatott.

– Láttad? – kérdeztem, hogy megtörjem a csendet, ha már ő nem mond semmit.

Csak bólintott.

– Milyen volt? – erőlködtem, hogy kihúzzak belőle valamit.

– Milyen? – kérdezett vissza, de ez inkább állítás-ként hangzott, hogy mi a fenét is akarok én tőle. – Második lettél.

No, ez volt a baja. Elkezdtem magyarázkodni, hogy akik elsők lettek, klasszis versenyzők már, két évvel régebben eveznek, én meg egy nálam gyengébb sráccal behoztam a hajót másodiknak. Ez nem semmi.

– Csak második lettél – ismételte meg, amit egyébként is tudtam.

– Tudod, ki előzött meg, apa? A tavalyi bajnokok.

– Második lettél – hallottam újra tőle. – Ezért érdekes csinálni? Hogy csak második legyél?

Akkor mondták be a következő szám, a négyes győzteseinek nevét a hangosbemondóban. Csupa sváb nevet. Riegler, Pichler, Kirchnof, Werner. Vagy lehet, hogy más sorrendben, de ezt a négy nevet.

– Én akkor se hagytam volna, hogy második legyek – erősködött.

„Hogyan?”, gondoltam magamban.

Apám sokszor nem tudta elfogadni a valóságot. Jelen esetben azt, hogy a fia második lett egy éles versenyben. Csak csóválta a fejét, amikor hallotta a sváb neveket.

– Fiam, te, a szerb második vagy, amikor itt a svábok nyerne. Ez normális szerinted? Hát ezért jársz ide?

Elkezdtem magyarázni, hogy én nem úgy vagyok szerb, mint ő, meg egyáltalán, ez most másképp van. Nem is tudok szerbül, és anyám után római katolikus vagyok, és így tovább. Magyarnak számítok. És egyszerűen, jobbak voltak nálunk. Voltak jobbak nálunk!

– Fiam, én akkor se hagynám, hogy bárki megverjen.

Itt hagytuk abba a vitát.

Én meg az egyetem első éve után az evezést is.

Csak elsőnek szabad lenni – kaptam apámtól ezt az életre szóló tanulságot.

IMA AZ ÉLETÉRT

Apám '68 január elsején „főállású maszek” lett. Kilépett a cégtől, a Dél-budai Vendéglátótól, és önállóvá vált. Én meg a következő évben elvégeztem az egyetemet, és elkezdtem közgazdászként dolgozni. Úgyhogy mind a ketten nagy háborút folytattunk. Kivel? Nem egymás ellen, hanem a külső körülményekkel.

Úgy kezdődött, hogy lakás-átalakítást akartunk végeztetni. Kijött egy szakember a tanács műszaki osztályától, végignézte, hogy mit szeretnénk megváltoztatni, hogy jobb körülmények között lehessen otthon dolgozni. Hivatkozott mindenféle jogi meg szakmai szabályra, hogy így nem lehet, meg úgy nem lehet, hogy ezért meg azért nem lehet, amit akarunk. Senki ne csináljon semmit önállóan – ez volt a szocializmus jelszava. Majd megoldják az elvtársak egyszer, valamikor.

Apám nem adta föl. Sok nekifutás, küszködés árán – fölösleges papírok, engedélyek, költségvetések beszerzése és elkészítése után beadta a paksamétát a mindenható tanácshoz. Jött is a válasz nemsokára: elutasítva. Az indoklás: a lakosság nem igényli. Mármin a marcipán gyártását. Csak a cukrászok. De hogy ez a kettő valahol ugyanaz, az nem fért a tanácsi bürokraták fejébe.

„A lakosság nem igényli.”

Apám fellebbezett. Nem hagyta annyiban, megkísérelt észérvekkel hatni a hivatalra.

Jött a válasz újra: a lakosság nem igényli.

Közben persze fusiban folyt a termelés, a lakosságot képviselő cukrászok vitték az árut – közhellyel szólva –, mint a cukrot.

Így működött a szocializmus.

A kisiparosnak, aki adót szeretett volna fizetni, nem akart tovább fusizni, azt mondták, nincsen rá szükség, miközben a fél ország vette és ette a marcipánt.

Apám erre csak káromkodott egyet. Gyűlölködni nem tudott, idegen volt tőle az ilyesmi. Kicsit bosszankodott, aztán napirendre tért az eset fölött.

Engem meg majd szétvetett a düh. Átkoztam a „mocskos kommunistákat”, holott később aztán párttag lettem. Nem azért, mintha muszáj lett volna – inkább csak heccből.

Egy sofőr miatt történt. Egyik délután jött hozzám, hogy főnök, siessünk haza, mert taggyűlésre kell mennem. – Munkaidőben? – álmélkodtam. – És mi lesz a napirend? – firtattam tovább.

– Ma megbeszéljük a vállalat ügyeit. Eldöntjük, hogy mi legyen.

– Micsoda?

Elképedtem. Én vagyok a vezető, és akkor a hátam mögött, a fejem fölött beszélnek meg a vállalat ügyeit?

– Persze – folytatta a sofőr. – Pártirányítás van.

Ezen elgondolkodtam. Fontos kérdésekről döntenek, s még oda se mehetek, mert nem vagyok párttag.

Másnap megérdeklődtem, hogy felvennének-e. Harmincéves voltam. Hümmögtek, hogy nem vagyok elég érett erre, meg különben is akadnak körülöttem erkölcsi problémák. Magyarán: nőügyek.

Több se kellett: jelentkeztem párttagnak.

Ezzel komoly gondokat okoztam az elvtársaknak. Nem régen fejeződött be egy ellenem indított pártvizsgálat, amely azt próbálta kideríteni, folytattam-e „nem megengedhető” viszonyt huszonnégy éves, ifjú kolléganőmmel, én, a harmincéves igazgatóhelyettes főkönyvelő. A vizsgálat eredménytelenül zárult, mivel tájékoztattam az elvtársakat, hogy kolléganőmet nagyon szeretem, mert szép, okos és kíváncsú. Az elvtársak azonban további részletekre voltak kíváncsiak, hogy a szeretet és szimpátia miként manifesztálódott. Erre elmagyaráztam a fegyelmi bizottságnak: a részletekhez semmi közük, ez már a magánember intim szférája. A párt nem foglalkozhat magánügyekkel, mert lejárhatja saját magát. Közöltem velük, ilyen kérdést még föltenni sem volt joguk. Egyébként meg most az egyszer kivételt teszek, és válaszolok a kérdésre. Nem folytattunk a hölgygel „megengedhetetlen” szexuális viszonyt. Ennél a mondatnál fölemeltem a hangom, és hisztérikusan üvöltöni kezdtem. Összes keserűségemet ráordítottam megdöbbszent elvtársaimra. Elmenekültek, vissza a Pártszékházba. Jelentették, hogy Szamos vétlen, egyébként

ki van borulva, és üvölt, mint egy albán számár. Szekeres elvtárs, a megye másodtitkára szintén üvöltött a bizottsággal, hogy ilyen idióta ügyekkel miért zargatják a vezetést. Megtiltotta, hogy még egyszer nőügyeket hozzanak elő, és a nagyhatalmú testületet csip-csup ügyekkel zavarják. (Szekeres elvtárs néhány évvel korábban enyhe fegyelmi büntetést kapott nőügyei miatt. A felesége jelentette föl.)

Apám folytatta fusiban a marcipángyártást. Közben elmesélte egy barátjának, a pilisszántói Domján cukrásznak, hogy nem tudja, mit tegyen. Domján Ferenc meg azt mondta, hogy van egy üresen álló helyisége, egy raktár, rendezkedjen be ott a gyártásra, fedezetként ott az ő iparendedélye.

Megegyeztek, és apám meg anyám kimentek Pilisszántóra dolgozni. A végén már az egész Domján család neki termelt. A mai napig megvan még az a kis cukrászda, ahol apám gyúrta a marcipánt. Éjjel-nappal. Hatvankettőtől hatvannyolcig azért dolgozott éjjel-nappal, mert gyúrt az üzemben, és gyúrt otthon. Hatvannyolc után meg azért dolgozott egész nap, mert nagyon ment a bolt. Gyártotta a rózsákat, fejlesztette hozzá a szerszámokat, mindig többet, jobbat, szebbet akart. Sorba álltak, leveleket írtak, remekül beindult az üzlet.

Én meg közben háborúba keveredtem a munkahelyemen. A Zalaegerszegen töltött másfél év után átköl-

töztem Szolnokra. A legrosszabb hírű cég, a Mezőgép Vállalat gazdasági osztályát vezetem. A legrosszabb híre volt a városban a cégnek. Egy klikk kezében futott össze az irányítás. A főkönyvelőnőtől mindenki rettegett. Úgy cserélgette az igazgatókat meg a párttitkárokat, mint figurákat a sakktáblán. Állítólag nagyon jó pesti kapcsolatokkal rendelkezett. Értelmetlen rosszindulat szorult belé, mind a 180 centiméternyi magasságába. Már a nézése is azt kutatta, mibe tudna belemarni. Kegyenceket tartott, persze azokat is megalázta, de egy kis koncert sok mindenre képesek az emberek. Egyszóval, ez a nő uralkodott mindenki felett, mert az alkoholista igazgató nem törődött semmivel.

Amikor beléptem a vállalathoz, Zsuzsika – így hívták – rögtön közölte velem, nem kell ide közigazdász.

– Őszintén megmondom, azon leszek, hogy maga innen elmenjen.

Tiszta beszéd. Tudtam legalább, mire számítsak. Véghallgattam őt, aztán jöttem én.

– Nézze, hölgyem – vagy lehet, hogy azt mondtam, elvtársnő –, még csak huszonnégy éves vagyok, de eddig minden ellenem indított „háborút” megnyertem. Mivel ezt sem én kezdtem, minden esélyem megvan arra, hogy ez a széria ne szakadjon meg. Ha maga nem mond le erről az ütközetről, akkor vesztésként fogja elhagyni a csatateret.

A háború három évig tartott. Teljes győzelmet arat-

tam, mint Nagy Sándor Gaugamelánál. A végén átvetem a munkakörét; nyugdíjba vonult. Nem kíméltem, azt kapta tőlem, amit ő szánt nekem. A csapata, már aki kitarzott mellette, úgyszintén megkapta a beosztását.

Apám majdnem gyökeret vert Pilisszántón, ahol egy évig dolgozott. Akkor hívták a szomszéd faluba, Vörösvárra. Mondták ott neki, hogy adja be az iparengedély-kérelmét. Megkapta. Vett egy faluszéli kis parasztházat, kicsinosította, és folytatta a munkát. A svábok egyértelműen befogadták, szerették. Örültek, hogy ott van. Nem élt bennük semmiféle irigység. Látták, hogy rendesen dolgozik, gyarapodik, szép a háza, fizeti az adót – rendben ment minden. Ezért aztán nagyon tisztelte a svábokat.

Annyira tiszta és rendes volt a műhely, hogy az egyik évben ott nyaraltunk a családommal. Apámék elutaztak valahová két hétre, mi pedig kiköltöztünk Pilisvörösvárra – nyaralni.

Akkortájt már vezérigazgató-helyettes voltam Szolnokon, a Mezőgépnél.

Apám is egyre többet dolgozott. Elkapta a munkaláz, a fejlődés arra sarkallta, hogy úgyszólván kizsigerelje magát. Közeledett a hatvanadik évéhez.

Egyszer csak jött egy telefon. Őz Lajos kollégám vette föl, majd átjött az én szobámba. Láttam rajta, hogy baj van, de azt hittem, valami gyári ügy.

– Ide figyelj, Miklós! – kezdte. – Kaptunk egy hívást.

Édesapád – így mondta, ahogy én sohasem szólítottam – infarktussal kórházba került. Súlyos az állapota.

1978. október 22-e volt.

Előtte két héttel költözött be a szentendrei házba. Élete első házába, melyet felépített, azaz építtetett.

Nagyon megrendültem. Amitől tartottunk, korábbi, rossz előjelek alapján, íme, bekövetkezett. Mégsem tudtam azonnal odarohanni a betegágyához, mert tartalékos tiszti szolgálatom miatt benn kellett csücsülnöm a fegyveres testület megyei alakulatánál. Hadnagyként ügyeletes tiszt voltam. Beültem a parancsnoki szobába, s közöltem az állománnyal, hogy ne zavarjanak, csak rendkívüli esetben. Izgalmamban olvasni próbáltam. Nagy Sándor hadjáratairól szóló mű akadt a kezembe.

Éjfél felé járt, halotti csendben üldögéltem, a falakon lógó kommunista jelképek – vörös csillag, Marx-, Engels-, Lenin-képek – alatt. Gyerekkorom óta először imádkozni kezdtem.

„Megérdemelne még tíz évet az élettől.”

Ezt kértem attól, akihez az imámat címeztem. Amikor kimondtam ezt a számot, tudtam, hogy kissé pofátlan a kérés. Apám annyira, de annyira rossz állapotban volt, hogy még egy év is csodaszámba ment volna. De én tíz évet kértem.

Harmadnap végre meg tudtam szabadulni az egyenruhától.

Másképpen voltam hedonista, mint az apám. Ő természetesen művelte ezt, én meg úgy, mint egy üzletember. Sok munka – sűrű élet. Az életnek minden általam ismert előnyét kiélveztem. Sokan forogtak körülöttem, titkárnők, beosztottak, ellenfelek, seggnyalók – azaz a nagyvállalatoknál szokásos kavalkád. Még élvezni is tudtam ezt a forgást, pörgést. Éltem, sőt, olykor vissza is éltem a szakmai tudásommal. Soha nem bántam kesztyűs kézzel az ellenségeimmel – ezt néha a barátaim a szememre hányták. De én harcnak fogtam föl ezt, hogy a budafoki nyomorból, a József körúti társbérletből ki kell jutni – a szabadba.

A sötétségből a fény felé. Apám is így gondolta és mondta, én is ezt vallottam.

Én Szolnokon küzdöttem ezért, apám meg itt Pesten, most éppen a felépüléséért, az életéért. Állandóan és mániákusan azt akarta, hogy vegyem át tőle a családi üzemet. Megvolt hozzá a kezügységem, minden más képességem. Én viszont megoldoztam a szolnoki pozícióimért, nem akartam egyik napról a másikra otthagyni. Minden veszendőbe ment volna, amibe már belenőttem, amelyben otthonosan mozogtam.

Egyszer – a hátam mögött, tehát el lehet hinni – az ágazat legjobb gazdasági igazgatójának neveztek. Harminckét éves voltam akkor. Hát ki tudna ilyesmiről lemondani? Élvezettel szlalomoztam a szocialista jogszabályok útvesztőiben. Ismertem minden csapdát, kikaput, tudtam, mit, és hogyan lehet elérni, teljesíte-

ni, megszerezni. Ezt hagyjam el? Ráadásul az általam nemigen kedvelt marcipánbiznisz miatt?

Megpróbáltam a családot rávenni, hogy segítsenek ők. Végül a sógorom, a húgom férje, aki gépészmérnökként dolgozott a Csepel Autógyárban, vette át a stafétabotot. Öcsém is, anyám is benne volt persze, úgy-hogy nem omlott össze a bolt. Még örültek is, hogy nem mentem vissza, mert a diktátor-hajlamaimat jól ismerték. Így aztán ők, apámmal ellentétben, minden energiájukkal azon voltak, hogy ne legyen rám szükség a cukrászatban.

Apámnak mindig arról meséltem, hogy nekem milyen jó dolgom van Szolnokon. „Engem az állam tart el”, magyaráztam neki a helyzetet. Ez így sokkal gazdaságosabb.

Ezt belátta, el is ismerte, de azt ismételte, hogy neked, fiam, jobb érzéked van a cukrászathoz, mint nekem. Nagy dicséret volt ez az ő szájából.

Zalaegerszeg és Szolnok után – meglehetősen viharos körülmények között – felkerültem Budapestre. Egyszer csak a Pénzügyminisztérium bevételi főigazgatóságán találtam magam. Persze nem olyan mesészerűen zajlott, ahogy most hangzik.

Mindketten megnyertük a csatát. A cukrászat a sógorommal kiegészülve, apám felépülése után, remekül működött. Nekem is sikerült minden. Kívülről segítettem őket.

A nyolcvanas évek végére megalkottuk azt, amiből aztán fogalom lett: a Szamosmarcipánt. Akkor hoztuk létre a Párisi utcai üzletünket a Belvárosban.

Tíz év telt el az első infarktus után. Apám éppen látogatóban járt nálunk, Budafokon, ahol már egy gyönyörű helyen fekvő, háromszintes házban éltünk – három lányommal. Épp akkor jelent meg egy könyv az én kiadásomban, 1989-ben. *Infarktus előtt – és utána* volt a címe, dr. Óry Klára és dr. Illés Béla a szerzői.

S akkor apám, ott nálunk, Budafokon egyszer csak rosszul lett. Látszott rajta, hogy nagy a baj. Azonnal hívtuk az ügyeletet. Pár perc múlva jöttek is. Mentőt hívtak.

A Tétényi úti kórházba akarták vinni.

Mondtam nekik: azt nem lehet. Ott „elsinkelik”. Vigyék a Bajcsy kórházba, Kerkovics professzorhoz, ő már kezelte apámat.

Az egész család és persze apám füle hallatára zajlott ez a beszélgetés, hogy elsinkelik, hogy mint a sintér a kutyákat, elteszik láb alól.

Azt mondta az orvos, hogy a Bajcsy messze van, addig nem bírja ki.

Apám hallott mindent, csak beszélni nem tudott már. A feje fölött tárgyaltunk az életéről.

A mentőorvos csak az én felelősségemre volt hajlandó a Bajcsyba vinni.

Kibírta. Nem halt meg. Valahogyan újra összekalapálták.

Három hét múlva hazaengedték. Minden folytatódott. Fölépült, de nagyon gyenge volt.

Eltelt néhány hét. Apám megint kórházba került. Az ORFI-ba vitték.

„Csodák nincsenek”, ezt mondták az orvosok. „Tudomány van, csoda nincs.”

Készüljünk a legrosszabbra. Ezt kaptuk útravalóul, amikor meglátogattuk. Hogy nincs esély.

Teltek a napok, és még mindig nem halt meg.

Az ötödik napon történt valami. Csináltam egy nagy üzletet. Akkori viszonyok szerint nagyot kaszáltam. Nem forintban, valutában.

A zsebemben volt a csekk, rajta egy hatalmas összeg. Egy külföldi ügyféltől kapott sikerdíjam. Nem tudtam, mit tegyek.

Közben rendőrségi vizsgálat folyt ellenem. Nem ezért az ügyért, hanem hanyag kezelés miatt. (Később tudtam meg, egy állambiztonsági területen dolgozó rokonomtól, hogy be akartak szervezni, azért piszkáltak, hogy zsarolhassanak.) Épp igazgató voltam egy bróker-cégnél, kellett volna a skalpom nekik. Kreálták ezt a hanyag kezelés ügyet. Égette a zsebemet a csekk. Folyton magamnál hordtam, lehetett volna házkutatás nálunk, egyszóval mindenhová magammal vittem.

Ott ültem apám ágya szélén, s hogy eltereljem a figyelmét, beavattam a titkomba.

– Történt valami.

– Micsoda?

– Kaszáltam egy nagyot.

Nem mondott semmit, hallgatott. Mit is mondhatott volna?

– Egy nagyobb összeghez jutottam hozzá tegnap este.

– Mennyi? – kérdezte.

A fülébe súgtam.

Valami olyasmit láttam az arcán, hogy ő egész élete munkájával nem keresett ennyit.

– Én ehhez nem értek – válaszolta kis szünet után.

Nem tudott tanácsot adni. Sőt, korábban kifejezetten aggódott, hogy én túlságosan nagy lábon élek. Miután az első infarktusát megkapta, lelkére kötötte a testvéreimnek, hogy ha ő meghal, támogassanak engem.

Az éjjel-nappal robotoló családtagjaimmal ígértette meg, hogy engem, a „dzsentrit” anyagilag segítsenek.

Úgyhogy nem mondott, nem mondhatott semmit az én hirtelen támadt gazdagodásomra.

Akkor magamba szálltam. Te, Szamos – gondoltam vissza a tíz év előtti imámra, amit ügyeletes tisztként, a kommunista jelképek alatt mormoltam magamban –, te barom! Hát most azért hal meg az apád, mert olyan barom voltál, hogy tíz évet kértél neki, te idióta! Ezzel az erővel kérhettél volna akár húszat. Bármennyit, te barom! Hát ennyire kishitű vagy? Még kérni se tudsz eleget? Ebben fukarkodsz, amikor az apádról van szó?

AZ ÉLETÉRŐL!

Persze nem lehattél biztos benne, hogy az a kérés eljut az illetékes helyre. Egyáltalán: abban sem, hogy létezik az illetékes hely. Hát akkor miért nem kértél többet?

Te, idióta!

Megint imádkozni kezdtem.

Tévedtem az első imámnál. Csak tíz évet kértem, holott húszat kellett volna kérnem. Apám most alkotott valami igazit, valami nagyot, amittől majd fennmarad a neve, a nevünk.

Elmormoltam ezt.

Másnap volt egy sajtófogadás a kötetről, amit kiadtam. Hívtak, menjek el, tartsak egy kis beszédet. Nagy nehezen ráálltam.

Amikor beszélni kezdtem a fogadáson, akkor láttam meg, hogy ott ül az első sorban Kerkovics professzor.

Utána elmondtam neki mindent.

Apám előzőleg rám bízta magát. Segítsek rajta, találjak ki valamit, hogy élhessen még egy kicsit. Soha nem hívott fel senkit, még engem se telefonon. Akkor azonban ő telefonált. A kezembe tette az életét. Segítsek, szervezzem meg, műtét, kezelés, bármiben benne van.

Másnap ott ült Kerkovics a sajtótájékoztatón. Azonnal átvitettük apámat a Bajcsyba.

És imádkoztam.

Apámat pedig kezelésbe vették.

A végén közölték, csak műtéttel van esély a túlélésre. Ha megműtik, van remény.

Beleegyedtünk. Soron kívül megoperálták. Túlélte.
Újabb gyönyörű tíz év kezdődött.

Amikor nyolcvanéves lett, megint elhatalmasodott rajta a betegség. A szíve.

1998-ban jártunk.

S én megint a falba vertem a fejem.

„Szamos, te állat! Hát a múltkor megbántad, hogy szórakozol a kerek számokkal.” Tíz év. Aztán megint tíz év.

Bocsánatot kértem az előző két alkalommal elkövetett hibáimért, butaságomért. Azt mondtam, a Jóisten kegyére bízom, legyen úgy, ahogy akarja, s ne úgy, ahogy én.

Apám még három és fél évig élt.

SZAMOSMARCIPÁN

A hetvenes években futott fel a marcipánrózsa-üzlet Pilisvörösváron, a Madách utcai műhelyben. Egy kis parasztház állt a falu szélén. Az lett felújítva, kicsinosítva, a telek hátsó felén még díszkert is pompázott. Esztétika, rend, precizitás volt jellemző, nemcsak az udvarra, a kertre, hanem a műhelyre, raktárra, sőt, még az utcai járdaszakasza is. Mintha csak Svájcban lett volna! Apám az ilyen irányú igényességet mindig fontosnak tartotta. Ezt az igényt nem otthonról hozta magával, hanem elleste másoktól, azoktól, akikre felnézett.

Miközben a munkasztalnál ült és dolgozott, állandóan járt az agya. Amiket így kitalált, a munka szüneteiben kipróbálta. Ha bevált, a továbbiakban azt is készítette. Folyton újított valamit. Nem tudott nyugton maradni, spekulált, tervezett, számolt. Ha vitattuk az ötleteit, tovább gondolkodott rajta, mígnem kieszelte a lehető legjobb megoldást. Makacsnak bizonyult, és mindig igaza lett.

Javában ment a rózsagyártás, aztán egész virágoskert alakult ki körülötte, nemcsak rózsát, hanem szegfűt, kálát s majdnem minden elképzelhető vágott virá-

got leutánzott, s ha jól nézett ki, azt is gyártani kezdte. Persze mindig rózsából rendeltek a legtöbbet. Vörös rózsza, fehér rózsza, rózsaszínű rózsza. Később divatba hozták Szörényi Leventéék a sárga rózsát. Onnantól kezdve abból is rendeltek.

Akkori fogalmak szerint ömlött a pénz. Vagy mai, divatos szóhasználattal: dőlt a lé.

No persze, tizenhat órás munkanapok árán. És aho-va a pénz áramlik, oda gyülekeznek az emberek is. Apám elkezdte gyűjteni a sereget, hogy elfoglalja az őt megillető posztot, nevezetesen a „marcipánkirályságot”. Néhány főállású alkalmazottat is fölvelt, de sokkal több volt a bedolgozók száma. Egy időben én is, mint bedolgozó, péntek délutántól szombat estéig rózsát gyártottam. Vidéki rokonok is dolgoztak családostul. Ma egy alkalmatlan, elbocsátott állami tisztviselő nagyjából annyi végkielégítést kap, mint amennyit apám annak idején keresett többévi munkával.

Mindenesetre elkezdett építeni egy házat. Megvette Szentendre legszebb telkét, a patakparton, a régi piactól úgy száz méterre. Gyönyörű épületet húzatott fel, és a beköltözés napján, a célegyenesben, infarktust kapott.

Amikor ebből fölépült, a sógorom lépett apám helyébe. A mindennapok irányítása lett a feladata, apám csak a szellemi vezérléssel foglalkozott. Megint elhárult a veszély a fejem fölül, hogy be kelljen szállnom a marcipánbizniszbe. Tovább „uraskodhattam” Szolnokon.

Az üzlet egyre jobban ment. Gépészmérnöki végzettségű sógorom újabb, hatékonyabb kisgépeket szerkesztett – könnyebbé és gyorsabbá vált a munkájuk.

Egy-két malőr azért néha közbejött. 1986-ban például elakadt a mandulabeszerzés, ami a marcipánhoz nélkülözhetetlen nyersanyag. Össze kellett vásárolnunk minden hazai mandulabelet. A cukor és a mandula keverési arányával nem lehetett játszani. A szabvány a csemegemarcipánt fele cukor, fele mandula arányban írja elő. A tortadíszek marcipánja azonban három az egyhez arányban tartalmaz cukrot és mandulát. Legalább százötven mázsányi mandulabélre volt szükségünk a zavartalan termeléshez. Ennyit ősszel, a betakarítás után fel kellett vásárolnunk, hogy egyáltalán működhessünk.

Egy rózsa két deka volt.

Egy kiló marcipánból 50 darab telt ki.

Egy mázsából 5000 darab.

Egy darab rózsát 5 forintért szállítottunk a cukrászoknak. Tehát egy darab normál méretű rózsa 2 dekagramm marcipánból volt, amelynek a mandulatartalma fél dekagramm. A normál rózsát vezérterméknek főlfogva, ebből ki lehet számítani apám GDP-jét (marcipánkirályságára vonatkoztatva). 150 mázsa mandulabél hárommillió rózsára elegendő. Az éves termelési érték tehát kb. 15-20 millió forint volt, tekintettel arra, hogy az előbbi adatok a becslés alsó értékhatárait tartalmazzák. Ebből az összegből a költségek körülbelül kéthar-

madot képviseltek. A többi apám nettó, szabadrendelkezésű pénzügyi „tehetsége” volt.

Ebben az időben, mint irigyelt gazdasági igazgató, bruttó 14 000 Ft-ot kerestem havonta.

Egy napilapban megjelent akkoriban egy elemző cikk arról, mennyit lehet keresni a szocializmusban egyeseknek. A cikkíró szerint egy sztár szülész-nőgyógyász 50-60 ezer forintot is hazavisz egy hónapban.

Apám ennek tízszeresét termelte meg saját kezeivel, de a jövedelmet újra befektette az üzletbe.

Ebben a jó helyzetben, úgy is mondhatnám, hogy kegyelmi állapotban jött a rossz hír: 1986-ban a mandula nagy része elfagyott, az ÁFÉSZ-ek mindent megvesznek, elvisznek, apámnak már semmi sem marad. Balatonfüreden működött évtizedekig egy zöldséges pavilon a piros kőtemplom és a piac között. Szitáné volt a tulajdonosa, egy maszek zöldséges. A mandulabél túlnyomó többségét apám hosszú évek óta tőle vásárolta. Szitáné kinőtte magát a Balaton-felvidék mandulabél nagybani felvásárlójává, és ellátta apám évről-évre növekvő igényeit. Semmiféle más beszerzési forrás nem működött, az egész marcipángyártás Szitáné mandulájára alapozódott. Mint tudjuk, a szocializmusban gyakorlatilag importbeszerzés nem volt lehetséges. Abban az évben már minimum 160-200 mázsa mandulabél beszerzése lett volna szükséges, hogy a termelés ne álljon le.

A hírek hozzám is eljutottak, de hát máskor is volt,

hogy Szitáné siránkozott a rossz felhozatal miatt, ám a végén mégis sikerült a szükséges mennyiséget felvásárolni. Most azonban komolyra fordult a dolog, Szitáné tényleg nem tudott sem ígérni, sem adni, egy árva kiló mandulabelet sem. Apám bejiedt, lázasan felpörgette az agyát, mit csináljon? Gondolt arra is, hogy profilt változtat; teasüteményt gyárt, szaloncukrot, habkarikát sötöbbit, de minden új profil új felkészülési időt – nem is rövidet –, új gépeket, új piacot, új embereket igényelt volna. Ezt mind megteremteni és átmenteni a működő verklit nem lehet. A mandulabél a pusztá megélhetést jelentette. Ott dolgozott rajtam kívül az egész család. Az ijedség csendje megbéklyózta őket. Mindenki hallgatott, tette-vette a dolgát, és várta a csapásokat. Úgyis eljön az, aminek el kell jönnie... Gondolták.

Apám azonban felgyorsult, harcolni akart. Én is megijedtem. Aggódtam a családért, apámért, és magam miatt is. Ha apám bukik, ez lesz az utolsó bukása, több sanszot már nem kap az élettől. Szívbeteg, megtört, hatvanhét éves öregember. És itt vagyok én, a harminckilenc éves sikeres üzletember, aki nem tudott segíteni az apján és a családján, amikor kellett volna. Elképzelni sem tudtam a marcipánbiznisz bukása utáni életsorsot.

Ezen lázas és sorsdöntő napokban beállított hozzám egy kora esti órában Wittner Pista fiatalkori barátom, közvetlen kollégám, hogy beszélni szeretne velem olyasmiről, amivel munkaidőben nem akar zavarni az

irodában. Jött ünnepélyesen, komoly tekintettel, és elkezdte.

Miklós, én nagyon köszönöm a bizalmadat, meg a munkahelyet, meg a megbecsülést, és mindent, ami ezzel jár, de az INNOMARK-ban végzett munka nem elégít ki.

Ő sokkal többet tudna dolgozni, nem ismeri a fáradtságot, és szeret is dolgozni. Találjak ki neki több és komolyabb munkát, mindenre vállalkozik. Azt mondta, hogy ő nem tudja kitalálni a feladatot, mert ahhoz nem ért. Nincsenek ötletei, nem tud annyi mindent átlátni, mint én, azonban ha azt mondják neki, fuss fel a hegytetőre, akkor felfut, ha azt mondják neki, hordd el azt a hegyet, akkor fog egy csákányt meg egy lapátot, és elhordja a hegyet. Csak azt mondják meg neki, hol a hegy, hol a lapát, és hova kell áthordani. Figyeltem Pistát, és több dologra is asszociáltam. Ez az ember azt hiszi, hogy én meg fogom oldani a problémáját. Arra gondoltam, hogy okvetlenül kellene találnom olyan munkát, amit kért, de akkor és ott semmi nem jutott eszembe. Mikor elbúcsúztunk, és kiment az ajtón, néztem utána, ahogy megkönnyebbülten, ruganyos léptekkel távozott. Azt mindenesetre megállapítottam magamban: *ez az ember hisz bennem.*

Másnap ugyanabban az órában csöngetnek. Apám s mögötte az öcsém állt az ajtóban.

– Miki, meg kell a dolgokat beszélünk, baj van.

Elmondta a mandulahiányt, és azt is, hogy a család

és ötven ember megélhetése megszűnik, ha nem találok ki valamit. Azt is elmondta, milyen ötletei vannak, de időben egyik sem megvalósítható. Kérdeztem, hogy Gyula, a sógorom mit gondol most, mit akar tenni, hiszen hivatalosan ő a családi vállalkozás vezetője. Apám lemondóan legyintett, majd kérdően a szemembe fúrta tekintetét.

Itt közbevetőleg el kell mondanom, hogy gyerekkoromban sokszor magyarázta apám: a tekintetében erő van. Történeteket is mesélt erről, és mi elhittük, mert tapasztaltuk, hogy olyan a tekintete, mint akinek akaratí hatalma van.

Nézett, nézett, és az a gondolatom támadt: *ez az ember hisz bennem.*

A pillanat hirtelenségével beugrott a közeli jövő, egy kép, majd filmszerűen egy esemény sor, a megvalósult történet. Láttam a kétszáz mázsa mandulabelet apám műhelyében beraktározva. Megszerzem a mandulát, megmenekül a család, gondoltam magamban, látván, hogy a jövő időt áttettem a múlt időbe. Arra is gondoltam – oda nem illő módon –, hogy Jézus sem vállalt kockázatot, amikor azt mondta Betániában:

„Lázár, jöjj ki!” Mielőtt kimondta volna, már a múltban látta a befáslizott Lázárt kibotorkálni a sírbolt bejáratánál.

– Apa! – szakítottam meg a rövid kegyelmi csöndet. – Felvásárolom az összes mandulát, ami Magyarországon maradt az elfagyások után. Meglesz a mandula, de

mindent úgy csináljatok, ahogy mondom. Már ma este hozzákezdek.

Még aznap este riadóztattam Wittner Pistát. Közöltem vele, hogy tegnapi kérése teljesíthető. Olyan munkát találtam neki, amit csak ő tud elvégezni. Történelmet fog csinálni, és kikeveredik ebből a nem neki való langyos pocsolyából, amibe jó sorsa bevezette. Mindent elmondtam neki a manduláról, amit csak tudni lehet, olyan mélységig, hogy még azt is értette, milyen kalapáccsal kell törni a héjas mandulát. Felsoroltam a mandulatermő vidékeket, berajzoltam az ország térképén a tájakat, a falvakat. Ismertettem a szokásokat, a természeteket, az ÁFÉSZ-eket, a hatóságokat, a bajjokat... mindent. Pista úgy itta a szavaimat, mint akit fölöveznek és elküldenek a Szent Grált megkeresni egy titkos térkép alapján a biztos rejtekhelyre.

Holnap kapsz egy táska készpénzt. Elmegyünk az első mandulás faluba. Megkeressük a legtekintélyesebb őstermelőt. Megszólítjuk tisztelettel, bekéredzünk hozzá, elővesszük a pénzes táskát, és kifizetjük előre, azonnal az egész termését, amit még föl sem tört. Nyugtát nem kérünk, és tíz százalékkal nagyobb árat adunk neki előre, mint amit a felvásárló ÁFÉSZ plakátokon meghirdetett. Mi nem hirdetünk, és nem várjuk átvevőhelyeinken az őstermelőket, nem állítjuk őket sorba, hanem fizetünk előre, készpénzben, tíz százalékkal többet. Az első faluban sikerült az akció. A legtekintélyesebb őstermelő hírláncon közölte, őrajta keresztül

mindenki előre megkapja az egész termés árát. Itt járt két szimpatikus tanult úriember egy táska pénzzel, és öt már ki is fizették. Rajta, jöhet mindenki, jegyezzék elő a följánlott mandulamennyiséget. Wittner Pista éjjel indult, éjjel jött. Száguldozott a mandulatermő vidék falvai között. Ismerkedett, fizetett, mesélt és mesélte-tett. Csókolgatta az öregasszonyokat, fizetett a kocsmában, a papnak ajándékot vitt... Meghódította, megette, megitta, magáévá tette a mandula őstermelő világot. Wittner Pista híres ember lett. Mire eljött a november, kétszáz mázsa mandulabél a pilisvörösvári raktárba került. A fölvásárló, plakát-hirdető, bürokrata ÁFÉSZ-nek egy deka mandula sem maradt. Megmenekültünk.

Mikor apám felépült az első infarktusból, eszébe jutott, hogy valamiképp meg kellene jelenni a vásárlóközönség előtt. (Maglehet, titokban az izgatta, hogy akár meg is halhatott volna, és akkor senki se tudná a családtagjain kívül, hogy ő csinálta és csinálja a marcipánrózsákat.) Mondogatta, hogy kellene egy úgynevezett detelt bolt, egy afféle mintaüzlet, ahol kapni lehet a termékeinket, ahol mi árulunk, és nem a tőlünk felvásárló cukrászdások.

Jöttek a cukrász vevők, és ámuldoztak. Látták, hogyan folyik a termelés, nagyjából azt is fel tudták mérni, hogy mennyit gyártunk, és számolni is tudtak. Tehát lehetett elképzelésük róla, hogy Matyi bácsi vagy Szamos úr – ki hogyan szólította – mennyit kereshet ezen.

És mégis csak ott, a faluszéli takaros házikóban dolgozik, Pesten nem tudják, ki is az a Szamos Mátyás. Termelési csoda volt, hogy egy ilyen kis helyen ekkora értéket létre lehet hozni. Messze voltunk már attól, mikor az első doboz rózsát elvitte Jákfalvi Gyuri bácsihoz a Várház körútra (akkor még Tolbuhinnak hívták), és a menő cukrász jóformán kidobta. Kölcsön szívesen ad, ha kell a pénz – mondta –, de az a „rózsaizé” nem kell neki.

Ez a bombaüzlet lett belőle. Néha még magam is kijártam hétvégén segíteni, ha jött egy nagyobb, váratlan megrendelés. Tudtam, hogy a kapitalizmusban mekkora igény volna ennek a termelésére, de hát még javában tartott a szocializmus, hétköznapi pénzügyi kérdésekkel foglalkoztam a minisztériumban.

Felmerült tehát, hogy kellene egy üzlet, ahová bejöhessen a vásárló az utcáról, és közvetítő kereskedelem nélkül veszi meg tőlünk kedvenc marcipánfiguráit. Úgy hívta ezt, hogy detelt, én addig nem is hallottam ezt a szót, azt meg végképp akkor tudtam meg, hogy ezt jelenti. Hogy van egy mintabolt a mi termékeinknek.

A végső lökést az adta, hogy egyszer csak megláttuk a tévében a Szabó-marcipán hirdetését. Az ismerős puchbergi cukrász, aki rögtön a tévében hirdeti magát. Ez aztán még jobban inspirálta apámat. Folyton mondogatta a hétvégi családi ebédeknel, hogy boltot kéne nyitni.

Elkezdtünk helyiséget keresni, de mindegyikről ki-

derült, hogy valamiért nem alkalmas a célra. Akkor alig akadt szabad üzlethelyiség, mindegyik vagy magántulajdonban, vagy állami bérlemény, amelynek pokoli nehéz az átírása. Korrupciós hivatalnokok, nagyképű ügyvédek álltak mindenek az útjában. Hatalmas akció volt egy bolt megszerzése.

Én akkor a Párisi utca három szám alatt dolgoztam, ott működött az általam vezetett brókercég irodája. Az utcai fronton egy bőrdíszműves üzlete szerénykedett. Egy meglehetősen kicsi, 38 négyzetméteres helyiség, amely Matis Lajos bácsi bérleti joga volt, aki nem más, mint apám egyik börtönbarátja.

Börtönbarát!

Amikor apám '57 nyarán kiszabadult, elsőik között mentünk el meglátogatni Matis Lajos feleségét. A férje akkor már négy éve ült, s tovább is, egészen 1965-ig. '53-ban tartóztatták le, és nem engedték ki, se Nagy Imre kormányra kerülésekor, se a forradalom idején, se később, a hatvanas évek eleji amnesztiánál, mikor jó néhány politikai kiszabadult. Ő életfogytiglant kapott. A Kálvin téri nagy húsbolt vezetőjeként – engedéllyel – kolbászt is gyártott, és marhahúst kevert a disznókolbászba, amitől az csak jobb lett. Igen ám, de meghamisította a kolbászt. Amikor ezt megtudták az ellenőrök, feljelentették, és a dolgozó nép megkárosításáért elítélték. A marhahús ugyanis akkor olcsóbb volt a disznóhúsnál. Ráhúzták még, hogy sikkasztott, okiratot hamisított. Halmazati büntetésként életfogytiglant kapott.

A politikaiak már réges-rég kijöttek, de Lajos bácsi még mindig ült. Tizenkét évet.

Sokszor elsétáltam tárgyalási szünetekben, a fejezet kiszellőztetve, az üzlete előtt. Egyszer benyitottam hozzá, aztán mindennapossá váltak a látogatásaim. Panaszkodott, hogy elmenne végre nyugdíjba, de akkor mi lesz az üzletével, az államnak nem akarja viszszaadni.

Nézegettem a helyet, de nem mozgatta meg a fantáziámat. Óriási belmagasságú a helyiség, azonkívül kicsi az alapterülete. Nagyban játszottam akkoriban, hatalmas összegű hitelek fordultak meg a közvetítésemmel, egy ilyen jelentéktelennek látszó ügy, mint ez az üzlethelyiség, nem izgatott.

Egyszer Lajos bácsi beszélt apámmal, elmondta neki az üzletével kapcsolatos szívfájdalmát. Apám ráharpott. Gondolta, hogy ott lehetne esetleg az általa vágyott boltot beindítani. Én folyton lebeszéltem. Túl kicsi a hely, mert a marcipán eladásából nem lehetne fenntartani, kellene mellé fagylaltozót létesíteni, ahhoz meg ez a helyiség nem elég.

Apám addig-addig mondogatta, hogy végül ráálltam, és megnéztem a helyszínt egy tervezővel. Elmondtam az igényeinket, és azt is bedobtam, hogy esetleg lehet a pince felé terjeszkedni, s hogy a szomszédban, a fal mögött van az irodám, ideiglenesen az is hasznunkra lehet.

A fő szempont a fagylalt, méghozzá a – kézműves

fagyalt, mert a boltot abból lehetne eltartani. Dupla gépsort terveztem az emeleti műhelybe.

Előálltam az örömhírrrel apámnak, hogy meg lehet oldani, megvannak a tervek, lesz „detelt” üzlet. Akkor az a gond támadt, hogy miképpen lesz a miénk az a helyiség. Ki kellett találni valamit. A fiatal ügyvéd, aki azóta is az ügyvédem, kitalálta, hogy a Matis bácsi alakítson bt-t, és vegyen be minket abba.

Elkezdtük a cukrászdát. Tervek, kivitelezők, engedélyek – az ilyenkor szokásos tortúra. Végigvezényeltem az egészet.

Szamos elvtárs a szocializmus végóráiban – persze akkor még nem tudtuk, hogy ezek a végórák – maszek cukrászdát nyit az általa vezetett intézmény tőszomszédságában.

Az építkezés idején az irodám egy része volt a főhadiszállás. Így aztán, hogy távol tartsam magam ettől, beakartam léptetni a családot a betéti társaságba.

Egyszer csak jött hozzám apám az irodámba, s látam rajta, hogy nagyon rosszkedvű.

– A családi tanács úgy döntött, hogy ebben nem veszünk részt – közölte tömören.

Hogy nincs pénzünk, nincs energiájuk erre, egyébként is túl sok a dolguk, és így tovább.

– Apa! Ha így gondoljátok, akkor így lesz. De te éveken keresztül erről a boltról ábrándoztál. Engem fölhergeltetek. Tálcán nyújtom át a belvárosi boltot. Tokkal-vonóval. Annyi pénzt tudok szerezni, amennyi

kell. Az egész apparátusom segít benne. És akkor a család? Lelki szemeimmel látom, hogy miként zajlott a „családi tanács”. Állapotodra tekintet nélkül szekíroztak, főként anyám, aki mindenre nemet mondott, igaz? A húgom meg a sógorom úgyszintén.

Hatásszünetet tartottam, aztán folytattam.

– Keresek egy strómant, egy cukrászt, akivel felesben megcsináljuk. (A társam Schweickhardt Gyuri lett, aki jelenleg a legnagyobb gesztenyegyáros.)

Ezt hallván Matis Lajos bácsi ment el végül apámhoz, és formálisan ráírvallt.

– Matyi, hülye vagy te? Egy vadidegen méricskél a boltban, meg számol, kalkulál. Miért akartok kimaradni ebből a jó üzletből? Tudod, milyen az, idegennel üzletelni? Milyen ember vagy? Nem tudsz otthon az asztalra ütni?!

Ez hatott.

Apám mindenféle újabb megbeszélés nélkül kiadta a parancsot: be kell szállni ebbe a cukrászdába. A többiek már tudták, honnan fúj a szél. Jöttek kezes bárányként, hogy akkor beszállnak ők is.

1987 decemberében nyitottunk.

Előtte apám mondja nekem, hogy egyezzünk meg a cukrászda nevében.

Gabriella – ez a javaslat. A húgom neve.

– Lehetne, de minek? A húgom nem cukrász, szerepe sincs az ötletben és a kivitelezésben. Azonkívül velem sincs jóban.

– Jó, de a Szamos név legyen kiírva.

– Az természetes – feleltem erre. – Ott lesz a Szamos név.

Eltelt nagyjából egy hét. Jöttek megint, hogy családi tanács lesz. Nagyon vészjósító volt a meghívó, hogy menjek a József körút 67-be.

Ott ült az egész család, mindenki, akit Szamosnak hívnak.

Csend. Nagy csend. A felbujtók ott állnak a király közelében, de mélyen hallgatnak.

Apám elkezdi mondani, hogy ő szegény árva gyerek volt. (Már ez sem az ő szövege.) Aztán folytatta, hogy az ő anyja is milyen szegényen élt, és mennyire szeretete, és kegyeletből szeretné elnevezni róla ezt a cukrászdát. (Majkó neve is Gabriella volt, azaz született Básics Gabriella, Szávics Ljubomírné.)

A többiek csak hallgattak, mint nézők a színházban.

– Ide figyelj, apa! A múltkor már beszéltünk erről, de úgy látszik, megint kezelésbe vetted téged. Jól kifundáltatok ezt a kis történetet anyádról meg a kegyeletről, csakhogy... – itt egy kis szünetet tartottam. – Anyád kegyelete téged egyáltalán nem izgat – mondtam neki. – Most se izgat. Nem túl ízléses dolog vele takarózni, velem szemben. Egyedül én látogattam, hoztam nektek gyümölcsöt, kenyeret, amit küldött hetente egyszer, segítettem a kertjében, s most velem szemben felhozod az anyádat, akit te – finoman szólva – semmibe vettél. De ez nem baj. Csakhogy most felhozod ezt, mert a hú-

gom, ez az ostoba néember – igen, így mondtam – rád akarja eröltetni ezt. Szégyelld magad! Nem tudod a saját véleményed képviselni? Beszéljünk világosan! Ezek azt akarják, hogy Gabriella legyen a cukrászda neve. Nem lesz. De ha mégis fölkerül ez a név reá, akkor személyesen, baltával fogom szétverni. Össze lesz törve, értitek? Nem lesz cukrászda! Világos?!

– Világos – mondta erre apám.

A többiek kussoltak – szokásuk szerint.

– Akkor ehhez tartsátok magatokat.

Megnyílt a cukrászda. Bombasiker lett.

Folyton hallottuk, hogy a vevők csak úgy emlegetik, a „Szamosmarcipán”. Megyek a Szamosmarcipánba, voltam a Szamosmarcipánban, hozzá a Szamosmarcipántól ezt meg azt.

Apámnak újabb rögeszméje támadt. Elkezdte mondogatni, hogy ő szeretne bonbont árulni a cukrászdában. Hümmögtem, hogy nem való oda, nem divat, a fagylalt tartja majd el a boltot, de ráhagytuk, olyan kis helyet kért a pultból.

A nyitás előtti napon megjelentek a dobozokkal. Hozták a bonbonjaikat, szépen becsomagolva. Tényleg jól nézett ki, s a tetejébe nagyon finom lett. Nem az a szokásos gejl valami, ami annyira édes, hogy már élvezhetetlen.

Ha egy cukrász napi száz kiló fagylaltot el tud adni, akkor a családja már jól él. Egy legenda szerint volt egyszer egy cukrász, aki naponta háromszázat tudott el-

adni. A Jákfalvi cukrászda az, ahol dolgoztunk mind a ketten, én, mint kamaszkorú gyerek, apám, mint cukrász kolléga.

Nos, nekünk a Párisi utcában sikerült a napi ötszáz, s egyszer, egy forró napon, hétszáz. Most négy cukrászdának főzök fagyaltot, s nem jön ki a napi száz, aminek ott a többszörösét csináltuk.

A fagy mellett nagyon ment a bonbon is. Apám jól számított, illetve az áru, amit gyártott, lett olyan remek, hogy arra is rájártak. Fogalom lett belőle. Mondogatták, hogy Szamosmarcipán. Ott állt a portálon a családnév, a vevők meg hozzátették, hozzáragasztották kedvenc csemegéjüket, mint egy keresztnevet. Így lett meg végleg a bolt neve. A legegyszerűbben. A vevők döntöttek, nem holmi elfogult családi tanács. Meg is terveztünk egy logót, s azután azt használtuk minden termékünkre.

Szamosmarcipán.

Apám tovább kísérletezett. Hiába ment remekül az üzlet, mindig kitalált valami újabbat, valami szebbet, valami még finomabbat.

Megvolt tehát a Marcipán GMK. Én voltam az egyetlen Szamos nevű tagja kezdetben 50%-kal. A többi családtag, akik, miként meséltem, nem akarták ezt az egészet, szintén 50%-kal részesedtek, Kelényi képviselte őket a másik 50%-kal. Én adtam a helyiséget, a pénz egy részét, szereztem hitelt, tehát a döntő rész tőlem

származott. Amikor készen lett az egész, újra összeült a családi tanács.

Akkor éppen rendőrségi vizsgálat folyt ellenem, különösen nagy kárt okozó csalás gyanúja miatt. A cukrászda építésével kapcsolatban jelentettek föl – a szocializmus végnapjaiban. Huszonöt órán keresztül vallattak a Deák téren, ahol most elegáns szálloda működik az egykori zsarupalota helyén.

Tehát összejöttünk megint, családi tanácsra. Előálltak azzal, hogy én ne ötvenszázalékos legyek, hanem csak egyharmados, és nem avatkozhatok be a bolt működésébe – követelték, holott én irányítottam oda az első üzletvezetőt is. Így igazságos szerintük. Nem volt semmi leírva, szóbeli megegyezésen alapult minden. Merthogy ők sokat dolgoznak, és többen vannak. Tudták persze, hogy vizsgálat zajlik ellenem. Célszerűnek látták, hogy kihasználják ezt a kivételes alkalmat.

Tudomásul vettem, de egyúttal azt is közöltem velük, hogy ezt az aljasságot sosem fogják magukról letörölni. Megszűnik a rokonság. Áttettem őket az idegenek közé. Apámmal természetesen továbbra is jó viszonyban maradtam. A válásomnál a Párisi utcai cukrászdában még meglévő részemét átadtam a volt feleségemnek. Ma már semmilyen közöm nincs a Szamosmarcipán nevű belvárosi üzlethez.

Számomra így ért véget a nagy elánnal létrehozott, szépen bejáratott, jól működő bolt története.

Apám megértette a döntésemet. Nem bírálta, tudomásul vette. A viszonyunk mit sem változott.

Úgy látszik, amikor a Szamosmarcipán megszületett, kibújt valami szörnyeteg a tojásból.

A „ZSUGÁSOK” KÁRTYÁJA

Ha az ismerősei jellemezni akarták, milyen volt Szamos Matyi, vagy szerbül Mladen, azt mondták rá, zsugás. Kártya, sakk, foci. Ezek irányították. Meg a Fradi. Rajongója volt a zöld-fehéreknek, az Albert Flóri, Varga Zoli vezérelte csapatnak, mikor azoknak a legjobban ment, mikor nemzetközi kupát nyertek '65-ben. Volt egy időszak, mikor minden meccsre elmentünk, vidékre is, vonattal, busszal, ahogy lehetett.

A kártya meg a sakk apámnak úgyszólván az életforma volt. Csak az utolsó éveiben hagyta abba a játékot. Addig minden második hétfő a kártya jegyében telt. Olykor ritkábban, de ez nem befolyásolta a játék intenzitását. Négyen vagy öten játszottak, hogy kibic is legyen. Összejöttek valamelyik cukrász lakásán, mindenki vitt magával, amit tudott. Az alkohol nem jellemezte őket, nem ittak, legföljebb egy-egy frissítő fröccsöt. Nálunk, a mi lakásunkon soha nem volt zsugázás. Anyám kiszámíthatatlansága akadályozta ezt. Apám nem akarta kitenni a barátait anyám merő tudatlanságból származó önkéntelen megjegyzéseinek.

Délután kezdték, és játszottak olykor másnap reggelig – teljesen úgy, mint bizonyos régi regényekben. Ver-

ték a blattot. Ettek, ittak, de a játék dominált. Halálosan komolyan vették, szenvedéllyel játszottak. Römiztek és ultiztak. Általában éjfélig ment a rómi, akkor váltottak, hajnalig nyomták az ultit.

Apám annyira beleélte magát, még a szívbetegsége idején is, hogy féltünk kellett, egyszer belehal az izgalmakba. Öt perccel az első osztás után már eufóriás állapotba került. Csak a lapokra tudott koncentrálni. Rámenősen küzdött, s ebből aztán néha balhé származott. Borzasztó veszekedéseket tudtak produkálni. Ebben apám élen járt. Az ultiban az alkalmi szövetségesét, mikor kettő megy egy ellen, folyton kiosztotta. Túl komolyan vette a játékot, s mindig azt akarta, hogy úgy hívjanak vagy üssenek, ahogy ő azt elképzelte. Akadt olyan partnere, aki élvezte a „balhézást”, mert szerinte ez is hozzátartozik a kártya örömeihez.

Nagy pénzek forogtak kockán. Mikor az átlag-ultások tízfilléres alapon verték a blattot, ők egyforintos alapon vágtak neki, tehát egy félhavi fizetés is gazdát cserélt olykor. Apám azt állította, hogy mindig a pénzénél maradt, nem veszített többet, mint amennyit nyert. Ez így is volt. Nem tudtunk róla, hogy nagyobb kártyaadósságot halmozott volna föl. Amit nyert, azt később el is veszítette. Nullaszaldós lett a buli.

Sakkozni is imádott, de azt se tudta élvezni, ha nem pénzbe játszották. Tudom, a sakkban szokatlan az ilyesmi, de neki nem ment másképp.

Tőlem idegen az ilyesfajta játékszenvedély. Csak

azért vettem kézbe néha a kártyalapokat, hogy kinevessem magamat is, ha kell. Nem tudtam véresen komolyan venni a játékot. Nem azt élveztem, ha nyerek, hanem azt, hogy nevetni tudok a csacskaságokon, a fájdalmaikon is. Viccként fogtam föl az egészszet. Olykor szándékosan vesztettem, hogy utána jót röhöghessek a rossz lapokon. Apámmal viszont társalogni sem lehetett közben, mert olyan feszült figyelemmel játszott, mint-ha az élete lenne a tét. Győzni akart mindenáron.

Azért sem szívesen ültem le vele, mert ha nem azt a lapot tettem ki, amelyiket szerinte kellett volna, utána rettenetesen lebaltázott. Kerültem ezeket a balhétat. Összesen kétszer „küzdöttem” vele. Egy alkalommal hiányzott egy partner, s a szó szoros értelmében könyörgött nekem, üljek be harmadiknak. Húzódóztam, de rábeszélte. Ultiztunk. Aztán jött a balhé.

„Miért nem a tízest dobtam? Tudnom kellett volna, milyen lapja van.”

„Fater, én csak azt néztem, nekem milyen lapom van.”

„De így és úgy”, egyszóval folytatta, kiosztott rendesen.

„Nem azért kártyázok, hogy nyerjek.”

Így védekeztem. Ezen felháborodott.

„Ezt komolyan kell venni.”

No, erre fölszívtam magam: vegyük komolyan őt és a játékot. Akkor meg olyasmiket műveltem, hogy attól állt égnek a haja. Például nem tartottam be bizonyos

konvenciókat. Úgy mondtam be ultit, hogy nem volt meg hozzá a „tehetségem”. Magyarán blöfföltem. Persze nem sikerült a bemondást teljesíteni. Amit utána kaptam tőle! Hiába magyaráztam neki, hogy egy bizonyos leosztás esetén nyerhettem is volna. Hogy mekkora buli lett volna, ha mégis sikerül. Nem álltam meg előtte. Nem tartom be a szabályokat, félrevezetem a partnert – ami igaz, de kellett valami többlet a játékba, hogy játék legyen, s ne valami görcsös igyekezet.

Egyszer úgy mondtam be a piros ultit, hogy csak három színlap volt a kezemben, ász, tízes, hetes. A többi szín is ász, tízes – tehát bitang erős lapok. A többi kézben lévő lap számomra szerencsésen lett leosztva. Megcsináltam az ultit. Apám viszont nem hitte el, hogy csak három pirosom van, úgy játszott ellenem, mintha négy piros lenne a kezemben. Ezért aztán hibázott, elrontotta – s majdnem megütötte a guta. Logikusan játszott, de azzal nem számolt, hogy a fia fütyül a logikára.

Többet nem kártyázott velem.

Gyakorlatilag mindenkivel összeveszett, akivel asztalhoz ült. Egyszer az egyik unokája került sorra. Rábészélte, hogy megtaníttja játszani. Kártyáztak meg sakkoztak. A kissrác volt vagy ötéves. Összeveszett vele valamilyen szabályon, és utána hetekig nem állt szóba a gyerekekkel.

Egyébként én jól sakkoztam. Hatodikban iskolabaj-

nok voltam még Budafokon, mert komolyabban vettem a játékot a többieknél. Csak egy ötödikes tudott nyerni ellenem. Ezt a fiút soha többé nem tudtam legyőzni. Nem sikerült a revans. Apám vett elégtételt helyettem. Egyszer átjött hozzánk ez a srác, kikaptam tőle, aztán jött apám, s pillanatok alatt elintézte.

Eljött az edzőnk is, egy tanár a sulinkból, akivel rólam beszélgettek, aztán előkerült a tábla. Apám a tanár-edzőt is könnyedén győzte le.

Aztán abba hagytam a sakkot. Láttam, hogy nincs tovább felfelé. Vannak és lesznek majd olyanok, akiket soha nem tudok megverni. Akkor minek?

Apámmal ellentétben én az életet játszottam halálkomolyan. Apám kiélte magát kártya közben vagy a sakktábla mellett. Különben gyúrta a marcipánt, megvették tőle, kifejlesztette az ipart – ebben nem talált semmilyen különösebb izgalomra. Ezért játszott.

Én meg az életben játszottam, hazardíroztam, az életem partijait vívtam meg élesben.

Mesélek erről egy sztorit.

Az első feleségemmel elmentem az ötéves egyetemi találkozójára. Délben kezdődött, és estefelé indultunk haza. Ittam az ebéd és a vacsora mellé. Aztán amikor elindultunk, elfeledkeztünk róla, hogy a feleségemnek kellene vezetni, mert ő nem ivott.

A Hősök teréről indultunk, s alig mentem vagy kétszáz métert, egy rendőrautó leelőzött, leállított. Átvittek a kocsijukba.

– Mit ivott?

– Bort – mondtam.

– Fújjon bele!

Elővettek egy szondát.

– Minek pazaroljuk ezt – mondtam nekik –, hiszen elismertem, hogy ittam.

Hosszasan írták a jegyzőkönyvet. A feleségem közben majd megfagyott a kocsinkban, mert épphogy elindultunk, és ő nem tudta bekapcsolni a fűtést. De a rendőrök csak írtak, mintha nemrég tanulták volna a betűvetést.

Elvették a jogsimat, aláírtam minden papírt, aztán uzsgyi, haza.

A feleségem vezetett, közben fogtam a kormányt, mert nem akartam, hogy még nagyobb baj legyen.

Jött a tárgyalás. A bíró kérdezte, hogy mit ittam.

– Bort.

– Mikor?

– Délben, ebédnél.

– Mennyit?

– Két decit.

– Mikor volt a rendőri akció?

– Éjfél tájban.

– Annyi idő alatt felszívódik az alkohol hatása – állapította meg a bíró.

– De hát mondtam a rendőröknek, hogy ittam, és aláírtam a jegyzőkönyvet.

Elkezdtek elemezni a hónapokkal korábbi szituációt.

Beleéltem magam, és úgy adtam elő, mintha akkor tör-
tént volna. Szót szót követett, és végül meggyőztem a
bíró, hogy nem voltam ittas. Végül a szondáról kérde-
zett. Füllentettem egyet.

- A szonda nem színeződött el.
- Akkor miért írta alá a jegyzőkönyvet?
- Azért, mert tényleg ittam bort korábban, és azt
mondták a rendőrök, hogy alá kell írnom.
- És nem furcsállta, hogy a szonda nem színező-
dött el?

Tovább hazudtam.

- Azt mondták a rendőrök, hogy nem jó a szonda.

A bíró erre megállapította, hogy valószínűleg nem
voltam ittas, és bizonyíték hiányában fölmentett. Visz-
szakaptam a jogosítványomat. Rendőri túlkapas áldo-
zatának minősített.

Ez nekem játszma volt. Én így játszottam. Nem kár-
tyaasztalnál, sakktábla mellett – az életben.

Akad még hasonló ügyem.

Egyszer elég kései órán, mikor nincs már forgalom,
áthajtottam egy kereszteződésben piros jelzésnél. Le-
meszelt a rendőr, följelentett.

A tárgyaláson kiforgattam a feljelentőm szavait. Be-
bizonyítottam, hogy onnét, ahol ő állt, nem is láthatta,
hogy piros vagy zöld-e a lámpa.

A végén szegény összevissza beszélt, majdnem saj-
náltam. Az a lényeg, hogy törölték a közlekedési kihá-
gást megállapító büntetésemet.

Utólag mondták a családtagjaim, hogy csak azért csinálom a balhét, hogy a legvégén győztesen kerüljek ki belőle.

Az efféle kisebb, de az ennél nagyobb ügyekben is, lényegében úgy játszottam, ahogyan apám kártyázott. Mások sokszor nem értették, mit, miért csinálok, mert nem a köznapi logika mentén tettem meg a lépéseimet. Játszmának fogtam fel az ügyeket, és ki akartam hozni belőlük, amit csak lehetett. Így aztán soha nem tudták kiszámítani, mit fogok lépni. Nem tudták, pedig idővel megtanulhatták volna, hogy nálam mindig egy parti lejátzásáról van szó.

Mindig igyekeztem empatikus lenni apámmal. Ő bezzeg fordítva nem tette meg ezt a gesztust. Soha nem értette, mit, miért teszek.

Például képtelen volt, hogy észrevegye az apró „biológiai” örömeket, hogy szép az idő, jó a levegő, hogy teszem azt, május van, minden virágzik, zsi-bong az élet.

Építettem egy kis parasztházat Balatonudvari és Vászoly között a hegyoldalban. A kertből csodálatos panoráma nyílt. Amikor a látogatóim megcsodálták a kilátást, azt mondták rá, ez a világ egyik, ha nem a legszebb tája. Amikor ráfordultam a 71-es útról a völgyünkre, szinte eufórikus állapotba kerültem. Nem volt nálam boldogabb ember akkor. Megérkeztem a házba, kinyitottam a kaput, mindennek örültem. Saját gyíkom volt,

a szomszéd nyaralóból a kutya átjött meglátogatni, egy szóval muzsikált a világ, zenélt a természet.

Lementem a pincébe, és a lopótökkel felszívtam három deci bort. Tiszta, fehérbor volt, nem nagy minőség, de iható. Néztem a poharat, a fény felé tartottam, átnéztem rajta, élveztem mindent. Az Elysiumban érezhették így magukat régi korok gondtalan emberei.

Mindig ott töltöttem a hétvégéket, lementem három, néha négy napra is. Olykor jöttek a haverok, kis társaság, baráti összejövetelek, sütés-főzések. Én főztem – minden úgynevezett női munkát szívesen végzek –, nem okozott gondot az ilyesmi.

Egyszer, májusban meglátogattak apámék. Váratlanul állítottak be. Apám körülnézett, alaposan megszemlélte mindent, talán fölmérte magában, mi mennyibe kerülhetett. Nézelődött, hümmögött, de nem mondott semmit. Láttam rajta, hogy kifogásai lennének, miért nincs lenyírva a fű, miért nincs megmetszve rendszeren a sövénykerítés, ilyesmik. De egyelőre hallgatott. Más izgatta. Ki is bökte nemsokára.

– Mondd, mit csinálsz te itt tulajdonképpen?

Elsőre nem értettem, mi baja van.

Apám csak nézett, ő meg azt nem értette, hogy én mit nem értek.

– Ide figyelj, Miki! Mit csinálsz ebben a házban?

– Víkendezek. Lejövök pénteken, itt vagyok vasárnapig, néha csak hétfő reggel megyek vissza Pestre.

– Jó, ezt értem – folytatta –, de hogyan kapcsolódsz ki? Kártyázol?

– Dehogyanis – mondtam –, itt nincs játék, nincs partner.

– Tévé?

– Nincs.

– Sakk?

Csak a fejemet ráztam.

– S nincs veled itt senki?

– Senki.

– Akkor minek jössz ide?

– Nem látod, hol vagyunk? Itt van a Balaton-felvidék, de egyesek szerint az egész világ legszebb része. Saját gyíkom van a kertben. Évek óta idejár. Madárzene a fejünk fölött...

Ilyesmiket mondtam, egyre kétségbeesettebben.

Nem értette. Hallgatott. Aztán lassacskán kinyögte:

– Ha ez neked jó?

Láttam rajta, hogy a kertet, a Balatont, a víkendet, a „kikapcsolódást” valami hóbortnak fogja föl. Három nap a nagy semmibe, még nők se. Sakkról nem is beszélve.

Apám csak az élete végén lett megértő irányomban. Akkor kezdett jobban érdeklődni a dolgom felől. Kérdezősködött néha, hogy mit és hogyan csinálok, hogy mi is tulajdonképp az a „fehérgalléros kártyázás”, amit művelek. A sztorijaimból rájött, hogy ezek az ügyletek

hasonlíttanak az ultira, a römire, általában a zslugára. De minden ilyesmi távol állt tőle. Sok olyan zslugást ismertem, akik az üzletelésben is zslugások voltak. Apámnak viszont semmiféle üzleti hajlama nem volt – ez példátlanul tűnt a szememben. Tulajdonképp kiegészítettük egymást: ami nem volt meg benne, azokkal a tulajdonságokkal én rendelkeztem – és fordítva.

Később már várta, hogy meséljek üzleti történeteket. Akkor elismerte, hogy igen, ez siker, ez valami. Önmagát tulajdonképp sosem ismerte el igazán. A lelke mélyén pancsernek érezte magát. Ezt ellentételezte fanatikus akaraterővel. Sokáig úgy vélte – hiába volt jó fizetésem, biztos megélhetésem, lakás, kocsis, nyaraló –, hogy belecsúsztam valamiféle közepszerűségbe. Csalódott bennem. Kisgyerekként jó tanuló voltam, népszerű is. Felnőttként szerinte nem produkáltam semmit. Lejött a versenyeimre, s akkor azt látta, hogy második lettem. Nem első – második. Lemondott arról, hogy valamiben is kitűnök az átlagból.

A véleménye csak az élete utolsó időszakában változott meg. Amikor látta a tranzakcióim eredményét, akkor végre elkezdett becsülni. Az győzte meg, hogy olyasmiben is nyertes lettem, amiről azt gondolta, végképp nem az én pályám, hogy abban csak bukhatok. Sokszor már azért mentem csínbe, hogy bizonyíthassam, mennyire félreismert korábban.

Egyszer kijött a budaörsi cukrászdámba, mert ott szeretett krémet enni. Megtudta, hogy épp a műhely-

ben vagyok. Bejött utánam. Gyerekkorom óta nem látott cukrászműhelyben dolgozni. Mindig azt látta, hogy telefonálgatok, intézkedem, irányítok. Akkor megdöb-bent, hogy munkaruhában lát a műhelyben, hogy olyan fogásokat alkalmazok, amiket nem tőle láttam, nem tőle tanultam. Ez felrázta.

Éppen tiramisut készítettem. Megkóstolta. Addig nem hallott ilyen süteményről. Akkor jött divatba nálunk.

– Honnan tanultad? – álmélkodott.

Rájött, hogy mégse vagyok olyan pancser, mint feltételezte első közös negyven évünk alapján. Volt füle a hallásra, szeme a látásra, de hinni mégsem hitt bennem. Látott, hallott, mégsem hitt. Minduntalan bizonyítanom kellett. Magyarán csodát tenni – a szeme láttára. Mint az evangéliumban – úgy kellett elkápráztatni.

Élveztem a döbbenetét. Tudtam, hogy ilyenkor elgondolkodik azon, mit látott addig rosszul. Láttam, hogy a saját működését is átértékeli: mit csinált rosszul? Mint a kártyás, aki nem használt ki minden lehetőséget a lapjaiból. Átértékelt a működését. Elismerte, hogy úgy nem tudna üzletelni, mint én. Hogy az én csavaros agyam – így mondta – működését nem tudná utánozni. Holott tudta ő azt, csak nem az életben, hanem a kártyában meg a sakkban – én meg ott nem.

Szerintem már-már gyötörte a kétely, hogy miért nem volt képes másként gondolkodni, s főként cselekedni. Ez látszott rajta.

Csak a felszínét látta mindannak, amiből a munkám állt. Különböző irodák, beosztottak serege, titkárnők, telefonok. Szavak, mondatok, amiket alig vagy egyáltalán nem értett.

Ha néha meglátogatott, mindig elcsodálkozott, hogy mi a fenét művelünk tulajdonképp? Hiszen semmiféle valóságos cselekedet nem történik, nem termelünk, nem gyúrunk két kézzel, s mégis megélünk, sőt, viszonylag gazdagok vagyunk.

„Ki a jóisten fizet neked ezért, fiam? S miért fizet? Mit adsz neki cserébe?”

Ez volt az állandó problémája.

Elhatároztam, hogy leülök vele, s elmagyarázom, hogy megy ez. Tudtam, hogy éles eszű ember, meg fogja érteni, csak el kell mondanom az elejétől fogva.

Az üzletnek, amit te csinálsz – kezdtem –, az a lényege, hogy gyártasz valamit, amire valakinek szüksége van. Megveszi tőled. Fizet. Abból a pénzből te fönntartod magad, megélsz belőle, fejleszted a boltot. Ez így megy. Mindegyikötöknek szüksége van a másakra, össze vagytok kötve.

Én pozíciókat „gyártok”. Helyzeteket teremtek. Megkeresem a szituációkat. „Halászsok.” Vagy nyerek. Vagy lopok. Vagy elfoglalom. Vagy begyűjtöm. De mindenképp valamilyen pozíciót teremtek.

Ha ez megvan, felturbózom. Utána elmagyarázom másoknak, hogy ez milyen jó helyzet, s hogy mennyit nyerne rajta, ha az övé lenne, ha átadnám neki. Az em-

berek általában a jövőt akarják megvásárolni, a lehetőséget, hogy valamin nagy pénzt keressenek.

Például van egy üzlethelyiség a Belvárosban. A tulajdonosa úgy dönt, hogy a helyiséget bérbe kellene adni. Valaki valamilyen módon megtudja ezt, azaz a bérbeadási szándékot. Már akkor tudja, amikor az elhatározás megszületik. Sőt, az is lehet, hogy egyenesen ő maga hívja elő, teremti meg ezt a szándékot. Sugallja, hogy „főnök, adjuk ki bérbe”. Annak az embernek, aki ezt majd javasolja, van esetleg egy barátnője – miért is ne lenne? –, én teszek valami szolgálatot, azért, hogy majd szóljon a barátjának az üzlet érdekében. S amikor megszületik az ötlet, amikor még csak javaslat szintjén él, én már ott vagyok, és ígéretekkel – nem pénzzel – elérem, hogy nekem adják ki azt a helyiséget. Ez a pozíció. És az enyém.

A pozíció érdekében ki kellett derítenem, ki dönt? Utána azt, hogy ki szokott neki javasolni, ki a sűgőja? Annak ki a barátnője? Hol dolgozik, hogyan tudom valamivel lekötelezni?

Amikor ezeket összerakom, megszervezem – ez már munka. Legyártom a pozíciót. Előbb a gerincét, a lényegét, aztán szépen fölöltöztetem, hogy kívánatos legyen. Kisuvickolom.

Amikor megvan, még semmi pénz nincs benne. Sőt, viszi a pénzt, mert fizetnem kell a bérleti díjat.

Jön a következő menet. Kitalálom, hogy mit lehetne belőle kihozni. Tesztelek a piacot, kinek kellene ez a

„pozíció”, mert eladnám. És sorba állnak érte, hogy megvegyék tőlem.

Így megy ez.

De ez csak egy a sok közül.

Azt kell tudni – magyaráztam apámnak –, hogy a féhégalléros üzletemberek mind ezt csinálják. Mind így csinálják. *Così fan tutte*.

Pozíció sokféle lehet: bérleti szerződés, vagy a 20. század nagy szélhámossága, az „opció” adásvétele, amely rengeteg dologra vonatkozhat. Ez a bűnözés egyik formája, Mammon eljövetele és győzelmi tánca az emberi lélek felett. Bármi is ez – mindig adják, veszik. Olykor cserélik. De a legvégén mindig sok pénzt fizet valaki a pozícióért. Sok pénzt.

Például megtudom, hogy egy ingatlant el akarnak adni tízmillióért. Meghallom, hogy valaki puhatolózik ennek az ingatlannak az irányában: meg lehet-e venni ötvenmillióért. Akkor már tudom, hogy tíz az ára, de ezt persze nem mondjuk meg az érdeklődőnek. Elsőre azt mondjuk neki, elintézzük, hogy megvehesd hatvanért. Aztán kisvártatva közöljük vele, lealkudtunk tízet, ötvenért is meg lehet venni. Besöpörjük az ötvenet, miután hitelből kifizettük a tízet, meg a járulékos pár milliós költségeket, s marad nekünk tisztán harminc-valamennyi. Lehet, hogy az ügy eltartott másfél évig, de megvolt a pozíció, kibuliztuk.

Minden üzlet, ahol nem áru cserél gazdát – magyaráztam apámnak –, ilyen pozíciók cseréjéből áll.

Megértette, de tudta, hogy ő ezt a játékot soha nem lett volna képes játszani. Elszórt ötven évet az életéből másra. Nem is lett volna lehetősége olyesmire, de főként nem erre nevelődött. Nem tudott hazudozni. Maradt a kártya meg a sakk. Az viszont szenvedélyesen.

FELE SEM TRÉFA

Öcsémmel mindig törtük a fejünket, hogyan lehet apámat megréfálni, miként húzzuk csőbe, kihasználva azt, hogy nincsen humorérzéke. Mindent halálosan komolyan vett, nem tudott áttételekben gondolkodni. Mindent úgy vett, miként az elhangzott vagy leíródott. Játék, szimbólum – ilyesmi, ha nem is volt ismeretlen számára, de nem tudta érzékelni, hogy most tréfálunk vele.

Három nyelven tudott, de képtelen volt megtanulni, hogy bizonyos idegen szavakat másképp ejtenek, mint ahogy leírják. Ez soha nem ment neki.

Egyszer elhatároztuk öcsémmel, hogy alaposan megvicceljük. Nem sértődött meg, hanem amikor rájött, hogy ő a hunyó, elgondolkodott, aztán napirendre tért fölötte. Úgy fogta fel, hogy ügyetlenkedett egy kicsit és ráfázott.

Mi meg ennek épp az ellenkezőjét képviseltük. Képesek voltunk nagyokat röhögni az „áldozatunkon”.

Egy szép nyárias délutánon ültünk kinn a szentendrei ház kertjében. Szombat volt, pihentünk, kicsit élveztük, hogy épp semmit sem kell csinálni. Ekkor mondtuk neki, hogy jó film lesz a tévében.

– Micsoda? – kérdezte kíváncsian.
– Hát „baszter kítón” egyik filmje.
– Jó, akkor nézzük meg – válaszolta. – Valamit hal-
lottam már róla.

Fél ötkor bementünk a kertből a házba, bekapcsoltuk a tévét, elkezdtük nézni. Apám egyszer csak lelkesen felkiáltott.

– Te, figyelj! – csapott a térdére. – Hát ez meg a Buster Keaton!

Úgy mondta ki a nevet, ahogy írták, ahogy nyomtatásban állt az újságokban.

Komolyan vettük, amit mondott, legalábbis igyekeztünk komolyságot erőltetni magunkra.

– Szerinted az? Szerintem nem. Apa, ez „baszter kítón”.

Nem hitte.

– Hát az volt az elején kiírva, hogy főszereplő: Buster Keaton.

Folytattuk a csínyt.

– Apa, de az is ki volt írva, hogy műsorváltás van. Nem Buster Keaton film lesz, hanem „baszter kítón”.

Tovább nézte, aztán megszólalt.

– Pedig mérget vettem volna rá, hogy ez a „busterkeaton”.

Meghagytuk a hitében, sőt, rátettünk egy lapáttal.

– Apa, az esti híradóban is változás lesz.

– Micsoda?

– Nem „dzsonzon” elnök utazik.

- Hát ki?
- Jonson megy helyette.
- Öcsém fokozta.
- Tudjátok, hova megy jonson?
- Hová?
- „Nevjorkba”.

Akkor már alig tudtuk visszafogni magunkat. Apám hallgatott, gondolkodott, aztán megszólalt.

– Te most hülyéskedsz velem? Van olyan város, hogy „nevjork”?!

– Apa, neked van. Mi úgy hívjuk, hogy „nyújork”, de neked csak „nevjork”.

Ekkor aztán végre felszabadulva röhögöttünk. Öcsém kezdte felsorolni apám összes kiejtésbeli elvétéseit. Persze láttuk, hogy nem tetszik neki, de nem haragudott.

„Hülyék vagytok”, nyugtázta, hogy megréfáltuk őt, de napirendre tért fölötte.

Három nyelven tudott, megszokhatta volna, hogy másként ejtik, mint ahogy írják.

Volt még egy hasonló vicces vétése. Ment a Forma–1 közvetítése a tévében. Nézte, aztán hallgatta a híreket is. Ott mondták, hogy „Vilnöv” nyerte a futamot. Morgott magában, hogy ő pedig a Villeneuve-nek drukkolt. Miért nem ő nyert? „Apa, figyelj ide” – ugrattam –, a Villeneuve kiesett, nem ért el eredményt, Vilnöv nyert.”

Egyszer épp dolgoztunk, s láttuk apámon, nagyon rosszkedvű. Valamiért el volt keseredve. Nem tudtuk, mi történhetett. Nem szólt senkihez, csak tette a dolgát, de mi nem ehhez voltunk szokva.

Öcsém rám nézett. Láttam rajta, hogy unja a feszültséget, a csendet, valamit mindjárt ki fog találni, valami történni fog. Belekezdett egy viccbe, de apám úgy nézett rá, hogy azonnal befogta a száját.

Erre fogtam magam, beálltam apám mögé, s utánozni kezdtem a mozdulatait, ugyanolyan morcosan. Öcsém csak nézett, s alig bírta visszafojtani nevetését.

Inkább ő is beállt harmadiknak: utánzott engem, s utánozta az apámat.

Így gyúrtuk a marcipánt, a rosszkedvű apa és két színjátészó gyermeke.

Intettem az öcsémnek, nehogy eláruljon minket.

Apám semmit nem vett észre. Folytattuk a tréfát.

A feszültség egyre nagyobb lett. Végül az öcsém nem bírta tovább. Üvöltő röhögésben tört ki. Valóságos szárnyszerítés verte föl a csendet.

Apám csak nézett, nem értett semmit.

Én meg rájátszottam.

„Látod, apa, micsoda hülyék közt dolgozunk?”

Akkor sem esett le a húszfilléres nála. Jó időbe telt, mire vette a lapot, rájött, hogy csak vicc az egész. Ekkor sem haragudott meg ránk.

Apám bármikor tudott aludni, és mindig annyit, amennyi ideje volt rá. A vasárnapi családi ebéd után rövid ejtőzés következett. Üresen nézett maga elé, soha nem dicsérte meg anyámat a főztjéért. Látszott rajta a tanácstalanság, most mit csináljon. Anyám rászólt kéreően: „Matyikám, aludj egy órát!”

Azt mondta, jó, és aludt pontosan egy órát. Aztán fölkel, megmosta a kezét és az arcát, elővett egy darab marcipánt, és próbálkozott különböző állatfigurákkal. A formázás akkor sikerült, ha úgy tudta összerakni a testrészeket, hogy egyfelől élethű legyen, másfelől képzetlen kézzel is alkalmas legyen sorozatgyártásra. A test törzse, feje, lábai, füle mind-mind kis alkatrészek voltak, amelyeket gyors mozdulattal összerakva egyszer csak ott állt marcipánból – egy vigyorgó makimajom.

Vasárnap délutánoként apám láthatóan nagy élvezettel formázott, próbálkozott. Szerette volna, hogy mi is azt élvezzük, amit ő, de mi, gyerekek igyekeztünk el-somfordálni a márványlaptól – minél messzebb. Ha valamivel elkészült, megmutatta a családnak. Harsányan dicsértük, megjátszottuk, hogy mennyire el vagyunk ragadtatva az éppen aktuális állatfigurától, illetve apám utolérhetetlen ügyességétől. Nagyon szerette, ha dicsérik. Mi pedig nem bántunk szűkmarkúan a dicsérettel, hadd örüljön.

Egyszer látom ám, hogy egy kis őzikét formázott. Igazán jól sikerült. Tudtam, hogy előbb-utóbb odahívja a családtagokat és megkérdezi:

– Miki vagy Laci! Mi ez? – rámutatva a figurára.

Éppen unatkoztam, ezért szoltam az öcsémnek meg a többieknek bent a nappali szobában, hogy apám csinált egy őzet, de ha kérdezi, hogy mi ez, mondjuk neki azt, hogy nyúl. Volt már a kabarézásban gyakorlatunk, mindenki tudta, mi a dolga.

Kisvártatva szól apám jókedvűen:

– Miki, gyere csak ide! Nézd meg ezt! Mi ez?

Odabattyogtam hozzá, és érdeklődést mímelve hosszan néztem az őzet. Apám türelmetlen volt, sürgett.

– Na mi van! Mi ez? Min gondolkozol?

– Apa! Ez marhára sikerült! Egyre jobban megy neked a kézi munka, ilyen jól sikerült nyulat még nem csináltál. Könnyen gyártható, nagyon jó.

Apám csodálkozva nézte az őzet, hogyhogy én ezt nyúlnak látom? Hátraszólt a hűgomnak.

– Gabi! Gyere csak ide! Szerinted mi ez itt?

Mind a hárman azt mondtuk, amit megbeszéltük, hogy ez egy jó nyúl.

Apám elkezdett vitatkozni, hogy ez nem nyúl, hanem őz. Több érvet felhozott, például, hogy az őznek van ilyen hosszú lába, pici füle satöbbi. A nyúl jellegzetes testarányai mások.

Mi csodálkozva néztünk apánkra, és mi is érveltünk, hogy ez bizony nyúl. Apám begorombult, és azt mondta, ilyen hülyéket még nem látott, akik nem tudják megkülönböztetni a nyulat az őztől. Elnézést kértem tőle,

hogy ilyen hülyék vagyunk, elismertem, de lehet, hogy a vevők is ugyanolyan hülyék, mint mi, és akkor mi lesz az ő nyúlak kinéző özével? Különben is a vevő ízlése a döntő, a vevőnek mindig igaza van.

Apám elkeseredett, rosszkedvű lett, és azt mondta:

– Jó, akkor csinállok inkább egy nyulat!

Megint elmélyülten formált, és láttuk, hogy többször egymás mellé teszi az eredeti meg az új variációkat, mint a szobrász, aki vizsgálja a művét a modellel összehasonlítva. Este elkészült az új nyúl. Ismét kérdezte, hogy milyen. Mi azt mondtuk: ez is nagyon jó, és különösen az tetszik benne, hogy az őzre hasonlít. Én foglaltam össze a család véleményét.

– Apa! Mind a két figura nagyon jó, ne aggódj, hogy a vevőknek nem tetszik, majd ráírjuk a dobozra, hogy az nyúl, a másikra meg azt, hogy őz.

Savanyú arccal fogadta a dicséretet, azt mondta, majd folytatja a kísérleteket máskor a nyúllal és az őzzel. De elment a kedve, úgyhogy végül Csepeli bácsit bízta meg az őz és a nyúl megformázásával.

Valószínűleg nem volt érzéke a viccelődéshez. A nőekkel is úgy volt, mint a viccekkel, a tréfával. Igazán nem érdekelte, nem foglalkoztatta őt. Legalábbis a család, a családjunk nem tudott róla semmit.

Akadtak viták a családban, otthon. Apám kitűnően érvelt, mindig észérveket sorakoztatott indulatokkal, érzelmekkel szemben. Ha kellett, felemelte a hangját,

de soha nem kiabált. Ha nem járt sikerrel a meggyőzés, fogta magát, nyugodtan körülnézett, majd szép lassan felöltözködött, illetve átöltözködött otthoni ruhából elmenőbe, fehér ing, nyakkendő, kalap, meg ami illik, és kísétált nyomorúságos budafoki lakásunkból.

Elment. Egy hétig nem láttuk. Soha nem tudtuk meg, hol járt, hol tartózkodott azalatt. Dolgozni bejárt, de haza nem jött. Amikor mégis, minden ugyanúgy folytatódott. Kérdezni nem mertünk, még anyám se, nemhogy mi, gyerekek. Biztosan lehetett valakije, volt egy hely, ahol élni tudott egy héten keresztül. Szállodába biztosan nem ment, arra nem költött volna.

Annyira felettünk állt, hogy azt éreztük, valamilyen magasabb kasztból való. Trónolt fölöttünk, mint egy uralkodó. Olyasmit tehát, hogy „apa, hol voltál?“, ki nem ejthettünk a szánkron, eszünkbe se jutott.

A nők, ugye, néha ok nélkül is szoktak féltékenykedni. Apámmal ilyet sem lehetett megtenni. Anyám tudta, hogy számára az életveszélyes lenne. A Csepeli bácsira is féltékenykedett, de őt végül elüldözte. Ám idegen nőkre soha nem tett semmilyen megjegyzést. Tudta, hogy apám akkor nem egy hétre menne el, hanem örökre.

Persze egyszer, talán csak egyetlenegyszer volt valamiféle féltékenységi jelenet. Váratlanul megjelent Paula „néni”. Elegáns úrinő volt, nem olyan, mint anyám, s valamiért kivetette apámra a hálóját. Forgolódott körülötte, tette-vette magát, apám meg vette a lapot. Bizo-

nyára hízelgett neki az elegáns asszony, már maga a viselkedése, nem is az, hogyan néz ki.

Anyám sírt és könnyörgött. Ez nem is féltékenységg volt, hanem nagyfokú kiszolgáltatottság. Anyámnak nem voltak ütőkártyák a kezében. Nem követelhetett, legföljebb kérhetett.

Apám akkor harminc körül járt.

Anyám egyszer megkérdezte, ha elválnak, melyiküket választom. Ösztönösen diplomatikus választ adtam: a Rákóczi falván élő Mamámat.

Aztán Paula – éppoly hirtelen, ahogy jött – eltűnt a színről. Nem tudtuk, mi történt. Apám szakított, vagy a nő gondolta meg a dolgot, rájött, hogy nem tudná elválasztani a családjától az akkor már kétgyerekes férfit. Mindenesetre vége lett, s nem tudok, nem tudtunk több, hasonló ügyéről.

Később aztán hallottunk történeteket róla, de azok arról az időről szóltak, amikor még nem volt házasság, amikor én még a világon sem voltam.

Állítólag nagy nőfalónak számított – a barátai elbeszélései szerint. Huszonnyolc évesen nősült, de adig...

A haverok tudatták velünk, hogy elképesztő hódításokat vitt véghez.

Apám, a hedonista!

Nem csodálkoztam, amikor hallottam ezeket a történeteket.

Tudtam róla, hogy szavakkal hódított, mert a be-

szédnek jóval nagyobb jelentőséget tulajdonított, mint általában a többség.

A nőhódításaira áttételesen derült fény. Én kellettem hozzá, az én ügyeim. Helyesebben nem is hódítás volt az, annál komolyabb ügy, majdnem ráment a házasságom.

Történt, hogy bűbájos varázslatba estem. A feleséggel már tizenkét éve együtt voltunk zaklatott szerelemmel. Akadt egy újabb ügy, s én érzelmileg nagyon beindultam. Harminchárom éves voltam, krisztusi korba léptem, s döntenem kellett, mit és kit választok. Csapdában éreztem magam; egy szerb nem hagyja ott a gyerekeit.

Vívódtam, gyötrődtem, döntésképtelen helyzetben vergődtem. A gyerekeimet semmiképp sem hagytam volna el, de az új szerelmem nélkül sem tudtam elképzelni a holnapot.

Általában mindig kiderül az ilyesmi. Így történt most is. A feleségem, aki soha nem kutakodott utánam, ezúttal kivételesen „nyomozott”. Pontosabban nyomoztatott: a húgomat kérte felderítő munkára. Ők aztán szerveztek egy lebuktatási akciót. „Hülyék – mondtam nekik –, miért nem kérdeztetek, megmondtam volna az igazat.”

A feleségem, amikor megtudta az igazságot, összeomlott. Ezt súlyos csapásként élte meg. Utána már soha nem lett olyan viszony köztünk, mint előtte. Nem

tudta kiheverni a történeteket, úgyhogy furdalt is miatta a lelkiismeretem, erősen.

Apám is szerepet kapott az ügyben. Szerb módra intézte el.

A szentendrei kertben, a diófa alatt ült. Ott mondta nekem a következőket.

– Miki! Tudok a problémádról. Akármi is történik majd, tudnod kell, hogy én mindig az unokáim mellett fogok állni.

Nem mondott mást, többet. Kivételesen még egyszer megismételte.

– Én mindig az unokák mellett leszek.

Ennyi. Semmi több.

Értettem a szóból.

Persze apám nem állta meg, hogy sok barátja, tisztelője közül el ne mondja néhányuknak az esetet. Magyarárn panaszkodott egy kicsit az ő harminhárom éves, háromgyerekes fiára, hogy mibe keveredett. Azok meg elmesélték nekem. És hozzátették azt is, amit mondtak neki. „Matyi, nem ég le a pofádról a bőr?! Te beszélsz? Már annyira vén vagy, hogy elfelejtetted, te mit műveltél fiatalkorodban? Miklós fiad egy szerzetes hozzád képezt. Legalább egy kicsit értsd meg a fiadat. Ilyesmi mindenkivel előfordul. Épp te tartod erkölcstelennek őt, amikor egy kicsit megszedült. Szolid, rendes gyerek, végig neked dolgozott. Azért, mert most egy kicsit megbotlott, ilyeneket mondasz róla?”

Nem tudtam, mit mondott rólam, de a barátai felhá-

borodásából sejthettem. Mindenesetre apám visszavonulót fűjt. Tényleg eszébe juthattak fiatalkori nőügyei, meg Paula „néni” is.

Ebből sejthettem, hogy milyen lehetett ő a nőekkel. Valami oknál fogva nagyon tetszett nekik. Nem tudtam a titkát, miért. Odavoltak érte, imádták. Irigyeltem is emiatt.

Egyszer mentünk a szokásos nagybevásárlásra. A Nyugati közelében vásároltunk egy közértben cukrot, de nagy mennyiségben. Húszéves lehettem, apám meg már ötven felé járt. A pénztároslánnyal viccelődött, eleinte nem is figyeltem, valami tréfát ejtett el a nagy mennyiségű cukorról, ilyesmi. Akkor érdekelni kezdett az a nő. Már kimentünk az üzletből a szatyrokkal, lepakoltunk a fal mellé. Szóltam apámnak, várjon, visszamegyek valamiért. Megkérdeztem a pénztárost, meddig dolgozik. Vette a lapot, mondta, hogy hatig. Fél hétkor a bejáratnál várom, folytattam.

Visszamentem, s beültünk a Gong presszóba. Elkezdtünk beszélgetni, az ilyenkor szokásos szövegek mentek. Egyszer csak megkérdezi a lány, hogy ki az a pali, akivel az árut vittem. Senki, mondtam, s megpróbáltam másra terelni a szót. De ő csak újra meg újra szóba hozta. Egy cukrász, mondtam végül. Tudod, hol dolgozik?, folytatta a lány. Kitérő választ adtam, de megint visszatért apámra. Meguntam, kivágtam az igazat: a faterom. Elképedt. Aztán elsírta a bánatát, hogy éppen egy hosszú kapcsolata szakadt meg egy nála jó-

val idősebb nős férfivel. Akkor már nem érdekelt, nem lettem volna képes a vizsgáztatására. De ez a randi apám sikere volt, az ő révén érhettem volna célba, ha nagyon akarom.

A következő történet is apám férfi mivoltát dicséri. Egyszer, a nyolcvanas években, a Budapest Bankban intéztem valamilyen ügyet, amikor meglátott egy hölgy, aki nagyon-nagyon örült nekem. Szia, szia, nyakamba borult, puszi jobbról, puszi balról. Valamikor egy házban laktunk a József körúton. Festőművész volt, a férje meg szobrász. Ilinek hívták, s mindenáron igyekezett magára felhívni a figyelmet. Köszönő viszonyban voltunk, s épp csak emlékeztem rá, mert akkor már vagy húsz éve elköltöztem abból a házból. S ez az Ili, akkor és ott a bankban, sok év után felteszi nekem a kérdést: Hát, Miki, azzal a gyönyörű apáddal mi van? És elkezdett áradozni róla, hogy azóta se látott olyan szép embert, mint az apám. Azt is mondta, hogy mindenki szerelmes volt belé. Hihetetlen, mormogtam magamban, de nem szóltam semmit.

Apám ugyanis világeletemben hajlott háttal járt. Eleve rossz tartású volt, s ráadásul a cukrászat, az álló munka közbeni hajlongás jócskán rátett erre. Csámpásan járt, visszer-hurkák tarkították a lábát a sok állástól. Ötvenéves korára műfogsort kapott. Kis toka, enyhe, majd nagyobb pocak. Nagyjából ezekkel az adottságokkal rendelkezett.

És mégis. Ha felöltözött, fehér ing, nyakkendő, öl-

töny, kalap és így tovább – akkor megbámulták. Aurája lett. Gyönyörű embernek látták őt.

Azóta nem értem a nőket.

*

Szántó Józsi bácsi inaskora óta kapcsolatban állt apámmal. Egy életen át tartó barátság fűzte össze őket.

Józsi bácsi Hatvanban cukrászüzem-vezetőként dolgozott, majd később maszek fagylaltos lett. Gizike volt a felesége. A marcipánrózsa-üzlet beindulását nagyban segítette a Józsi bácsi által intézett sok megrendelés. Egy időben pénzt kölcsönzött apámnak. Én is sokszor ellátogattam Hatvanba. Máskor közösen kirándultunk Falloskútra, Józsi bácsiék nyaralójába.

Egy alkalommal látogatóban voltunk, és Falloskúton készültünk halászlé-ebédre. Józsi bácsi jókedvű, jó humorú, sokat beszélő ember volt. Szeretett mesélni és magyarázni, tanácsokat adott nekem, ha említést tettem üzleti vagy családi problémáimról. Halászlé után elmentünk sétálni, a 900 méter magasan fekvő, háborítatlan tölgyerdőbe. Egyszer csak minden előzmény nélkül azt mondja:

Miki! Elmondom neked, milyenek a szüleid. Egy történetet mesélek, amely kristálytisztán megörökíti apádat, anyádat és a házasságukat. Ha majd meghalnak, mindig jusson eszedbe, ha rájuk gondolsz.

Tavaly ugyanitt sétálgattunk, négy öreg az erdőben.

Gizike, anyád, apád és én. Beszélgettünk. Vigyázva botorkáltunk az ösvényeken. Egyszer csak egy zörrenést hallottunk, és elillant a bokrok között egy állat.

Anyád fölkiáltott.

„Ott egy vadmalac!”

Apád erre rávágta.

„Ott egy nyúl!”

Szinte egyszerre mondták.

Anyád megismételte.

„Matyikám! Az vadmalac volt, láttam a csíkos hátát.”

Apád mondta.

„Nyúl volt!”

Anyád mondta.

„Matyikám! 900 méter magasan a tölgyerdőben nincsenek nyulak, mindenki tudja, hogy itt vaddisznók vannak.”

Apád mondta.

„Nyúl volt.”

Anyád mondta megint.

„Matyi! Nem is látsz el ilyen messzire. Én jól látok, és élesen láttam, hogy vadmalac volt.”

Apád mondta.

„Nyúl volt.”

Anyádnál elszakadt a cérna. Odafordult hozzám, és panaszosan mondta, hogy a Matyinak ez az eszeveszett makacssága tette tönkre az ő életét. Most is csak azért mondja, hogy nyulat látott, hogy neki ellentmondjon.

Mert neki soha nem lehetett semmiben igaza. Dolgozott éjjel-nappal, nevelt három gyereket, ganajozta a lakást a család után, mert trehányak voltak. Mindent megtett értük, elszenvetde apád börtönéveit, várt rá, amíg ki nem engedték. Az infarktusa óta el kell látni mindennel, vigyázni kell rá, mert még arra sem képes, hogy a gyógyszereit előírás szerint bevegye. Ennek ellenére neki soha nem lehet igaza semmiben, sem nagy dologban, sem kis dologban. Ő csak házicselédnek jó.

Anyád elkezdett sírni. Keservesen zokogott. Lekuporodott egy kivágott fa törzsére, és összeroskadva zokogott, mondta-mondta a fájalmait. Nagyon megrendültem, és mérges lettem apádra. Félrehúztam, hogy mondjak neki valamit.

„Matyi. Szégyelld magad! Szállj magadba, mert pontosan tudod, és én is tudom, hogy amit ez a szegény asszony mond elkeseredve, az mind igaz. A valóságban még több is igaz, mert egy sereg mindenről nem tud, amit elköveltél. Megöregedtünk. Bármelyik nap meghalhatunk mindnyájan, mi négyen. Most az életünk végén miért nem tudsz egyszer ennek a drága asszonynak valami kicsit kedvezni? Menj oda, és mondd neki: Bocsánat, rosszul láttam. Vadmalac volt.”

Apád ekkor a kártyások faarcával a szemembe nézett, és azt mondta:

„Miért mondjam, amikor nyúl volt?”

MINDKETTŐNKNEK IGAZA VAN?

Igazából egyszer veszttem össze apámmal. Persze akkor se keveredtünk haragba, csak összevitakoztunk. Mindenki elmondta a maga érveit: ő is, én is. Az emberek többségével szemben apámat az jellemezte, hogy érvek hatására, ott, a vita helyszínén, meg tudta változtatni az álláspontját. A helyszínen, és nem másnap vagy harmadnap. Nála nem volt olyan kibúvó, amit a vitapartnerek általában alkalmaznak. Nála nem volt: *igen, de...* Mindig azt tapasztaltam az efféle viták végén, hogy ha már végképp nem tud kibújni az illető, akkor jön az, hogy *igen, de...*

Apám nem ismerte ezt. Ha végigmentünk a tényeken, és kiderült, hogy azok nem az ő álláspontját támasztják alá, meghajolt. Hazudni nem volt hajlandó soha. Olyan férfinak, szabad embernek tartotta magát, és úgy is viselkedett, aki kiáll a szava mellett. Gyűlölte a gyávaságot: az volt a véleménye, hogy az a legférfiatlanabb tulajdonság. Sokszor emlegette ezt, a végén már nem értettem, miért hangsúlyozza ennyire a bátorság és a gyávaság ellentétét. Most már talán mintha érteném.

Apám – mint szabad ember – önmagának sem hazu-

dott. Semmi fenyegetés, érdek s más szempontok nem készíthették ilyesmire. Nem volt hajlandó méricskélgni – még az ávéhás kihallgatók előtt sem. Azt kérdezték tőle, tudta-e, hogy lopott az áru, amivel dolgozik? Mondta, hogy tudta. Nem kertelt, nem keresett kibúvót, megmondta kereken az igazat. Így aztán harmadrendű vádlottként hét évet kapott, miközben az elsőrendű csak hatot. A tolvaj, aki hatot kapott, kijött két év után. Apám hármát ült le.

A tényeket tisztelte, azok előtt mindig meghajolt. A tények. Az egy méter mindig, mindenütt egy méter.

Ha kellett, megváltoztatta a véleményét. De csak a tények hatására.

Életemben egyetlenegyszer vesztem össze vele.

Azon a vasárnap reggelen korán keltem, de apám akkor már dolgozott otthon a kis műhelyben, gyúrta a marcipánt, sodorta a hurkákat.

Tél volt, nyolc körül, még alig derengett.

– Szevasztok, megyek edzésre – búcsúzkodtam. Evezni jártam, de télen, ilyentájt erőnléti edzéseket tartottunk. Fenn a Szabadság-hegyen futottunk.

– Hova mész? – kérdezte apám, mintha nem tudta volna, hogy évek óta járok evezni.

Mondtam neki újra, hogy edzésre, futni.

– Minek? – kérdezte, és nagyon sötéten nézett. Ismertük már ezt a pillantását, amely teli volt megvetéssel, támadással. Anyám rettegett ettől a nézéstől. Ör-

vénylő harag, visszafojtott düh, és ki tudja, még mi minden tükröződött ebben a tekintetben.

Gondoltam magamban, hogy most lesz valami. Apám mindig igyekezett uralkodni magán, megfékezte a kitöréseit, nem káromkodott, mint általában a magyarok.

Simította szépen a rózsaszirmokat.

– Edzésre megyek – ismételtem, előtte téblábolva, érezve, hogy még nincs vége a „kihallgatásnak”.

– Minek?

Ő is ismételte magát.

Kicsit idegesebb lettem.

– Azért megyek edzésre, apa, mert vasárnap van. Hat éve versenyző vagyok. S még valamit mondok – tettem hozzá bátorságot gyűjtve –, mert sokkal egészségesebb fönn a Szabadság hegyen futni, mint itt basztatni a rózsákat az asztalnál. Ezt lehet hétfőn, kedd-szerda-csütörtök-pénteken, meg szombaton is, de ma vasárnap van.

– Ide figyelj! – replikázott. – Mit gondolsz, hogy mi lesz veled?!

– Mikor?

– Mi lesz veled később? Pillanatnyilag eltartott vagy, egyetemre jársz. Miből fogsz majd megélni?

– Ha elvégeztem az egyetemet, s közben neked is dolgozom itthon, amit kell, közgazdász leszek, lesz valamilyen jó állásom, abból fogok megélni.

– Azt hiszed te, hogy abból a közgazdászokodásból,

abból az irodai hülyeségből fogsz élni? Tudod, mi az, ülni egy hivatalban az íróasztal mellett? Mindenféle fölösleges papírokat fogsz gyártani. Azt fogod figyelni, hogy állnak a főnökeid, kit váltanak le, kit neveznek ki. S akkor te melyik kis részbe tudsz beférni, előrelépni. A beosztottjaid, ha lesznek, fúrni fognak téged, és állandóan azt kell figyelned, hogy azt a kis semmi állásodat, meg a munkabért, amit kapsz, el ne veszítsd. Értelmetlen kis csatározásokban veszel részt. Ebből akarsz megélni?!

Visszavágtam.

– Apa, mondd, te mit csináltál 19 éves korodban? Elmondom. Dolgoztál az Augusztznál, és a munkaidőd letelte után kiléptél az ajtón, és csak a szórakozással tördtél. Ami szórakozás Pesten létezett, te abban mind benne voltál, mindenben részt vettél a haverjaiddal. Ők mesélték, és te se mondtál mást. Szórakozással töltötted a fiatal éveidet, nekem meg szemrehányást teszel, hogy mint egyetemista, vasárnap délelőtt elmegyek futni. Ne menjek, hanem most is dolgozzak itt veled, a gyúróasztalnál. Ezt te normálisnak tartod? Te hajlandó lettél volna 19 éves korodban arra, hogy nem mész szórakozni munka után?

Egy ideig hallgatott, nem válaszolt a kitörésemre. Tudta, ha bármit mondana, nem lenne igaza. Tudtuk például, hogy soha nem dolgozott az anyja kertjében. Szentendre határában, a Kő-hegy lábánál volt egy kis kertje Majkónak, a nagyanyánknak. Úgy hívták: Bu-

bám. Apám, hosszas könyörgésre, egyetlenegyszer hajlandónak mutatkozott, hogy kimenjen oda. Elkezdtek kapálni. Három perc múlva apám eldobta a kapát, és gyorsan visszament a városba. Ezt a történetet többször elmesélte, tőle hallottam. Mindenki nevetett a sztorin a családban, többször felidéztük, apám hogyan dobta el a kapát, s hogyan menekült a Bubámról. No, hát ezért hallgatott, mikor megkérdeztem, mit csinált 19 évesen munka után.

Idegesen álltam a konyhában a Lehel hűtőszekrénynek támaszkodva. Olyan, de olyan ideges voltam, hogy majdnem anginás rohamot kaptam. Fulladtam, fuldokoltam beszélgetés közben, úgy éreztem, nyakamon a verőér majd' megpattan.

Hangosak voltunk mindketten, de ez nem valamiféle a másik iránti harag volt.

Elmondtuk az érveinket ebben a tónusban. Ő belátta, hogy legjobb, ha az indokaim hatására elhallgat. Tisztában volt vele, hogy nincs több érve velem szemben. Nem tudott rám cáfolni, mert emlékezhetett rá, hogy ebben a korában munka után őt sem lehetett megfékezni.

Hallgattunk.

Rájött, hogy ezt a vitát elveszítette.

Azért, mikor már indultam volna végre az edzésre, még utánam szólt.

– Azt hiszed, hogy abból a szakmából fogsz megélni? Ahelyett, hogy itt velem dolgoznál és megtanulnád

ezt a szakmát! Azt hiszed, hogy abból meg lehet majd élni? Amit te tanulsz az egyetemen?

Mondtam neki, hogy igen. Meg fogok élni belőle.

– Hát akkor jegyezd meg, amit most mondok – és fászlizott kezével verte hozzá az asztalt. – Te is ebből a megvetett szakmából fogsz élni. *Cukrászdába születél, és ott is fogsz meghalni.* És nemcsak te – akkor már a gangon jártam, de folytatta. – Nemcsak te, hanem az egész családod!

S még mindig nem ért véget.

– Jobban tennéd, ha ezt a szakmát gyakorolnád!

A lépcsőházban még hallottam a hangját. Már nem értettem, mit mond, de tudtam jól.

Elmentem az edzésre. Mikor hazajöttem, nyoma sem maradt a reggeli vitának. Köztünk sosem volt harag. Mindketten ragaszkodtunk az igazunkhoz. Én a marcipánrózsából élés lehetetlenségéről szónokoltam neki, a diplomaszerezés fontosságáról, ő meg csak hajtogatta, hogy cukrászdában születtem, én is, a testvéreim is, és abból fogunk, fogok majd megélni.

Kinek lett igaza?

Ez volt és lett az egyetlen nagy vitánk. Apám belátta, hogy nekem más is van az életemben, nemcsak a cukrászat. De legbelül, ki nem mondva, sosem változtatta meg a meggyőződését. Bocsánatot egyikünk sem kért a másiktól, ugyanis nem volt miért. Nem követtünk el semmit a másik ellen, miért is kellett volna bocsánatot kérni. Mostanában működik ez a divat. Bármit lehet

tenni a másik ellen, ütni, vágni, rúgni – képletesen. Aztán másnap vagy harmadnap: „bocs, ne haragudj”. Mi érvekkel rendeztük le a vitát, és az érvek győztek – felettünk, olykor mindkettőnk felett. A tények győztek. Ilyen egyszerűen ment ez. S ezen az egy nagy vitánkon kívül nem akadt más, hasonló összecsapásunk.

De ennek a nézeteltérésnek a végkicsengése mégiscsak ott lebegett köztünk.

Ezután még harminchat évet élt. A vitánk óta eltelt több mint negyven év, hosszabb idő, mint egy emberöltő. Amit akkor kimondtunk, aszerint éltünk.

Az egyik kérdés az volt, hogy lehet-e egy egész család egzisztenciáját a marcipánra építeni?

A másik, hogy meg lehet-e élni közgazdasági diplomával a hetvenes-nyolcvanas évek Magyarországon?

Kinek lett igaza?

Most hatvankét éves vagyok, és minden valószínűség szerint cukrászdában fogok meghalni. Nagy valószínűséggel ott.

Van négy vér szerinti és egy nevelt lányom, és pillanatnyilag mindegyikük ebből él. Apám összes leszármazottja a marcipánból és a cukrászattól él.

Kinek lett igaza?

Az első feleségem az apám egykori cégében dolgozik, a második feleségem az én cukrászdámban.

Váteszi kijelentés volt apámé, amikor verte az asztalt az edzésem előtt.

Ez az ő igazsága.

Mi az enyém?

Nos, elvégeztem a közgazdasági egyetemet. Húsz évig dolgoztam ezen a területen. Segítettem apámnak, de nem úgy, hogy marcipánkifliket gyúrtam. Nélkülem nem futott volna föl a vállalkozása. Akadt három-négy kritikus helyzet, mikor az én segítségemre szorult. Segítettem, ahogy tudtam, a törvényesség keretein belül, de élve a kiskapuk nyújtotta lehetőségekkel.

Azokat a vállalkozásaimat, melyeket a rendszerváltásig összehoztam, mind a közgazdasági tudásom alapján raktam össze. A cukrászdáimat mind a közgazdász szakmából szerzett lehetőségeimet kamatoztatva hoztam létre. Tehát nekem is igazam volt, hogy a közgazdász szakmát alkalmasnak tartottam arra, hogy abból megéljek. Az egyetem elvégzése után sokáig ebből éltem, és a családomat is ebből tartottam el. Nem nagy jólétben, de biztos anyagi alapokon. Nekem is igazam volt.

Közös életünk vége felé, az utolsó tíz évben azután ismét együttműködtem apámmal a cukrászatban. Együtt gondolkodtunk. Együtt is dolgoztunk néha. Megint összejött a kezdet, hogy együtt legyünk, hogy együtt tevékenykedjünk.

Mindkettőnknek bejött, amit a nagy összecsapásunk során gondoltunk.

Ám igazából egyikünknek sem lett igazam.

Nekem nem lett igazam, mert apám bebizonyította, hogy nagyon is lehet alapozni a marcipánbizniszre.

A rózsára. Növekedett, fejlődött, felkészült a ház falára, a fákra, kifolyt az utcára. A rózsáról más is eszébe jut az embernek, s akkor azzal folytatja, bővíti az üzletét. Minden, ami utána történt, a rózsából szökkent szárba.

A sok marcipánvirág mellett figurákat kezdett formázni. Vasárnaponként, mintegy szórakozásként, pihenésként leült az asztalhoz, és elkezdett formázni valamit. Azt nézte, hogy milyen alakot, figurát tud gyúrni, hány darabból lehet összerakni, mennyire egyszerűen lehet legyártani. Képes volt egész vasárnap ezzel „szórakozni”, élvezte, szinte játszott az anyaggal. Csillogott a szeme – akkor láttuk ilyennek, amikor játszott, kártyázott vagy sakkozott.

Híres cukrász ismerőse, Csepeli Béla bácsi, csak nekem bácsi, apámnak afféle mester-kollégája. Annyira híres mestere volt a szakmának, hogy '58-ban kivitték a brüsszeli világkiállításra. Egyszer eljött megnézni a vörösvári „üzemet”. Mutatott egy-két figurát apámnak, aztán elkezdtek számolni. Mennyiből lehet kihozni? Mennyiért lehet eladni? Szállítani, és így tovább. Mennyi a tiszta haszon belőle?

Számoltak, megegyeztek.

Apám tudta jól, hogy amit Csepeli fog gyártani, abból nagyon jó áru lesz. Azt is tudta, hogy kialakul a műhelyében egy új iparág. Nagy lökés lesz, ha egy ilyen mester elkezd neki dolgozni.

Apám látta a jövőt. Megvoltak a figurák, a tervek.

Csak meg kellett határozni, mennyit képesek gyártani egy-egy figurából.

Az első héten már „vitték, mint a cukrot”. Nagyon pörgött az üzlet. Anyám is ott dolgozott, az öcsém is, és még az alkalmazottak.

Csepeli bácsi sokszor ott aludt. Nem lett volna értelme, hogy Pilisvörösvárról naponta beutazzon Pestre. Akadt egy heverő, azon töltötte az éjszakát. A heti munkájával megkeresett ötezer forintot. Nekem abban az időben, a hetvenes években, mint főkönyvelőnek ugyanennyi volt a havi fizetésem, amit mindenki irigyelt. Ő hetente keresett ugyanennyit.

A következő héten már négy nap alatt termelte meg ugyanazt az adagot.

A rákövetkező héten három nap alatt készen lett.

A negyediken két nap volt a teljesítési idő.

Ezt persze úgy kell érteni, hogy hajnaltól napestig dolgozott. Nem nyolc órát, hanem olykor tizennyolcat is.

Beállt erre a két napra: hétfőn és kedden elkészült a normájával. Aludt a priccse, megkapta az ötezer forintját, a vevők meg szétvitték a termékeit, és a jó hírét is. Gyönyörű figurákat produkált. Kézművesmester volt, majdnem művész.

Anyámnak ez nem tetszett. Nem a kis marcipánfigurák, mert arról senkinek nem lehetett egy rossz szava sem. A Csepeli jövedelme nem tetszett neki. Hogy két-napi munkával ennyit keres. Úgyhogy elkezdett apám-

nak megjegyzéseket tenni, hogy így a Csepeli, meg úgy a Csepeli. Hogy terpszkedik, hogy teát kér, hogy ki kell szolgálni, ebédet, vacsorát adni, időnként tiszta ágyneműt. Csak mondta, mondta. „Megvagyunk, Matyikám, enélkül is.”

Egyszóval nagyon fúrta.

– Ide figyelj, Margit – csitította apám. – Ne azt nézd, hogy ő mennyit keres. Azt vedd, hogy én mennyit keresek ezen az üzleten. Pontosan kétszer annyit, mint Csepeli. Tízet, őrajta, amiért semmit sem kell csinálnom. Egy kis ebédet, vacsorát, meg azt, hogy néha itt alszik nálunk. Ennyi. Nagyon jól keresünk rajta.

– De azért... – folytatta anyám az áskálódást, viszont nem tudott egyetlen jogos ellenérvet mondani.

De azért...

Apám nagyon nem szerette hallani az ezzel kezdődő mondatokat.

Anyám aknamunkája folytatódott. Már harmadik éve dolgozott nálunk az öreg, mikor egyszer úgy megsértette, hogy nem jött többé. Vette a cókmojkját, elköszönt, és végleg elment.

– Margit, tudod mekkora bajt csináltál? A vevőknek nem mondhatjuk, hogy elüldözted legfőbb segítőnket. Nekünk kell elvégezni a munkáját. Föl kell vennem helyette három embert. S akkor nem is biztos, hogy olyan szinten meg tudják oldani, mint ő. Nagyon nagy bajt csináltál.

De ezzel le lett zárva az ügy.

Új helyzet, új leosztás, új lapok, ezt a kört kell lejátszani.

S akkor – hipp-hopp – jött Vuk. Ment a moziban meg a tévében a népszerű sorozat. Elkezdett Vuk-figurákat készíteni. A plusz trükköket már tudta Csepe-litől. Nagyon ment már ez az üzlet, amikor egyszer szóltam neki.

– Tudod, hogy a Vuk szellemi tulajdon?

– Mi az, hogy szellemi tulajdon? – csodálkozott.

– Az, hogy jogvédelem alatt áll. Követelni fogják rajtad a bevétel meghatározott részét. Visszamenőleg, akár évekre is.

– Igen? – álméltkodott tovább. – És mit kell tennünk?

– Meg kell keresni a tulajdonost, a rajzolót, és meg kell vele beszélni az anyagiakat.

– Jó – mondta erre apám.

Elmentek Dargay Attilához, megmutatták a figurát, elmondták, hogy ők ezt gyártják marcipánból.

Dargay megnézte, tetszett neki, örült, különösen annak, hogy meg is lehet enni. Mondták, hogy ezt a Szamos cég gyártja.

– Nagyon jó, Szamos úr! – örvendezett a rendező. – Gyártsák csak, legalább ez is népszerűsíti a filmet.

Nem jutott odáig a beszélgetés, hogy tessék mondani, mit fizessünk magának? Dargay gratulált és örült. Elköszöntek, eljöttek. Dargay egy fillér jogdíjat nem kapott a Vuk-figurák után.

A hetvenes években, mikor huzamosabb ideig vidéken laktam, különféle vállalatoknál voltam főkönyvelő, gazdasági igazgató, mindig második ember.

Egyszer apám eljött meglátogatni, Szolnokra. „Én uraskodok”, tartották felőlem a családban, „ők meg húzzák az igát a marcipánbizniszben”. Ültem az irodámban, amikor szól a titkárnőm, hogy Szamos elvtárs, keresi az édesapja.

Apám ott állt az előszobámban. Bejött, leült, körülnézett. Jobbra-balra emelte a tekintetét, gyanakvó kíváncsisággal, mint aki nem tudja, mi folyik itt.

Kértem két kávé, közben ő kérdezett. Hogy vagyok, kivel vagyok, ilyesmiket. Aztán kivágta, ami a begyében volt.

– Te tulajdonképp mit csinálsz itt?

– Főkönyvelő vagyok, azaz lényegében igazgatóhelyettes, második ember a vállalatnál.

Látszott rajta, nem elégíti ki a válaszom.

– De mit *csinálsz*?

– Igazából én irányítok mindent, mert az igazgató nyugdíj előtt áll, alig törődik a vállalat ügyeivel.

Ez sem elégítette ki.

– Én vagyok itt a főnök – vágtam ki végül, mint az aduászt a kártyában.

Nézi az asztalomat. A naptáron meg a telefonon kívül más nemigen volt rajta.

– De effektíve mit csinálsz?

Ez az effektíve visszatérő szavajárása volt.

- Effektíve mit csinálsz?
- Gondolkoztam, mit is csinálok én.
- Irányítom az apparátust. Itt sok ember dolgozik, őket irányítom.
- Értem, de mit irányítasz?
- A munkájukat.
- Ezek maguktól nem tudják, mit csináljanak?
- Tudják, tudják, de minden folyamatba valamikor bele kell avatkozni. Ha gond van, én hárítom el.

Nem értette. Makacsul hajtogatta, áruljam el, mit művelek, itt az irodámban.

Nem tudtam neki hihetően megmagyarázni. Bizonytalan lettem két dologban: vajon én csinálom itt a dolgokat, vagy csak úgy hiszem, másrészt kinek van haszna abból, hogy én itt főnökösök.

Gyorsan keresgélni kezdtem emlékeim zűrzavarában, hogy találjak valami logikusnak tűnő és plasztikusan összerakható magyarázatot apám kérdésére. Azt nem hagyhatom, hogy ezzel a benyomással menjen haza. A végén még alapot adok rá, hogy joggal higgye, átiratkoztam a semmirekellők táborába, beszélgetéssel, helyezkedéssel töltöm az időmet. Herék módjára másokkal tartatom el magam, s napról-napra távolodom a lehetőségtől, hogy valamikor valami nagyot alkossak.

Lelke mélyén aggódott. Tudta, hogy mennyit keresek. Tudta, hogy ez másokéhoz képest, mint „fizetés” sok, de csak annyira sok, hogy a hónap végére is marad pénzem, nem gond a családom mindennapi szerény

megélhetése. Azon aggódott, hogy ezt a helyzetet elfogadom, sőt, mintha elégedett volnék vele. Létezik az, hogy ilyen kis igényű vagyok? Sokszor mondta, aki nem tud pénzt költeni, az keresni sem tud. Akinek kicsik az igényei, az megelégszik a kicsivel, nem törekszik nagyra. Aki nem akar nagyot, jelentéktelen ember. Ezen rágódott, én vajon törekszem-e többre, nagyobbra.

Hozták a kávékat, tálca, porceláncsésze, cukor, tejszín, kiskanál. Kevergetjük. Pici koccanás, porcelánhang, kávéillat – gondolkodási szünet.

– Apa – törtem meg a csendet –, a nagy apparátusoknál a vezető nélkülözhetetlen beavatkozó. Folyton figyelni kell a működés rendjét, észre kell venni az irányt, amely felé halad az egész szervezet, és azt is észre kell venni, hol van kisebb-nagyobb hiba vagy eltérés a normális működéstől. Kis beavatkozás, kis pöckölés egy másik világ felé, és az egész mindenség elindul ellenkező irányba. Csak azt kell tudni, mi legyen a jó irány, és mit kell megpöckölni. Ezt csinálom ennél a cégnél. Sokat fejlődött, sok pénze lett, és ezért sok mindent megtehetek, amit sok vállalatnál mások nem tehetnek meg.

– Hiába van szocializmus – folytattam –, azért a pénzelosztás feletti hatalom nagy tekintélyt ad. Éltem is ezzel a tekintéllyel, sok jó, emlékezetes „partit” játszottam, beseperve a nyereséget. Az egy másik kérdés, hogy mi a játék tétje, és mit értek nyereségen. Apa, az a lényeg, hogy folyton játszani kell, hogy ne jöjjünk ki

a gyakorlatból, aztán majd meglátjuk, mit hoz a jövő. Most jó itt a lapjárásom, most nem hagyhatom abba az itteni életemet.

Apám hallgatott, gondolkodott. Nem derítette jókedvre a dolgaim ilyenén állása. Csak annyit mondott, hogy rendben van, neked itt jó dolgod van, ezt szereted csinálni, de azért ez a pöckölés mégsem olyan biztos és perspektivikus, mintha Pesten belevetném magam a komoly szakmai munkába. A szakmán persze a saját szakmáját értette.

– Ide figyelj, Miki! Te mégiscsak alkalmazott vagy. Vannak főnökeid, azoktól függsz. Nem vagy önálló, és emiatt bármi történhet veled, amit a főnökök kiokoskodnak rólad. Ezen gondolkozz el!

Nem gondolkoztam ezen, mert azt tartottam, hogy apám nem érti a modern szocializmus helyzetét, történelmi szükségességét, és ezért a jövőt sem tudja. Naivan azt hiszi, hogy a kézműves kisipar lehetőségei az én karrierem szempontjából összemérhetők az állami tulajdonú nagyiparral. 1976-ot írtunk. A „gonosz birodalma” öröklétre tört, és alattvalói, sőt, ellenségei sem vették észre, hogy a rákos góc már növekedésnek indult – gyógyíthatatlanul.

Ennyit a modern szocializmus akkor vélt perspektívájáról.

Ennyit rólam és apámról, külön-külön igazunkról.

CUKRÁSZDA-ORSZÁG

Széchenyi írta egy helyütt, hogy akkor mennek jól a dolgok, akkor egészséges egy ország gazdasága, ha a cukrász azt hiszi, az ő munkáján fordul meg az ország sorsa. Csodálkozom ezen a gondolon, már ha egyáltalán tőle származik, mert az ő idejében még nem voltak igazi cukrászdák, legföljebb a Ruszwurm. A cukrászok még csak a főúri konyhákban lehettek ismertek. Mégis úgy szól a gondolat, hogy a cukrászokon múlik, ha nem is minden, de sok dolog.

A cukrászatot ugyanis mindenki szereti. Vannak ínycsemegetés-rajongók, a gasztronómia élvezői, az is egy külön világ. De a cukrászatot mindenki emlegeti. Ha másképp nem, akkor úgy, hogy például a nagymamája micsoda finomságokat készített. Minden asszonynak meg kellene élnie a nagymamakort, mert a legendák szerint minden nagymama csodálatos süteményeket készített. Az unokák legalábbis így regélik. (A nagypapa meg egyenes gerincű, okos, tehetséges – egyszerűen csodalény, csak senki nem vette őt észre a maga idejében.) Ilyenek a legendák. Nem tudom, hogy ez a sok fantasztikus nagyszülő hol volt fiatalkorában?

A cukrászdákat nagyon szeretik a gyerekek. Nagy

élményük, amikor valamilyen ünnepen vagy jutalom-ból odavitték őket kiskorukban. A múlt megszépít mindent. És ott van a fagyfalt! Gyerekkoromban, ha két forint csörgött a zsebemben – nagy pénz –, abból egyet a matinéra, a másikat két gombóc fagyira költöttem. A négy gombóc illúzió volt, az nem jött össze, másra is kellett a forint. Rákóczipalván született egy legenda Szőke Erzsiről, akinek tíz forint a heti zsebpénze – az ötvenes évek közepén jártunk. Senki nem hitte el. Tíz forint akkor hatalmas pénznek számított. Osztálytársam volt ez a Szőke Erzsi; egyedül ő engedhette meg magának a négygombócos fagyit – hja, focista volt az édesapja.

Cukrásznak a cukrászda jelenti az egész világot.

Cukrászda az egész világ. Legalábbis az ő számára.

A németek által írt és szerkesztett *Magyar kóstoló* című könyvben – egyébként megjelent hat európai nyelven, magyarul is – minden helyesen szerepel a hazai konyhaművészetről, gasztronómiáról. Hihetetlen, de nem találtam benne semmilyen hibát. Hiába, a német alaposság! Ebben a forrásértékű kötetben a cukrászatról szóló fejezetnek az a címe: *Cukrászda-ország*.

Egy hosszú cikk szól a Gerbeaud-ról. Aztán szerepelnek a magyar sütemények, szépen lefotografálva – a Ruszwurm készítményei. Utána szó esik a házi süteményekről, s legutoljára a marcipánrózsákról. Említik azt is, hogy a budapesti, történelmi Belvárosban van egy kis üzlet, amelyet egy cukrászcsalád üzemeltet. Apám

rózsái a fotókon, de a Szamos név – legjobb tudomásom szerint – nem szerepel a kötetben. Csak a marciánrózsza a fényképeken.

Ha úgy vesszük, meg vagyunk örökítve a *Magyar kóستolóban*.

Azóta több nyelvre lefordították – utoljára magyarra.

Mi a titok? Miért népszerű ennyire a cukrászat meg a cukrászda?

Egyszerű: mindenki szereti. Mindenkinek valamilyen szép vagy jó emléke fűződik hozzá.

Az édesség örömhormonokat termel. Sokáig tiltott gyümölcsnek számított, vagy legalábbis nem ajánlott forrásnak, amiből nem szabad inni. Mostanában viszont megint „felfedezték”, hogy a szénhidrát igenis kell az agyműködéshez.

A cukrászda-kultúra minden tudományos divattól függetlenül virágzott. Az Osztrák–Magyar Monarchia idején alakult ki a kultusza. A közösségi létezés kedvelt formája lett. Más azért a cukrászda, mint a kávéház, noha sokan nem látnak különbséget.

Az olasz szakirodalomban úgy szerepel, hogy a cukrászat Magyarországról indult hódító útjára, s innen terjedt tovább az osztrákokhoz.

Ám szerintem a cukrászat, az édesség kultusza Magyarországra is jött valahonnét, mégpedig Keletről, a Balkán és Kis-Ázsia felől. És aztán ebből a származékos hatásból a magyarok és a franciák alakítottak ki külön-külön eredeti cukrászatot. Voltak közben megtorpa-

nások, visszafejlődések, stagnálások, de végül mindig az édesség, azaz a cukrászat került ki győztesen. Nem tudom, de valahogy úgy működik ez, hogy az édesség élvezéséhez valamilyen homályos büntudat kötődik, vagy ha nem, akkor a csokoládé meg a többi finomság mindig a jutalmazás eszközeként jelenik meg, nem természetes módon, mint az élet, az étkezés velejárója vagy egyenesen öröme, hanem valami, ami adható, de igazából nem jár, csak a jóknak.

A cukrászdában mindenki mosolyog. Nem idétlen, filmhíradós vigyor ez, mint a szocialista nagyüzemben felvett képsorokon. A cukrászdában mindenki természetes módon mosolyog. Jó illatok vannak, tisztaság, fehér kötényes eladók, felszolgálók sűrögnek. Azt hihe-ti a betérő vendég, hogy körülötte forog a világ. Nincs rá jobb szó: békebeli hangulat van. Ott mindenki a szebbik arcát mutatja. Örömet szerezni, örülni térnek be ide az emberek, akikről egy szempillantás alatt le-hullik a külső máz, a külvilág gondja-baja. Boldogság sugárzik szét. Kávéillat, békesség, sütemények garma-dája, valóságos kis hadsereg a pulton. Békés célú had-sereg, csak azt akarja, hogy az emberekben áradjon szét a boldogság üzenete.

No, ilyen a cukrászda – a jó cukrászda.

Az igazi cukrászat fejlődését akadályozhatják az ingatlanpiaci árak is. Termelni ugyanis csak a helyszínen lehet. Az nem cukrászda, ahová valahonnét máshonnan

szállítják az árut. Újabban ugyanis kialakult az a szokás, hogy valahol gyárszerűen készítik a süteményeket, aztán terítik, kiszállítják. Ezekbe a süteményekbe aztán sokféle tartósítószerrel kell tenni, hogy kibírja a fuvarozást, míg a vendég asztalára kerül. Emiatt kevés az olyan cukrászda, ahol a helyszínen készül minden. Nekem mindhárom cukrászdám ilyen.

Ahol nem a helyszínen készül a sütemény, az nem igazi cukrászda – a nomenklátúra szerint. Szakmailag sem az. Az egy süteménybolt, de nem cukrászda. Ahogy nem lehet vendéglő, ahová ételhordóban viszik a máshol főzött fogásokat, úgy nem igazi cukrászda, ahol nem helyben készülnek a sütemények. Ez persze drága mulatság, mert a cukrászathoz nagy alapterületre van szükség. Például a Ruszwurm eladó- és kiszolgálótere nagyjából 50 m², s ehhez csatlakozik mögötte 85 m²-nyi terület, s kellene, hogy legalább 250 legyen. A budaörsi üzlet, amely már eredetileg modern cukrászdának épült: eladótere a terasz nélkül 54 m², ehhez jön még a 220 m²-nyi műhely.

Egy kis-közepes cukrászdában – ilyen a budaörsi Szamos is – körülbelül tíz ember dolgozik. A három cukrászdámban összesen 50 fő az átlagos dolgozói létszám. Legalább ennyien kellene a teljes kereskedelmi, pénzügyi, technikai, szakmai lebonyolításhoz. Ez tulajdonképp társadalmi egység is: szinte minden foglalkozási ág képviselve van benne. Raktározás, gyártás, fejlesztés, új technológiák, kereskedelem, kiszolgálás, cso-

magolás, vendéglátás, reklám, közönségkapcsolat – sorolhatnám, még mi minden. Minden fázis – a beszerzéstől a fogyasztó asztaláig – megjelenik ebben a körben.

Cukrászda-ország. Ez a kifejezés azért is találó, mert a kapukon belül, a szakmán belül ez egy független kis sziget a társadalomban. Ebbe nem szól bele senki, nem lép bele illetéktelen személy. Még a legrémesebb diktatúra idején se szólt bele senki a krémes készítésébe. (No jó, esetleg nem volt hozzá megfelelő nyersanyag.) Független volt és maradt a külvilágtól. Persze azért néha akadt olyan kísérlet, hogy kívülről behatoljanak ide, hogy a külső, mocskos világ betegye a sáros lábát ebbe az alapjában tisztaságra és rendre épülő szervezetbe.

Mikor reggel bemegyünk a műhelybe, úgy érezhetjük, hogy egy, a többitől élesen különböző és különleges világba lépünk. Amikor reggel ötkor fölkelek, még mindenki alszik körülöttem a családban. Elindulok a szobából, bejáratom magam, hatvanéves elmúltam, kell egy kis idő, mire „bekattan a motor”, mire működőképes leszek. Ez nem tart tovább öt percnél. Háromnegyed hatkor már a budaörsi cukrászdában vagyok. „Bemosakszom”, mint a sebészek műtét előtt. Mert ez a ténykedés valóban hasonlít kissé a fehérköpenyесek világára. Akkor már benn van néhány segédem. Sütő begyújtva, ontják a meleget.

Valamelyik kolléga már felrakta az asztalra a következő sütemény tésztáját. Megbeszéljük, miből mennyit készítünk. Mi fogyott el? Miből van még? Azt sem sza-

bad, hogy sok legyen, mert a maradékot le kell értékelni, és azt sem szabad, hogy valami, amit megszoktak, ne legyen a pulton. Ez másfél perc. Nincs sok szöveg. Jönnek a jól ismert mozdulatok.

Az eszközök, a szerszámok – tényleg úgy, mint egy steril műtőben – már ott vannak, a helyükön várják, hogy használják őket.

Mindennek protokollja van.

És mindennek koreográfiája van.

Mint amikor a zenekar élén megjelenik a karmester. Körülnéz, megszemléli a muzikusait, hangolnak, aztán kisvártatva kopog, rá figyelnek, és beinti a kezdést. Elkezdődik a muzsikálás.

Hát ilyen érzés reggelente elindítani a termelést a cukrászatban.

Hangolunk: odakészítjük az eszközöket, az üstöket, minden szerszámot. Nem szabad, hogy bármi hiányozzék, mert akkor jön a kapkodás, a balhé.

Megvannak az alapanyagok, minden a helyén, és mindenből elegendő. Megengedhetetlen, hogy valami fontos, nélkülözhetetlen nyersanyag hiányozzék. Becsukott szemmel is tudjuk, mit, hol keressünk. Ha véletlenül nincs ott, akkor, ugye, megint balhé lenne...

Ha egy cukrászdában munkakezdekori hiányzik valami, régen rossz!

Ha a cukrász keres – Szamos, azaz jómagam, üvölt közben. Megy az idő a kereséssel, elcsesszük az időt, felidegesítjük magunkat – nagyon rossz!

A „zenészeim” már megtanulták, hogy mindennek a helyén kell lennie. Zökkenőmentesen indulnak a folyamatok. Megbeszéljük, hogy miből készítünk egy plénnyit. Az úgy hatvan darabot jelent egy átlagos méretű süteményből. Persze egyszerre többféle készül.

Összemérés: mindenképp halálos pontosságú mennyiség kell. Tilos kísérletezni, próbálkozni, hogy ebből többet, abból kevesebbet teszek. Abból semmi jó nem lesz – rossz tészta, az lesz.

Készítés, tésztagyúrás, -hajtogatás, krémek főzése, formázás, majd díszítés. A cukrászok legspeciálisabb munkája a krémfőzés. Megfelelő hőmérsékleten, megfelelő edényben készül a krém, és nincs mese, ott kell állni mellette, fölötte. Nem lehet otthagyni, kevergetni kell folyamatosan. Nem lehet ellépní, hogy jaj, közben megcsináalom még ezt is. Nem, amellet állandóan ott kell állni, egyenletesen keverni, hőmérsékletre, sűrűsége felügyelni, beavatkozni, ha probléma adódik. A jó cukrászra az jellemző, hogy ő főzi a krémet – nem bízza másra.

Sokféle krém van, talán legkényesebb közülük a vaníliás tojáskrém. Az alapot hidegen kezdjük keverni, géppel vagy kézzel. Van, aki arra esküszik, hogy legjobb a kézi módszer. Persze fáradságos, de minden jól művelt mesterség fáradsággal jár. Mikor már nem lehet megkülönböztetni az egyes alkotóelemeket, mikor már összeállt egy elegy – föltesszük a tűzre, jöhet a főzés. Ott is folyamatosan keverni kell. S nem lehet abba-

hagyni akkor sem, mikor már felfőztük. Akkor segít a keverőgép, mert – úgymond – hidegre kell keverni a krémet, hogy ne álljon, ne ragadjon össze. S akkor van csak egészen készen, amikor kihűlt.

A Dobos-torta például kétféle krémalapból áll. Mind a kettőnél melegből hidegre kell keverni. Addig-addig, míg habossá, könnyűvé nem válik. A legvégén a kétféle habos krémalapot kézzel összeelegyítjük egyetlen egységes masszává. A cukrászat legfőbb specialitása a krémek keverése – ez a látszólag egyszerű művelet.

Sok más eljárás adódik, például a tésztázás, amit a szakácsok, a pékek is csinálnak, de ezt, mármint a krémkeverést csak mi, cukrászok.

Ez a műveletsor külön technológia, külön világ, különleges munka. Magam uralom az egész folyamatot. Beszerzem a nyersanyagot, azaz már előbb eldöntöm, hogy hol szerzem be, kitől, mit veszek, mert ez sem mindegy. Hol veszem a lisztet, vaját, tojást, gyümölcsöt? Sokféle liszt van, többféle őrlés, többféle gyári csomagolás – ez sem egészen mindegy. Nem minden búza egyforma, nem minden év termése egyforma, úgyhogy van miből válogatni. Hosszú évek tapasztalata kell a választáshoz, a döntéshez. A búzatábláig persze nem kell elmenni, de hogy hol őrölték és zacskózták, az már fontos lehet. A kristálycukor esetében kicsit könnyebb a helyzet, mert abból nincs sokféle. Ott a fehérségre megyünk, hogy tiszta legyen, mint a hó.

A műhelyben ott sorakoznak a szerszámok. Jó néhány-

nyat magam szerkesztettem, vagy az elképzeléseim alapján gyártotta le valaki. Olyannak kell lennie, hogy kézre álljon, hogy könnyen meg lehessen oldani vele az adott feladatot. Tehát a technológiát, amivel dolgozunk, magam kísérleteztem és fejlesztettem ki.

A receptek is kötődnek hozzám, akkor is, ha aránylag ismert süteményekről van szó. Sokéves gyakorlat alapján általában változtat valamit az ember, hogy még jobb, még finomabb legyen. Ezek azok az apró műhelytitkok, amit nem árul el az ember, csak csinálja.

Végül a szervírozás és a kiszállítás. Nem mindegy, hogyan látja meg kedvencét a vevő vagy a vendég, aki beül egy süteményre. Annak úgy kell kinéznie, hogy attól függetlenül, hogy finom, ízletes ínycsés, maga a látvány eladja a süteményt.

A pult – esztétika. Nem Hegel találta ki, hanem a hétköznapi gyakorlat. A látvány is befolyásolja az íze-
ket. Egy előnyös megjelenés jobban elad egy-egy készítményt.

Ha mindez megvan, kimegyek a cukrászdába, és fogadom a vendégeket. Ha kíváncsiak rá, elmondom, hogyan készült, amit megkívántak. Ajánlok nekik, ha bizonytalanok. Végigasszisztálok a csomagolást. Beszélgetek velük. Miután fizettek, elkísérem őket a kijáratig.

Ilyen nálam a teljes körű értékesítés. Jóformán a lisztörülő malomtól a cukrászda kilincséig tart. És ez állandóan pörög. Nincs eleje, se vége – közepe van, azaz

mindig benne vagyok a folyamatban. Attól működik – szerénytelenség nélkül mondhatom: jól –, hogy ott vagyok minden másodpercben. „Én állok minden fülkefényben” – hogy nagy merészen József Attilát idézzem, aki ugye élete első dokumentált versében egy cukrászati terméket emlegetett, amire nem tellett szegénynek: *De szeretnék gazdag lenni, [...] / S öt forintér kuglert venni.*

A boldog vevő visszatér. Ez az üzletpolitikám.

A folyamat minden láncszemében jelen kell lenni. A budaörsi cukrászda esetében a tetejébe még az ingatlant is én terveztem. Mi, hol legyen a műhelyben, mekkora területű osztásban álljanak a falak, és így tovább.

Az a lényege mindennek, hogy nem vagyok elidegenedve a munkámtól. Azonos vagyok vele, ebben – filozófiai kategóriával élve – indentifikálódtam. Indentifikált cukrász vagyok – furcsán hangzik netán, de ez az igazság.

Fizikai munka és szellemi apport egysége. Ugyanakkor egy pénzügyi egység is. Hiszen vállalkozó vagyok, a bevételeimből ki kell tudnom fizetni a kiadásaimat. Ez is nagy feladat. Számít a bevétel, nagyon számít. Az állami cukrászatnak az volt a rákfenéje, hogy az alkalmazottak sütögettek különféle ehető vagy ehetetlen süteményeket, de ettől függetlenül, ha ledolgozták a munkaidejüket és esetleg a túlórájukat, megkapták a fizetésüket, akármi hevert is a kirakati pulton krémes vagy

Dobos-torta címén. Itt csak úgy élek/élünk meg, ha jót termelünk.

Apám jóslata beteljesült.

Egyszer, ifjúkoromban nagyon hangsúlyosan, nagyon-nagyon hangsúlyosan megjósolta, hogy cukrárszatból fogok élni, hogy ott „fogok meghalni”.

Igaza lett.

A szocialista érában sokat fecsegték az „ügyről”, amiért harcolni kellett, később már csak illett. Megmondom őszintén, engem soha nem érdekelt az ügy önmagában. Semmilyen ügy. Mindig az érdekelt, hogy sokat keressek, hogy jól keressek, hogy még többet keressek. Utáltam szegény lenni.

Ehhez a szocializmusban karriert kellett csinálni, azaz vezetőnek lenni. Nemcsak a pénz miatt, hanem azért is törekedtem vezető beosztásokra, hogy én lehessen az, aki dönt. Hogy tőlem induljanak a folyamatok, ne mástól. Hogy az én szavam legyen az első és az utolsó.

Ha kitaláltam valamit, ami szerintem jó, hatalom kellett, hogy végbevigyem. Ha nem én vagyok a vezető, akkor javasolni kell, engedélyeztetni kell, szövetségeseket, támogatókat keresni, ezeregy ponton megbukhat a terv. Ha én vagyok a vezető, az igazgató, akkor meg tudom valósítani, amit kitaláltam. Kellott a hatalom. Az anyag, a pénz, a munka, minden „kellék” egyesítése.

Mint vezető, meg voltam becsülve. A szocializmus-

ban, a rab világban a vezetők igenis meg voltak becsülve. Ez tagadhatatlan. Bizonyos keretek között – tudjuk, mik voltak ezek a keretek – minden szabadságunk adott volt.

Van egy szerb mondás: mindenkinek szar a szocializmus, kivéve annak, aki igazgató.

Igazgatónak jó lenni, igazgatónak kellett lenni.

Egy többszáz fős vállalat igazgatója néha nagyobb úr volt, mint egy miniszterhelyettes. A párttitkár is csak kekeckedni tudott, pozitív lépéseket tenni nem.

Igazgatónak kellett lenni – már huszonnégy évesen láttam ezt. Diplomával a zsebemben ennek jegyében indultam a világba, a szocializmus világába. Ahol a tehetségtelen, középszerű többség el-elvetéalt, fizetés-emelésre várva, szakszervezeti beutalóra vagy ne adj’ isten, lakáskiutalásra ácsingózva.

Szabad, emberi élete tehát az igazgatóknak volt. Se a funkcionáriusoknak, se a beosztottaknak nem.

Sokáig voltam vezető, általában második emberként, gazdasági igazgatóként vagy igazgatóhelyettesként. Anyagi biztonságot teremtettem a vállalaton belül, mindenben rend volt. Egyszer, az egyik helyemen, ahol éppen nyugdíjba készült az igazgató, hallom ám, hogy a megyei pártbizottság arról tárgyal, ki legyen az utód. Nem én.

Ezen komolyan elgondolkodtam. Még ha el is tudtam volna fogadni, hogy ne én legyek a kinevezett új igazgató, a tekintélyemet elvesztettem volna. Nem ma-

gam, hanem a többiek, a beosztottjaim előtt. Ezt nem vállaltam be. És lobbizni se akartam, hogy akkor most engem nevezzenek ki – annál többre tartottam magam, hogy könyörögjek ezért bárkinek is.

Ma már tudom, hogy a III/III-as főcsoportfőnökség asztalán rendre ott feküdtek a rólam írt jelentések. Engem úgy minősítettek, hogy kiváló szakember vagyok, de első számú vezetőnek mégsem javasolnak, mert politikailag nem vagyok teljesen kóser, nem vagyok eléggé megbízható. Nem mintha valaha is ellenzéki lettem volna, vagy ilyen hírbe keveredtem volna. Egyszerűen: mindig tudtam, hogy ügynökkel beszélek éppen, és provokáltam őket, legyen mit írniuk a jelentéseikbe.

Tehát bárhol lehettem második ember. „Csak második.” Ez a perspektívám. Ezen kellett elgondolkodnom. Nem volt kedvem ilyen játékban részt venni. Ha elindultam egy evezősversenyen, ott lehetett nyerni, ott megtörténhetett az a csoda, hogy ha kihajtom a tüdőmet, nyerek, első vagyok. De itt nem. Itt le voltak osztva a lapok. Cinkelt lapok voltak leosztva.

Soha nem építettem kapcsolatokat, nem ültem pártirodákban, nem kilincseltem önmagamért. Ott és akkor, amikor ki akartak fölém nevezni egy új igazgatót, inkább otthagytam a céget, máshová mentem. De nem bántam meg, mert egy ötezer fős cégnél lehettem második ember. Tanulságos volt. Egy óriásvállalatot irányíthattam, akár egy hadsereget. És jöttek a sikerek. De nálunk, ebben az országban ez nem számított. Nem ez

számított. Akár egy félhülyét is kineveztek vezető beosztásba, mert valamilyen érdek – és nem úgynevezett népgazdasági érdek – fűződött hozzá.

Ültem az irodámban, Szolnokon, és arra gondoltam, amit apám mondott, sugallt. Hogy jön egy szarházi pártember, és megirigyel engem. Tettem is róla, hogy irigyeljenek. Nagy pofám volt, járt a szám, feltűnő helyen építkeztem a városban, kijátszva bizonyos szabályokat, egyszóval sok mindent megtettem, hogy a bögükben legyek. Úgy fogtam fel, hogy aki józan, racionális érvek nélkül nekem keresztbe tesz – az ellenség számomra. Úgy is viselkedtem vele, mint ellenséggel szokás. Sok ilyen ellenségem akadt, de legalább ugyanannyi hívem is.

Kiábrándultam ebből a „játékból”. Nem volt tiszta verseny. Lejtett a pálya.

El kell innen mennem, gondoltam. Nem a cukrászatba, hanem valahová, máshová. Gondoltam arra is, hogy esetleg tudományos pályára lépek, mert ott sem lettem volna elveszett ember, de az is egy kaszt, s én már elmúltam harminc, és ott nem is lehet keresni.

Ösztöndíjas se akartam lenni Amerikában. Mert a mi szakmánkban, nem a cukrászatban, hanem pénzügyi, közgazdasági téren, nem lehet anélkül karriert építeni, hogy valaki ne lett volna valahol nyugaton, általában az USA-ban egy-két évig ösztöndíjas.

Ezt az utat se választhattam. Már késő lett volna kockáztatni. Már csak biztosra mehettem, ahol rajtam mú-

lik minden, ahol nem vagyok kiszolgáltatva senki emberfiának.

Ki kellett volna iktatnom a véletlent az életemből.

Mégis innentől kezdve sodródtam: a sors mondta meg, hogy holnap mi lesz.

A végén ott találtam magam egy cukrászdában.

Hajnalban előveszem az üstöt, öntöm ki a tojáslét, szórom bele a kristálycukrot. Főzöm a krémet, mellettem a közvetlen munkatársak.

Ezt a sors akarta – nem én.

A sors pedig bölcsen tudta, hogy hová kell engem sodorni.

AZ ÁLLAM BALKEZE

A szocializmus „közgazdaságtanáról” is beszélni kellene. Hogyan mentek az ügyek a tervgazdaság korában.

A szocializmus fogalmának egyik szinonimája a tervgazdaság. Az államszocializmus.

Negyven éven át zajlott a vircsaft. Övék volt a hatalom és a dicsőség, meg az ország. És a felelőtlenség is – felelősség helyett.

Sajnos, ez most is így működik. De nézzük a régebbi időket.

A tervgazdaság filozófiai alapja: minden hatalom a dolgozó népé. Benne állt az alkotmányban. Az már nem, hogy minden tulajdon is, de hát, akié a hatalom, azé a tulajdon. Ez evidens.

A kommunista párt annak idején szovjet segítséggel szerezte meg a hatalmat. Itt állomásoztak ugye a tankjaik meg a hadseregük. Megegyezés született, még Jaltában, meg máshol. A győztes nagyhatalmak még a második világháború befejezése előtt megállapodtak, hogy Magyarország, más kelet-európai országokkal egyetemben, Sztálinék érdekszférájába fog tartozni. A magyar kommunisták csak bábok lehettek ebben a játszmában.

Hiába tartottak látszólag demokratikus választásokat, a komcsik „kékcéduláztak”. Az alkotmányosság látszatát őrizve – csaltak.

Aztán már könnyedén vették el a tulajdont azoktól, akiktől lehetett. Gyakorlatilag mindenkitől. A saját műhelyében, vállalkozásában, cukrászdájában akár egyedül vagy a családtagjaival dolgozó embertől is.

Államosítás – ez volt a jelszó. Hogy minden a dolgozó népé – elvileg. Ezzel a szlogennel tették látszólag legálissá a tevékenységüket. „A dolgozó nép nevében.” Így születtek a rendeletek, törvények, ítéletek. A dolgozó nép nevében.

A dolgozó nép tulajdonba vette a vagyont.

Tóth Ferenc, a Ruszwurm utolsó tulajdonosa – aki bérelte a cukrászdát a névadó családtól – például 1951-ben kapott egy A/5-ös méretben gépelt levelet, hogy ekkor meg ekkor tartózkodjon otthon, mert államosítva lesz az ő 135 m²-es cukrászdája, meg a fölötte lévő lakás. A szétbombázott épületet a háború után a két keze munkájával ásta ki a romokból, s építette újjá a családjának. Ilyen egyszerűen ment ez akkor.

Amit öt év alatt Tóthék két kezük munkájával fel- és kiépítettek, az egy szempillantás alatt a „dolgozó népé” lett. Hangsúlyozom: ők nem zsákmányoltak ki senkit, legföljebb önmagukat. Dolgoztak látástól vakulásig – de jött a „dolgozó nép”, s mindent elvett tőlük.

Hogy – tisztán logikailag nézve – Tóth Ferenc és családja is „dolgozó nép” voltak, ez föl sem merült.

Mert ugye akkor nekik is jár valamilyen hatalom, valamilyen tulajdon. Talán éppen az, ahol két kezükkel dolgoznak, termelnek, effektív fizikai munkával. De a kommunista logika nem ismerte az egyént. A kommunista logika nem ismerte az embert, a két lábon járó, két kézzel dolgozó embert. Csak számokat ismert, az életet nem.

A dolgozó népet az élcsapat, azaz a párt testesítette meg. A pártot meg a Központi Bizottság vezette, azt pedig a nagyjából tíztagú Politikai Bizottság uralta. Illetve a polbizen belül is voltak egyenlőbbek, konkrétan nálunk a „négyek bandája”. Rákosi, Gerő, Farkas Mihály, Révai. Ők irányítottak, illetve egyedül Rákosi Mátyás, a magyar nép bölcs vezére.

Így működött a népi demokrácia: egy párthierarchia, csúcán a vezérrel, aki maga sem volt önálló és független, mert a moszkvai telefonkagyló irányította. Ismert az a régi vicc, hogy a magyar pártvezér telefonkészüléken, amelyen a közvetlen moszkvai hívások érkeztek, csak hallgató volt, beszélő nem. Erre mondja a közmondás: ha nem igaz is, de nagyon találó.

Tehát a moszkoviták irányították az országot. Moszkvából Magyarországot. A Rákosi–Gerő-klikk, ahogy később aposztrofálták őket. Alattuk meg a fejbőlintó-jánosok, akik, mint a láncukról eleresztett hangozó, de alapjában gyáva kutyák, nagyokat martak a magyar reakcióba, többek közt a kistulajdonos Tóth Fe-

rencbe. Aki a saját üzletében dolgozott, s ezért a nép ellenségévé vált.

Nem tudok szabadulni attól a gondolattól, hogy a Moszkvából irányított magyar kommunisták tisztára úgy működtek, mint New Yorkban a Cosa Nostra. Mint a maffia. Az ideológia megvolt hozzá: internacionalizmus, minden hatalom a dolgozóké. A dolgozók élcsapata pedig a párt. Ezzel rövidre zárult a hatalmi kör.

Aki a vezetők, azaz a párt ellen föllép – ellenség. Az ellenséget pedig likvidálni kell: megsemmisíteni, bebörtönözni, internálni, vagy csak porig alázni, elvenni a kedvét az önálló gondolkodástól, cselekvéstől.

A nép ellensége – kitalálták ezt a ravasz kis fogalmat. Tóth Ferenc dolgozó, a nép egy eleme, a nép ellensége lett. Egyik napról a másikra.

Így – logikai értelemben – Tóth Ferenc önmaga ellensége is volt. Képtelen helyzet, Dosztojevszkij vagy Franz Kafka tollára való.

A lakás egy részében ott maradhattak. Tóth Ferenc aztán a Dél-budai cukrászati termelőüzemben apám „asztaltársa” lett. Együtt gyúrték az ipart a Roham utcában.

Nem lennék a Ruszwurm tulajdonosa, ha Tóth úr ötvenvalahány éve nem vált volna ellenséggé. De a népet kirúgták a Ruszwurmból, s apám barátja lett.

A digitalizáció az igenre és a nemre, az egyesre és a

zéróra épül. Ennek a permutációjával, azaz variációsozozatával ki lehet fejezni bármit. Ugyanígy az egész szocialista rendszer felépíthető abból az egy igenből és nemből, hogy minden hatalom a dolgozó népé, azaz minden hatalom a párté, azaz minden tulajdon a párté. Így a tulajdon az egyik zsebből a másikba kerül, mondjuk a jobb zsebből a balba. A lényeg az, hogy saját zsebben maradjon.

A működtetés jogcímét úgy hívták: tervgazdaság. Ezt találták ki rajongó és hívő értelmiségiek, bolsevikok, liberálisok, jóhiszemű balekok, akik később úgy magyarázták mindezt, hogy „hittek az eszmében”. Hittetlen hívők voltak, akik ellentmondásba keveredtek önmagukkal. Ezzel a hittel takarták el az „ügy” összes embertelen ostobaságát és aljasságát, amit ők, meg a társaik, meg az állam, azaz a párt elkövettek.

Erre épült a szocialista tervgazdaság – már amennyire felépültnek lehet nevezni azt a katyvaszt, amit így neveztek. A logikai menet – még Rákosiék idején – úgy működött, hogy a párt első titkára irányít. Előbb megvitatja a belterjes „családdal”, a négyek bandáján belül, aztán kiadják a döntést a Központi Bizottságnak, az meg továbbítja a pártszervezeteknek, és kész. Így működött a szocialista demokrácia. Aztán jött a sajtó, a propaganda. Elefántbömböléssel és mozdonyüstergéssel álltak az ügy mellé. Kétkelkedni semmiben sem kellett, nem is lehetett. A parancs végrehajtatott.

Államosították a földeket – óriási taps.

Államosították a közműveket – megint óriási taps, talán csak rövidebb ideig tartó, mint az előző.

Államosították a középüzemeket, a száz munkásnál többet foglalkoztatókat – halkult a taps, de még mindig szólt.

Aztán államosították még az egyfős kis kerékpár-javító műhelyt is, ahol egy sötét odúban bütykölgetett a mester, saját két kezével, cigarettacsikkal a szája szélén, félrekapott micisapkában. Az ő skalpja is kellett. A dolgozó nép nevében.

Innentől kezdve megszűnt a biciklijavítás. Azt nem lehetett hatalmas állami üzemekben végezni, ahhoz az ilyesféle kis vacak műhelyek kellettek volna, a minden aprósághoz jól értő szaki bácsival. Ezután fusiban javította, aki tudta – feketén.

Az államosítás, mint valamilyen elszabadult monstrem, végiggördült a mezőgazdaságon, iparon, kereskedelmen. Nem lehetett még lefékezni sem, nemhogy megállítani. Végiggurult a kifutón, mint egy megállíthatatlan repülőgép, legurult a betonról, rá a fűre, de még akkor is tovább, be az erdőbe, neki a fáknek, aztán felrobbant.

Így lett nyilvánvaló, hogy a kommunista tervgazdasági rendszer – ne finomítsuk – idiotizmus. Elhitették ugyan a néppel, hogy ezt az áldozatot mindenképp meg kell hoznia. Hogy az aranytojást tojó tyúkot nem szabad levágni. Hogy éheznünk kell ahhoz, hogy később

sokat ehessünk. Szegénynek kell lennünk, hogy később jólétben élhessünk.

Sajnos, sokan voltak, akik elhitték mindezt. A hatalom mondta, bíztak benne. Szellemi restség, gondolkodási kényelem, alattvalói tudat. Erre épített a rendszer. Elhitték, sőt, tovább énekelték a hatalom által komponált nóta szövegét. Kórusban, egyszerre. S tapsoltak hozzá. A bölcs vezért tapsolták, aztán is tapsoltak, ha az nem volt éppen jelen. Önmagukat tapsolták, hogy milyen szépen kántálják a nagy közös nótát. A vastapsok kora volt ez.

A szovjet fennhatóság alatt álló Magyarország végül mindent államosított – még a Rákóczi úti fákon csicseregő verebeket is. A járdát is, ahová a verebek pötytyintettek. Egyszóval a verébszart is. Ez volt az ötvenes évek.

Mi van most?

'89-ben azt mondták: mindent csináljunk vissza.

Az erdő szélén felrobbant repülő roncsait megfordították, és ellenkező irányban elindították. Ezt úgy hívták: privatizáció.

Nem volt több agyuk, eszközük, előrelátásuk, mint a negyven évvel korábbi államosítóknak. Nem törődtek avval, mit szűrtak el egy emberöltővel korábban, hogy meddig kellene elmenni a privatizációban. Mindent privatizáltak, ami mozdítható és nem mozdítható érték volt.

Megint elsők lettünk. Egykor az államosításban, most meg a privatizálásban.

A legliberálisabb kapitalizmusban sincs ilyen kevés állami, közösségi tulajdon, mint Magyarországon. Csak most lassabban és nyíltabban csinálták, mint egykor az államosítást.

Amikor majd évtizedek múlva elemzik ezt a mai korszakot, erősen figyelembe kell venni, hogy ötven éven belül kétszer történt olyan – előrelátás, tervezés nélküli – átalakítás, amely mindenre kihatással lett.

Az oda-vissza államosítás-privatizáció között eltelt negyven év, egy emberöltőnyi idő. Közte meg a tervgazdaság. Jogszabályokkal körülbástyázva, de igazán komolyan, tételesen sehol le nem írva, meg nem fogalmazva, hogy ez micsoda.

Az állam – tudományos megalapozottsággal, minden érdek nélkül – a dolgozó nép és a jövő érdekében harmóniát és egyensúlyt teremtve, fejlődést biztosító parancsokat ad a működésre. Nagyjából ekként lehetne körülírni, amit a tervgazdaságról gondoltak, képzeltek. A parancsadási szabadságot semmi nem korlátozhatta. A parancsokat ötéves tervekben rögzítették. Ez volt a sztenderd, ötéves tervekben gondolkodtak, számoltak. Iszonyú mennyiségű papírmunkával megalapozva készültek. Az ötéves tervben minden egyes részterületről, sőt, szinte minden egyes állampolgárról gondoskodtak. Hiszen általános foglalkoztatottság volt, mindenki dolgozott valahol, ha máshol nem, hát a gyárudvart söprögette segédmunkásként. Tehát minden dolgozóra kiterjedt a terv.

Nehézipar, könnyűipar, gépipar, bányászat, vegyipar, kereskedelem, közlekedés – tehát az úgynevezett ágazatok mindegyikének megvolt a besorolása. Nem emberek szerepeltek benne, hanem osztályok, rétegek csoportok. Egyén nem létezett, csak társadalmasítva.

Az egyén deviancia. Munkásosztály, értelmiségi, dolgozó parasztság. A pártapparátus felosztotta a világot.

Az oktatás például fel lett osztva a bölcsödétől az egyetemig kisebb részkatóriákra. Azokat is tovább bontották megyénként, megyei jogú városokként, járásonként. Azon belül meg intézményenként.

Ha ezt az egész rendszert felrajzoltuk volna egy nagy táblázatba, egy magas, szerteágazó, terebélyes fa, törzsszel, ágakkal, kisebb-nagyobb gallyakkal lett volna látható. Azon mindennek meglett volna a helye. Az öt-éves terv fáján ott szerepelt mindenki, a hierarchia leg-alján álló „dolgozó” is megjelent valamiképp.

A terv réteges szintű végrehajtásának megvoltak a felelősei, mindenki kapott valamilyen szerepet, még a katedrán álló tanár is, hogy konkrét példát mondjak, csakhogy – valódi hatalom, saját döntési lehetőség nélkül. Végre lehetett és kellett hajtani a felülről érkező tervezgazdasági utasításokat.

A terv persze soha nem azt eredményezte, amit akartak, gondoltak. A tervtől ugyanis folyton eltértek. Aki jobban eltért, megint az lett a nép ellensége. Aki hazugságokkal be tudta bizonyítani, hogy teljesítette vagy túlteljesítette a tervet, kitüntették.

Működött a dokumentációs rendszer. Több tízezer ember ült az íróasztaloknál, és számolt, körmölt, kimutatásokat gyártott. Űrlapok ezrei, milliói készültek – főlegesen.

Magam is a tervgazdaság eleme, egy molekulája voltam.

Tanultuk az egyetemen a módszereket, hogyan lehet a népgazdasági folyamatokat kalkulálni, kiszámítani. A hatvanas évek végén, mint egy fantasztikus államtitkot, elárulták, hogy a tervszámok, keretszámok *számítógéppel* lettek megállapítva.

Húha! Tátva maradt a szánk. Senki sem mert vagy tudott ellentmondani. Hiszen akkor ez tökéletes. Ezt nem lehet megkérdőjelezni. Ezt a *gép* hozta ki.

Az államvizsgatételem az ágazati kapcsolatok mérlege volt. Amikor aztán kikerültem az életbe, a tervgazdaság kellős közepébe, megdöbbsentem azon, hogy miként megy ez a gyakorlatban, a valóságban. Amikor bekerültem az Országos Tervhivatalba, csak kapkodtam a fejem, hogy mindabból, amit az egyetemen tanultam, *egy szó sem igaz*.

Benn ültem egy szobában, a Tervhivatal egyik irodájában. Szerencsére egyedül. Állandóan szorzásokat és osztásokat végeztem, kimutatásokat gyártottam. Megszázalékszámításokat – az különösen fontosnak látszott. Mint egy országos bajnok gépíró, úgy vertem a számológépet – hol voltunk akkor még a mai komputerektől. Közönséges billentyűk, mint a régi cukrászdai

pénztárgépen, és egy tekerőkar a művelet elvégzéséhez. Napi nyolc órában gyűrtem ezt az ipart, s hála a cukrázatszatban szerzett állóképességemnek, jól bírtam. Nagy tisztelettel bámultak a kollégák, mert azt a munkát, amitől mindenki undorodott, menekült, én játszi könnyedséggel végeztem el.

A Tervhivatal nem messze az egykori spenót-háztól, a mai Egészségügyi Minisztérium irodaházában működött. Ott ültem egy kis szobában. S amikor lementem kávézni a büfébe, még akkor is jókedvem volt. Meg voltak róla győződve, hogy elmebeteg vagyok. A marcipánrózsa-gyártás következtében kialakult bennem egy reflex, hogy monoton munka közben is szabadnak érezsem magam, mert az agyam máshol jár. A kezem dolgozott, ütötte a billentyűket, de közben kellemes dolgok foglalkoztattak. Ez volt a titkom. Ezt persze nem tudták rólam. Tisztelet övezett a házban. Sajnáltak és tiszteltek.

Ráadásul ezeknek a fölösleges és hülye táblázatoknak megvolt a maga esztétikája. Magyarán szépen mutattak a számsorok és oszlopok – függetlenül attól, mennyi az igazságtartalmuk. A számszerű belső logikai rendjük megvolt, a számítások mindig stimmeltek, de a valósággal köszönő viszonyban sem voltak.

A kiosztott pénzeknek ezek a kimutatások képezték az alapját. Aki akarta, átnézte, vagy átnézhetne volna, de inkább a papír mennyisége volt a meggyőző, nem a tartalma. A leosztott pénzeket így is, úgy is megkapták

a megyék, városok, intézmények. Mi a beléget gyártottuk hozzá, az igazolást, hogy működik a terv, végrehajtják a tervet, virágzik Magyarországon a tervgazdaság.

Annak, hogy egyedül ültem egy szobában, két előnye volt. Nem zavart senki. Én sem zavartam senkit. Nem szidtam a rendszert, nem szidtam a főnökséget, nem fúrtam senkit, nem bántottam másokat, nem kértem ösztöndíjat, nem nyaltam senkinek a fenekét, nem jártam hízelegni, nem akartam előlépni. Seregnyi dolgot nem tettem. Ez mind kedvező volt.

Amúgy gátlástalanul szidtam mindent, de a hivatalos időn és a hivatali helyiségeken kívül.

Persze azért a fülükbe jutott ez-az, amit itt-ott magánmegjegyzésként eleresztettem. Néha számon is kértek rajtam, amit mondtam. Akkor tudtam – mert ez tesztként működött számomra –, hogy ki a besúgó a környezetemben. Ugyanis mindig célzatosan jártattam a számát, szinte üzentem annak, akit illet. Így aztán nem kellett a leleplezésekre várnom, már annak idején mindig tudtam, ki a besúgó, ki az, aki jelent.

Íme egy jellemző eset. Vitába keveredtem az egyik hivatali főnökömmel. Nem értettünk egyet, meg is mondtam, szakmai érvekkel, a véleményemet. De ez kevés lett volna az igazam érvényesítésére. Elkezdtem hát terjeszteni a háta mögött, hogy én ezt az embert ki fogom rúgatni. Addig-addig mondogattam, míg az üzenetem célba nem ért, azaz a támadott főnök fülébe jutott. Nem baj, ezt akartam. Amikor találkoztunk, láttam

rajta, hogy már tudja, mit mondogattam róla. De a hír feljebb került, magasabb szintre, pontosabban a pártbeli elvtársak elé. A középszerű káderek nem szóltak semmit, hümmögtek, talán még gondolkodtak is. Ha ez a Szamos ezt mondja, és még mindig a helyén van, nem érte semmi retorzió, akkor mégis lehet abban valami, amit mond. Valami van az állítása mögött – gondolták. Vagy van mögötte valaki, ha így meri jártatni a száját? Ez még veszedelmesebb. Kérdő tisztelettel bámultak, mert tanácsstalanok lettek, elbizonytalanodtak.

Mögöttem persze senki és semmi nem volt. Legfőbb az, hogy a legfőbb főnöknek is fülébe jutott a hír. Illetve nem is hír, csak amit hajtogattam. Megkérdezték tőle, hogy igaz-e, amit a Szamos híresztel, mármint, hogy azt a bizonyos személyt ki fogja rúgatni. A legfőbb főnök meg arra gondolt, hogy ez a Szamos kitalálta az ő titkos gondolatát, azt az embert ő is szívesen kirúgná, csak hogy ez eddig nem fogalmazódott meg benne. Így hát hallgatott. Az ő hallgatása pedig az illető halálós ítéletével lett egyenlő. Nem védte meg azt az embert, ezért a többiek, a hallgatók, kíváncsi többség átállt az én oldalamra. A legfőbb főnök ebből azt látta, hogy a közvélemény is igazolja ezt, és szépen kirúgta az illetőt. Korkedvezménnyel, 51 évesen nyugdíjba küldték. Az akció kezdete és az elbocsátás között mindössze hat hónap telt el.

Így múltak a tervgazdaság mindennapjai.

A besúgókat mindig hülyére vettem. Mikor biztos voltam a dolgomban, tehát tudtam, hogy ő az, ami, előálltam különféle marhaságokkal. Teljesen összezavartam őket. Kaján kárörömmel arra gondoltam, milyen nehéz lesz majd nekik a jelentésüket megfogalmazni. Játékot csináltam belőle.

Egyébként se tudtam befogni a számat. Az egyik unokaöcsém, aki állambiztonsági tiszt volt, négyszemközti családi találkozók során többször kérte, hogy hagyjam már abba a pofázást, mert baj lesz.

„Miről beszélsz te, barom?!”

Így vágtam vissza, mire közölte, hogy nekem van a legvastagabb dossziém a megyében.

Így éltünk a szocializmusban.

Adtak is nekem egy nevet. Úgy hívtak az állambiztonságnál, hogy Trockij.

Baloldali, anarchista elhajló – ezt jelentette.

A jelentésekben persze benne állt az is, hogy jó szakember vagyok, meg mindenféle elismerés, de baloldali, anarchista elhajló, aki nem alkalmas vezető posztra. Végül elértem, amit akartam. Elismertek, de békén hagytak. Első ember nem lehetek – írták a minősítésemre. Helyettes, második ember bárhol – de nem több.

Persze igazából nem szerettem második lenni. Ugyanis mindig fúrni kezdtem azt, aki fölöttem állt. Később aztán, már a rendszerváltás felé közeledve, nem úsztam meg, hogy első ember legyek. Akartam én első lenni, de a pártállami időkben csak az utolsó évek-

ben sikerült. Amivel járt volna, annak nem óhajtottam megfelelni, elsősorban izlésbeli okok miatt. Ennek ellenére első lettem.

Végül is egy anti-karrierista hozzáállással mégiscsak karriert csináltam. Mintha én lettem volna az a macska, amelyik kinn is, benn is fog egeret.

Mindenből azt élveztem, amit lehetett. Ebben azért hasonlítottunk egymásra apámmal.

A szocializmusban az információ működött tőkeként. Külön stratégiát kellett kidolgozni erre. Ha bármit mondtam vagy leírtam, annak fedezete kellett legyen, papíron, adatokkal. Abból állt a munkám egy része, hogy adatokat gyűjtöttem, nem utolsósorban a magam igazolására. Ugyanis bármikor megkérdezhatték, hogy honnan vettem, amit állítottam. A legnagyobb hülyeséget is igazolni lehetett, ha az ember elég ügyes, és főként felkészült volt.

Például kérték egyszer az összes villanymotor teljesítményét. Aztán meg a robbanómotorokét. Megmondtam. Kérdezték, hogy honnan vettem az eredményt. Előálltam az évekkal korábbi adatokkal, felszorozva a teljesítménynövekedéssel, az infláció okozta bővüléssel. Elfogadták, bevették. Közben lehet, hogy az adott szám köszönő viszonyban sem volt a valósággal. De a számítás rendelkezett a szükséges belső logikával. Ilyesmire figyelni kellett, hogy készenlétben legyen ilyen adatbázisunk. Efféle számokkal emberek tízezrei

dolgoztak, és valamiképp mégis működőképesnek bizonyult a rendszer.

Virtuálisan működött minden. Amikor néha kibukott az igazság, akkor kitört a botrány. Működésbe lépett a „nép ellensége” effektus. Felelőst kerestek, bűnbakot kerestek. Találtak is. Ha a valóság eltért a tervtől, az majdnem bűncselekménynek számított. Legtöbbször megoldották, hogy a valóság legyen a vesztes, hogy ne a szemünknek, a fülünknek, a tényeknek higgyünk, hanem az íróasztalnál kiagyalt – korántsem irodalmi – fikciónak, a tervszámoknak.

Ha a valóság valami csoda folytán mégis a tervek szerint alakult, az a lehető legfőbb jó volt, olyasmi, mint a hívőknek az üdvözlés.

A szolnoki Mezőgép Vállalatnál történt, ahol gazdasági igazgató voltam. A vezérigazgató karrier-hazudozó volt, a saját érdekében mindenre készen állt. Hordószónokként nagy szuggesztivitással tudta elmondani, nem a valóságot, hanem amit helyette képzelt. Azért mindig akadtak igaz elemek az állításaiban. Amit mondott, ő maga is elhitte. Olyan szuggesztíven produkálta, hogy aki hallgatta, az is hitt benne.

Egyszer úgy belelendült, hogy a pesti minisztériumi küldöttek előtt tartott egy programbeszédet, amelyben a terveket, ötleteket, amiket meg kellett volna valósítani, fáradtságos munkával elvégezni, úgy állította be, mint meglévő, megtörtént eseményt, eredményt. Mindenki álmélkodott, kevesen tudták, hogy itt a tervekről van

szó, nem a valóságról. A feltételes módból kijelentő módot csinált. Ilyen egyszerűen ment.

Ünnepelték érte – már aki nem tudta az igazat.

Jó ideig abban a hitben élt mindenki, hogy minden a legnagyobb rendben megy.

Amikor aztán közeledett a tervek számonkérésének ideje, egyesek szorongtak, hogy ebből micsoda baj lesz.

Mondtam nekik, hogy nyugi, nem lesz semmi baj, legföljebb egy napig. A nagy hazugság, amit oly kényelmes volt hinni 364 napig, csak egy napig rázza meg a világot. Lesz sopánkodás, szörnyülködés, de csak egy napig. Addig mindenki boldog, elhiszi a nagy dumát, ami nem igaz. Egy napig fog tartani a balhé. Aztán mindenki megint arra fog gondolni, hogy milyen remek volt, amíg nem tudtuk a teljes igazságot. És ebben majd szépen megnyugodnak, folyik tovább a nagy önáltatás.

Egy rossz nap megér 364 jót. A 365. nap utáni napon új élet kezdődött. Megint előállt fantasztikus tervekkel, és ezt lehetett fényezni ismét 364 napig. Utazások, kölcsönök, vadászatok, reprezentáció, tekintély, hatalom, dicsőség – ámen. A cég minden évben kiváló vállalat lett, a vezérigazgató meg miniszteri kiváló dolgozó – velem együtt.

1981-ben jöttem el ettől a cégtől. A vezérigazgató, Kárászi – most már kimondom a nevét – egészen a rendszerváltásig hitelekből meg a hozzá tartozó gyárák

eladásából fenntartotta és működtette a céget. Lavírozott, amíg tudott. Azaz az úgynevezett nemzeti jövedelemből kapott hitelekből húzta ki, míg tudta. Aztán elbocsátották.

Csalásra, ámitásra, hazugságra épült ez a rendszer. Amikor figyelmeztettem őket, közölték, hogy deviáns vagyok, mert soha nem értek egyet az igazgatóval. Mindig mást akarok, nem tudok kompromisszumot kötni és így tovább.

Én voltam az állam balkeze.

*

Manapság már kopik az emlékezet, és szomorúan tapasztalom, hogy a bolsevik államszocializmust a szép eszmék tévedésének tartják. Olyan viszonyoknak, ahol a sok butuska, bárgyúka kommunista kabaréba illően belekormányozta a szocializmust a szakadékba. *A tanú* című híres film a legjobb példa erre.

Korszakosan kiröhögtük a szocializmust és azt, hogy valójában mi milyen hülyék voltunk, de egyetlenegy valós emberi tragédia nem volt benne.

A Rákosi-diktatúra idején, 1954-ig hatszázezer embernek akadt dolga a rendőrséggel. (Apám hét évet kapott szaloncukorgyártásért.)

Az államszocialista rendszerben megmérgezik a mindennapokat, megkeserítik, lehetetlenné teszik a legemberibb viszonyokat és tevékenységeket. Engedély-

hez kötik a munkát, az utazást, a kereskedelmet, az újságírást... a normális életet. A Gólem egyik kezében az engedélyt adó jogar, a másikban a büntető pallos van. Engedélyez és büntet a dolgozó nép nevében.

1983-ra már alaposan fellazult a szocialista szigor.

Engedélyezték a kisvállalkozásokat többféle formában is; más szabadságjog is megvalósult, például könynyebben kaptunk nyugatra útlevelet, és a rendőrség le tartóztatási jogát alaposan megnyirbálták. Ártatlanul már csak 1-2 évet kellett előzetesben ülni, és gyakran a bíróság is kimondta: „a vádlott ártatlan!” Engem például olyan szerencse ért 1988-ban, hogy az el nem követett különösen nagy kárt okozó csalás miatt csak huszonöt órán keresztül vallattak, de utána hazaengedtek. Elvették az útlevelem, lejárattak a pénzügyi szervek előtt, és megtiltották az addigi üzleti tevékenységemet; anyagilag tönkretettek, ismét szegény lettem. De megúsztam ennyivel, és hálás lehettem az emberarcú szocializmus humanizmusáért.

Tehát 1983-ban vagyunk. Egyszer csak a sógorom telefonált, hogy a megyei tanács adóügyi hivatala vizsgálatot tartott a Madách utcai telephelyen, és a jegyzőkönyvben az áll, hogy a forgalmiadó-ügy nincs rendben.

Ennyit tudtam meg a telefonból.

Kimentem Vörösvárra, és megnéztem az okiratokat: mi a valóság?

A valóság oly szörnyű volt, hogy először fel sem

tudtam fogni. A revizorok megállapították, hogy apám a marcipántermékek után soha nem fizetett egy fitying forgalmi adót sem, holott az árbevétel tíz százalékát adóként be kellett volna fizetnie. Ez azért történt, mert a Szamos kispár könyvelését egy nyolcvankét éves békebeli nyugdíjas könyvelő végezte, aki nem számolt forgalmi adót, mivel a cukrásztermékek adómentesek voltak akkoriban. Emiatt tehát apám a termékek árában nem számolta fel a 10% adót, és így nem is volt mit befizetni. A nyolcvankét éves nyugdíjas adóhivatali könyvelő így tartotta jónak. A revizorok azonban azt állították, hogy a marcipántermékek az édesipar osztályába tartoznak, hiába gyártja azokat egy cukrász kispáros.

Az akkori jogszabály szerint apámnak be kell fizetnie becsült öt éves árbevételének tíz százalékát, ugyanennyi bírságot és kb. ötven százalék késedelmi pótléket. Az így számított összeg meghaladta apám összes vagyonának értékét, sőt, az adósok börtöne is kilátásba került, ha netalántán adócsalásért is följelentik.

A két revizor a jegyzőkönyv aláírása után önelégülten nevetgélve ment végig a Madách utcán – mesélték a szomszédok.

„Na, ezeket most elkaptuk. Még az unokáik is az adóhiányt fogják törleszteni.”

Lőttek a marcipánrózsa-üzletnek, és az én karrieremnek is lőttek, mert nyilvánvalóan exponálni fogom magam az ügyben, és ország-világ előtt ismert lesz,

hogy az adóhivatalok csúcsszervénél dolgozó, nagypofájú Szamos apja közönséges adócsaló.

Akkoriban még nem volt agykontroll, de én mégis lementem alfába.

Mi a jó atyaúristent lehet csinálni?

Apám egykedvűen vette a rossz hírt, amikor felvilágosítottam, mi a tényleges jogi helyzet, és mik a következményei.

Azt mondta, magyarázzam el a revizoroknak, hogy a marcipánrózsa és társai cukrásztermékek, mert ezeket kizárólag cukrászoknak készítik. Azt is mondta, nem létezik olyan hülye ember, aki ezt ne értené meg. A továbbiakban az ügy nem érdekelte.

Átgondoltam a haditervet.

Minden kis és nagy lépést oda-vissza kielemeztem, és hozzákezdtam a megoldáshoz. Az első feladat az volt, hogy az illetékes legmagasabb állami szerv, amely osztályozni és kódolni jogosult az összes létező ipari terméket, besorolja apám marcipántermékeit a cukrász-ipari sütemények közé. Ez a szerv a Központi Statisztikai Hivatal volt, azaz a KSH.

Az előző hónapban fejeztem be egy munkát a kormány részére, és szorosán együtt kellett dolgoznom a KSH egyik főosztályával. A munka jól sikerült, a Hivatal elnöke levélben köszönte meg a pénzügyminiszternek a jó és eredményes együttműködést a két szerv között. Ezt kihasználva átmentem az ismerős főosztályvezetőhöz egy baráti csevejre. Mellékesen segít-

ségét kértem egy sürgős ügyben, nevezetesen, hogy azonnal be kell sorolni az ITJ-be egy új termékcsaládot. Mondtam, hogy ez nekem nagyon fontos és sürgős. A sógorom a folyosón ült egy doboz marcipántermékkel. Behívtam.

A barátom megtekintette, én pedig elmagyaráztam, mi ez, és meg is kóstoltattam vele. Azt mondta, kiadja az illetékes osztályvezetőnek, és gondja lesz rá, hogy hamar megcsinálják.

Na, akkor ebből sem lesz semmi jó, ha bekerül a bürokrácia útvesztőjébe. Ismertem hasonló kollégáim munkastílusát: még robbantással sem lehetett rávenni őket arra, hogy egy tízperces munkát ne három hónapig végezzenek.

Javasoltam, hogy fogadja el a segítségem. Kimegyek a titkárnőjéhez, rögtön lediktálom az állásfoglalást, és azonnal aláírhatja. Aztán átviszem a Pénzügyminisztériumba, és az ügyet ezzel befejezzük.

Így történt.

Egy levegővétellel lediktáltam az állásfoglalást, lepecsételtem, besiettem főosztályvezető barátomhoz, kezébe adtam a töltőtollát, és azt mondtam: Írd alá!

Megtette, és megköszönte, hogy megint helyette dolgoztam, és hogy ilyen készséges vagyok.

Mikor lefelé ereszkedtem a Keleti Károly utcában az ötpéldányos „menlevéllel” a zsebemben, arra gondoltam, szimpatikus kollégám nem is tudja, hogy megmentette a családomat és engem.

A két nevetgélő, reménybeli „családkicsináló” revizor arcára fagyott a vigyor, amikor meglátták a KSH megfellebbezhetetlen állásfoglalását.

Apámnak csak annyit mondtak:

„Na, Szamos úr, gratulálunk! A maga fia túl jó helyen dolgozik.”

ÖRÖKSÉGEM

Évekkel ezelőtt, van is talán egy évtizede, játszottak egy amerikai filmet. Valami olyasmi volt a címe: *A Bronx State of Mind*. Úgy fordítanám: rettenetes állapotok. Azaz közállapotok.

Ez a história mérföldkő Szamosék történetében, amely megmutatja, milyen állapotok uralkodtak nálunk, a családban. Valaminek az igazi körülményeiről mindig szélsőséges helyzetekben lehet meggyőződni.

Kivétel erősíti a szabályt.

Ezt úgy értelmezem, hogy a kivételek *mutatják meg* a szabályt, hogy kivételes helyzetekben lehet igazán kitalasztalni egy szabály erősségét és érvényességét. Tehát, ha egy szabály még kivételes helyzetekben is érvényesül, akkor igazán erős és igaz.

Szélsőséges esetnek számított, hogy a családom – nem a feleségem, hanem a szüleim és testvéreim – megunt az én szolnoki uraskodásomat. Az igazsághoz tartozik, hogy akkor és ott nem csak sejtettem, hanem tudtam, hogy olyan jól már sehol sem fogok élni. Mindig elképzeltem a jövőt. Egy asztrológus mondta nekem egyszer, olyan típus vagyok, aki egy lavór víz hatására is el tudom képzelni, hogy Afrika partjainál hajózatok – oda se kell mennem.

Akkoriban leszűrtem magamnak azt a következtetést, hogy fantasztikus civilizációs jólétben leledzem. Családom ezt unta meg. Nem tetszett nekik, hogy én gyakorlatilag lógok Szolnokon, miközben ők Pesten, illetve Vörösváron húzzák az igát, gyúrják a marcipánt. Apám már jómódban élt, de hozzászámolta a bizniszéhez, hogyha én is beállnék, még jobban menne a hajó. Azonkívül hereségnek, haszontalan munkának látta, amit Szolnokon csinálok. Improduktív semminek tartotta, és nem adta föl, hogy Budapestre csábítson.

Terve az volt, hogy előbb Pestre csalogat, aztán rávesz, hogy álljak be a marcipánüzletbe.

1980-ban történt. Egyszer csak megjelent nálam a sógorom, Kelényi Gyula. Őt választották parlamentertnek. A család nevében jött. Csábító ajánlatot tett. Hogy a családnak, mármint a széles Szamos családnak most van anyagi lehetősége az én fővárosi lakhatásom megoldására.

Épp akkor építettem Szolnok egyik legjobb telkén, a központban negyedmagammal egy négylakásos társasházat. A város közepén, csendes utcában, a Tisza-parton, mégis mindenhez közel, remek kis lakás volt az enyém. Új otthon, új bútorok. Jó állás a Mezőgépnél. Mi kell még? Akkor még nem tudtuk, én se tudtam, hogy a rendszer egyszer össze fog omlani. Élveztük az élet édességét, már amit abból az életből lehetett élvezni.

Ebben a helyzetben ért a hívás, a kérés, az ajánlat.

Hogy költözzek Pestre – vesznek nekem lakást.

Apám megunt a szolnoki jó dolgomat. Sógorom az ő döntését közvetítette. Mondták egyszer, mondták kétszer, mondták háromszor. Bogarat ültettek a fülembe. Mégis: Budapest!

Kezdem más szemmel nézni szolnoki helyzetemet. Belülről átfordultam. Már nem azt láttam benne, ami jó, hanem azt, ami nem. El kell innen mennem, hajtogattam magamban, hogy legyőzzem a kételyeimet.

Meglett az eredménye: megszűntem alkalmazkodó lenni. Provokálni kezdtem a főnököm. Szakítópróbát tartottam. Azaz szerveztem a távozásomat. Nem fogtam be a számat. Addig se tettem rá lakatot, de most már semmiféle hazudozást nem viseltem el. Mindenkinek megmondtam a „frankót” – ahogy Kőbányán mondják a skacok. Valószínűleg látták rajtam, hogy olyan minden-mindegy hangulatban vagyok. Nem lőttek vissza, csak csodálkoztak. Jé, ezt is lehet? Ez a Szamos milyen magabiztos. Ki állhat mögötte? Jobb békében lenni vele.

Ez ment a hátam mögött.

Még sikerebb lettem. Éreztem, hogy sokan mögém sorakoznak, és ez élvezetet okozott. Tudtam, hogy nem erre megy ki a játék. Tudtam, hogy hónom alatt a pesti „marsallbot”.

Nem akartam csöndben elmenni. Az olyan lett volna, mintha menekülnék, mintha feladtam volna a játszmát, még inkább a háborút a tehetséges, de kártékony igazgatóm ellen. Ezt a látszatot nem engedhettem megszületni.

Vártam az alkalmas pillanatot, nemsokára el is jött.

A Mezőgép másodszor lett a Kohó- és Gépipari Minisztérium Kiváló Vállalata. Én is másodszor kaptam meg a miniszteri Kiváló Dolgozó kitüntetést. Lejött a miniszterhelyettes is. Ő adta át a zászlót, okleveleket, pénzjutalmakat.

A társaság elindult a bankett színhelyére, a Pelikán szálló éttermébe. Nem tartottam velük. Elmentem Bella lányomért az óvodába, és besétáltunk a Tünde preszszóba. Cirka 300 méterre voltunk a bankett helyétől. Kértem papírt és írószert a felszolgálótól (akkor még lehetett ilyesmit kérni).

Nekifogtam, és megírtam a felmondásomat a Mezőgép Tröszt vezérigazgatójának. Írásom lényege annyi volt, hogy Kárászi „elvtárs” mindenféle szempontból teljességgel alkalmatlan a feladata ellátására, s hogy én nem kívánok többé vele együtt dolgozni – felmondok. Ez mindenképp nonszensznek számított. A szocializmusban nem mondott föl az ember. Neki mondtak föl esetleg – szélsőséges esetben. Meg volt felmentés, vagy felmentési kérelem, áthelyezés (érdemei elismerése mellett), meg mindenféle csúrés-csavarás, egyéb formulák.

Miközben a kislányom fagyizott, szép lassan, megfontoltan leírtam mindent.

Aztán fizettem, és átsétáltunk a postára. Kértem egy borítékot, ajánlott levélben feladtam a Tröszt címére.

Utána még sétáltam egy jót a kislányommal, Bellá-

val. Eszembe se jutott, hogy odamenjek a bankett helyszínére. Talán azt hihették, hogy rosszul lettem, hazamentem.

Másnap rendesen bementem dolgozni. Senki nem szólt semmit, még nem tudhatták. Nem volt olyan gyors a posta.

Később elküldtem mindenkinek, akit illetett. Akkor is hallgattak körülöttem.

Két hét múlva jött egy hívás Pestről.

A Tröszt vezére keresett.

„Mi van, Miki? Kijózanodtál már?”

Ezek azt hitték, hogy sokat ittam a banketten.

Mondtam neki, minden rendben, soha nem volt tisztább a fejem, mint akkor, meg hogy jelenleg a felmondási időmet töltöm.

Erre kiborult a „vezér”.

Hápigott, tátozott, s azonnal felrendelt magához Pestre.

Ott elmondtam, hogy Kárászi micsoda teher (finoman fogalmaztam) a szocializmus építésében.

„Tudják”, hangozott a lakonikus válasz. És hogy én tudom-e, hány ilyen van még az országban. Úgyhogy ne nagyon ugráljak.

Hajthatatlan maradtam. Nem dolgozom vele. Elegem van.

Látták, hogy nem lehet velem alkudozni.

Lejöttek Szolnokra, vizsgáloztak, hümmögtek, csak az igazat nem mondták. Azt nem mondták, hogy iga-

zam van. Persze tudták. Ezért aztán kezdték komolyan venni a távozásomat. Az lett a vége, hogy inkább keresnek nekem egy helyet a Trösztben, fenn Budapesten. Ne legyen nagyobb balhé. Így próbálták a vezérigazgató helyzetét menteni.

Megegyeztünk: nem beszélek és írok többet erről az ügyről, és ők is hallgatni fognak.

Kárászi nem tartotta a szavát. A hátam mögött úgy terjesztette az ügyet, hogy ő rúgott ki engem. Erre én is visszalöttem, de ez külön történet.

Közben meg kellett oldódnia a budapesti lakásügyemnek. A probléma az volt, hogy a bármilyen jó helyen is lévő szolnoki lakásom áráért nem kapok Pesten hasonlót.

De ott volt apám ígérete. Csak az összegben nem egyeztünk meg.

Beszéltem vele, hogy tényleg jönnék, felköltöznék, de a lakást meg kell oldani. Részletekbe menően meséltem, hogy mennyiért tudnám eladni a szolnoki lakást, és hogy mit kapnék ezért a fővárosban. Mire számíthatok? – tettem föl a húsbavágó kérdést.

„Ne törődj vele!” Így hangzott a válasz.

„Válaszd ki azt a lakást, amelyik tetszik. Ne foglalkozz az árával. Annyit teszek hozzá, amennyi szükséges.”

Erősködtem, hogy mégis mondjon valami közelebit, legalább a felső határt jelölje meg.

„Hagyd a francba, ne törődj a számokkal! Válaszd ki a lakást, amelyik tetszik. Ki fogom fizetni.”

Ebben maradtunk.

Alighogy tisztáztuk ezt, felhívott egy barátom, aki tudott a pesti terveimről. Ajánlott egy lakást, Budafokon, a Rózsavölgyben, gyönyörű helyen. Azon a környéken, ahol gyerekkoromban, nagy szegénységben éltünk. Csak persze fönny a dombtetőn, Budafok legelegánsabb részén.

Felpaprikázott a lehetőség. Nagyon tetszett az a lakás, láttam egy-két évvel korábban. Mondtam is azonnal, nem érdekes, mi az ára, megveszem. Ne áruljátok, megvan a vevőtök.

Ebben megegyeztünk. Feljöttem, újra megnéztem, túl volt tárgyalva. Mentem apámhoz a pénzért.

Hozzá kell tennem, hogy egy kitűnő lakást hagytam magam mögött Szolnokon, de a megvételre kerülő budafoki, rózsavölgyi „házikó” sem semmi. Külön világ az a hely Budafokon belül.

Mentem az eladóhoz, hogy megbeszéljünk mindent, főként a vételárat. Kiderült, hogy a szolnoki lakásom eladási árához még hozzá kell tennem négyszázezer forintot. (A nyolcvanas évek elején ez hatalmas összegnek számított.)

Másfél millióért adták a budafoki házat. Letettem a foglalót. Közeledett a teljes ár kifizetésének napja. Telefonáltam apámnak, hogy megyek a pénzért. Négy-száz kell – mármint négyszázezer.

Azaz nem is négy, mert százezernyi hitelt átvállaltam az eladótól.

Apám mondta, menjek nyugodtan a pénzért.

Hét közben kimentem a vörösvári műhelybe. Apám odabenn dolgozott. Anyám fogadott. Rutinkérdések, válaszok. Mi van, kisfiam? Hogy vagy? Mi újság?

Mondom anyámnak, hogy pénteken jövök Szentendrére a pénzért.

„És mennyi az a pénz?”

„Háromszáz.”

„Háromszáz mi?”

„Háromszázezer.”

Döbönt csönd.

Megismétlem, hogy háromszázezer forint.

Akkoriban nyolcvanezerbe került egy Lada.

„De hát nekünk nincs ennyi pénzünk.”

Álltunk az udvaron, Vörösváron, a falu szélén, ahol a műhelyünk volt. Az utca másik oldala már szántóföld. Bámultam a zöldellő földeket.

„Anyá! Ez lejátszott meccs. Többször megbeszéltem apámmal, hogy odaadja a házvételhez hiányzó összeget.”

Magas hangon sápítózni kezdett, olyasmiket, hogy ez rengeteg, hogy nincs ennyi pénzünk, és így tovább. Magyarázni kezdtem, hogy én már eladtam a szolnoki lakásom, le van előlegezve a budafoki ház, az utcára mégsem mehetek lakni. De ő csak fújta, abban a magas hangfekvésben, amelytől mindig borsódzott a hátam.

Elkezdett másról beszélni. Hogy ők mennyit dolgoznak. Hogy milyen szegények. Már a gyerekkoránál tartott. Nem az én, hanem az ő gyerekkoránál.

Dühös voltam. Mindez hogy jön most ide? Tényleg szegények voltak, tényleg güriztek, de most nem erről beszélünk.

Tovább hajtogatta, hogy ennyi pénzük nincs. Semmilyen érv nem használt. Anyám szinte hisztérikusan ismételte: nincs ennyi pénz.

Feladtam. Bementem apámhoz a műhelybe.

Ott állt, illetve ült magasított székén a munkaasztal mellett, és hajlott háttal, befáslizott jobb csuklóval a jól megszokott plexi-szerszámmal formálgatta a marcipánt.

Egész életében nagyothallott, csak nem tudtuk, mennyire.

Mondom neki, hogy mi van. Hogy nincs ennyi pénzetek – anya szerint.

„Na és! Mit mondtam neked?”

„Hát azt, hogy jöjjetek a pénzért.”

„Na és?”

„De anya azt mondta...”

„Én mit mondtam neked?”

„Hogy jöjjetek a pénzért.”

„Na és, hol itt a probléma?! Nem anyáddal kell meg tárgyalni ezt az ügyet. Azt mondtam, pénteken gyere.”

Nagyon mérges volt.

Pénteken megjelentem a szentendrei házban.

Már a levegőben tapintható volt a feszültség. Várt a család. Apám, anyám, húgom. Halotti csöndben, mint-ha gyászolnának valakit, vagy valamit.

Apám meg rosszkedvű.

Próbáltam oldani a feszültséget, de nemigen lehetett.

Apám végül megszólalt. A szó szoros értelmében rászólt a feleségére, hogy vegye elő a pénzt.

Anyám valahonnan elővett egy nylonzacskónyi bankjegyet. Akkor még nem volt forgalomban se tízezeres, de még ötezres sem.

Mielőtt számolni kezdtünk volna, apám azt mondta:

„Miklós! Nem négyszázezret adok, hanem nyolcat.”

Tiltakoztam.

„A család úgy döntött – jelentőségteljesen körülnézett –, hogy legyen egy kis tartalék pénzed is.”

A család egyelőre hallgatott, nem mert megszólalni.

„Tehát nyolcszázezer”, ismételte meg az összeget.

Akkor jött anyám.

„De itt van, kisfiam, az a papír. Alá kellene írnod.”

Rendben van, gondoltam. Nyugtát kérnek a pénzről. Fordított esetben talán én is így tennék.

Elovestam a papírt, s azt hittem, leesek a székről.

Nem nyugta volt, hanem egy írás arról, hogy a nyolcszázezer fejében ezennel lemondok a családi örökségről. Tudtam persze, hogy minden ilyesféle írás jogilag érvénytelen, úgyhogy nyugodtan aláakanyaríthatom a nevem – de akkor is!

Anyám meg a húgom ezt a játékot egyszer már, az öcsém nőülésekor eljátszották. Vele is aláírtak valami hasonlót. Nem akartam húzni az idő, meg apámat se idegesíteni. Gyorsan aláírkantottam.

Akkor azon vitatkoztunk, hogy ki számolja meg a pénzt.

A végén hárman kezdtük a feladatot. A két nő meg én. Peregték a százások meg az ötszázások.

Megvolt, rendben. Akkor egyberaktuk, összekötöttük.

Anyám ekkor kis hatásszünetet tartva megszólalt, mint akinek akkor jut eszébe.

„Kisfiam, tartozol nyolcvanezer forinttal.”

Tényleg tartoztam, mert vettem egy tanyát Újszilváson. Ám még nem járt le a visszafizetés határideje. Ráadásul apám ünnepi alkalmak, karácsony, születésnap közeledével elengedte ezeket a kölcsönöket. Soha nem fogadtam el, mindig visszafizettem, amit kértem. S általában nem kaptam ajándékot. Anyámtól rendszeresen egy üveg tokajit, s apámtól egyszer – titokban, hogy anyám ne lássa – egy értékes kvarcórát. De mást nem.

Ennek a nyolcvanezres kölcsönnek még messze volt a határideje. Anyám viszont most kérte a pénzt, előre. Hogy most van pénzem, ki tudja, mi lesz később, adjam csak oda neki a nyolcvanat. Úgyhogy anyámnak, jóval korábban, megadtam a tartozásomat. Leszámoltam neki százezer forintot, fölkerekítve a nyolcvanezret.

Anyám megnyugodott, apám kiábrándultan nézett maga elé, mint Zorba, a görög, amikor a háta mögött le-szúrták az előzőleg megmentett szép özvegyet.

Beindulhatott a gépezet. Megszerveztem a költözést. Elmentünk három hétre nyaralni a horvát tengerpartra, egy rokontól kölcsönkapott tengerparti apartmanba.

Visszajöttünk, felköltöztünk Pestre, illetve Budára, Budafokra, a Rózsavölgybe.

Minden a helyére került. Szerencsénk volt, a bútoraink szépen elfértek, beleillettek az új lakásba. Este leültünk a tévé elé, s ugyanúgy, mint Szolnokon, végignéztük a fél nyolcas tévéhíradót.

Hónapokkal később tudtam meg a kölcsönügylet hátterét. Az ördög mindig a részletekben rejtőzködik.

Egyszóval anyám meg a húgom rámásztak apámra. A lelki terror eszközeivel megdolgozták. Bekerítették. Előbb apránként. Halkan, szordínóval. Aztán egyre magasabb hangfekvésben, de még mindig szörnyülködve adták az áldozatot. A végén már hangosan, követelődzve. Ment a szöveg. Hogy mégis, hogy tudod, a Miki milyen, hogy felelőtlen, hogy uraskodó, hogy mi itt látástól vakulásig dolgozunk, ő meg... És így tovább, a végtelenségig. Addig hajtogatták, hogy apám megunt. Be-dühödött.

Ő bizony odaadja a pénzt. Mind a négyszázezret. Merthogy addig ilyen összegről folyt a vita.

Továbbra se hagyták, folytatták.

„Ötszáz”, mondta apám.

Nem értették, mi az, hogy ötszáz, tovább duruzsoltak.

„Hatszáz!”

Erre már elszabadult a pokol. Egyre élesebben tiltakoztak.

Apám meg szépen ment felfelé. Nyolcszázézerrel álltak meg. A család nőtagjai akkor értették meg végre, hogy apám nem tréfál, ha nem fogják be a szájukat, akár millióig elmegy.

Erre csönd lett, nem mertek szólni. Csak annyit javasoltak, halkan, Miki ismerje el, hogy ennek az összegnek a fejében lemond az örökségéről.

Így hát végérvényesen pesti polgár lettem. Bekerültem a Pénzügybe. Magam választottam a minisztériumi állást. Harmincnégy éves voltam, és kíváncsi. Szerettem volna belepillantani az államigazgatás műhelytitkaiba. Az ellenőrzési főosztályra kerültem, a mai APEH elődjéhez – főmunkatársként. „Kalandvágából” tettem mindezt. Sokáig voltam főnök, nem vonzott már az a feladat. Ki akartam próbálni magam.

Szép új korszak kezdődött az életemben. Kezdődhetett volna. A feleségem ugyanis lelkileg összeomlott. Mindig Pestre akart költözni. Megkapta, elérte. Mégsem volt boldog tőle. Munkahelyi bajai lettek. Elfogta valami csődérzés. Hogy semminek se jó, se anyának, se feleségnek, se munkaerőnek.

Akkor nem hittem neki. Ma már látom, hogy való-

ban erről, valamiféle lelki csódról volt szó. Mindenesetre megkeserítette a szánk ízét.

Mikor tíz év múlva, már válófélben elköltöztem tőle, találtam egy felbontatlan nekem címzett levelet – még Szolnokon írta. Arról volt szó benne, miért akar Pestre költözni.

Nekem se tett jót mindez.

Kikötöttem egy pszichológusnál. A közvetlen kiváltó ok íráskészségem elvesztése volt. Én, aki mindig is könnyedén írtam a sok-sok hivatalos iratot, szerződéseket, újságcikkeket, olyan munkahelyet választottam a Pénzügyminisztériumban, ahol sokat kellett írni komoly anyagokat a kormányzati szervek részére, sőt, a nyilvánosság részére is. Az első írásos feladathoz nem tudtam hozzákezdni. Ültem az asztalnál, előttem papír, ceruza, radír, a sok irattartó, és nem tudtam elkezdni. Néztem az üres, fehér papírt órákig, és a nap végéig üres maradt. Még az első szót sem tudtam leírni. Másnap ugyanígy jártam. A papír két hétig üresen fehérlett, és fölcsavarodtam gondolataim indáival sorsom felhőkig érő fájára. Hat évig jártam dr. Lendvay Ágihoz, aki aztán rendbe tett. Hálás vagyok érte, azóta is baráti kapcsolatban maradtunk.

Talán tíz év múltán történt, hogy a belvárosi irodámban hivatalos ügyekről beszélgettem Ágival. Szokásomhoz híven az íróasztalom karfás székében terpeszkedtem, Ági egy terebélyes fotelban ült az asztal előtt. Nyugodt voltam, elgondolkodó, befejeztük a megbe-

szélést. Hallgattam, méláztam az előttem lévő papírokat nézve. Ági megszólalt reá jellemző kedves hangján, nyomatékkl.

„Miklós, mondanom kell valamit.” Kis szünetet tartott, meggyőződven arról, vajon érdeklődéssel figyelem-e, vagy gondolatban már más foglalkoztat.

Figyeltem. Megszoktam, hogy Ági mindig fontos dolgokat mond, főleg akkor, ha kérdés nélkül közöl valamit. Annak veleje van, akkor üzen valakitől, valamiről.

„Miklós, hamarosan találkozni fog Istennel...”

Meglepődtem, szinte beleragadtam a székbe.

Elbúcsúztunk. Soha nem kérdeztem meg, mit jelentett, amit mondott, és miért mondta. Innentől kezdve nyitva hagytam a kérdést.

Fölköltözésünk után kb. két évvel elrendeződtek dolgaink. Mindenki a helyére került és megnyugodott. Rózsavölgyben laktunk, a XXII. kerületben, a Honfoglalás út 14-ben. A széles út paralel utcája Ady Endre nevét viselte. A két párhuzamos út között patak, a partján a kis vicinális, 41-es villamos csilingelt, mint egy karácsonyi csengő. Kertes városrész, az út mentén óriás nyárfasor ágaskodott. (A rendszerváltás után az egészet kivágták.) Apám már jobban volt, sokat jártunk hozzájuk hétvégén családi ebédre.

Ebben a ritka, kivételes családi idillben, kora esti órában ücsörögtünk Szentendrén a nagy diófa alatt. A fon-

tos beszélgetések sokszor itt zajlottak. Apám anyámról mesélt, monologizált, mintha magának mondaná.

Árva falusi lány volt, a bátyja nevelte, cselédnek adta, négy elemi iskolát végzett. Sokat dolgozott, sokat szenvedett. Szült három gyereket, idős korára rendbe jött az élete, de nem fogta föl. Veszekszik a szomszédokkal, szekálja a családot, és egyik gyerekével sincs jóban.

A beszélgetésnek ez a fordulata meglepő volt számomra, mivel apám nem szokott családon belül minősíteni, főleg anyámról nem mondott véleményt soha. Én is elgondolkodtam anyámról, meg a családról, közös múltunkról.

– Apa! Milyen különös a sors? Főleg az a sors, amit az ember maga alakít a saját maga pillanatnyi szeszélyére. Ha majd meghaltok, tehát már nem lesztek, emlékezni fogok rátok. Azt fogom mondani magamban, és mondom másoknak, hogyha megkérdezik, milyenek voltak a szüleim:

Volt egy apám, kaptam tőle nyolcszázezer forintot.

Volt egy anyám, elvett belőle százezret.

Még abban az évben, december 5-én, születésnapomon felköszöntöttek. Anyám könnyes szemmel előttem tépte össze a kizsartolt, örökségről való lemondó nyilatkozatomat. Több szó erről az ügyről nem esett. Soha nem tudtam meg, apám hogyan számolt be anyámnak a diófa alatti beszélgetésünkről.

„CSAK EGY ALMA”

„Csak egy alma.” Ez a mondat sokszor eszembe jutott és jut ma is, amikor valamilyen konfliktusba kerülök a világgal. Valamiképp mindig háborúban állunk a világgal. Már Ádám és Éva ilyen ellentétbe került, s tudjuk, hogyan végződött...

Boldogan élhettek volna a paradicsomban. A boldogtalanság fogalma nem létezett. A Teremtő csak egyetlen feltételt szabott. Van egy almafa, egy bizonyos almafa, egyetlen almafa. Arról ne szedjeteK, ne egyeteket almát!

Ádám belenyugodott a kérésbe. A Teremtő atya ezt mondta, akkor biztosan oka volt rá. Hogy jönne ő ahhoz, hogy felülbírálja a Teremtő kérését.

No de akkor jött Éva. Nem volt tisztában a saját helyzetével, szerepével: ki ő, és kicsoda a Teremtő. Csak furdalta, csak furdalta a kíváncsiság az iránt, ami tilos.

Ettől fogva szinte folyton csak az almára gondolt. Ám nem azt csinálta, hogy odamegy a fához és letép egy almát. DehogY. Elkezdte mondogatni Ádámnak, és addig-addig mondogatta, amíg az történt, ami megtörtént.

(Ugyanígy ment ez a Szamos családban. A nők, anyám és a húgom, addig mondogatták, suttozták, ismételték – ha kellett, még akár a földhöz is verték magukat, sírtak vagy hízelegtek –, amíg el nem érték, hogy a férfi, jelen esetben apám, megunta ezt, és úgy tett, ahogy a szoknyások kívánták. Ebből aztán később mindig baj származott, de a nőket ez már nem izgatta.)

A kígyó nyert. A kígyó általában mindig nyer. Hogy aztán jött a kataklizma – nem érdekelte a „csábítókat”. Az az idióta Ádám mindig letépte az almát. A nők nyertek. Elvesztettük a paradicsomot.

A többit tudjuk. Utódai és összes ivadékai – vérrel és verítékkal, és így tovább.

Béke volt, rend volt: Paradicsom.

A Teremtőnek, akitől függtek, csak egyetlen tilalma volt. Az almát nem szabad megkóstolni.

De mégsem tudták ezt a kérést betartani.

A nő és a férfi örök sorsának példázata ez.

Egyetlen, icipici parancs. Ezen múltott minden. Ezt a mindent egy semmiért, egy almáért feláldozták.

Mindent – a semmiért.

Megérte?

Életfilozófiámmá vált ez a tanulság. Ezt mondom, ha lehet, sugallom, a családomnak, környezetemnek, mindenkinek: ne áldozd föl „egy almáért” mindenedet. De hát hiába. Az emberiség ugyanazt műveli nagyban, amit egyedei kicsiben. A sok kicsi összegződik, és mindig katasztrófa a vége. És mindig utólag jönnek rá, té-

vedtek. Előtte, jöhet bármilyen figyelmeztetés, nem hiszik, hogy baj lehet belőle. „Á, majd megoldódik valahogy. Majd kimászunk a bajból.” Hát nem és nem. Nem oldódik meg, és nem tudunk/tudnak kimászni a bajból. Aztán jajgatnak a bűnhődés miatt. Előtte semmi, „csak egy alma”, mondogatják vállrándító könnyelműséggel.

„Csak egy alma.”

Emiatt áldoznak föl mindent. S ez érvényes a családi viszonyaimon túl az egész országra, sőt, ha a környezetszennyezés gondjaival szembesülünk, az egész világra is.

Egy barátom, akinek a cége számára kölcsönt nyújtottam, nemrégén meghalt. (Egy orvosi műhiba okozta a halálát.) A kölcsön fejében, biztosíték gyanánt, beléptem a cégébe mint kisebbségi tulajdonos.

A cég dolgozói, bár nem sokszor fordultam meg náluk, tudták, hogy én vagyok a kisebbségi tulajdonos. Ők figyelmeztettek, hogy valamit forralnak ellenem. Akkor derült ki, hogy barátom haldoklása közben, amit lehetett, és akinek lehetett, mindent kiloptak a cégből.

Megpróbáltam a céget életben tartani. Öt évig ment is. Amit beletettem, azt kivettem belőle, haszon nélkül, csak a kamatokért, amely járt volna, ha bárhol másutt fektetem be a pénzemet. A cég menthetetlen volt.

Míndeközben megjelent a barátom irodájában második felesége, azaz az özvegye, hogy körülnézzen. Az

íróasztal egyik zugában, egy dossziéban, gyerekrajzok, két közös gyermekük rajzai között talált egy kézzel írott végrendeletet. Eközben az első feleség, akitől a barátomnak nem született gyereke, megjelent a saját ügyvédjénél egy réges-régi, húsz évvel korábbi, géppel írott végrendelettel, amely szerint minden vagyont, e régi végrendelet felmutatóját illeti.

Nyilvánvaló, hogy az új végrendelet felülírja a régit. A barátom elvált a felségétől, annak idején megtörtént a vagyongosztaás, útjaik jogilag és anyagilag szétágtak.

Van ugyan egy jogszabály, amelyet „téves föltételként” emlegetnek, de Magyarországon a bíróság valamilyen oknál fogva a törvényeket csak eshetőlegesen alkalmazza. Ezt a finom kifejezést, hogy eshetőlegesen, a Tisztelt Olvasó ízlése szerint mással helyettesítheti. Akár a jogtíprás kifejezéssel is. Vagy néhány enyhébb változat erre az eshetőlegességre: rosszindulat, ostobaság, korrupció és így tovább.

A kétgyermekes második feleség elveszítette az örökösödési pert. Tanúként szerepeltem a perben. A bíróság az első feleség mellett tört lándzsát. Amellett az első feleség mellett, aki férjének egy fiatal alkalmazottjával szúrta össze a levet, és kifosztva barátomat, kisemizve őt az üzletből, összeállt vele. Ő nyert.

Másodfokon újra ekként foglalt állást a bíróság.

Itt is tanúként szerepeltem, s ebben az eljárásban a felperes ügyvédje, dr. Boros Ildikó (egyébként az egy-

kori miniszterelnök lánya) levélben megfenyegetett amiatt, hogy a kismizett örököszt befogadtam a cégbe. Mászt nem is tehettem volna, mert amikor meghalt a barátom, egyedül nem tarthattam meg a céget, szükség volt beltagokra. Mivel nem tudtam, s nem is akartam volna visszacsinálni ezt a jogi aktust, dr. Boros följelentett okirat-hamisításért. Láttam pedig, hogy – finoman fogalmazva – megengedhetetlen, jögon kívüli módon befolyásolta a rendörököt, valamint az elsőfokú bíróságot. Bűnvádi eljárást indított ellenem okirat-hamisításért.

Másfél éven át gyanúsítottként szerepeltem a rendörsegi aktákban, mint okirat-hamisító. Házkutatást tartottak a lakásomon. Végül felülvizsgálati kérelemmel éltem, s akkor, de csak akkor, jó hat év múltán akadt egy erkölcsös és értelmes bíró, aki megsemmisítette a korábbi ítéleteket. Újratárgyalták az ügyet, és a második házasságból származó két gyerek megnyerte a pert – az övék lett minden.

Ez a céció, melynek csak mellékszereplője voltam, egyáltalán nem kivételes vagy rendkívüli a magyar jogszolgáltatásban. Ez inkább jellemzőnek mondható. Egyrészt az, hogy hat év kellett hozzá, a másik a jogszabályok, törvények – újra mondom – eshetőleges alkalmazása.

Teljesen tiszta jogi helyzet volt, mégis ennyi ideig tartott, míg a bíróság előtt is kiderült, hogy a két kisko-

rú gyermek az apja örököse. Ehhez hat évre volt szükség. Ilyesmikre mennek el súlyos pénzek a költségvetésből. Meg emberi ideg és energia.

A saját „okirat-hamisítási” ügyemben pedig a Legfőbb Ügyészség végül megszüntette a nyomozást. Akkor bepereltem a rendőrséget kártérítésért. Ez a per is évekig tartott. Első- és másodfokon elveszítettem. Azt elismerték, hogy jogellenesen lettem eljárás alá vonva, de a rendőröknek joguk van tévedni...

Tehát szerintük teljesen normális ügymenet, hogy valakit másfél éven keresztül meghurcolnak, beidéznek, kihallgatnak, házkutatást végeznek nála és így tovább.

Tehát nem jár semmiféle kártérítés. (Másfél milliót kértem erkölcsi kár címén.)

Ment a beadvány a Legfelsőbb Bíróságra.

Ott nyertünk. Ebben az ítéletben felháborítónak nevezték, mind a rendőrség, mind az ügyészség, mind a két eljáró bíróság döntését. A sorok közül én azt olvastam ki, hogy ez egy korrupciós ügy lehetett. Precedens értékű példává vált, mert a Legfelsőbb Bíróság határozata szerint annak minősítette.

Az ítélet szerint tizenöt napon belül kapnom kell egy bocsánatkérő levelet a rendőrségtől – érdemi és nem formális tartalmú levelet. Valamint egymillió forintot – kártérítésként. Kevesebbet, mint amit kértem. A rendőrök pénzét jótékony célra elajándékoztam.

A szociálpszichológusok körében ismert tény, hogy az emberi konfliktusok többsége kommunikációs zavarok következtében alakul ki. Magyarán: nem mindenki tudja éppen azt és éppen úgy elmondani, ahogyan azt gondolta, képzelte, akarta.

Az egyik fél nem a mondanivalója igazi tartalmát közli, a másik, aki ennek az üzenetnek a címzettje, nem azt a közlést érti, amit hozzá intéztek, hanem valami mást, s még jó, ha valami ahhoz hasonlót. Kétszeresen is sérül tehát az információ. Egyszer a fogalmazási gondok, másodszor meg félreértés, -értelmezés okán. Ha pedig a kommunikáció elakad, nem működik az együttműködés sem. A hibákat általában egymásra kenik, így eszkalálódik a vádaskodás, s végül megtörténik a baj.

Megy az autó egy faluban. A kisgyerek eléje szalad. A kocsni nem üti el a gyereket, csak éppen hozzáér. A gyerek ijedtében elfut, be a házba. Az autó csikorgó fékezéssel megáll. A falu lakói üvöltve rárontanak a vezetőre, mert azt hiszik, hogy elütötték a gyereket, holott az ijedten szepeg valahol, más baja nincsen. Fél a felelősségre vonástól. Közben a falu egyre több lakója az autósra ront. Üvöltenek, gyilkost kiáltanak – hisztériás állapotba kerülve a végén –, saját gyerekei szemé láttára agyonverik az autó vezetőjét.

Egyszerű kommunikációs zavar.

Ha mindenki tudta volna, mi zajlott le, hogy a gyerek az autó elé szaladt, hogy semmi baja nem történt.

Egy komoly intézményben, ahol magasan iskolázott emberek dolgoznak, ilyen kommunikációs zavar a legritkább esetben szokott előfordulni. Minél primitívebb egy közösség, annál valószínűbb az ilyesmi, mert nem tudják pontosan artikulálni a mondanivalójukat, mert nem tudják magukat kifejezni.

Ellentmond ennek, ami a legmagasabb kormánykörökben manapság történik. A miniszterelnök váratlanul kirúgta az egyik miniszterét. Ebből az következett, hogy megszűnt a kormánykoalíció. Botrány. Kisebbségi kormányzás. Az ország egyébként is a gazdasági mélypont felé csúszik. Egyetlen dolog marad homályban. A miniszterelnök egyeztetette-e koalíciós partnerével a szándékát, hogy kirúgja a miniszterét, vagy nem egyeztetette. A miniszterelnök szerint igen, a vesztes fél szerint nem.

Most akkor – ki téved?

S ha ilyen kommunikációs zavar támadhat legfelsőbb szinten, mit várjunk másoktól?

Folytatódik az egymásra mutogatás: ti találtátok ki az állampolgárok többsége által leszavazott, úgynevezett reformokat, és nem mi.

Ha ők, ott fenn, a hatalom csúcsain ennyire nem tudják, vagy szándékosan nem akarják tudni, mit mondott a másik – hogyan megy az ilyesmi jóval lejjebb, mondjuk egy nagyobb család keretein belül?

„Csak egy alma.”

Gyakran előfordul, hogy a feleségem mond nekem

egy információt. Nagyon egyszerű, pontosan ellenőrizhető információkról van szó minden esetben.

A tapasztalataim azt igazolják, hogy amit ilyenkor közöl, abból semmi sem igaz. Olyankor persze mégis ellenőriznem kell a közlése valóságtartalmát.

A „tévedései” persze nem azért születnek, mintha hazudni akarna. Nem, egyszerű felelőtlenség: csavar még egyet a híren, s úgy adja elő, hogy nem lehet neki hinni. Mindig kontrollálni kell, amit mond. Rengeteg időbe, azaz idővesztésbe telik, amíg kiderítem az ő híradása nyomán: mi az igazság, mik a valódi tények?

„Rossz a túrós pogácsa.”

Ez volt a hír, az információ, amit közölt.

A nyomába eredtünk, kivizsgáltuk.

A túrót én vásároltam egy beszállítótól. Amikor elkezdtek gyúrni a tésztát, nem maradtam ott végig, közben el kellett jönnöm. Elvégre azért vannak az alkalmazottak, hogy tudják a dolgukat, hogy jól csinálják a dolgukat.

Tehát a hír annyi, hogy rossz a túró, ami a pogácsába került.

Kimentünk.

Kérdezem az alkalmazottat, mi a helyzet?

Azt állítja: nem azt mondta, hogy rossz a túró, hanem azt, hogy ő nem tud dolgozni a túróval, mert nincs ebben gyakorlata.

De hát a feleségem úgy mondta, hogy maga szerint „szar a túró”.

Dehogyan – állítja az alkalmazott –, ő csak azt mondta, hogy „ezzel a szar tőrővel” nem tud dolgozni.

Állítmány vagy jelző?

Erről szólt a vita, ezért kellett nekem órákat töltenem az ügy kivizsgálásával, ami nem is ügy, nyelvészeti probléma.

A fiatal cukrász még nem csinált tőrös pogácsát. Elrontotta. Megkóstoltuk a pogácsát.

Kérdezem, mennyi tejfölt tett bele, mire mondja, hogy semennyit.

Elfelejtették leírni, amikor a receptet diktáltam, hogy tejföl is kell a tőrös pogiba.

Mi ez a feledékenység ahhoz képest, amikor a másodpilóta balt mond jobb helyett, és a vezető a jó motort kapcsolja ki a rossz helyett! Száznegyven ember hal meg – nyolc éli túl.

Bocs, főnök, eltévesztettem.

Az utánajárás nekem két napomba került.

Még jó, hogy nem küldtük vissza a tőröt. Ha a feleségemre hallgatok, s nem ellenőrzöm, amit állít, visszaküldtettem volna a tőröt, amelynek semmi baja nem volt. Összeveszek a szállítóval, aki nem ad többet tőröt. Nem sütök többet ilyen pogácsát, ami jó, szeretik és keresik a vevők. Tehát egy megállíthatatlan láncreakció kiindulópontja lehetett volna a feleségem tévedése, ha nem járok utána, nem nyomozok, nem intézkedem.

Ez nem az első eset volt. Ilyenkor, ha nem tanul valaki, még a saját hibáiból sem, egyre sértőbb leszek.

Először még szépen, kulturáltan elmondom a magamét: mit és hogyan kellett volna tennie, mondania. Aztán, ha ismétlődik az eset, elfogy a türelmem.

A végén dühöngök. Jogosan. Mi a csudának kellett nekem két napomat egy hamis információ miatt elpocsékolni?!

A waterlooi csata is egy kommunikációs hiba miatt veszett el.

A hamis vagy csak téves információk miatt komoly tragédiák következhetnek be. Majdnem minden emberi konfliktus abból származik, hogy nem valós hírek, tények, információk indulnak útra a címzettek felé. Aki pedig kapja, általában az sem pontosan úgy értelmezi, miként az üzenet szólt.

Minden információs hiba bűnhődést von maga után. Vagy a szembenálló fél általi büntetést, vagy a megsértett természeti, társadalmi törvények önkéntelen, magától érvényesülő büntetését.

Nálunk, a családban senki se törődött túlzottan a valósággal. Apám fantáziája, érzelmi, filozófiai hozzáállása miatt nemigen törődött vele, hogy múltjának emlékei mennyiben felelnek meg a valóságnak, annak, ahogy történt – ha egyáltalán történt, s nem a képzelete emlékezett.

Hihetetlenül meseszerűen tudta előadni az emlékeit. Ahányszor elmondta, mindannyiszor más lett a történet. Kibogozhatatlanná vált a múlt, annyira átírta,

átértelmezte a régi eseményeket. Ártatlanul cselekedte ezt, egy-egy poén, csattanó kedvéért. Ha neki valami tetszett egy szituációban, mint jó mesélő, tovább alakította kedve szerint a tényeket. Az iskolapélda: a Fradi akkor is nyert, mikor veszített. Ebben még akad is némi lélektani igazság, mert a vereség néha tényleg felér a győzelemmel. Ha az ember, a csapat, bárki elgondolkodik azon, miért kapott ki, s megteszi a szükséges lépéseket, még nyerhet is az ügyön.

Apám mindent megszépített. Úgy adta elő a múltat, hogy az ő elbeszélésében az egyértelmű sikertörténetnek hatott. Nem értettük, hogy ha ez így van, akkor mi az a szomorú szürkesség körülöttünk? Olyan volt az ő históriája, mint a vallás: üdvözülést ígért a meséje. Azt mondta el, aminek lennie kellett volna.

Anyám is hajlamos volt erre. Kevés igazságmagja volt a megszólalásainak. Jóindulattal mérlegelve: egytized, azaz tíz százaléka annak, amit mondott. S ráadásul rosszindulatú meséket tudott kitalálni. Nagymester volt abban, hogy negatívan állítson be mindent, ami nem nyerte el a tetszését; márpedig elég kevés dolog nyerte el a tetszését.

Apám megszépítette még a szürke múltat is.

Anyám még a legjobb-legszebb eseménynek is elvette a jó ízét, szép emlékét; hervasztani nagyon tudott.

Ez a kétféle életfelfogás, ez a kétféle életmód aztán lecsapódott az utódaikban. A testvéreim beteges igazatnem-mondó emberekké váltak.

Úgyhogy csupa követhetetlen, hogy ne mondjam, rossz példát láttam magam előtt. Én viszont mindig mindenre emlékeztem, mindent megjegyeztem. Máig emlékszem például arra az első osztályos iskolatársamra, aki végigzokogta a tanévkezdést Budafokon. Bleichernek hívták. – Arra a nálam egy fejjel magasabb srácra is emlékszem, aki mögöttem ült, és folyton pöckölte a fületem. Hiába kértem, hogy ne tegye, mégis pöckölte. Így aztán, jóval később, kénytelen voltam bosszút állni.

Ha én nem emlékeznék a múltamra, ha nekiállnék szépítgetni, hazudozni, megmásítani, valószínűleg semmi sem lett volna belőlem.

A „csak egy alma” motívum valahogy mindig előke-rül.

A mellébeszélés. A hazugság. Vagy, ha nagyon finoman akarok fogalmazni: a tévedés.

Mindenkinek volt „almája” a családukban. Apámnak, anyámnak, nekem is. Egymás „almáját” tiszteletben tartottuk. Tudtam, hogy apám és anyám elbeszéléseiből merre kell kikanyarodni az igazság felé. Ebből nem akadt köztünk konfliktus. A szerbek általában sokkal jobban tisztelik mások mániáit, ügyeit. Tolerálják egymás gyengéit. Elfogadóak.

Sokszor vitáztam azért apámmal. Olyankor hango-sak voltunk, mint általában a mediterránok nézeteltérések esetén. Apám a tetejébe nagyothallott, már ezért is

főlemelte a hangját. Úgy akkor én is emeltebb tónusban folytattam. Úgy tűnt – egy kívülről hallgatónak –, mint-ha ölnénk egymást, holott csak családi diskurzus zajlott köztünk.

Ha olykor valamiért kilátástalannak tűnt a helyzet, apám magába roskadt, depresszióba esett. Éppen emiatt kötöttünk egyezséget a testvéreimmal, hogy az ilyen híreket, eseményeket elhallgatjuk előlük. Apám ne szomorkodjon, s anyám se rendezzen nagyjelenetet, kezét tördelve, haját tépve. Ne tegyük tönkre az öregkorukat. Nehéz életük volt, megérdemlik már a gondtalanságot. Ám hiába. A húgom meg az öcsém soha nem tartotta be egyezségünket.

Apámnak sok kisebb-nagyobb devianciája között volt egy különösen idegesítő szokása. Az úttesten való átkelési szinte sírba vitték a családot – ahogyan mondani szokták. Nota bene, sétálunk mind az öten a Nagykörúton. A túloldalon meglátunk egy kirakatot vagy egy újságosbódét vagy bármit, és apám kiadja a jelszót: „Menjünk át!” Odaállt a járda szélére, mint a futballpartjelző az oldalvonalra, és nézte a forgalmat. Háta mögött állt a családja, három kisebb gyerek és a felesége. A forgalom apám véleménye szerint egy rövid ideig alkalmasnak bizonyult arra, hogy átsiessünk a túloldalra. Anyám könyörgően szólt apámnak: „Matyikám! Itt van közel a gyalogátkelő, menjünk át azon!”

Mi gyerekek rémülten néztük a szemünk előtt dübörgő szörnyeket, a teherautókat, a villamost, és féltünk,

mi lesz most. Anyám síróra fogta a hangját: „Matyikám, a gyerekek félnek. Menjünk a gyalogátkelőhöz!”

Apám ránk se hederített, majd egyszer csak kiadta a jelszót: „Gyerünk!” Már lódult is a túloldalra. A húgomat a kezénél fogva vonszolta, közben hol lassított, hol gyorsított, így kerülgetvén a száguldó járműveket. Én nem mertem vele menni, és földbe gyökerezett lábbal, anyámmal és öcsémmel ott ragadtunk a startvonalon. Apám nem kis teljesítményt felmutatva, és megúszva az átkelést, visszanezett. Láta három gyáva családtagját a csapdában, ugyanis most már végképp nem mertünk elindulni. Apám dühösen rácsapott a combjára, és legyintett felénk lemondóan. Mi elindultunk a gyalogátkelő felé, és szabályosan mentünk át a túloldalra. Apánk gyáva pipogyának nevezett minket, és kb. fél óráig haragudott ránk, mint az ultiban a partnerre, ha miatta nem tudták elfogni a betlit.

Az úttesten való kockázatos átkelésről soha nem tudtuk leszoktatni. Több érvet is felsorolt. Hamarabb átérünk, mint szabályosan. Ha a forgalom megengedi, miért ne használjuk ki. Egyszer azt is mondta: „Csak a hülyék nem mennek át ott, ahol lehet.”

Az infarktus és a szívműtét után szokása lett, hogy naponta két-három órát sétált Szentendrén. Történt egyszer, hogy elindult sétálni. Anyám utána szól: „Matyikám, a patakhíd alatt menj át a főúton.” Ezt azért mondta, hogy semmiképpen ne essen kísértésbe a négysávos főútnál, ugyanis lámpával védett zebra volt

a legközelebbi átkelési lehetőség. Itt azonban apám rendszeresen piros jelzésnél ment át. Anyám ettől féltette, mondván, hogy már öreg, beteg, nagyothall, rosszul lát, satöbbi, már nem alkalmas ilyen kockázatos mutatványokra.

Természetesen a sors akaratából apám nem a híd alatt ment át, hanem a védett gyalogátkelőhelyet vette célba. Pirosat jelzett a lámpa. Apám balra nézett, jobbra nézett, és megindult pirosban a túloldalra. Nem látta a 100 km/órával közelítő rendőrautót. Illetőleg meglátta, de már későn. A rendőr is meglátta őt. Most következett két ember logikai társasjátéka. A rendőr azt mondta magában: „Rálépek a gázra, hogy az áthaladó öregembert még előlről elkerüljem.” Apám azonban arra gondolt: „Gyorsítok, hogy a rendőrautó mögöttem tudjon elszáguldani.”

Mind a ketten tévedtek.

Az autó telibe találta apámat, hat métert repült, és fejjel előre landolt az útpadkánál. Túlélte, több csonttörése lett, és amikor harmadnap meglátogattam a kórházban, nem ismertem meg. A feje helyén egy hatalmas, összetört padlizsánt láttam.

– Apa – mondtam neki, az ágy szélén ülve. – Fantasztikus vagy. Egész életeden át a pirosban mentél át, és mindig megúszta. Most az egyszer eltévesztetted. Nem baj, még így is jó az átlagod. Vannak emberek, akik csak egyszer mennek át a piroson, és meghalnak. Rögtön az elsónél. Te nagyon jól csináltad. Mindazon-

által a család kibérel neked közel a házhoz egy kis zsákutcát, oda felszereltetünk egy piros lámpát. Mehetsz bármikor, és kedvedre futkározhatsz keresztül-kasul a piroson. Ha zöldre vált, kicsit pihensz, de ha jön a piros, akkor uzsgyi.

A többiek más poént találtak ki.

Húgom azt mondta apámnak: „Papa! Már közelítesz a nyolcvanhoz, előbb-utóbb – inkább előbb – úgyis meghalsz. Úgy össze vagy törve, hogy az sem biztos, hogy ezt túléled. Neked már úgyis mindegy, de gondolnod kell miránk is, ezért vagyontalanítani kell téged, nehogy rettenetesen sok örökösödési illetéket kelljen fizetnünk. Írd alá ezt a papírt, és minden rendben lesz. A Mikiért ne aggódj, tudod, hogy őt nem érdekli a marcipáncég, neki úgyis van mindenkiből elég, soha nem akart velünk dolgozni.”

A 78 éves csontja törött, padlizsánfejű apám öt percen belül vagyontalanná vált.

Ezt követően abbahagyta a munkát, és ahogyan én láttam, befejezte az életét.

A testvéreim poénjáról mit sem tudtam, ezt titkolták előlem. Évekkel később az ügyvédem utánanézett a „Szamos” név iparjogvédelmi státusának. Utána fölhívott telefonon.

– Miklós! Tudsz róla, hogy apádnak semmije nincs, semmi köze a Szamosmarcipán céghez? 1996-ban a tulajdonát átírták Kelényi Gyula nevére.

Mindenét ellopták, semmije nem maradt, hiszen mindene a cégben volt. Azt lopták el tőle, amit megkaphattak volna ajándékba. Ez a tett is olyan volt, mint a többi. „Csak egy alma” – semmi több.

HAZATÉRÉS

Ez a szökésem hiteles története.

1991-ben elkezdtem a seftelő karrierem felszámolását. Nem bíztam benne, hogy lesz képességem, szerencsém és akaraterőm ahhoz, hogy újabb vállalkozásba kezdjek a pénzügyi, közgazdasági szakmában. Sok apró és csak általam értelmezhető jelzés érkezett. „Állj meg, ne erőlködj! Ezen a területen nem tudsz többet elérni.” Ahogy mondani szokták: a gondviselés, vagy inkább úgy kell mondanom, hogy a sorsomat kormányzó felsőbbség nem akarja, hogy azt csináljam tovább, amit eddig. Vettem a lapot, és lelassultam. Látszatigyekezetel sok mindenbe belefogtam csupán rutinból. Behajtottam a kinnlevőségeimet, altattam a kapcsolataimat, kimentem Amerikába szórakozni, és figyeltem a jelzéseket, mihez kezdjek.

Apám ekkoriban a rá jellemző makacs lelkesedéssel újabb vállalkozásba fogott... volna. Kitalálta, hogy létrehozza a „töltött ostya csemegék” termékcsaládját. Többször hosszasan tárgyaltunk erről, csak mi ketten, mert a család többi tagját nem érdekelte a „király újabb hóbortja”.

Apropó! Közbevetőleg el kell meséljem a következő

életképet. 1991 júniusában kiugrottam Pilisvörösvárra a marcipánüzembe. Kora nyári napsütésben érkeztem, és látom, hogy apám egy sámlin ücsörög a teherszállító fogadó udvar egyik falszegletében. Csukott szemmel simogattatta az arcát a napfénnel. Hetvenhárom éves, jó arcú bácsinak nézett ki. Körülötte sürgés-forgás, autók jöttek-mentek, hangos emberek rohangáltak ki-be, a házőrző kutya szunyókált, néha nagyot ásított, közel hozzá az öregember hasonlóan nem vett tudomást a külvilágról.

Egyszer csak agresszív fékezéssel megállt a kapu előtt egy furgon, és kiugrott belőle egy nagyhajú, szakállas, pocakos, kamerás macsó. Odasietett hozzám, és türelmetlen sürgetéssel megkérdezte:

„Ez itt a Szamosmarcipán cég?”

„Igen. Kit keresnek?”

„A Szamos urat.”

„Melyiket?” kérdeztem. „Mert több Szamos van.”

„Szamost, a marcipánkirályt.”

Ekkor hallottam először ezt a jelzős szerkezetet. Valahogy ezt követően elterjedt ez a megnevezés.

Marcipánkirály.

Rámutattam a ház sarkánál a sámlin ülő, csukott szemmel napfürdőző apámra.

„Ott van a marcipánkirály, de ma már nem fogad senkit. A hátsó épületben van Kelényi Gyula, őt keresék meg, mert ő az illetékes média-ügyben.”

A kameraman intett a kollégáinak, és csapatostól át-

mentek az irodaépülethez. Közben apám észrevette, hogy megjöttem. Köszöntem neki. Megkérdezte, hogy mi van, kik azok, akikkel jöttem. Mondtam neki:

„Apa, ezek valami tévések. Téged kerestek, de hátra küldtem őket Gyulához.”

„Mit akarnak?”, kérdezte.

„Semmi különöset. Valami koronát hoztak cukorból, és azt mondták, hogy mostantól te vagy a marcipánkirály.”

„Micsoda?”, kérdezte. „Ki üzent?”

Közepes nagyothallása miatt nem mindig értette jól a hadaró beszédet. Ilyenkor lassan, hangosabban meg kellett ismételni.

„Senki”, mondtam neki. „Csak hülyéskedtem. Azért jöttem, hogy megbeszéljük az ostya-projektet.”

Megegyeztünk a munka sorrendjében, a teendőkben. Megállapodtunk abban is, hogy én finanszírozom a fejlesztést. Úgy számítottuk, hogy kb. három év múlva már megindulhat a termelés. Apám nagyon lelkes volt, de ősszel már kiderült, a család nem csak nem támogatja a projektet, hanem kifejezetten megtiltották neki, hogy hozzákezdjen. A magyar közönség szegényebb lett egy újabb különleges termékcsaláddal. Tényleg különleges volt apám utolsó előtti fejlesztési terve. Ezt követően sokat kísérletezett egy szintén különleges teasütemény termékcsaláddal, fűnek, fának, mindenkinek, aki arra járt, kóstolnia kellett. Be is indulhatott volna a dolog, de erről is leállí-

tották. Apám leállítását és leállítását megerősítő jelzésnek fogtam föl.

Megfogant bennem a gondolat, hogy el kéne innen menni. (Magyarán: szökni.) Nem az országból, ez eszembe se jutott, csak abból a pesti vircsaftból, ami-
ben éltem. Úgy éreztem, hogy már nem tudok sikert elérni.

Többször voltam már így, de ennyire még soha. Sokszor váltottam már helyzetet, mindig valami újba igazoltam át, új életfeltételeket teremtettem magam körül. Gyökeresen.

Akkor nem érdekelt, hogyan, miképpen, csak az, hogy elmenni, hogy más legyen körülöttem, mint ami addig.

1992. február. Negyvenöt múltam.

Egyik óráról a másikra döntöttem.

A Madách Imre úton, a Madách tér mellett működött az irodám. Kicsi iroda volt, de minden kényelemmel, mondhatni luxussal felszerelve. Konyha, fürdőszoba – carrarai márvánnyal bélelve –, automata mosógép, minden kényelem adott volt. Lendvay Ágival terveztük. Minden ügyfélnek, aki csak bejött oda, nagyon tetszett. Munkatársak, ügyfelek, barátok, mind megfordultak ott, s láttam a tekintetükben az ámulatot, olykor az irigységet is.

Korábbi tapasztalataimat felhasználva pénzügyi tanácsadással foglalkoztam. Üzleteltem. Pénzt gyűjtöt-

tem – másokét. Pénzt fektettem be – szintén másokét. Hiteleket jártam ki – másoknak. Cégeket alapítottam. Szervezkedtem. Azaz a piacról éltem. Üzletfelem volt az a bizonyos Boros is, akit '98 kora nyarán felrobbantottak a Belvárosban.

Valahogy elegendő lett ebből. Hiába volt meg mindennem, hiába tettem bróker-vizsgát, hiába raktunk össze a partnereimmel egy értékpapír-kereskedelmi céget – elegendő lett.

A partnereim is elkészerítettek. Egy hatalmas üzlet úszott el rajtuk, mert ők éppen akkor elutaztak Londonba – örömködni. Így látták jónak. Működtek még bennük a régi reflexek, hogy gyorsan meg kell ragadni a kínálózó kicsit, nem törődve a mellette elsétáló, soha vissza nem térő nagy bulival. Annak örültek, hogy kímásztak a szegénységből, de messzebbre már nem láttak. Pedig a bankszakmában dolgoztak, s mindkettőjük aláírásától százmilliók függtek, nem beszélve emberekről. Nem ismerték fel, hogy lopni sem kell, törvénybe ütközöt sem kell csinálni, csak egyszerűen lecsapni a lehetőségre, és ott lenni, épp akkor, amikor kell. Ehhez képest jelentéktelenségeknek örültek. Nagy vigalmukban nem figyeltek a lényegre. Később be is látták, hogy nagyon elcseszték, de akkor már bottal üthették a szerencse nyomát.

Láttam tehát, hogy rossz lóra tettem, és nem volt már kedvem új partnereket keresgélni. De ez kevés lett volna a szökéshez. A döntő az volt: annyi pénz állt a szám-

lámon, hogy tökéletesen mindegynek számított, mit csinálok holnaptól. Nem kellett új üzletek után loholni, mások kegyét lesni, lehetőségek után szimatolni. Megvolt. Minden megvolt. Megszabadulhattam a „szენvedéseimtől”: nem kellett alkalmatlan emberek miatt a hajamat tépni. Rossz lóra tettem. Jó, kiszállok.

Kielemeztem a helyzetet, mi is történik mostanában? Új parti kezdődött 1991-ben. A rendszerváltás előtt az üzleti szféra beindult, és feszegette a szocializmus jogi, erkölcsi korlátjait. Belendült a magántulajdon eufórikus szelleme: előre, fölfelé. A politikusi osztály közben a hatalom lebontásával és újraelosztásával foglalkozott. Az üzleti szférával akkor még nem törődtek. Tudták, hogy mi a fontosabb számukra. Először a hatalom, és utána jöhet az üzlet. Itt egy kicsit módosítanom kell ezt a kifejezést, ugyanis üzletnek nevezték a lopás, rablás, sikkasztás összes változatát. Én és a hozzám hasonlók 1991 után egy sorral hátrébb kerültünk. Később még egy sorral, majd még egy sorral.

S még valami. Hiába voltam ott az MDF alapítói között mint tanácsadó barát, az alapító atyák körül, ráadásul az elnökségben, később, a rendszerváltás után, a magunkfajta gazdasági szakemberek nem kellett a politikai osztálynak. Nem volt már szükség az úgynevezett „profi technikusokra”, akik a jogrendszer szabályain belül kormányozták a legális üzleti tranzakciókat. Miért kellenének a technikusok, a hozzáértők, a szakértők? Egyszerűen bemegyünk az állam hatalmi labirin-

tusába, és simán ellopjuk azt, ami kell. Milliárdokat lophatunk, az egész országot eltolhatjuk talicskával, ebben nem akadályoz meg minket sem a rendőrség, sem az ügyészség, sem a bíróság. Ezek a szervek akkoriban „felfüggesztették működésüket”. Nem kellene a profi lebonyolítók. Lehatároltak mindent. Az Antall-kormány idején is az azelőtti káderek arattak; magyarán a pénzügyi szféra a régi nomenklatúra kezében maradt. Az üzleti világ kihívásai szinte érintetlenül hagyták a politikai reformokat hajkurászó, elvben jó szándékú értelmiséget. Tehát itt nem volt semmi esélyem, a bankvilágban működött jó ismerőseimet pedig sorra leváltották, lecserélték. Leszűkült a mozgásterem. Ott tartottam, hogy bűnöző elemek keringtek körülöttem, persze nem pitiáner tolvajokat kell ezen érteni. Emiatt viszont elvesztettem a szalonképességemet. A rendőrség is figyelt talán, pedig csak üzleti problémákat oldottam meg – a mindenkori törvényesség keretein belül. Ekkor jöttem rá, hogy a rendőrség milyen közvetlen kapcsolatban áll a bűnözéssel – nemcsak az utcán, a stricik vagy besúgók között, hanem magasan is, a pénzügyi, üzleti körökben. Több gazdasági botrányban forgott a nevem – mellékszereplőként. Egy régi miniszteriumi kollégám figyelmeztetett, hogy Szamos, vigyázz, sok zűrös ügyben szerepel a neved. Nem igyekeztem kimosni magam. Arra gondoltam, ebben a rosszban is lesz valami jó.

Száz év után – családirag értem – kikeveredtem a

szegénységből, s ettől fogva elapadtak az energiáim. Az ösztöneim azt súgták: hagyd abba. Csinálj mást! Az üzletelés kiábrándító, csak azért művelted, hogy megszabadulj a szegénységtől. Szabad vagy. Akkor minek hajtánál tovább?!

Megmenekültél. Ne kockáztass! Ne kísértsd az Istent! Hagyd abba! Kezdj mást!

Régi osztálytársam a Vörösmartyból, Bene Győző, a későbbi beatzenész, majd emigráns unalmas órák alatt mindig eljátszott egy-egy filmjelenetet. Akkortájt, a hatvanas évek elején, imádtuk az olasz filmeket. Nagy kedvencünk volt az *Előzés*.

Bene és Csonka egy Gassman-filmet ismételtetett folyton-folyvást. *Egy remete Rómában*. Arról szól, hogy egy menedzser reggel elindul dolgozni. Bele a római csúcsforgalomba. Ül a kocsijában a dugó kellős közepén, az autója fogságában. Mindenki örülten nyomja a dudát. Ő is. Aztán egyszer csak fogja magát, kimászik valahogy. Elindul a kocsik csomagtartóján át, valahová, a szabadság felé.

Akkor és ott fogalmunk sem volt még arról az életformáról, ami elől Gassman menekült. De annyira tetszett, hogy elhatároztam, ha egyszer „nagy leszek”, s megtehetem, nekiindulok én is. Itt volt az alkalom. Az első házasságom romokban hevert. Sokszor aludtam benn az irodámban.

Munka és család nélküli szabad életre vágytam.

Már megvolt a balatoni házam. Lakott ott lenn egy idős barátom, Láng Pista bácsi. Telekszomszédnak indult, azaz a veje volt a szomszédom, de az idők során sokkal, de sokkal több lett számomra, egy igazi, atyai jó barát. Sokan szerették őt ott fenn a hegyen. Kis, mokány mérnökember – így mondták annak idején, ezek ma már nem használatos kifejezések. Hetven felé járt, de nem látszott rajta. Szeretett filozofálgatni, egyszerűen jó volt a társaságában lenni.

Mindenki ismerte a környéken. Mai kifejezéssel afféle véleményformáló embernek számított.

Folyton vele „lógtam”, ha lenn voltam. Jött a kutyájával, és mentünk sétálni, hármásban. Bejártuk a környékbeli helyeket és hegyeket. Sokszor csak éjszakára értünk vissza.

Kalandoztunk. A negyvenhatodikban jártam, az öreg lehetett hatvannyolc. Barátokként tartottak számon minket.

Azon a februári napon odahaza levittem a kutyámat sétáltatni. Gyönyörű spániel kan volt, s olyan okos, hogy magától is lement, ha „dolga” akadt. Kiosont az ajtón valahogy, megvárta, míg valaki érkezik a lifttel, s lement a földszintre. Persze ismerték a házban, és nagyon kedvelték. Olykor az utcán találkoztunk vele, amint éppen barátkozott valakivel. Bertit a környéken mindenki ismerte, szerette.

Nohát ővele vágtam neki a szökésnek. Beültem –

à la Gassman – a 250-es turbó Mercedesembe, amit előző évben vettem Kölnben. Neki a világnak, azaz a Balatonnak, föl a hegyre. Indulás előtt fölhívtam öreg barátomat. Albertfalván élt, a lakótelepen, a tizedik emeleten. „Pista bácsi, jössz?” Nem kellett még egyszer kérdenem.

Irány a hegy.

Határozatlan időre.

Pista bácsi kérdezte:

„Miki, meddig maradunk lenn?”

„A visszatérés idejét bizonytalan időre elhalasztottam.”

Így hangzott a válasz. Tetszett neki.

„Akkor nem kell visszamenned a céghez holnapután?”

„Nem, Pista bácsi. Még a jövő héten sem, de még a jövő hónapban sem.”

Ez még jobban tetszett. Nekem is.

Fél évig maradtam.

Egyszer, úgy pár hónap múlva felugrottam Pestre. Bementem az irodámba, hogy körülnézzek, jött-e fontos levél, üzenet, ilyesmi. A titkárnőm még dolgozott, mert ő kapott fizetést. A többiek szétszéledtek.

Leültem, és elgondolkodtam, hogy tulajdonképp mit keresek én itt.

Akkor megszólalt mellettem a telefon.

Egy banktól hívtak.

Pénzügyi, illetve könyveléstechnikai gondjaik voltak. Megoldottuk. Átutaltattam a pénzt az én számlámra. Akkori viszonyok között nagyjából egy jó lakás ára volt. Vagy két luxus-merci ára – attól függ, miben számoljuk.

Mint aki jól végezte a dolgát, visszamentem a hegyre. Pista bácsi kérdezte, csináltam-e valamit.

Mondtam neki, hogy igen.

Kerestem egy kis pénzt.

Így telt-múlt az idő a hegyen. Akadt olyan pár hét, hogy még a faluba se mentem le.

Sokszor tettek föl hülye kérdéseket ezzel kapcsolatban.

„De hát mit ettél ott?”

„Egyáltalán, mit csináltál?”

Megleptem őket a válaszómmal: alig volt időm valamire. El voltam foglalta. Ismertem már mindenkit. Tudtam, mikor, ki, merre jár. Mikor érkezik hozzám ismerős. Egészen új kapcsolatrendszerek alakultak ki.

Már a lépteikről tudtam, ki közeledik. A legkülönbébb látogatóim akadtak. Volt köztük egy hajdani katonatiszt. Megbeszéltük a Horthy-hadsereg légierejének és működésének történetét.

Egyszóval összkomfortos baráti kapcsolataim voltak.

Ott senki nem tudta, milyen anyagi körülmények között élek. Úgy beszéltek velem, mint hasonló a hason-

lóval, mint aki közülük való. Befogadtak, elfogadtak. Mindenki beavatott a legapróbb gondjaiba, olyasmikbe, ami nekem soha nem okozott gondot. Látták, amit láttak, hogy Mercedesszel járok, hogy sok a szabad időm, hogy nem lehetnek anyagi gondjaim. Akadt eset, hogy elajándékoztam a színes tévémet – vettem helyette másikat. Máskor meg odaadtam a hűtőszekrényt valakinek, mert tetszett neki, és szüksége is volt rá – másnap vettem egy újat. Ajándékoztam. Pista bácsi tévét elvitte a betörő, vettem neki újat. Mikor megint ellopták, megint vettem.

Ezt látták, hallották. Tudták, hogy nagyvonalúan bánok a tárgyakkal. Hogy a barátoknak, jó ismerősöknek könnyedén adok.

Az volt csak a kérdés, illetve nem is kérdés, hanem tény, hogy előbb-utóbb visszamegyek Pestre, folytatom az ottani életemet. Halogattam. Semmi kedvem nem volt hozzá. Egyszerűen nem tudtam, mihez fogjak, hogyan folytassam. Naponta hessegettem el a visszatérés gondolatát. Úgy voltam, mint Odüsszeusz. Majd húsz évig kalandozott, s mindenféle képtelen históriákba keveredett, csak nehogy haza kelljen mennie. Tudta, hogy nem lenne jó hazamenni. Hiába lett vége a háborúnak, inkább vándorolt.

Én se tudtam, mi lesz Pesten. Negyvenöt éves koromra csalódott embernek éreztem magam. Vártam valamire. Egy jelre.

Ki vagyok? Senki. Üzletember? Nem számít.

Kiszámoltam, hogy pályafutásom során elcsesztem valamit. Magamat. Nem ezt a pályát kellett volna befutnom. Nem alkottam semmit. Az üzlet semmi. „Elpazaroltam mindenem...” – miként a költő írta.

Tovább halogattam a hazatérést. Inkább a hegyen dolgozgattam a ház körül, beépültem az ottaniak életébe, megkedveltek, azt hiszem, szerettek is. Úgy éltem, mint – merész hasonlat – Tolsztoj, amikor elmenekült otthonról.

Együtt barkácsolgattam az öreggel, Pista bácsival, és nem törődtem mással. Hegyi emberré váltam. Humorral szemléltünk mindent, a többire meg fűtültünk.

Titokban azért továbbra is szorongtam. Merthogy egyszer vége lesz ezeknek a szép napoknak, abban nem kételkedhettem. Túlontúl jó dolgom volt.

A közvetlen hozzátartozóim persze tudták, hol vagyok. Nyáron már odamerészkedtek, meglátogattak. Hat hónapig tartott. Tervezni kezdtem a visszautat. Azt mondtam magamban, szeptember végén visszamegyek, és rábízok mindent a sorsra.

Úgy is lett. Leltárt csináltam – a fogalom szellemi értelmében. Ki vagyok? Mim van?

Volt két cukrászdám: a Ruszwurm és a Korona. Azonkívül számos üzleti érdekeltségem, de mindegyik nyitott ügy, elvarratlan szálakkal, legtöbbször kicsit zavaros is.

Elkezdtem kutatni az emlékeimben. Nincs valami elfelejtett bizniszem? Pásztáztam a régi ügyleteimet, s

egyszer csak fennakadtam egy nyomon. Egy budaörsi cég pár évvel korábban hitelt vett föl a közbenjárásommal, de nem fizette ki a cégemnek járó részesedést, azért emlékeztem erre az ügyre. Nosza, elkezdtem hívogatni őket, de senki sem vette föl a telefont. Nagy sokára aztán előkerült az ügyvédjük.

Kérdezem őt: mi van?

Megtudom erre, hogy a nagy semmi, az van. A cég felszámolás alatt, a tulajdonosok külföldön, szökésben. A cég egyébként a magyar államadósság lebontásában működött közre, hogy mennyire sikeresen, azt ebből is láthatjuk. (Egyébként annak idején én futtattam fel őket.)

Kérdem az ügyvédnőt, hogy mi a helyzet azzal a budaörsi beruházással, amelyikhez hitelt szereztem. Nem tudja. Erre állást ígértem neki, ha megtudja a pontos részleteket. Másnap már képbem voltam.

Kiderült, hogy elkészült az ingatlan, tehát a hitel nem ment rossz helyre.

A beruházó cég nem is tudja, hogy milyen állapotban van az épület.

Meghívtam az ügyvédnőt, hogy személyesen tárgyaljuk meg az ügyet. Közöltem vele, hogy nekünk ezt a félkész beruházást valahogyan, akárhogyan, le kell nyúlnunk.

Elmondtam neki, mit kell tennünk.

Az építető cég felszámolás alatt áll. A beruházó nem tudja, hogy ez a cég felszámolás alatt áll.

Tehát meg kell tudnunk, ki a felszámoló. Kiderült, hogy ebben az ügyben még nem léptek semmit. Sok feladatuk volt, „sorban álltak” a felszámolandó cégek.

Már csak a beruházó volt hátra, akinél jelentkeznünk kellett mint jogosultnak.

Meg kell tudnunk, ki képviseli a beruházót. Az ügyvéd nő megtudta, hogy egy algériai illetőségű úr a képviselő. Erre felhívtam őt az ügyvéd nővel, hogy adjon meghatalmazást nekünk. El kellett hitetni vele, hogy hitelezők, károsultak hada fenyegetőzik rendőrséggel, ügyésszéggel. Mi vállaljuk, hogy szanáljuk a céget, csak bízson meg a jogi képvisellel. Teljes körű ügyintézésre kértünk jogosultságot. Érzékeltettük vele, hogy csak nyerhet a dolgon, őt a továbbiakban békén hagyják, minden teher minket illet.

Megkaptuk a felhatalmazást Algériából. Faxon, és közjegyzővel hitelesítve, ellenjegyezve.

A meghatalmazással elmentünk a beruházóhoz, tájékoztattuk őket, hogy az építető cég átadta nekem – kárpótlásul – az ingatlan tulajdonjogát.

Számon kértük, hogy miért nincs még kész a beruházás. Két éve letelt a határidő. Megszeppentek. Látványosan tiltakoztunk: két évig használták a pénzünket. Fenyegetőztünk, hogy elállunk a szerződéstől, kérjük vissza a pénzünket, kamatostul. Akkor nagyon magas, 30% fölötti kamat járt. Elképesztő összeget kellett volna fizetniük. Siránkoztak.

Akkor elkértem a tervrajzokat, hogy legalább mutas-

sák meg, mi nem épült fel itt. Hozták a papírokat, elém tették.

Nézem, nézem, hát az van ráírva: cukrászda.

Ott állt Budaörs belvárosában egy éppen elkészült árkádos, belső udvaros, nagy épület. A földszinten végig üzlethelyiségek, az emeleten lakások. Egy befejezetlen üzlethelyiség alaprajzára az volt ráírva, hogy – rendeltetése cukrászda.

Nekem pedig a sors keze. Na jó, nem a keze, csak a mutatójja.

Rögtön kapcsoltam, és „kompromisszumot” ajánlottam a beruházó takarékszövetkezetnek.

Nem kérem vissza a pénzt, se a magas kamatokat. De cserébe írják át a nevemre az épületet.

Nyolc napon belül átírták a három ingatlant a cégem nevére.

Így létesült a budaörsi Szamos cukrászda, amely a család első igazi cukrászdája lett. Ezt eredményezte a hegyi remeteségem.

Utána jó egy évig tervezgettem a cukrászdámat, s a kivitelezés öt hónapig tartott, de végül meglett minden, ahogy képzeltem, ahogy akartam.

Apámnak elmeséltem, hogy van egy budaörsi ingatlan, melyet cukrászdának szántak. Nagyon belelelkesezett. Így-úgy, milyen jó hely, milyen nagy lehetőség.

Még lelkesebb lett, mikor öcsémmel együtt terepszemlét tartottak a helyszínen.

Hónapok múlva újra kérdezte, mi van? Türelmetlenkedett. Én viszont teljesen szabályosan minden engedélyt beszereztem, és mindent az elképzeléseim szerint végeztettem el.

Nyugtatgattam apámat. Ő meg egy idő múlva azt hitte, hogy el fogom majd adni az ingatlant, hogy nem történik semmi, csak a szám járt. Kiment körülnézni. Sóder- és homokhegyek – februárban.

Június végére meglett minden, úgy, ahogy a nagykönyvben meg van írva.

Műhelyek, raktárak, gépek.

Elszívók, fagylaltgépek, kukák.

Minden, ami kell.

54 m² eladótér, 16 m² terasz, mögötte meg kb. háromszor akkora területen az azóta bővített műhelyek.

1994. június 22-én megvolt az ünnepélyes átadás. Csak két ennél csodálatosabb dolog van, mármint egy új cukrászda megnyitásánál: egy szerelmi házasság és az első gyermekünk születése.

Ide sodort a sors. Igaz, én is figyeltem a sodrásra.

Cukrászda-ország.

Meg kellett szöknöm, hogy hazaérkezzek!

Örülök, hogy elhagytam a – finoman szólva is – szélhámos pénzügyi életet.

A megnyitó estéjén lementem Szolnok mellé a Holt-Tisza-parti vadonatúj, díszkertes, vízparti, szaunás, kandallós, teraszos nyaralómba, ahol mostani felesé-

gem várt rám. Késő este sétálgattunk a kertben le a partig, és hallgattuk a kecskebékák esti zenéjét.

Átgondoltam az elmúlt három év történetét. Sodrótam minden terv és elképzelés nélkül, és minden jobban alakult, mint ahogy én tervezhettem volna. Este, lefekvés után félálomban édes álom kerülgetett, mint gyerekkoromban, amikor a mamámmal kellett imádkozni. Még ma is hallom, ahogy mondtuk ketten:

„Legyen meg a Te akaratod! Ámen.”

A VAGYONTALANÍTÁS

Sok-sok tanulság rejtekezik ebben a történetben.

Én levontam a magamét.

Vissza a gyerekkorba. Az akkor szerzett tapasztalataim jóval később nyertek értelmet, kapták meg igazi jelentésüket.

Eltelt pár évtized, míg a hallottak értelmet nyertek.

Akkor még nem is voltunk igazi Szamosok, mert apám felnőtt korában magyarosította a nevét, addig, s még utána is jó ideig mindenki Szávicznak hívta. Büszke volt a Szávicz névre, de tudomásul vette, hogy Szamos lett (az első született Szamos én voltam). Nem is apám választotta, egy hivatalnok adta nekünk ezt a magyar nevet.

Ezt a nevet akarta kitölteni tartalommal. Egy idő után aztán már büszke lett a nevünkre. Nem értettem, miért, mert semmi alapja nem volt még rá. Mindig mondogatta, hogy a nevedet ne engedd – ezt nem értettem. A nevedre vigyázzál – ezt már inkább. Megmondom őszintén, engem nem izgatott túlságosan.

Anyám nem a nevünkkel törődött. Néha mondogott afféle szentenciákat. Az egyik az volt: a gazdag családok marakodnak a vagynon; minél gazdagab-

bak, annál inkább. Testvér a testvér ellen. Királyi családokban is – ők sem adják alább az átlagembereknél. Ugyanúgy ölik egymást, csak éppen a hatalomért, nem a pénzért, vagyonért.

Mi ilyet soha ne tegyünk!

Lelkünkre kötötte, szegény. Nyolc-kilenc éves lehettem, mikor ezt mondogatta. Őcsém meg a húgom még kisebbek. Semmit nem érthettek belőle. Jószerivel én se. Meg aztán, hol voltunk mi attól, hogy marakodjunk valamin is. A legnagyobb szegénységben éltünk, semmink se volt, nemhogy vagyonunk. Még egy kutyánk se lehetett. Egyszer hazavittem egy kedves kis korcsot, de róla is le kellett mondanom.

Azért szöget ütött a fejembe ez a gondolat. Anyám addig-addig ismételte, míg jól meg nem jegyeztem a „tanácsát”. Hogy soha testvérharc ne legyen közöttünk.

Jól van. Megjegyeztem. Evidenciaként vettem. El is felejtettem. Csak élt bennem, mint erkölcsi törvény, mint a tízparancsolat egyik mellékága, amit nem kell naponta ismételni, mert aszerint él az ember, és punktum. Természetes.

A két testvérem azonban olyan kicsi volt még akkor, hogy semmire nem emlékezhetett anyám intelmeiből. Később, amikor már kamaszkorúak voltunk, anyám még egyszer, utoljára összehívott minket, és nagyon komolyan, teátrális kéréssel megígértette velünk, hogy soha nem fogunk egymással vagyonon marakodni.

1968. január 1-jén bevezették nálunk az új gazdasági mechanizmust. Az úgynevezett gazdasági reformot. A mi családjunkban ez úgy hatott, hogy január elsején apám kilépett a munkahelyéről a Dél-budai cukrászüzemből, ahol megbecsült dolgozó volt, „termelésirányító”, versenyek győztese. Otthagyta őket, mert elhitte, hogy másképp is lehet majd boldogulni.

Munkanélküli lett. Hitt ugyanis a kerületi tanácsnak, ahol azt mondták, ha odahaza, a lakásában megteremti a megfelelő körülményeket, iparendedélyt kaphat a marcipánrózsák kisüzemi gyártására. Nosza, neki látott, mindent megtett, hogy teljesítse az előírtakat. Törvénytelenen kisiparos lehet.

Nohát nem lett. Új mechanizmus ide, gazdasági reform oda – visszautasították a teljesen szabályszerű, jogos kérését.

„A lakosság nem igényli.”

Így szólt a verdikt.

A lakosság nem igényli. Határozatba adták, papíron, a lakosság nevében.

Forrófejű egyetemistaként be akartam rontani a tanácsba. Hogy elmagyarázzam a fafejű bürokratának, aki a döntést hozta, hogy a „lakosság”, amelynek a nevében ítélik, nem a József körúti társbérletbe jön az igényével, hanem országszerte veszi a cukrászdákban a rózsákat, ahová mi terítjük az árut.

Apám lebeszélte erről. Neki lett igaza.

Fellebbeztünk.

Baumgartner Béla bácsi, egy szentendrei mozis – nekem mindig bácsi –, aki apámat gyerekkora óta támogatta, megígérte, hogy segít. Van ismerőse a tanácsnál.

Jött a következő határozat. Másodfokú!

„A lakosság nem igényli.”

Ugyanaz, még egyszer.

Így működött az új gazdasági mechanizmus a gyakorlatban, 1968-ban. Semmi nem változott. Maradt a kisajátítás. Ugyanúgy felülről, ugyanúgy hatalmi szóval, csak most, azaz akkor éppen a liberális, reformokról szajkózó értelmiségi maszlaggal leöntve.

Építjük az új világot, de ebben az új világban minden a régi. A lózungok mások. Fenn az uralkodó elit – a többiek lényegében szellemi rabszolgák.

Jaj annak, aki kimarad ebből a dichotómiából. Mert alul lenni, azt is jelenti: benne vagy a rendszerben. De aki ott sincs, az rabszolga, pária. Nem is létezik.

Ezek voltunk mi, a marcipánrózsás társbérletünkkel, a cselédszobai, immár „köjálósított” műhelyünkkel, a makacs rögeszménkkel, hogy dolgozni lehet is, kell is, és akkor megvan az eredménye.

Meglett az eredménye.

Ilyesmi nemcsak velünk történt. Másokkal, sokakkal. Ez nem véletlenül alakult így, ez a rendszer működéséhez tartozott. A meggyماغos ember története jobban ismert. Az verte föl a legnagyobb port. El is ítélték, holott hasznot hajtott a „népgazdaságnak”. Közben persze – egy kicsit – önmagának. Ez azonban bűn-

nek számított a hivatalokban, irodákban fix fizetésért kuksoló csinovnyikok szemében. Arctalanok maradtak, szerencsétlenek. A rossz törvények rabszolgái, s ha történetesen enyhült a szigor, lazult a vasmarok, akkor is működött a régi reflex. El kell utasítani az állampolgár kérését – abból nem lehet baj.

A lakosság úgysem igényli.

Hogy mit igényel a lakosság, abból ízelítőt kaptak '56-ban. Ne igényeljen semmit. Kuss legyen!

Május elején ültünk a konyhában. Reggeliztünk.

Új gazdasági mechanizmus.

József körút 67. A gangról nyílt a konyhaajtó.

Barna kenyér, tej, vaj, apámnak egy kis császárszalonna, zöldhagyma.

Egyedül öcsém ment dolgozni. Cukrásztononcként a Szabadság szállóba sietett gyakorlatra. Szedte a vékony lábait. Négyen néztük, amint végigment a gangon. Ott megy a dolgozó, jegyezte meg apám, és végignézett rá-erősen reggeliző családján.

Egyetemistaként aznap nem kellett bemennem a közgázra, vizsgaidőszak volt. Anyám, ugye, háztartásbeli. A húgom meg éppen betegállományban. Nem veték föl egyetemre, pénztárosként dolgozott, és egy kisebb baleset érte, táppénzes állományba került.

Apám meg munkanélküli.

Tehát az öttagú családból éppen csak az öcsémnek, az ipari tanulónak volt munkája és némi szerény, zseb-

pénzszerű keresete. Ötből egynek. Így álltunk az új mechanizmus elején.

Ettük a vajás kenyeret, teával.

Reggeli után apám nekifogott a rózsáknak.

A gépezet aztán működni kezdett. A mi mechanizmusunk. A marcipán. Az első hónaptól kezdve meg lehetett élni a fusiban gyártott marcipánrózsából, sőt lassan, de biztosan nőtt a megrendelők száma.

Kiegészültünk. A húgom, mikor befejezte az egyetemet matek-fizika szakon, férjhez ment egy templom egere szegénységű gépészmérnökhöz, aki a Csepel Autógyárban dolgozott.

Gyúrtuk a marcipánt, mondhatni úgy is, gyúrta, aki éppen ráért, aki nem dolgozott vagy tanult valahol. Apám mindvégig gyúrta. Előbb-utóbb meglett az iparengedély is.

Az üzem kiköltözött Pilisszántóra, Domján Ferenc cukrászműhelyébe. Egy évvel később már Pilisvörösvárra települt át. A svábok hívták oda apámat, akikben, szemben a magyarokkal, nincsen semmi irigység. Mind a mai napig megvan az ottani üzlet is, a falu szélén, a Madách utcában.

Amikor apám túlélte az infarktusát, a sógorom közölte velem, Szentendrén, a Tűzvirág utca 4. kapujában, hogy szívesen átvinné az üzlet irányítását, mivel én erre nem vagyok hajlandó. Feltéve, ha beleegyezem mint elsőszülött.

Belementem. Én akkor jól kereső ember voltam, ő meg a csepeli gyárban húzta az igát, mérnökként. Apámat így tehermentesítettük. Persze a bolt átvétele nem azt jelentette, hogy ő odaült volna a munkaasztalhoz, és gyúrta a rózsát. Nem. Saját kezüleg egy óráig sem cukrászkodott.

Apám tíz éven keresztül aggódott, hogy mi lesz. A sógorom ugyanis a leghallgatagabb ember a világon.

„Milyen a vejed?”, kérdezték az ismerősök.

„Nem tudom”, szólt a válasz.

„Hogyhogy nem?”, értetlenkedtek a kíváncsiskodók.

„Nem beszél.”

Hát nem is beszélt. Hallgatott.

Erről lett híres. Így ismerték.

Ment az üzlet, folyt a termelés. Nálunk is volt „termelési értekezlet”. Csakhogy nem füstös irodában, szőlámok szajkózása közepette, hanem vasárnapi ebéd közben, mikor együtt ült a család, mindenki jelen van, és mindenki szereti a másikat – egyelőre legalábbis.

A sógorom akkor mutatta meg, hogy tulajdonképpen miben jó, amikor a rendszerváltás közeledtével beindultak nálunk a fejlesztések. Kitalált egy szíromgyártó kis gépet. Kieszelte, megrajzolta, legyártatta. Attól fogva nem kézzel kellett – ezerszer, milliószor – a szirmokat plexivel simítani.

Így vette át a sógorom a cég irányítását, miközben minden Szamos-terméket apám talált ki, az ő ötletét valósították/valósítottuk meg. A végén már csak ter-

mékfejlesztéssel foglalkozott. Nem segített neki senki más.

A szellemi apport 100 százalékgig apámé, az ő tulajdona.

Miután megnyitottuk a Párisi utcai üzletet, annyira megnőtt a forgalom, hogy a húgom is beszállt: ő tárgyalt a dizájnerekkel.

Túl nagy lett a cég, túl nagy lett a vagyon.

„A Mikinek van elég cége”, ez volt a vélekedés rólam. „Ő nem is dolgozik”, tartották felőlem.

Háborogtak. Hogy a Miki nem dolgozik. Mi bezeg dolgozunk – látástól vakulásig.

Apám erre még rátett egy lapáttal. Dicsért mindent, de a végén hozzátette: „Az lenne az igazi, ha Miki is itt dolgozna!”

Ez a szerbekre oly jellemző nyíltság. Nem zavarta, hogy a sógorom közben ott állt a háttérben szótlánul. Meg se fordult a fejében, hogy ezzel bárkit is sért.

Ők viszont azon morfondíroztak – eleinte csak magukban, maguk között –, hogy biztonságba kellene helyezni a munkájuk gyümölcsét. Egy idő után aztán léptek is. Elkezdték hajtogatni, hogy a marcipánüzletben minden az övék. Amit a Miki csinált, az családi kötelesség. Mindenféleképpen próbálkoztak, hogy engem kitegyenek az örökségből. Apám meg naiv volt, szerb volt, nem értett a magyaros alakoskodásokhoz.

Korábban, amikor megalakult a Párisi utcai vállalko-

zás, természetesen őket is bevettem az üzletbe. Később már úgy vették, úgy viselkedtek, mintha ők lettek volna az alapítók. Eredetileg nem is akartak benne lenni, apám úgy rugdosta be őket a cégbe.

Aztán a hátam mögött káeftét alapítottak, a saját nevékre, belevéve apám teljes vagyonát. Később nézegettem a papírokat, mit műveltek. Utána mondtam apámnak, tudja-e, mi történt. Nem tudta. Elmagyaráztam neki, hogy minden, amit létrehozott, az most a többségi tulajdonost, azaz a vejét gazdagítja. Papír van róla.

Akkor végre megértette.

Összehívtuk a családot.

Elmondtam a javaslatomat. Mindenki egyharmaddal van a cégben. Senkinek nincs többsége: apám, öcsém, sógorom a tulajdonosok. Én akkor kerülök bele, ha idejövök dolgozni, apám helyére. Röviden ennyi, amiben megegyeztünk. Elfogadták. Szemtől szembe nem mertek mást tenni. Ez 1990-ben történt.

Pár év múlva a sógoroméék kitaláltak egy trükköt. Egy picike pénzügyi trükköt. Fiktív tőkeemelést. Erről nem tájékoztattak, mélyen hallgattak róla. A tőkeemeléssel lenyomták apám részesedését egyharmadról huszonhárom százalékra. Palástolták, sumákkoltak, csöndben maradtak.

1996-ig, azaz hetvennyolc éves koráig apám mindennap kiment dolgozni Vörösvárra.

Minden, ami szellemi terméknek számított, tehát a marcipánfigurák, bonbonok kitalálása száz százaléig

apám ötlete, munkája – a huszonhárom százalékos emberé...

Még azt se lehet mondani, hogy valaki segített neki ebben. Nem is tudtak volna, mert senki nem értett hozzá. Minden belőle jött.

A Párisi utcai fagylaltozó az én ötletem. Tudtam jól, hogy ott, a Belvárosban marcipánból nem lehet megélni, ott fagylaltozót kell nyitni. 1987-től, a nyitástól kezdve évekig napi 400 kiló fagyfaltot adtunk el. Az ott árult bonbonok, csemegék apám százszázalékos termékei voltak, mindet ő eszelte ki, és gyártotta le.

Így született a SZAMOSMARCIPÁN.

Később ebből lépett ki sógorom családja, a Vanília Kft, a Párisi utcai bolttal együtt.

Hosszú éveken keresztül forralták a tervüket.

Apám elment nyugdíjba, s akkor a sógoroméék ötszázezer (!) forintért átvették az ő huszonhárom százalékat. Ötszázezerért. Ingyen! Egy ekkora cégnél egy ekkora összeg a házipénztárban kell legyen. Vagy a belső zsebben.

Apám megint csak nem volt tisztában vele, mit jelent ez.

Mit műveltek vele?

A kilencvenes évek vége felé apám mindent elkövetett, hogy egyesítse, ami szerinte mélyen összetartozik. A családot és az üzletet.

Összehívott minket. A húgom azonban folyton kibú-

vókat keresett, hogy ne sikerüljön a családfői terv. Nem lett egyesülés.

Erre apám – úgy két évvel a halála előtt – végrendeletet fogalmazott. Szerintem ezzel akart üzeni, elsősorban nekem. Tulajdonképp nem volt semmije, amiről rendelkezzen. Mert a sógoroméék kihúztak alóla mindent.

Látszott a papíron, apám keze vonásán, hogy többször belefogott, mire a végére ért. A lényeg az volt, hogy mindenből, amit ő csinált, egyharmad rész engem illet. Persze nem tudta, szinte semmije sincs. Még azt is megígértette velük, hogy a fiktív tőkeemeléses trükkért tízmillióval kárpótolnak.

Amikor ez zajlott, nem érdekelt túlságosan. Annyi vállalkozásom működött, és annyi ingatlan tulajdonával rendelkeztem, hogy nem foglalkoztatott a Szamososztokodás. Különben is, a hátam mögött zajlott minden. A marcipánüzlet sokadrendűnek számított.

Csak apám lelkiifurdalása idegesített. Próbáltam nyugtatgatni, ne törődjön vele. Mutogattam a cukrászdáimat, jött is, nézte is, elégedetten nyilatkozott. Azt akartam, hogy ne legyen lelkiismeret-furdalása miattam. Amit elkövettek ellenem a testvéreim, az legyen az ő problémájuk. Belátom, hogy apám mindent megtett értem. Őt nem okolom semmiért. Bármi is fog kiderülni.

Egyszer kirándultunk, apám, anyám és én, vittem a két öreg szülőmet Visegrádra egy nagy, kényelmes

Mercedesszel. Haladtunk Üröm és Budakalász között, amikor mondja anyám:

– Milyen szép ez a táj – soha nem tud betelni vele.

Jókedvűek voltunk. Hirtelen fölkiáltottam.

– Nézzétek balra azt a szép hegyet! Lehet, hogy ide temették Árpád apánkat. Látjátok, milyen szép? Ha fölmentek a déli teraszára, még a Parlamentet is lehet látni. Ez a hegy az enyém.

– Hogyhogy? – kérdezte apám.

– Úgy, hogy megvettem.

– Miért? – kérdezte ismét apám.

Hát azért, hogy legyen egy hegyem.

Ezt üzenetnek szántam. „Apa, ne aggódj értem!”

„De akkor is...” Mondogatta. Hogy a családnak együtt kellene dolgozni.

Úgy voltam ezzel, mint az a tulajdonos, akitől olyasmit loptak el, amit ő már rég ki akart selejtezni, ami nem volt fontos a számára, és titokban röhögött magában, hogy a tolvajnak most mekkora lelkifurdalása lehet.

Mindenesetre megegyeztünk apámmal. Ő meg folyton panaszkodott a húgomra: meg van bilincselve az agya.

A teljes igazságot nem merte elmondani. Így próbálta virágnyelven értésemre adni, mi a helyzet. Attól félt, hogy a reám oly jellemző vehemenciával valami olyasmit teszek, ami nekem is árt. Megvédett magamtól.

Okos zsugásként tudta, hogy mindenki vesztes lesz ebben a partiban, ha elmondja nekem az igazságot. Tehát nem mondhatta el, nem volt jó választása. Nem akadt jó lapja.

Elrontottak mindent. A sógorom belement egy olyan helyzetbe, ahonnét nem kerülhetett ki győztesen. Ha apám halála után szépen megegyezünk, akkor ma nincs per, akkor nincs bíróság, nincsenek ügyvédek, keresetlevelek, költségek, mindaz, ami ezzel jár. De ők mást akartak. A kizárólagosság kellett nekik.

Semmit nem vártam tőlük. De azt nem engedhettem meg, hogy bárki a családban következmények nélkül aljas lehessen. Apám emlékének tartozom ezzel.

„Adjunk utat a jognak” – mondta egy híres esetben VIII. Henrik angol király.

KÁRPÁTI FÜNYÍRÓJA

Kárpáti Péter az ügyvédem. A mai napig az.

A nyolcvanas évek közepén kezdődött. Forró évek jártak akkoriban.

'85 januárjában alapítottunk meg – egy hölgy, dr. Cseh Ildikó javaslatára – INNOMARK néven egy céget, amely előbb bt-ként, majd később részvénytársaságként működött a Párisi utca 3. szám alatti házban. (Kultikus helyszín, életem sok, nagy eseménye fűződik hozzá!) Ott dolgoztam évekig. A cég tulajdonosa két bank volt, alaptőkéje 5 000 000 forint. A cégünk olyasmivel foglalkozott, amivel akkor még senki. Sőt, évekkel korábban a rendőrség foglalkozott volna – velünk.

Pénzintézeti közvetítés. Röviden ennyi. Az agonizáló szocializmus végóráiban már ezt is lehetett. Eluralkodott a reformkurzus, hirtelen sok mindent lehetett csinálni, ami addig tabu volt. A pártállam vezetői két hangos táborra oszlottak. A bolsevik ortodoxokkal szemben vezetéshez jutottak a reformszocialisták és a fehérgalléros karrieristák is. Havasi Ferenc, az egyik nagyhatalmú triumvir azt üzenté, hogy mindent lehet, csak három sarkkövet nem szabad kimozdítani a helyé-

ról. Nem lehet támadni a Szovjetunióhoz fűződő szövetségi viszonyt, a párt vezető szerepét és a közösségi-állami tulajdonformát. Ezt az ukázt a gazdasági élet feudális rendje tudomásul vette, betartotta – és kijátszotta. Nem volt olyan erkölcsi parancs, amit a „rendek” meg ne szegtek volna, mondván, az nem sérti a három főparancsot.

Leírtam a jogi szabályokat, és Kárpátival beszélünk az Állami Bankfelügyelet vezetőjéhez. Egyeztetünk vele. Mit akarunk, mit szeretnénk? Törvényes volt a tervezet, de mégis egyeztetni kellett velük. Jóváhagyták.

Megkaptuk az engedélyt pénzügyi közvetítő tevékenység folytatására.

A sorszámunk: 1-es.

Azaz mi voltunk az elsők ebben a „műfajban” Magyarországon.

Az INNOMARK.

Mindjárt fölpörgött a biznisz. Bár a cég alaptőkéje mindössze ötmillió forintot tett ki, három év múlva az adózott vagyon már száznyolcvan millió volt. Rendelésre álló készpénzben. A vagyon többi része majdnem fölmérhetetlen. Vagyoni értékű jogokban, cégtulajdonokban és így tovább. Összehasonlítás végett: akkoriban egy miniszter harmincezer bruttót kapott. 1987-ben nekem is ennyi volt a cégnél a fizetésem.

Ma már valószínűtlenül hat sok minden, ami akkor zajlott körülöttünk az üzleti világban. De mégis meg-

történt; bizonyosság rá az a vagyon, melyet felhalmozunk.

A kiéhezett média persze azonnal ránk vetette magát. Szerepeltem a tévében, s nem úgy, mintha pár esztendővel korábban volnánk, hanem igazi szenzációként. Sikerember lettem. A média a küszöböm előtt toporgott. A pénz szagára gyűltek. Hihetetlen, ki mindenki akart volna „kalapozni”.

Egyszerűen: az a réteg, amelyiket szponzorálják, nem oda megy, ahol verekednek, hanem ahol isznak. Ahonnan sok pénzt remél. A sikerből következtet, hová érdemes tömörülni. Jelen kell lenniük, és figyelni. Várni. Hátha. Aki ilyesmitől él, tudja, hogy türelem kell hozzá. Elviselni a hasonszőrűek tömegét, akik ugyanott nyüzsögnek.

Körülöttem is kialakult ilyen holdudvar. Megismerem őket, beléjük láttam. A mai napig közszereplő, túlságosan is jól ismert személyekről van szó. Köztük sok politikus, induló, csírájában lévő mozgalmak, pártok emberei. Színészek, médiaszakemberek.

Napi 16-18 órát dolgoztam. A sok beszélő és mellébeszélő ember mellett el kellett végezni valakinek a munkát is. Amiből lesz valami. Az volt a trükköm, s ez nem titok, hogy kevés emberrel dolgoztam. Nálam nem akadtak léhűtők, kegyelemből, szocialista összeköttetés okán odavett rokonok. Az akkori viszonyok között sokat lehetett nálam keresni. Igaz, annak java részét ellopták tőlem.

A bankok lesztek rólam. De ami maradt, elegendőnek bizonyult a jómódhoz.

Nem szórtam a pénzt. Nem jártam luxuskocsin, nem heverézem a tengerparton, tehát minden ezzel kapcsolatos közhely, minden sztereotípa hiányzott az életemből. Illetve nem is hiányzott. Megvoltam nélküle.

Ebben a sűrű miliőben figyeltem föl Kárpátira. Rengeteg ügyfél forgott, jöttek hozzánk a frissiben alakult géemkák, kis cégecskék, nagyobbak is, mindenféle formációk. Zajlott az üzleti élet.

Jött az egyik ügyfél az ügyvédjével. Aztán pár nap múlva jött egy másik – ugyanazzal az ügyvéddel. Harmadszor is. Később már ügyfél nélkül is. Folyton láttam a forgatagban. Megszoktam, hogy föl-föltűnik.

Úgy folyt az ügymenet, hogy ha megegyeztünk valamiben, hívtam a titkárnőt, lediktáltam a szerződést. Azonnal legépelte, ahány példányban kellett, és kész, lehetett mindjárt aláírni. Bámultak, hogy a legnagyobb zajban, nyüzsgésben nyomdakész mondatokat tudok fogalmazni.

Egyszer éppen sietnem kellett valahová, ezért diktálás közben odaszóltam ennek az ifjú ügyvédnek, hogy nézze át a szerződést, mert rohannom kell.

Megcsinálta. Jól.

Aztán következő alkalommal már azt kértem, hogy fogalmazza meg a tárgyalás alapján a szöveget.

Láttam, hogy nemcsak ott van, hanem figyel is. Okos fiúnak látszott. Belenőtte magát a cégbe, lelkesen

déssel végezte a rábízott feladatokat. Igyekezett minden fontosat tudni, egyszóval benne volt a dolgokban.

Egy alkalommal szóba kerültek a fizetések. Kérdezem a pénzügyestől, hogy Kárpátinak mennyi a fizetése?

Csodálkozott. Fogalma sem volt erről.

Hogyhogy?

Kárpáti nincs a fizetési listán, hangzott az egyszerű válasz. Ők azt hitték, hogy én fizetem, zsebből.

Kiderült tehát, hogy Kárpáti ingyért dolgozott – legalábbis nekünk.

Amikor legközelebb jött, magamhoz hívtam. Javasoltam, hogy tegeződjünk. Idáig rendben volt.

Hogy kerültél hozzánk? – kérdeztem tőle.

Erre elmesélte, hogy jött az egyik ügyfelével, és megtetszett neki, ahogy itt folynak az ügyek. Itt ragadt.

Újszerű volt minden, ilyen céget nem találhatott még egyet az országban. Nemrég vették föl a Kamarába, szeretné az új pénzügyi jogot, s főként a gyakorlatot, megtanulni.

Dicséretes, gondoltam magamban, de ki fizet téged, tettem föl az elkerülhetetlen kérdést.

– Senki.

No, ez nem járja. Ha nekünk dolgozik, meg kell fizetni. Ha nincs fizetés, nincs kötelem, nincs alapom, hogy bármit kérjek tőle.

Arra gondoltam, hogy nekem, azaz a cégnek megér havi tízezer forintot Kárpáti munkája.

Azért megkérdeztem őt, hogy mennyiért szerződne hozzánk?

Szabódott egy kicsit, aztán kibökte. Ha kapna havi háromezret, akkor jó lenne, rendben lenne.

Na, mondom magamban, a céget nem járatom le ennyivel.

– Adok neked havi hatezret – mondtam neki. Így is spóroltam havi négyet – gondoltam magamban.

Aznap délután nem volt Kárpátnál boldogabb ember. Amikor később megmutatta a szerződését a munkaközösségben, a többieket a sárga irigység emésztette. Egy álom. Három hónap után.

Megdolgozott a pénzéért. Az volt a többletjuttatás, hogy munkája közben kapcsolati tőkét gyűjtött. Okosan számolt. A legtöbben úgy jöttek érdeklődni, hogy mennyit lehet itt keresni, és aztán fanyalogtak, mikor megtudták. Számításon kívül hagyták, amit a bölcs Kárpáti fiatalon már tudott. A legtöbben ki is harcolják a magas bért. Aztán mégis pórul járnak. A főnökük több terhet rak rájuk, kritikusan figyeli a munkájukat. Kiderül, hogy az illető nem tud olyan teljesítményt nyújtani, mint amilyen bért kiharcolt. Megromlik a helyzet. A főnök utálni kezdi a palit, aki hibázik, szabadságra megy vagy betegállományba, bármi. Addig fokozódik a helyzet, hogy adott alkalommal kirúgja. Jobb, ha a főnöknek van lelki furdalása az alacsonyan fizetett, de jól teljesítő beosztottjával szemben.

Persze Kárpáti sem volt mindenben olyan bölcs.

Fogd a pénzt, és fuss.

Ezen elv alapján működött minden a szocializmusban. Rossz esetben a „lopd a pénzt, és fuss” volt a jelszó, de még a becsületes ügyletekben is megvolt a sietőség és tájékozatlanság. Tanultunk a megszállóktól. Miután a vazallus nem tudta, meddig marad hűbérura szolgálatában, a lehető legrövidebb idő alatt kellett megszédnie magát. Török, osztrák, orosz – egyre megy.

A cégünk kapcsolatban állt egy bécsi illetőségű ügyféllel, aki – úgymond – nagyon jól el volt eresztve lével. Közös feladat adódott: alakítsunk vegyes vállalatot. Magyarországon akkor évekig tartott az ilyesmi. Az elhatározástól számítva: ágazati minisztérium, szakhatóság, pénzügy, három per három, és a búr, a búr a búrkalappal – nyíltan vagy rejtetten mindenki beleszólt. Szívattak, korrupciós csatornákon át is szívták az alapítók vérét, azaz a pénzét.

Kárpáti világcsúcsot futott ebben a versenyben. Nem tudta, mit vállal. Mi csak néztük, és bámultuk töretlen lelkesedését, ügyszeretetét. Fél év alatt megvolt az alapítólevél. Mindenki azt hitte, hogy valamiféle korrupciók árán sikerült ez, holott egyetlen fillérbe sem került. Minden a legerkölcösebb módon ment.

A titok: Kárpáti. Szervezett, loholt, telefonált, kijárt mindent. Pusztá létezésével munkavégzésük elégtelen voltára figyelmeztette az ügyintézőket. Azok meg aláírtak, pecsételtek, engedélyeztek, azaz végezték a feladatukat, amit egyébként is így kellett volna csinálniuk.

Közben az ügyfél sokszor járt ki Bécsbe, ellentétben velünk, akiknek útlevél, valutaengedély stb. nehézségei voltak. Kárpáti vadul dolgozott a vegyes vállalat alapításán és engedélyezésén, intézte az ügyeket, s közben kért és kapott apró szívességeket, ajándékokat, itthon nem kapható gyógyszert, piperét a feleségének, ezt-azt.

A legnagyobb tétel egy elektromos fűnyíró gép volt. A bécsi partner erre már húzta a száját. Szokatlan kérés, de teljesítette. Kárpáti megkapta a fűnyíróját.

Folyt tovább a munka. Kárpáti dolgozott látástól vakulásig. Aztán egyszer csak eszébe jutott, hogy mit kap ő ezért a munkáért?

Semmit – szerinte.

De ez mindig a munka elvégzése után jutott eszébe. Sohasem előtte.

Azt hitte, ingyen dolgozik. Aztán már állította is.

Külön találkozót kért. Leültek, beszélgettek az üzleti partnerrel.

Tisztelettel közölte, hogy ő eddig nem kapott még tőle ügyvédi honoráriumot.

A bécsi emberünk elképedt.

„Hogyan? Hát téged nem Szamos fizet? Tudtommal az ő révén vagy benne a buliban. Én mindig minden kívánságod teljesítettem, bármit kérhettél. Parfümöt vagy fűnyírót, mindegy volt. Nem értelek.”

Kárpáti rájött, hogy csapdába került. Tőlem havi fizetést kapott, kétszer annyit, mint amennyit kért. A bécsi ügyfél meg természetben fizetett. Mindegy, hogy

amit kapott, fedezte-e a munkája értékét. Hallgatólagos megállapodás volt, reklamációnak helye nincs.

Hallgatólagos megállapodásokon nyugodott az egész addigi magyar rendszer, a gazdaság is, a politika is. Te, állampolgár, vehetsz Trabantot három év alatt, utazhatsz Nyugatra háromévenként, vehetsz kis telket, faházzal, ha kuporgatsz, ha kizsákmányolod magad – de kussolsz, nem firtatod, mit keresnek több mint negyvenévi béke után a ruszlik Magyarországon, miért nincsenek szabad választások? És így tovább.

LE VAGY KENYEREZVE!

Te, hülye kis bennszülött, eladtad magadat, a munkádat, a gyereked jövőjét – üveggyöngyökért.

Kárpáti is így járt. Későn kapott észbe. Magyar betegség.

Mindennek ára van. Csak a szocializmuson edződött emberek tudatában rögződött meg az ingyenmunka, a viszontszívességért, az ajándékért végzett munka szokása. Az emberek, a havi fixszel, nem a József Attila-i kétszázszal, hanem a mindenkori inflációhoz soha nem igazodó havi fixükkel kordában tartott emberek, nem tudták, mennyi a munkájuk értéke. A kalapáccsal vasat verő ugyanúgy kevesebbet kapott, mint az ügyvédi irodában tárgyaló diplomás jogász. Azt sem tudták, hogy az árat előre kell közölni. A zöldségesnél ki van írva, mennyibe kerül egy kiló szőlő. A piacon az őstermelő szab árat. Csak a szellemi tőkéjét áruló em-

ber szemérmes. Várja, hogy majd megfelelően díjaz-
zák. Hát nem fogják soha, ha nem mondja meg előre,
mennyit kér.

Kárpáti összeomlott. Elkezdtem oktatni: mindig elő-
re kell megalkudni. Nincs mese, előre.

Nincs barátság. Ne add olcsón magad! Ne szívessé-
gekért dolgozz! A másik azt fogja hinni, olyan jó barát-
ja vagy, hogy neked annyi elég. Fél áron, harmad áron
elvégzed a munkát.

Úgy alakult, hogy egyszer egy majdnem mindent el-
döntő jogi ügyet nagyon rövid idő alatt kellett megol-
dania. Lehetetlennek látszott. Tudtuk, hogy Kárpáti
megoldaná, de ő éppen meg volt sértődve. Nem is ránk,
hanem általában a világra. Legutóbb is nagyon feszült
hangulatú tárgyalás folyt köztük.

Próbáltuk megbékíteni. Rám várt a feladat. Az üzle-
ti partner közölte, hogy neki akár húszezer márkát is
megér a siker.

Akkor egy 180-as BMW 18 ezer márkába került.
Ilyen súlyúnak számított az ügy.

Megkért rá, hogy ezt ne mondjam el Kárpátinak. Ez
a felső határ, ezt neki semmiképp sem kell tudnia.
Ő akart megalkudni velem.

Szóltam Kárpátinak, lenne egy sürgős munka T.-nek.
Erre elkezdett hóbörögni.

Nem vállalja, nincs megfizetve, és így tovább.

Formálisan rá kellett ripakodnom, hogy menjen tár-
gyalni, mert megéri.

Én vagyok a kezes, hogy amire megalkudsz, megkapod. Ha nem tőle, akkor tőlem.

Na, így valahogy sikerült elrugdosni őt T.-hez.

Elment tárgyalni. Jött vissza hozzám. Tudta, hogy ez egy olyan munka, amit csak ő tud elvégezni. Mennyit kérjen? Ezen tipródott.

Mondtam neki, hogy nem avatkozom bele, csak tanácsot adok. Tudom, mi ez a munka, tökéletesen tisztában vagyok vele. Gondold át, hogy mások mennyiért végeznék el, és kérj annyit. Meg fogod kapni.

Tovább aggályoskodott, hogy annyit nem fog kapni.

Erre azt mondtam, hogy ha nem kapja meg, amit kér, keljen föl a tárgyalóasztaltól, köszönjön, és menjen el. Ha ezt teszed, nyersz. Bízz bennem, ezt kell tenned.

Na, de akkor nem lesz pénz sem, gyötrődött szegény pára.

Bízz bennem, abban, amit mondtam. Már én is csak ismételni tudtam magam. Szinte lökdöstem a találkozóra, menjen, tárgyaljon, tegye, amit javasoltam. Nagy nehezen sikerült rávenni. Újra a lelkére kötöttem, ha kimondta az összeget, és a partnere sokallja, akkor se engedjen, inkább jöjjön el.

(Hatezer márkát akart kérni – húszra volt fedezet.)

A sorsdöntő tárgyalás előtti este még felhívott, s mint egy színész, elpróbálta velem a jelenetet.

(A tárgyalópartner is felhívott. Tudni akarta, betartottam-e a megállapodásunkat.)

Az „ügyvéd úr” be volt rezelve. Másnap, amikor be-
lépett az ajtón, lélekben már lement négyezerre.

A tárgyalás ekként zajlott.

Kárpáti, mint egy kisdíák a sorsdöntő feleltetés előtt.

Harciasan kezdte.

„Megcsinálom: négyezer márka.”

Az ügyfél nyugtatgatta: miért oly dühös?

„Négyezer márka”, hajtogatta.

„Egy konyak?”

Nem iszik, vezet.

„Tea? Higgadj le. Beszéljük meg.”

De ő csak hajtogatta a magáét, a rossz múltat emle-
gette.

„Négyezer márka.”

A másik szinte udvarolt neki. A jó múltat emlegette,
az ajándékokat, a fűnyíró gépet.

Addig-addig ismételték a szerepüket, míg egyszer-
csak Kárpáti felállt, udvariasan elköszönt, és elment.

Megvolt az előadás. A premier. De csak az első fel-
vonás.

Jöttek hozzám a hírek. Lement a Szamos-féle beta-
nítás.

Azonnali telefon – még nem volt mobil –, küldjem
vissza Kárpátit, megkapja a négyet, plusz még egyet
fájdalomdíj gyanánt.

Nem került rá sor. Kárpáti ment lefelé a lépcsőház-
ban. Gondolkodott: hiába hajtogatta Szamos, hogy po-
zíciókat kell gyűjteni, jóra fordítható helyzeteket. De

én pénzből élek, családom van, miből megyünk nyaralni? Szamosnak könnyű az elveit turbóztatni állandóan, neki nincsenek anyagi gondjai. Másfelől folyton az egyenes gerincét félti, soha nem beszél a pénzről.

Visszafordult. Lélekben már kétezernél tartott.

Felment az irodába, és rárontott a palira. Rázúdította a gondjait, bajait. Kiborította a bilit.

A partner csak nézte, és somolygott.

Na, eddig tartott a Szamos-féle betanítás. Ez már Kárpáti.

Kitalálta Kárpáti gondolatát.

„Adok neked márkában kétezret, és a munka elvégzése után megint kétezret, de azt átszámítva forintra. Jó lesz így?”

Megegyeztek.

Kárpáti azt hitte, nyert.

Aki nyert, az ügyfél. Húszezer helyett négyért.

Én is nyertem, egy fontos tapasztalatot.

Kárpáti remekül oldotta meg a feladatot. A második kétezret viszont soha nem kapta meg. Se márkában, se forintban.

A RUSZWURM VAJAS TÉSZTÁJA

Mielőtt megidézem két hiteles ember tollából a Ruszwurm cukrászda 182 éves történetét, el kell mondanom, hogy egyfelől a cukrásztársadalom, másfelől a beavatott humán értelmiségiek részére, sőt, a magyar kultúrtörténetben mit jelent ez a szó.

Ebben a cukrászdában, a Várban, a Mátyás-templommal szemben lévő Szentháromság utca 7. szám alatt kezdődött a magyar cukrászdukultusz. A többi nagy hírnű cukrász-tábornok mind elzarándokolt ide, hogy felavattassék a szakma prófétájává, miáltal befogadták a cukrászat szellemének mágiáját.

A nagy sikerű *Bástyasétány 77* című rádióoperett fülbemászó dalát az 50-es években Ajtay Andor énekelte, évekig még a vízcsapból is az folyt. Gyönyörű férfihang, felejthetetlen sora: „...oly jólesik a légyott este a Ruszwurmnál...”

Mindazonáltal a Ruszwurm cukrászda benne van szinte az összes Magyarországról szóló útikönyvben, mivel mind tartalmazza Budapestet, és így Budát, tehát Budavárat is. A Budavár ott van, ahol a Mátyás-templom köcsipkés tornya, mint egy ujj, felmutat az égre... itt vagyunk... és itt van előttem a Ruszwurm.

Tóth Ferenc volt valaha, 1951-ig, a dicsőséges államosításig a cukrászda utolsó tulajdonosa. Őt azonban a nép nevében eltiltották a cukrászdától, és áthelyezték nyugdíjazásáig a Dél-budai Vendéglátóipari Vállalat Roham utcai termelőüzemébe szakmunkásként dolgozni.

Apám a börtön után, 1957-ben itt helyezkedett el, és egy asztalnál dolgozott Tóth Ferencsel. Sokat beszélgettek a régi időről, s főleg a Ruszwurm cukrászatról. Apám, mint a szivacs, minden információt magába szívott, és mindent megjegyzett. 1959-ben egyik nap büszkén mesélte otthon, hogy rábízták a Ruszwurm cukrászati felügyeletét. Akkor úgy mondták, hogy ő a Ruszwurm instruktora. Mi gyerekek is nagy tisztelettel néztünk apánkra – húha, ez aztán szerencsés fordulat, lehet, hogy már nem kell félnünk attól, hogy megint börtönbe kerül.

1988-ban az úgynevezett előprivatizációs kurzus során az egész vállalat külföldi tulajdonba került. Ez a választékos, hivatalos kifejezés kissé sérti az ízlésvilágot, ezért elmondom magyar irodalmi nyelven is: a kilencvenhárom vendéglátó egységet magában foglaló céget 1988 november–decemberében EL-LOP-TÁK!

Ezzel a Ruszwurm is – amely nemzeti kincs, védett műemlék kívül-belül – bizonytalan jövő elé nézett. Nem egészen véletlenül ennél a szerencsés külföldi cégnél a magam szerencséjét kerestem, és jobbnak láttam, ha a Ruszwurmot átveszem Szamos-tulajdonba.

A történet bonyolult, a végkifejlet egyszerű; megvettem a Ruszwurmot.

A szocialista évtizedek megtették a hatásukat, a cukrászda teljesen leépült állapotban, szinte romokban agonizált. Üzletvezető főcukrásza huszonhat évig dolgozott itt, az állapotokról nem ő tehetett. Mellesleg a 60-as években egy asztalnál dolgoztam vele egy darabig a Roham utcai termelőüzemben. Így esett az a helyzet, hogy a Ruszwurm cukrászda két évszázados története során minden tulajdonos ismerte az előzőt, és dolgozott is vele egy asztalnál. Én, Szamos Miklós, a marcipánkirály fia vagyok a hetedik tulajdonos. *(A hetedik te magad légy!)*

Íme a Ruszwurm hiteles története:

A budai várban, a Szentháromság utca 7. számú házában, 1827-ben kezdte meg működését Schwabl Ferenc cukrász, és e helyen máig megszakítás nélkül működik egy nem annyira fényűző, mint inkább családias hangulatú, patinás cukrászda.

Az alapító 3 év múlva meghalt, utóda az özvegyet feleségül vevő Richter Lénárt, aki előzőleg József nádornál volt udvari sütő.

Richter idejében egy (állítólag Krautsiedler nevű) krisztinavárosi asztalosmester és Dunaiszky Lőrinc szobrász álmotdák meg és alkották remekbe a máig fennmaradt berendezést, amely megkapóan sugározza

a biedermeier hangulatot, azét a korét, amelyben az édességek élvezete a legjellemzőbb örömök közé tartozott.

A védetté nyilvánított berendezési és felszerelési tárgyakat az ország legjelentékenyebb cukrászati együtteseként értékelhetjük. A berendezés csodával határos módon jelentős épületkárok ellenére az 1849-es és 1944-es ostromot is túlélte.

A közepén ajtócskával ellátott, cseresznyefából készült, mahagóni berakásos pult mögött faoszlopok közt ajtó, mintha a régi Buda regényes világába vezetne. Két oldalán üvegszekrények, bennük aranyozott asztaldíszek csillognak és másfél század cukrászdivatjának csecsebecsei, száz és száz formájú művészi figura; gitározó lány, bébikalapos bakfis, cukros nippek, házaspár egy skatulyán, melyben szaloncukor volt; nő menyasszonyi fátyolban, egy tisztelt úr frakkban; püspökök, süvegük alatt drabséval, kezeikben piros zászló, hónuk alatt imakönyv; szép lovacsák, le lehet venni nyakukat és cukor van a hasukban; húsvéti tojások, angyalkák aranyos dobozokon. A bejárattal szemben nőalakszobrok, az ajtó fölött az óra lapja körül napsugarak lövellnek szét, efölött sas dacol az idővel.

4000 pengő forintba került akkoriban a berendezés, csak a szobrok és díszek aranyozása 100 forintba. A püspöki installációkra és lakodalmakra innen vitték később az asztaldíszeket, még Erdődy grófékhoz, ha bál volt.

Richter olyan művésze volt iparának, hogy Bécsből gyorsstaféta járt készítményeiért. 1846. évi halála után az özvegy, majd a segéd, Müller Antal folytatta az ipart. Merész 48-as volt, aki később „a cukrászat szabadságharcosa” nevet kapta. A világozi fegyverletételnél esett fogságba, azután a hírhedt Ujépületben sínylődött.

A házban levő ezredirodán ismerkedett meg Müller Linzer Rudolf budai fiskális, 48-as főhadnaggal, és mi mással mutathatta volna ki iránta érzett szeretetét és barátságát, mint hogy egyik süteményét róla nevezte el. A hagyomány szerint így született meg a hazai linzersütemény, mely az üzlet specialitásai között azóta is szerepel.

Müller később városatya lett, Ferenc József pedig, amikor 1865-ben először jött Budára, őt bizta meg az udvari ebéd asztalának díszítésével. Az 1867-es koronázáskor lánya, Müller Róza, a későbbi Ruszwurmné nyújtotta át Erzsébet királynénak a cukorból és tragantriból készített koronázási dombot és cukorvirágot.

Különös módon a cukrászda mindig női ágon öröklődött: Schwabl özvegyét Richter vette el, az unokahúgát Müller, az ő lányát Ruszwurm Vilmos, aki ott inaskodott, ott szabadult fel, majd, mint tulajdonos ő adta az üzlet nevét, 1884-től 1922-ig vezette a cukrászdát.

Az 1960. évi felújítás során egy üzleti könyv került elő az 1883–1890 közötti évekből. E szerint a megren-

delők többsége főnemes volt, közülük néhányan gyakran hetenként kétszer is szerepeltek. Vagyis akkoriban a főnemesi háztartások már nem házi cukrászaik révén elégítették ki szükségleteiket, mint még a század elején, hanem ők is már kisiparosnál vásároltak. A rendelők másik nagy csoportját minisztériumi tisztviselők, tanárok, katonatisztek, mérnökök képezték, csak kis számban találunk iparosokat, néhány gazdálkodót, budai szőlőbirtokost.

A legtöbb megrendelés karácsony, újév és farsang idejére esik. Szokás volt már akkor is, hogy az ünnepi diós- és mákospatkót cukrásztól vásárolják. A farsangi idényben tortákat, fánkokat, fagylaltot, különböző krémeket, bonbonokat, nem egy esetben hidegkonyhai készítményeket is itt szereztek be. Családi ünnepeken szokás volt jókívánságokat kifejező feliratok alkalmazása, a cukrász – kívánságra – edényeket, poharakat, evőeszközt is kölcsönzött abban az időben.

Ami a Ruszwurm vendégeit illeti, az előkelőségek, főhercegek, grófok innen vittek cukorkát a királyi család tagjai, a Mátyás templom vagy a budai vár miniatűr képével díszített dobozokban. Ferenczy Ida naponta vásárolt reggelit Erzsébet királynénak, jegeskávé, leheletkönnyű, finom illatú kuglófot és üdítő fodormenta rudacskákat. Ruszwurm készítményeit vitte magával útravalóul akkor is, ha elutazott Budáról.

Az öreg Ruszwurm jellegzetes alak volt fehér kötényvel és fehér sapkával, hófehér bajusz nyúlt le szája két

oldalán, haja is fehér. Feleségéről pedig így ír a krónika: „Ősz hajú, filigrán alakú, tipegő nénike... Régi divatú a ruhája, antik fekete tű csillog a nyakában, mint ha itt felejtették volna a biedermeier világból.” Nádas Sándor így emlékezik rá: „Néha kijön a konyhából egy egész öreg nénike. Hajlott már a háta. De nagyon rendes és tiszta. Süteményeket hoz ki egy nagy tálcán. Leteszi és kisiet. Nagyon szégyelli magát a sok ember előtt, pedig ötven-hatvan éve megszokhatta már.”

Egy alkalmazott emlékét is felidézzük: a finom mozdulatú, halk beszédű Weinberger Heléna 42 esztendő töltött a cukrászdában. Mindig hófehér csipkével díszített ruháiban, aranyszőke hajkoszorújával fejedelmi szépség volt, az üzlet folyton mosolygó lelke, igazi központja.

Ruszwurm 1922-ben visszavonult, üzletét kipróbált munkatársára, Tóth Ferencre bízta, aki nemcsak megtartotta a színvonalat, hanem továbbfejlesztette. Mint segéd 1909-től dolgozott a cégnél, tanuló korában szolnoki mesterénél bonbonkészítés közben fütyülnie kellett.

Ruszwurm bácsi 1936-ban halt meg, és sírba szállt vele egy patinás cukrászdinasztia. De emléke és munkásságának minden hagyománya ma is él a falak között.

(Gundel Imre–Harmath Judit: A vendéglátás emlékei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979, 299–301. old.)

Az ipartörténeti szakmunka után Tóth Ferenc lánya, Tóth Ilona kéziratosa emlékezéséből idézek:

1932 tavaszán előkelő cukrászinas jelentkezett a Ruszwurm cukrászdában: Báró Korányi Frigyes pénzügyminiszter leánya, Blanka, aki fél évig szorgalmasan tanulta itt a cukrászatot. Amikor elérkezett a vizsga ideje, Spelter Henrik, az Ipartestület elnöke tette fel a kérdéseket. A fagylalkészítés receptjére kerülve a sor, a felsorolt hozzávaló mennyiségén (egy liter víz, egy kilogramm cukor, egy kilogramm áttört gyümölcs) az elnök elcsodálkozott. Megkérdezte a tanítvány tanítómesterét, Tóth Ferencet, aki helyeselte Blanka válaszát. A nagy kételkedés ugyanis a fagylalt összeállítására vonatkozólag azért volt, mert túl sűrűnek tartották ahhoz, hogy megfagyjon. Másutt az egy liter víz helyett nyolc-tíz liter vizet használtak. Ugyanakkor a másik vizsgabiztos, Szikora József is hitetlenkedett és vitatkozott Ruszwurm bácsival a fagylalt összetételén, mire az öreg mester így szólt Szikorához: „Hallja, fiam, maga még a világon sem volt, amikor én már ezt így készítettem.” A jól sikerült vizsga után a cukrászda belső helyiségében volt a bankett, és a bárónő megkapta a Cukrász Ipartestülettől a cukrászsegédi munkakönyvet. Még három női tanuló volt, és ez ritkaságnak számított abban az időben. 1940-ig a cukrászok közül egyedül Tóth Ferenc kötött szerződést női tanulókkal és készítette fel őket a segédvizsgára: Jakus Juliannát Esztergomból, Mérő Ágnest

Járosdról, Vendrei Erikát Badacsonyból és a mester leányát: Tóth Ilonát.

Tóth Ferenc három fióküzletet is nyitott, és már autón szállították a rendeléseket. Az egyik üzlet a Mészáros u. 10. szám alatt, a másik a Hegyalja út és a Budaörsi út sarkán, a harmadik a Lukács fürdővel szemben volt. 1936-ban Ruszwurm Vilmos nyolcvannégy éves korában elhunyt. A magyar cukrászok nesztorának halála a társadalom széles köreiben őszinte részvétet keltett. A temetésen megjelent a cukrászok ipartestületi elnöke, Spelter Henrik, aki megindító szavakkal búcsúztatta Ruszwurm Vilmost. Méltatta emberi értékeit, kiváló szaktudását, érdemeit, amelyek a nagy népszerűségét megszerezték neki. A cukrász dalkör gyászdalokkal búcsúztatta. Leánya, Ilona a családjával együtt visszaköltözött a házba, Ruszwurm Rezső pedig eladta Tóth Ferencnek az örökségét: a házrészét és a cukrászdát a névhasználati joggal együtt. A második világháború Tóth Ferenc becsületes munkájának eredményét is romba döntötte. 1945-ben, az ostrom után újra kellett kezdeni nagy nehézségek árán, szorgalmas munkával az üzlet felvirágoztatását. Amikor az eltelt néhány év után, régi híréhez méltóvá vált a cukrászda, 1951. február 20-án államosították.

A Ruszwurm cukrászdába a Roham utcai cukrásztermelő üzemből szállították a süteményt államosítás után. Tóth Ferencet, a cukrászmestert és volt tulajdonost kizsákmányolónak bélyegezték. Kalmár Mária, aki mint

eladónő már huszonöt éve volt a cukrászda alkalmazottja, Machnievitz Margit szintén, nem tarthatta a kapcsolatot volt főnökével és annak családjával. Tóth Ferenc egy év múltán, jó szándékú ismerős révén jutott álláshoz, s ezután mint segédmunkás dolgozott. Szabad idejében az unokáinak cukorkákat készített, abból vitt munkahelyére is, megkínálni az ott dolgozókat. Így figyelt fel rá a főkönyvelő, aki azt a tippet adta, hogy jelentkezzenek a Lőportár utcában, ahol egy cukrászüzem nyílik. Az ötlet bevált, fel is vették, és tíz évig megbecsült tagja volt az Éttermi és Büfé Vállalatnak. Kora reggeltől 14 óráig ott dolgozott, délután pedig otthon, cukorból tortadíszeket készített: rózsát, ibolyát, kálavirágot és egyebeket. Kiállításokra font magas fülű kosarakat, ezeket telerakta cukorvirágokkal, a kosár fölére cukorból masnit kötött. Kitiűntetésekkel is jutalmazták.

Államosítás után pár évre a Ruszwurm cukrászdát bezárták, csak a Tárnok utcában megnyílt eszpresszót üzemeltette az I.–XII. kerületi Vendéglátó Vállalat. Amikor a Vörösmarty (volt Gerbeaud) cukrászda vezetői ezt megtudták, ők akarták átvenni az üzlet irányítását. Az I.–XII. kerületi Vendéglátó Vállalat igazgatója ebbe nem egyezett bele, és 1960. augusztus 20-án ez a vállalat [a későbbi Dél-budai Vendéglátó Vállalat – Sz. M.] ismét megnyitotta. A vezetéssel a volt tulajdonost, Tóth Ferenc cukrászmestert bízták meg, de rövid idő múlva megkapta a felmondást. Az indok az volt,

hogy mióta ő vezeti újra a cukrászdát, nagyon sok arisztokratának lett a találkahelye. Természetesen ez nem felelt meg az igazságnak. Mindössze egyetlen, véletlen folytán a Várban maradt, arisztokrata asszony jött a cukrászdába beteg fiával. Legtöbbjük ugyanis külföldre menekült, börtönben volt, vagy valahol lehetősége volt dolgozni, és nem a cukrászdába járt. Tóth Ferenc mégsem vezethette a cukrászdát, és akkor még nem mehetett nyugdíjba sem. Hét hónapig le kellett járnia a Krisztinába, a cukrász termelőüzembe. Eleget tett ennek is, de utána a sok izgalomtól cukorbeteg lett, és 1973-ban érszűkület miatt a jobb lábát amputálták. 1975-ben, sok szenvedés után halt meg.

A Ruszwurm cukrászda története pedig azzal folytatódott, hogy az 1960-as újbóli megnyitása után már a cukrászdához tartozó műhelyben ismét dolgoztak. A süteményekhez a nyersanyagot elszámolásra adta ki a vállalat. Jó szakemberek is voltak, akik az I.–XII. kerületi Vendéglátó Vállalat megbízásából jöttek ide, de a régi nívót nem érték el.

Sajnos az is előfordult, hogy az itt dolgozó nemcsak hogy cukrász nem volt, de éjjel olyan embereket használtak cukrászmunkára, akik nappal állásban voltak másutt. El lehet képzelni, hogy milyen volt az a sütemény, amit ezek az agyonhajtott, fáradt emberek sütöttek. Az eladók, öt férfi, piros ingben szolgált ki a Ruszwurmban! Volt is nagy felháborodás.

Ilyen előzmények után került ide Lukács István, aki a

Gerbeaud-nál tanult és dolgozott. Ő volt az a mester, aki Tóth Ferencen kívül újra készítette a Ruszwurm-krémet. Az elődei is megtehették volna, mert az államosításkor kényszerítették Tóth cukrászmestert a kalkulációs könyv átadására, amiből egy cukrász minden süteményt el tudott volna készíteni.

Így a hagyományos Ruszwurm-krémet is, de nem vették a fáradságot. Ez a krémes nagyobb odafigyelést igényel, és ahogy fogy az üzletben, aszerint kell frissen készíteni. Ez most már így van, és remélhetőleg így is marad. Biztosítéka a mostani hozzáértő vezetés és a két ügyes, tehetséges cukrászsegéd.

A nagy hagyományú intézmények – sok vihar, hányattatás ellenére – olykor mégis képesek újra feltámadni. Ez érvényes szerencsére a Ruszwurm cukrászdára, hiszen sokunknak, talán már nagyanyáinknak is kedvelt cukrászdája volt. Újra és újra hallottuk rádióban, itt-ott, még napjainkban is az egykori színész, Ajtay Andor kellemes baritonján, hogy „oly jólesik a légyott, este a Ruszwurmnál [...] elpihen a lombokon a szél.” – Hát a szél nem is támadt fel, de a „Ruszwurm” az igen. A rendszerváltás első évében, 1990-ben felgyorsult Magyarországon az úgynevezett „spontán privatizáció”. A Ruszwurm cukrászda egy külföldi tulajdonú társasághoz került, és sorsa bizonytalanná vált. Ekkor a „Szamos-marcipán” márkanév névadójának Szamos Mátyásnak fia és unokái kibérelték, majd 1994-ben megvásárolták a cukrászdát. Jelenleg is Miklós és

lányai, Lídia és Annabella vezetik az üzletet. 1999-ben Szamos Mátyást a cukrász dinasztia alapítóját a Magyar Köztársaság Érdemrend Kiskeresztjével tüntették ki. A kitüntetést az alábbiakkal indokolta a legfelsőbb állami vezetés: „A magyar cukrász-mesterség legszebb hagyományainak fejlesztéséért és műveléséért, eredményes magánvállalkozói munkájáért.”

(Tóth Ilona Hazai Józsefné: A Ruszwurm története.
Kézirat)

Apám mindig pozitívan gondolkozott. Amikor 60 évesen infarktust kapott, annak örült, hogy túlélte. Amikor szívműtétje volt, utána azt mondta, ezt is megúsztam.

Régi szokásunknak számított, hogy időről időre leültünk megbeszélni a dolgainkat. Főleg ő beszélt, én meg hallgattam. Újrameséltünk mindent, ma úgy mondanám, feldolgoztuk a múltunkat.

Szerette hallgatni, ha a számára idegen pénzügyi-közgazdasági világról beszélek. Megszokta, hogy nagyokat mondok. Legalábbis azt hitte, hogy mindig tódítok, többet állítok, mint a valóság. Úgy vélte, hogy pancser vagyok. Fele sem igaz annak, amit mondok. Aggódott értem. Egy alkalommal megint beszélgettünk.

– Enyém a Ruszwurm – mondtam apámnak.

– Igen? Jó – hümmögte válaszul.

Tudni kell, hogy a Ruszwurm a cukrászok Mekkája,

akié az a hely, úgy érezheti magát, mint a hegedűművész, ha egy Stradivarin játszhat.

– Enyém a Ruszwurm – mondtam kis szünet után apámnak másodsor, hangosabban.

Szinte elengedte a füle mellett. Azt hitte, nagyotmondó fia megint müncheneskedik.

Aztán kisvártatva felsétált a Várba.

Bement a Ruszwurmba. Jól ismerte a helyet, mert korábban instruktorként látogatta.

Megkérdezte, hogy ki itt a főnök.

Megmondták neki.

Azt hitte, nem jól hall.

Újra megkérdezte, de a válasz ugyanaz volt.

Akkor már elhitte, hogy az ő fia bérli a cukrászdát. Viszont aggódni kezdett. Hogy én, aki irodákban üldögéltem addig, hogyan állom meg a helyemet.

Abban igaza volt, hogy ezek a helyek, a Ruszwurm meg a Korona is, a nyolcvanas években romokban heverték. No nem úgy, hogy nem álltak volna a falak, és a mosdóban nem folyt volna a víz, hanem erkölcsi, szakmai értelemben – a süteményektől a felszolgálás színvonaláig minden másban. Ugyanis egy cukrászda lényege az, amit a betérő vendég nem lát, ami pulton túl, odabenn, a műhelyben zajlik.

Apám mindent alaposan szemügyre vett, többször is meglátogatott, és egyre jobban elkeseredett.

Egyszer, egy mátrai kirándulás során, séta közben azt mondja nekem:

– Te, Miklós, nagy baj van.

– Micsoda? – kérdeztem. Tele volt a fejem mindenféle szakmai gondokkal, nem hiányzott újabb.

– Hát a Ruszwurmban zsírral készítik a vajás tésztát.

Elképedtem. Azt se tudtam, hol áll a fejem, hitelek, bankok, átépítések, határidők, s akkor neki az a legfőbb gondolja, hogy a Ruszwurmban zsírral készítik a tésztát a krémeshez. Különben meg a főcukrász mondta nekem, hogy ez a zsírból készített tészta nagyon jó.

– De Miklós! A Ruszwurmban? Vajás tészta. Zsírból?

Apám izgatott lett, jó, hogy le nem nyelt keresztben. Hogy hogyan gondolom én ezt, így meg úgy.

– De apám, ezer gondom-bajom van. Két cukrászda ügyei a nyakamon, egy harmadik épülőfélben, azt se tudom, hogyan fizetem ki az adót utánuk.

Hiába, ez nem nyugtatta meg. Folytatta.

Én se hagytam magam.

– Apám. Én egy romhalmazt vettem meg. Gyakorlatilag mindent előlről kellett kezdeni. Akár az egész épületet újra felhúzhatnám, s akkor a vajás tészta...

Végül begorombultam.

– Tudod mit? – üvöltöttem a barátaink előtt. – Csináld te vajás tésztát!

Csak annyit mondott, nagy hidegvérrel, hogy rendben.

És úgy lett.

Két nap múlva megjelent a Ruszwurmban. Szerszá-

mokkal, munkaruhában, egy segítő kíséretében. És természetesen egy jókora adag vajjal felszerelve.

Már várták őt. A személyzet tudára adtam, hogy mindenben engedelmeskedjenek neki.

Matyi bácsi – apám – elkérte a krémes tésztáját.

Odatették eléje a tésztatömböt.

Állítólag a következő párbeszéd zajlott le.

– Mi ez?

– Vajas tészta.

– Micsoda?

– Vajas tészta.

– Igen?

Erre már egy bizonytalanabb igen volt a válasz.

– És miből van készítve?

– Hát, amiből kell, liszt, só, zsír ...

– És ez magának vajas tészta? Zsírból?

Vállrándítás.

– Így szoktuk.

Apám erre nem szólt semmit. Helyet kért, fölvette a köpenyét, és munkához látott.

Többé a Ruszwurmban semmiféle zsír nem fordult elő. Attól fogva úgy készült a vajas tészta, ahogy apám megmutatta.

Pár nap múlva én is megkóstoltam apám tésztáját. Mít mondjak, „furcsa” íze volt. Hozzá voltunk szokva, hogy legjobb esetben valamilyen margarinból készítik a vajas tésztát. Általában az olcsóbb fajtákból. De igazi vajból? És tényleg – nagyon-nagyon más íze volt.

Akkor már kénytelen voltam a krémet is a tésztához igazítani. Nem hagyhattam, hogy ilyen remek tészta mellett a megszokott recept alapján készüljön.

Apám ismerte a régi „Ruszi” receptjét. Sehol se írták le, de apámnak a fejében, mit a fejében, a kezében, a kisujjában megvolt az.

Annyira egyszerű, mint a kenyér receptje. Azt se szokták leírni sehol.

Úgyhogy megvolt a Ruszwurm-krémes.

Igen ám, de akkor mi legyen a többi süteménnyel? Ha az egyik ilyen jó, a többit sem szabad javítatlanul hagyni. Véget ért a szocialista puncstorta időszaka.

Beindult az üzlet. Minden süteményünkől több fogyott. A vendégek talán ráismertek a régi ízekre, vagy csak egyszerűen vevők lettek a jóra.

A szentségit – gondoltam, akkor fel lehet emelni az árakat. Megtettem. Mégis ugyanúgy fogytak a sütemények.

Aztán jött a többi gond. Új hűtőket kellett vásárolnom. Az egész – aránylag kicsi – üzletet menet közben átalakítottam, de egy napra sem zártunk be. Pár év alatt minden megújult: kívül-belül rá sem lehetett ismerni a Ruszwurmra.

Mindig van egy lépés, lehet, hogy radikális lépés, amit a legelején meg kell tenni.

Ezt itt tanultam meg. Korábban arra oktattak, arra voltam, úgymond szocializálva, hogy terveket kell készíteni, költségvetést csinálni, megvitatni, és így to-

vább, a szokásos tervgazdasági verkli. Nem, bele kell vágni, és folytatni.

Közben bérlőből tulajdonos lettem.

Apám ezt se akarta elhinni.

Mikor egy társaságban elmesélték neki, hogy enyém a Ruszwurm, megint hitetlenkedett. Úgy kellett – többeknek – győzködni őt, hogy igenis, a fia, Szamos Miklós a Ruszwurm cukrászda tulajdonosa. S még csak büszke sem volt erre. Igaz, én sem álltam oda eléje, hogy apám, enyém a hely. Ez nem volt szokás nálunk. Megtörténtek a dolgok, aztán derült ki minden.

Így történt a budaörsi üzletünk esetében is. Vettem egy „romhalmazt”, hogy új üzletet csináljak belőle. Apám kiment megnézni a helyszínt. Csak a falak álltak, betonkeverő, törmelék, építőanyagok glédában. Semmi több. Ez volt nagyjából februárban. Apám csóválta a fejét. Mikor lesz ebből üzlet? Sohanapján.

Júniusban szólok neki: apám, a hét végén avatás van Budaörsön.

Nem hitte.

Hülyéskedsz, fiam.

Aztán június 22-én megvolt az avatás.

Apám úgy járta végig a helyiségeket, mintha valamilyen mesében menetelne, mintha az *Ezeregyéjszaka* csodái között lépdelne.

Hogy csináltad? – kérdezte aztán elképedve.

És azután ez a hely lett a kedvenc cukrászdája. Csak innen rendelt süteményt maguknak.

Akkor talán végre elhitte, hogy a fia mégsem „pan-
cser”.

Még utoljára is, már a halála előtt, innen kért kré-
mest. Annak a receptnek az alapján, amely – újra mon-
dom – az ujjában volt.

Ilyen egyszerű a világ.

A vajás tésztába vajot kell tenni.

AKI BENNEM HISZ

A kilencvenes évek közepe táján két világ határán álltam. Cukrászkodtam, de azért a régi ügyfelek közül meg-megkerestek páran, tudták, hogy számíthatnak rám, hogy segítek, ha kell. Holott mindenkinek elmondtam, hogy kiszálltam, már nem foglalkozom pénzügyekkel.

Akadtak azért olyan ügyek, melyeket nem tudtam, s nem is akartam visszautasítani, mert valamilyen megfontolásból izgattak, fontosak voltak számomra. Néha elvállaltam valamit.

Ebben az ügyben egy nagy építőipari cég tanácsadója voltam. Feladatom: világítsam át őket, hol tartanak, milyen hatékonyak, mire kell vigyázniuk pénzügyi szempontból a jövőben. Hatalmas adóhiánya volt a vállalkozásnak, s mivel az APEH-nél a szokásos „adminisztratív rendetlenség” – finoman fogalmaztam – uralkodott, ki tudtam húzni megbízómat a csávából. Mellékesen mondom, hogy egy közepes képességű APEH-ellenőr ezt az ügyet megfoghatta volna. Azonban mi voltunk a közepesnél nemcsak kicsivel jobbak...

A pénzügyi világban a kilencvenes évek elején-közepén óriási amatőrizmus uralkodott. A laikusok el sem

tudják képzelné, mennyire színvonalatlanul, azaz tudatlan módon működött minden.

Sikeresen eltöröltetem egy nagy összegű adótartozást. Aztán töviről-hegyire átvilágítottam a céget. Kiderült az igazság: egy mások által irigyelt, nagyon gazdagnak, kögazdagnak hitt ember valós anyagi helyzete. Kastély, teremgarázs, uszoda, páncélterem, ősfákkal övezett park, biztonsági örök, kertészek, mindenféle személyzet, két-három autó, és három hónaponként új, a lehető legdrágább kocsik – ez a látszat.

A valóság ezzel szemben: a semmi, azaz a nulla. Felmértem a vagyont, aztán ugyanígy felmértem a tartozást. Kiderült, hogy a kettő nagyjából teljesen azonos. Azaz ennek a mások által agyonirigyelt embernek semmije sincs, ami tisztán az övé volna. Jogilag egy petákja sincsen.

Fenn az ernyő, nincsen kas. A szokásos magyaros dzsentrivirtus.

Akkor én egy 45 m²-es lakásban laktam, adósságom egy fillér sem.

Megpróbáltam tervet készíteni, és a „vagyontalan” nagyvállalkozónak elmagyarázni, hogyan kerülhetne ki ebből az adósságcsapdából. Hová zuhanhat, ha ugyanígy folytatja, és hogyan mászhat ki a helyzetből – ha rám hallgat. Mindig úgy adtam tanácsot, hogy átgondoltam előbb, kinek mondom. Személyre szabott ötleteim voltak.

Általában úgy ment, hogy elmondtam, amit gondo-

lok, aztán a következő héten az illető a legfontosabb szabályt már megszegte. (Előreszaladva az időben elárulom, hogy ez az ember, ez a nagyvállalkozó később elveszítette mindenét. Még kilenc évig húzta, újabb hitteleket vett föl. Az adósságállomány, melyet még én térképeztem föl, nagyjából meghússzorozódott. Milliárdos tétel „maradt állva”. Rendőrségi ügy lett a csalárd csődjéből, még a lakásából is kivetették. A hatalmas vagyomból semmi nem maradt.)

Ez a vállalkozó igencsak behúzta a csőbe egy másik vállalkozó társát. A szokásos kábító mesékkel, a nagy pénz és vagyon látszatával magához édesgetett egy befektetőt, akinek volt tőkéje, és váltani akart, mert addigi vállalkozása nem hozott eleget. Befektetett, belépett a cégbe 40 százalékos részesedéssel. Alakítottak egy közös részvénytársaságot. Én mindkettőjükkel jóban voltam.

A 40 százalékos társat – maradjunk ennél a megnevezésnél – becsületes, kreatív, tehetséges üzletembernek ismertem meg. Kitűnt az üzleti világból – mások fantasztának látták, pejoratív értelemben. A háta mögött összesűgtak, kibeszélték, mert más volt, mint a többség. Nem is tudtak jól összedolgozni a 60 százalékos többségi tulajdonossal.

Aztán már nem követtem tovább kettejük üzleti ügyeit, mert kiváltam a cégből. Telt-múlt az idő. Elszaladt vagy egy év. Egyszer csak megjelent nálam, a Korona

cukrászdában a 40-es részesedésű ember. Holtsápadtan rogyott le velem szemben a márványasztal mögé.

Egy megrettent, bejiedt, sarokba szorított ember!

De olyan, akinek már nincsen vesztenivalója, aki bármikor képes szorongatott helyzetéből kitámadni.

Elmesélte, hogy a 60-as „társa” miként fosztotta ki. Három év alatt mindenét bevitte a cégbe, és mindene ott ragadt. Leszedték róla. Minden vagyona fölött már a társa rendelkezett, ő semmit sem látott viszont a befektetéseiből. Rájött, hogy minden pénze, befektetett energiája odalett. Ki akart szállni a cégből. Kérte, hogy fizessék ki. Alá is írtak valami szerződést, hogy milyen ütemezésben, összegekben kapja vissza a tőkét.

Ebből azonban nem lett semmi. Hiába teltek le a határidők, egy fillér sem ment a számlájára. A társa folyton haladékot kért, gyakorlatilag hazudott, nem fizetett.

Az utolsó utáni határidő után közölte az adósával, hogy bizony semmit nem tud visszaadni, mert csődbe ment az üzlet. Végül lényegében elzavarta az üzlettársát – aki üres kézzel távozott.

No, ez az ember ült velem szemben. Kipróbált mindenféle jogorvoslatot: behajthatatlan volt a követelése. Az ügyvédek tovább nyelték volna a pénzét, de a bíróságon tengeri kígyóvá vált volna az ügy, pozitív ítélet bizonytalan reménye nélkül. Ezért jött hozzám: érezte a veszét.

Mélyen sajnáltam. A remegő, féltő embert láttam benne, a kiszolgáltatottságot, amelyet mindig elkerül-

tem, s nem kívántam volna senkinek. Ráadásul ez az ember becsületes volt – csupa nagybetűvel –, húsztól egy ilyen az üzleti életben.

Mit tehattünk?

Reménytelennek tartottam a nyílt harcot.

Ám ez az ember úgy nézett rám...

Muszáj volt valamit kitalálni. Hitt benne, hogy tudok segíteni.

Ez felizgatott, doppingolt engem. A belém vetett bizalom hatására hinni kezdtem. A kételkedésből hit lett, sőt, bizonyosság! Már megvalósulni láttam, amiben korábban nem hittem. Mintha Lázárt láttam volna feltámadni, kijönni a sírjából – megint Lázárt.

Meg tudjuk csinálni! Visszaszerezzük a vagyont. Láttam, hogyan fog történni. Megvolt a terv.

Feltérképeztem a jogi pozíciókat. Minden okiratot, minden sort, minden betűt átvizsgáltam. Minden jogi mozzanatot, összes elágazásával értékeltem. Minden lehetőséget végigsakkoztam. Kellett találni egy olyan végjátéki variációt, amellyel visszajön az elvesztett vagyony.

Magyarán előre lejátszottam a meccset.

Megvolt a rés.

Az akkori hazai jogban volt egy formula, melynek alapján ki lehetett zárni valakit egy cégből.

Ki tudjuk zárni a 60 százalékos a saját bizniszéből úgy, hogy mire észbe kap, és jogi úton visszahelyeztetni magát, eltelik hat hónap, hamarabb nem megy.

Addig mi vagyunk nyeregben, azt csinálunk a cégben, amit akarunk. A kizárás ugyanis azonnal hatályba lépett, visszakerülni viszont sok hónapos hercehurcával lehetett.

A kizárásra vonatkozó törvényi passzusban nem volt benne az a szabály, hogy ki, hány százalékos részesedésű. Ilyen volt a törvény. Később változtattak rajta, de akkor ez nekünk kedvezett. Erre alapoztunk.

Az igazi művészet a terv végrehajtásához kellett.

Felmértem az alanyomat. Intelligens, gyors észjárású, kreatív, rátarti és fegyelmezett ember volt az én 40 százalékosom. Tudtam, hogy mindent meg fog tenni, amit javasolok. Előre örültem, hogy lesz egy nyert partim, tehát úgy fogtam föl, mint valami játékot, egy versenyt. Nyerni fogunk. Megegyeztünk, hogy a sikerdíjam a visszaszerzett vagyon 10 százaléka.

A céget, amelytől vissza kellett szereznünk a vagyont, Svájcban alapították – adózási és egyéb szempontok miatt. Ketten voltak benne, s ott is 60-40-es arányban. Aztán az a svájci cég lépett bele a magyar cégbe.

Itt lett meg a kiskapu. Kérdeztem a partneremet, hogy a svájci cégalapító kinek az ismerőse. Kiderült, hogy – szerencsére – a mi oldalunkon áll. Akkor őhozá oda lehet menni egy rendkívüli kéréssel.

Persze előbb alaposan kioktattam az emberemet, hogyan csinálja, nehogy a család partner gyanút fogjon. Belebeszéltem a fejébe, fülébe, agyába, mit mondjon a

svájcinak, miért kér felhatalmazást, önálló és kizárólagos aláírási jogot. Sokszor van úgy, hogy a partnere nem ér rá, nem megy el fontos tárgyalásokra, elhanyagolja az ügyvitelt, utólag kell szaladgálni, hogy rendbe tehessek az üzletet. Mindez igaz is volt. Néha az igazat kell hazudni, hogy menjen a szekér. De hazudni kellett, mert hátha eljár svájci barátunk szája.

Akkor, a kizárólagos aláírási jog birtokában összehívtunk egy rendkívüli közgyűlést. Többségi tulajdonosunk mit sem sejtett. Nem is jött el. Egy huszadrangú sameszt küldött maga helyett, aki szinte semmit nem értett abból, miről van szó.

Megtörtént. Kizártuk az emberünket. Új tagokat is felvettünk, mind a saját embereinket. Elő volt készítve, simán ment minden.

A kis samesz nem tudta hitelt érdemlően elmondani megbízójának, hogy mi történt valójában. Valamit hablatyolt a főnökének, de az rálegyintett. Akkor tudta meg az igazat, mikor kézhez kapta írásban az ülés jegyzőkönyvét. Azonnal rohant az ügyvédjéhez – de már későn. Nem lehetett visszacsinálni. A kizárás azonnal hatályba lépett, s minden vagyona egyszeriben a mi birtokunkba került. A pofa őrjöngött. Szaladgált fűhöz-fához, de felvilágosították, nincs mit tennie. Illetve egy- valamit tehet: hozzánk fordul.

Amikor nyeregben voltunk, megkísértett a kisördög. Mondtam a barátomnak, mert ekkor már javában annak tekintetem, hogy vegyünk le még az ellenfelünk va-

gyonából egy kicsit, túl azon, ami neki meg nekem járna megegyezésünk szerint. Ebbe nem ment bele. Láttam, hogy úriemberrel van dolgom: még akkor is becsületes akart lenni a kifosztójával szemben. Ennyiben maradtunk.

Közben a másik oldal nem hagyta magát: ő viszont nem volt finnyás. Zsarolni kezdte az én emberemet. Fölment a lakására, éjszakánként hívogatta, a nyakára járt. Az emberem pár nap múlva megtört. Megegyeztek, hogy vissza fogja kapni a vagyonát, pénzben, telkekben, javakban. Mindent megígértek neki, s ő megtört, belement a különalkuba. Az alku feltételei között szerepelt, hogy azonnal végre kell hajtani az egyezséget, különben... Különben az adós, a kisemmitett csaló átadja az ügyet az orosz profiknak! Talán ez hatott, a partnerem beijedt.

Mindezt előre megjósoltam az emberemnek, azt is, hogy zsarolni, fenyegetni fogják. Tudtam, hogy ez lesz, mert ismertem az ellenfelet.

Azt is rögtön megtudtam, hogy az oroszok közül kit keresett meg. Azonnal blokkoltam a vonalat. Az lett az eredménye, hogy leírták az ellenfelünket, mert egyrészt nem volt pénze arra, hogy nekik fizessen, másrészt azok bolondok lettek volna ilyen ügyekbe beleavatkozni. Úgyhogy: az orosz vonal kizárva. Nem fognak semmit tenni. Persze ezt nem árulhattam el az én emberemnek. Neki tele lett a nadrágja, és kiadta az utasítást, hogy mindent csináljunk vissza.

Jó, visszacsinálom, ha megkapjuk a részemet, azaz a részünket, mert mások is segítettek ebben.

Akkor elkezdtek alkudni, hogy sok az a tízmillió, hiszen én ezt szinte csuklóból intéztem, pikk-pakk elkészültem vele.

Jó, mondtam erre, nem indítom be a gépezetet, nem csinálom vissza.

Erre az én embereim megdolgozásába fogtak. Ötüket zsarolták, fenyegették.

Erre is számítottam, előre bebiztosítottam magam. Ezt az öt embert be kellett venni a visszarablás után alakított cégbe. Ám amikor névlegesen bevontuk őket, aláírtam velük egy szerződést és egy váltót. Ha kilépnek vagy ellenem fordulnak, tizenkét és fél milliót kell fizetniük nekem. Amikor aláírták, nem gondoltak rá, hogy ez érvénybe lép, mert akkor még nagy volt az egyetértés, szent a béke – minden téren. No, de ennek is eljött az ideje! Kértem a pénzemet.

Előrelátó voltam. Tudtam, hogy akire ráíjesztenek, az meg is ijed.

Próbálkoztak azzal, hogy egyezzek bele kisebb összegbe. Két-három millióról beszéltek.

Nem engedtem. Kezemben volt a váltó 12 és félről. Jogszerűen, érvényesen.

Erre megijedtek. Jó, fizetnek. Menjek el az ilyen és ilyen ügyvédi irodába, kifizetnek engem.

Elmentem a fogadott fiammal, Sanyikával a mondott helyre. A tizből öt lett volna az enyém, a másik öt az

embereimé, akik elárultak. Nekem tehát járt öt – készpénzben.

Ültünk egymással szemben. Ügyvédek, a két főszereplő, a 60 és a 40 százalékos, és mi ketten Sanyikával.

Mondtam Sanyikának, ha nem lesz ott az asztalon az ötmillió, felállunk, elköszönünk.

Éppen készpénzgondjaim voltak, Sanyikának meg úgy kellett volna, mint egy falat kenyér (ő mínuszban járt éppen).

Bementünk, leültünk. Kaptunk kávét. Néhány udvariaskodó mondat után elénk rakták a pénzköteget.

Ránéztem, s mondtam nekik, hogy ez csak négy.

Elkezdtek hímezni-hámozni.

Hogy ez meg az, hogy nincs több cash, hogy fogadjam el stb.

Uraim, jó volt kávé, köszönjük szépen, mondtam nekik, azzal felálltam, hogy indulok.

Sanyika csak ült tovább, nem hitte, hogy ez a vége. Én sem. De mennünk kellett. Fogadott fiam is föltápaszkodott végre.

Mondtam, hogy ötmillió, vagy semmi. Nem kapjátok vissza a váltót.

Ezt még nyomatékosan a lelkükre kötöttem, aztán elindultunk.

Sanyika a lépcsőházban sápítózott, hogy most mi lesz, hogy egy fillérünk sincs, ő adósságban úszik, meg minden.

Mondtam neki, Sanyika, a gerinc többet ér.

Tovább sírt a fülemben.

Mielőtt leértünk volna, az első emeleti lépcsőfordulónál utolérték, hogy menjünk vissza.

Egy órán belül meglesz az ötödik millió, ígérték.

Na látod, Sanyika, gondoltam, de nem mondtam.

Fölmentünk, vártunk.

És lőn: megjött az ötödik.

Vissza a váltó – nekik.

(Közben jól tudtam, hogy ezt a váltóügyletet meg lehetett volna támadni. Nem az összegét, hanem a gyorsított esedékességét. De ezt csak én tudtam. Hiába volt három ügyvéd velem szemben, nem értettek a váltójoghoz.)

Sanyika majdnem örömtáncot lejtett. A családtagoknak is jutott a sikerdíjamból. Ez volt az utolsó efféle ügyletem, ezért is maradt emlékezetes számomra ez a visszarablásos história.

Mi történt a főszereplőkkel?

A 60 százalékos később mindenét elveszítette. Megvan, éldegél, kis sefteket csinál, hogy megéljen valahogy. A kastélyból egy kegyelemből kapott kis lakás lett, ahol a felszámolóbiztos jóindulatából maradhatott.

A 40 százalékos úr ma az ország egyik legsikeresebb üzletembere, maximálisan becsületes, és benne van a 100 leggazdagabb magyar rangsorában, az első harmadban. Minden vonatkozásban – erkölcsileg, anyagi-

lag – átlépett a legjobb dimenzióba. A fényben áll, s nem méltatlanul.

Ez lett a történet vége. Illetve még nincs vége, mert élnek a szereplők mind. De erkölcsi szempontból vége van. Megvannak a győztesek és a vesztesek. Az élet igazságot szolgáltatott. Nem én – eszemben sincs ezt hinni. Legföljebb csak eszköz voltam valami magasabb rendű igazságosság kezében. Aki bennem hisz... Nem énbennem – a törvényben, ami felettünk áll és a történeéseket irányítja. Ami nálunk több, s aki nem hisz benne, keservesen csalódik. Aki bennem nem hisz...

MI VOLT AZELŐTT?

Nem tegnap, nem is tegnapelőtt. Az előző életben. Meglepő, hogy erről beszélek? Talán. A túlnyomó többségnek ugyanis nincsenek emlékei az előzőekről. Keveseknek van efféle emléknnyoma, s azok sem tudják, hogy ezek a benyomásaik honnét származnak. Keveredik a múlt a jelennel, a képzelet a realitásokkal, és az emberek általában törlik az emlékeiket.

Nemrég hallottam egy fizikus előadását a televízióban arról, hogy az emberek többsége modellekben gondolkodik, és aszerint cselekszik. Megdöbbsentem ezen, mert én meg jó harminc éve magyarázom mindenkinek, hogy az emberek modellekben, sémákban gondolkodnak, és ez a modell megelőzi a valóságot. A tapasztalatait csak valamely, már ismert, az agyában meglévő modell szerint tudja értelmezni. Ha valami gyökeresen újjal találkozik, meghökken, lebénul. Új modellt csak rendkívüli intellektus tud alkotni, s az újat felfogni is csak kevesen. A nem értők aztán hülyeségnek nyilvánítják, amit nem értenek. Inkább azt hiszik és állítják, hogy az nincs is. Vagy azt mondják, hogy az illetőnek érzéksalódásai voltak, avagy – még rosszabb esetben – hazudik. (Még Einsteinnel is előfordult, hogy

nem értett egy modellt, mert az övébe nem fért bele a kvantummechanika.)

Számomra teljesen világos az előző életem. Tudom, kevesen vannak így ezzel. Azt is tudom, mekkora meglepetést, álmétkodást okozok majd.

Élesen és elevenen él bennem minden, ami „akkor” zajlott, történt velem. Azt is mondhatnám, hogy a korábbi élményeim sokkal mélyebb nyomokat hagytak bennem, mint a mostaniak. Érzelmileg, szellemileg döntően meghatároztak. Valószínűleg semmi sem tudta felülírni a „múltamat”. Úgy él bennem, mintha nemrég esett volna meg, mintha folytonosság volna a mostani és az előző között. Semmi nem választ el tőle. (A még korábbiról, az előzőt előző előzőről tényleg csak halovány emlékeim vannak.)

Nagyon szegény családban születtem. Két nővérem volt. Anyánk egyedül nevelt minket. Vértbeli proli család voltunk. Folyton költözködtünk, de mindig ugyanazon a környéken, mindig szoba-konyhás, szűk odvakban laktunk. Anyám sokat betegeskedett.

A tízes évek körül jártunk – még az első világháború előtt.

Falura kerültem, idegenek közé. Itt fogsz lakni egy darabig, míg anyád meggyógyul – mondták, de ez nem csökkentette az elkeseredésemet. Egy alföldi faluba kerültem, ismeretlen vidékre. Minden másképp

alakult, mint addig. Még az a komfort sem volt meg, amit szegényes otthonainkban megszoktam. Víz a kerekes kútban, budi kinn a udvarban. Poros utcák, járda nélkül. Sivár, semmitmondó, istentől elhagyott vidék.

Mindenki a kötelesség rabja. Robotolnak látástól vakulásig. Rosszkedv, szükség, nincstelenség. Elzárkózás mindentől, mindenkitől.

Humor sehol. Csak mások feltételezett, elképzelt rossz tulajdonságain tudtak élcelődni.

Szenvedve dolgoztak. Már akkor se értettem, miért baj az, ha valaki netán élvezi a munkáját.

Az alföldi ember, a mezőgazdasági munkás évszázados, vagy talán évezredes beidegződése ez.

Féltem. Négy-öt év körüli kis srác voltam.

Az érkezésem után másnap, reggeli után történt. Késő őszi, vagy inkább télies idő volt. Mindenki fölvette a kinti ruháját, és én is minden cél nélkül kitesékeltettem az udvarra. Bizonytalanul néztem körül, hol is vagyok, szemügyre vettem az udvart. Egy-két csupasz fa árválkodott, kerekes kút, hátsó épületek, disznóól satöbbi. A reggeli bányadt napvilágnál ácsorogtam egy favágó tönk közelében. Nem tudtam, mi lesz, nekem mit kell csinálnom, itt milyen szokások vannak. A háziak igazából nem mondtak semmit. Hallgattak. Úgy fogtam föl a helyzetet, hogy átmenetileg hoztak ide, egy darabig itt leszek, aztán hazamegyek.

Körülöttem az udvaron a házigazda, egy szikár, kucsmás, bekecses férfi tette a dolgát, nem szólt semmit hozzám. Egyszer csak a kapun bejött egy teste-
sebb, szintén kucsmás, bekecses idősebb férfi. Kö-
szöntek egymásnak, valószínűleg valamelyik szom-
széd lehetett. Csöndesen beszélgettek, nem értettem
a félmondatokból, félszavakból semmit. A vendég
körbehordozta a tekintetét, és észrevett engem is.
Egy darabig mustrált, hogy felfogja, mit lát, majd az
állával rám bökve megkérdezte:

– Hát ez meg kicsoda?

Azt mondja a házigazda:

– Pesti fiú, az anyja beteg lett, egyedül neveli a
gyerekeit, nem tudja őket ellátni. A Gyivi küldte ide,
mi elvállaltuk, majdcsak lesz valahogy.

– Meddig lesz itt? – kérdezte a szomszéd.

– Nem tudom, azt nem mondták. Ameddig az
anyja kórházban van tán.

Ekkor tudtam meg, hogy anyám kórházban van, és
amíg ő ott van, addig én meg itt leszek.

– Aztán hogy hívják? – kérdezte a szomszéd.

– Hát... ő azt mondja, hogy valami... Attila, de
mi csak úgy hívjuk, hogy Pista.

Ezzel befejezték a rólam folyó diskurzust. Meg-
akadtam a házigazda butaságán. Azt még értem,
hogy az Attila név furcsa neki, mert ezen a tájékon
ilyen név nincs. Viszont József név az van, ami az én
családi nevem. Akkor miért nem hívnak inkább Józsi-

nak? Honnan a fenéből vette ezt a Pista nevet? Arra gondoltam, nem kifogásolom hülye elnevezésemet, úgysem leszek itt sokáig.

Megpróbáltam alkalmazkodni, úgy viselkedni, hogy elviselhető legyen minden, ami velem történik. A legkisebb rosszal megúszni. Sikerült valamennyire beilleszkednem, felvenni a mimikrit, a paraszti élet szokásrendjét, hogy az emberek ne nézzenek idegenül, ellenségesen.

Egy idő múltán kezdtek emberszámba venni.

Perzselő nyárra emlékszem. Arattak. Kivittek engem is, hogy szem előtt legyek. A meleg éjszakákon kinn aludtunk a földeken, a kazlak között. Alvás közben is hallottam a cséplőgépek zúgását. Hajnali négykor már talpon termett a vidék, kezdődött a munka. Mindenki aratott.

Egy folyó holtága mentén terültek el a gabonaföldek. A víztükör majdnem egy szintben volt a szántó-föld szélével. Este a hűvösebb levegő enyhülést hozott, és körös-körül, a lapos horizont szélétől a fejünk feletti magasságokig kigyulladtak a csillagok. Valahogy összeállt bennem minden. Már nem éreztem magam olyan rosszul. Sokszor előjött életemben ez a kép és a hang. Határtalan a horizont, tűz a nap, és éjjel, elalvás előtt zúg a cséplőgép.

A Holt-Körös mentén volt ez, Öcsödön.

Amikor visszavittek Pestre, megint másik lakásba költöztünk. Szoba-konyha, gang – és ugyanaz a vá-

rosrész. Innen nem tudtunk kiszakadni. Továbbra sem értettem, miért kellett annyit költözködni. Nem fogtam föl.

Furcsán éreztem magam, mert megszoktam a falusi életet. A végén nem is volt rossz dolgom, vagy csak úgy emlékeztem rá.

Egyszer berontott a kisebbik nővérem a gangról a konyhába.

Mama, szólt anyánkhoz, aki a hátam mögött tett-vett, Attilát Öcsödön spárgával az asztalhoz kötötték, és úgy verték.

Mondtam erre, hogy hazudik, mert engem ott nem vertek. Kitalálta, vagy őt verték – de nem engem.

Sokáig gondolkodtam ezen, miért mondta, miért találta ki, miért nevetett rajta?

A szegénység mindenütt egyforma volt. Ugyanaz a konyha, mint Budafokon. Kredenc, sparhelt, asztal, hokedli, cipős láda – gang, spuri kifelé, az utcára. Ott volt az igazi élet. Az utcákon, a tereken.

Egyszer megkértem a nagyobbik nővéremet, mutassa meg, melyik házban születtem. Húzódozott, nem akart oda elvinni, mindenféle kibúvót keresett.

Egy idő múlva megint nyaggatni kezdtem, mutassa már meg a szülőházamat.

Végre beadta a derekát: na, gyere, elviszlek.

Megmutatta. Körfolyosós, kétszintes bérház. Semmi különös. Nem ismerős a hely.

Az iskolában jól éreztem magam. Jobban, mint az

utcán vagy bárhol. A tanulás tetszett. Ez döntötte el a sorsomat. Megláttam, hogy ebben van esélyem. Folyton felfedeztem valamit. Az izgatott, ami még nem volt. Csak ami lesz, az számított.

Éjjel-nappal járt az agyam. Elképzelttem mindent, ami lehetséges lenne. Ez így furán, talán érthetetlenül hangzik, de nem tudom másképp megfogalmazni.

Alkotni készültem, kitalálni mindent. Figyeltem a jómódban élőket, a polgári környezetből jött embereket, főként a nőket. A stílusuk, a viselkedésük érdekelt. Nagy hatással voltak rám a finomabb nők, az úgynevezett úrinők. Egy átlagosan berendezett lakás már luxusotthonnak tűnt a szememben.

Akaratos lettem. Teljesíteni szerettem volna valamit, magam se tudtam, hogy mit. Csak nagyon akartam.

Az vált a rögeszmémé, hogy tudok valamit, amit senki más, hogy felfedeztem valamit, ami ismeretlen a világ előtt. Erről aztán rengeteget beszéltem, olykor kéretlenül is, fűnek-fának, csak legyen, aki meghallgasson.

Éjszaka írtam. Volt egy nagy malaclopó táskám. Abban gyűjtöttem, őriztem a papírjaimat.

Csak kudarcok értek, egymás után, menetrendszerűen.

Túlértékeltem magam. Azt hittem minden írásomról, hogy megváltottam vele a világot. Másnapra kiderült, hogy mégsem.

Amit előző nap éreztem, semmivé foszlott. Odalett az eufória – kezdhettem előlről.

Hullámzott a kedélyem. Hol a világ csúcsain éreztem magam, hol a pokol mélységes bugyrában.

A másik súlyos gondomat a nők jelentették. Ezen a téren még nagyobb kudarcok értek. Írás közben még érezhettem, hogy jó lesz, de itt esélyem se volt. Hogy egy nőt, egy bármilyen nőt meghódítsak, az nem ment. Az álmok világába tartozott, alkalmatlannak bizonyultam erre.

Meglett felnőtt emberként sem tudtam egzisztenciát teremteni – nemhogy egy családnak, magamnak se. Nem fogadtak el az emberek annak, aminek tartottam magam. Az álmok világában maradtam úr. Végkifejletként, józan, felnőtt ésszel beláttam, semmi értelme nem volt annak, amit csináltam. Egy tévészme foglya voltam.

Körülnéztem a világban, lestem, mások hogyan csinálják. Mindenki be tudott illeszkedni valamiképp – csak én nem. Állás, pénz, befogadás, felemelkedés, hírnév – mindenkinek, csak nekem nem. Senki vagyok, semmi vagyok. Képzeletbeli világban éltem, azaz a világ semmit nem igazolt vissza abból, amit én kínáltam magamból. Nem kellett nekik.

Azt hittem, hogy átfogom a világot, hogy mindent adok – és semmi nem jutott el belőlem hozzájuk. Tökéletes kudarc vagyok.

A végére jutottam mindennek.

Szuicid tervek foglalkoztattak.

Ha fölösleges vagyok, minek vagyok?

Igen ám: ha fölösleges vagyok, *ráadás* vagyok. Valami más, valami szép, valami jó, valami több annál, mint ami úgy magától létezik a világban.

Ezért lemondtam a szándékomról. Újra kezdem, nulla pozícióból.

Amikor friss tervekkel vágtam neki az útnak, jött egy baleset. Jött egy vasúti szerelvény a több száz tonnájával. Fémcsörömpöléssel lett vége a világnak.

A következő kép: a kútkáván ülök, rövidnadrágban, kamaszkorúként. A nagybátyámék házának udvarán vagyok Szabadszálláson, bámulom a fákat, süt a nap. A fémcsörömpölés utáni kép ez.

Hosszan nézem a faleveleket, s egyszer csak minden lassan, apránként üvegessé válik. Átlátszó lesz a világ. Az ágak is, a fatörzs is, minden-minden.

A következő pillanatban az a benyomásom támadt, hogy most már mindent értek, minden világos előttem.

Aztán elmúlt. Később nem tudtam rájönni, még felidézni sem, mi az, amit akkor értettem, és átéltem.

Annyit tudtam, hogy meghaltam. Nem akartam öngyilkos lenni, baleset történt. De ha meghaltam, akkor most mi van. Miért jön velem szemben a nagybátyám? Nem értettem.

Lenéztem a földre, mozgattam a lábam, rugdostam a puha homokot.

Igen, ez a valóság. Itt vagyok, ebben élek.
De ha meghaltam, hogyan lehetek mégis itt?
Akkor hirtelen felfogtam: igen, ez a valóság, de ez már egy másik. Nem az, ahol voltam. De melyik az igazi?

A következő fázis az, hogy ez a falusi jelenet az igazi.

Így kezdődött a halál utáni élet.

Találkoztam a „kísérőmmel”.

Az első kérdésem: hogyan értékelődik a lezajlott élet?

„Nincs semmi probléma”, mondta. „Minden rendben van.”

Csodálkoztam, mert nem úgy éreztem. Azt vártam, hogy valami retteneteset mond nekem.

„Teljesült”, mondta egyszerűen, de számomra felfoghatatlanul.

„Mi teljesült?”

Hiszen semmi sem sikerült az életemben, amit terveztem, szerettem volna. Kudarccal kudarc hátán.

Kérdeztem őt, hogy amit műveltem, azaz a műveim milyenek, azokkal mi lesz?

Azt mondja erre:

„Azok jelentős művek. Jól gondoltad. Olyanok, amilyenek te magad is értékelted azokat.

„De nem értem el velük semmit!”

„Nyugodj meg! Elindultak az útjukon, és tőled

függetlenül olyan helyre fognak kerülni, amely megilleti őket. Nem lesz rosszabb helyük, mint gondoltad. Aggodalmaiddal ellentétben, méltó helyre kerülnek. Lépünk túl ezen. Más feladataid lesznek.”

Erre megnyugodtam. Sok új ismeretet megszereztem, elmondhatatlanul sok új információhoz jutottam, nagyon változatos, érdekes élet kezdődött. Egyszer csak eszembe jutott, mivel minden kérdést föl lehet tenni, és minden kérdésre van válasz, akkor bármit megtudhatok, ami a korábbi életszakaszban oly sok tépelődést okozott. Rákérdezek a legfontosabb kérdésre, ami mindig is foglalkoztatott.

Van-e Isten?

Van.

Hogyan lehet megtapasztalni?

Nézz szét, körülötted van, mindenben.

Ez kevés nekem. Mindenáron valamilyen bizonyosságot szerettem volna.

Megkérdeztem, ki volt a názáreti? Valóságos, történeti személy?

Szó szerint közlöm a választ.

Igen, élő, létezett, történeti személy! Az történt vele, amit ismersz.

Ki volt valójában?

Az, akinek mondta magát.

Megmutatom.

Nem kérdeztem többet.

Kálvária. Világosan láthattam mindent.

Kora esti félhomály. Szürkeség. Hatalmas tömeg, zsvivaj, láрма.

Hatalmas zűrzavar.

Sovány, barna bőrű alak vitte a keresztet. Rengetegen őrjöngtek körülötte. Nem volt egyértelmű, hogy ellenségesen vagy rokonszenvezően.

Sovány volt, és nagyon barna volt a bőre.

Katonák vették körül. Szorosán kísérték, de meg is védték az üvöltöző tömeg dühétől.

Pokol. Láttam a bűnösöket. Rettenetes élmény volt. Nem úgy, mintha forró üstben kínozták volna őket.

Abban a világban, ahol minden a fényről, az örömről, a boldogságról szól, a bűnösök ettől mind el vannak zárva. Számukra a sötétség adatott.

Ebben éltem. A kísérőm közvetített mindent számomra. Nem emlékszem, mit kértek tőlem, de éreztem, hogy teljesítettem, amit tőlem vártak. Boldog voltam, kiegyensúlyozott.

A még eggyel korábbi életem miatt lett az „előző” olyan, amilyen volt. Azért kellett bűnhődnöm, szolgálni érte, szörnyű feltételek között.

A részvétlenség miatt kellett bűnhődnöm. Amiért nem számított nekem az emberi élet. Amiért szinte szórakozásból pusztítottam magam körül mindent. A részvétlenségből fakadó, ostoba életemet kellett jóvátennem, és kaptam egy lehetőséget, hogy megváltsam magam, hogy kimentsem magam.

Kilencéves koromban kaptam ajándékba egy könyvet. József Jolán: *A város peremén*. Fellapozom, nézegetem, olvasom. Egy életrajz. Mi ez? Miért kaptam? Hát ez az én nevem volt. Milyen érdekes, hogy ezt gondolom. Lehetséges ez?

Aztán elolvastam. Megmaradt bennem az érzés, hogy ehhez közöm van, hogy erre a világra emlékezem, éltem benne. De sok minden eltért. Sőt, majdnem minden eltért, amit olvastam. Úgy éltem le több évtizedet, hogy az „emlékezett élet” párhuzamosan munkált bennem a jelenvalóság élményével.

1993-ban kezdődött, hogy egyre gyakrabban elővettem azt a kérdést, mi az igazság, honnan ered az emlékeim tárházát nagyrészt kitöltő „előzőleg” élet emléke. Ezt én találtam ki? Ezek egy elképzelt élet elképzelt történetei? Rá kellett jönnöm valamire, hogy mire, nem tudtam, csak azt, hogy rá kell jönnöm.

Tele voltam kérdésekkel. Csak kérdésekből álltam. Mi ennek a forrása? Alapja? Egyáltalán: mi ez az egész? Azt találtam ki módszerként, hogy kiválasztom a legerősebb és leggyakrabban előjövő emlékképet, és arra koncentrálok. A tudat alatti asszociációk révén talán logikus rendben megjelenhet a sok emlékkép, és megtudhatom az igazságot.

A fémesen csörömpölő zajos borzalomra koncentráltam. Mi lehetett ez? Koncentráltam és koncentráltam napokig, hetekig. Beugrottak az ismert képek, de semmi több. Szinte már lemondtam a sikerről, de 1994. ja-

nuár 12-én megszokásból és rutinból, a siker reménye nélkül koncentráltam újból a csörömpölő borzalomra. Csend volt körülöttem, a Csalán utca 4. szám alatti szabályos nyolcszögletű, erkélyes, panorámás 45+6 négyzetméteres lakásomban. Olyan volt, mint a belenyugvás, a lemondás csendje.

Egy pillanat, és megfordult velem az érzékelt valóság, és akusztikusan hallottam suttogó hangon, de nagy erővel, hogy j-ó-z-s-e-f-a-t-t-i-l-a.

Erős volt, átütő hatású.

Felugrottam: ki van itt? Hány éves vagyok? Beléptem a negyvenkilencedikbe.

A következő percekben az addigi összes életemlékem lepergett előttem, sorba rendeződve, tisztán, úgy, ahogy történt „előzőleg”. Tisztán, filmszerűen Öcsöd-től, 1937. december harmadikáig.

Megtudtam, amit akartam.

FALUDY

Hogyan kerültem Faludy György színe elé?

1995 februárját mutatta a naptár.

Előtte, január 12-én történt velem valami, amire tulajdonképp öntudatra ébredésem óta vártam. Nem tudtam, mire várok, csak azt, hogy majd történni fog velem valami. Nem tudom, miért, de kialakult bennem egy sejtelem, hogy 49 éves koromban lesz valami.

Lev Tolsztoj összes könyvét elolvastam harmincéves koromig. A *Háború és békét* kétszer is. Először tizenhat éves koromban, másodszer húszévesen. Legutoljára Troyat *Tolsztoj élete* című életrajzi regényét olvastam. Ez a könyv minden tekintetben méltó a nagy író életművéhez. Ha Tolsztoj olvasta volna, elvállalná sajátjának. Ezt egy kicsit bizonytalanul mondom, mert amint tudjuk: Tolsztoj 49. évén túl addig írt műveit sem váltalta.

A tolsztoji történetből rám legnagyobb hatást a Kazahsztánba vezető menekülése tette. Fél évre átváltzott lótenyésztővé. Lovon élt, kumiszt ivott, és minden fizikai munkát elvégzett, amit a helyiektől tanult. Fél év múlva hazatért Jasznaja Poljanába. Egész egyénisége kicserélődött, ott lett azzá, akinek ismerjük. Paraszt

lett, fát vágott, aratott, és tanította a gyerekeket. Szembeszállt az uralkodó erkölcsökkel, sőt, a saját erkölcsseit is elítélte. Tizenegy törvényes és legalább még öt házasságon kívüli gyereke volt. A saját kocsisa is tőle fogant. A cár látni kívánta Tolsztojt, aki többször is kimentette magát a látogatás alól. Egyszer hetekre eltűnt, mert a Volga partján favágókkal fát vágott, máskor diplomáciai csatornákon tudatta a protokollfőnökkel, hogy ő még a cár miatt sem veszi le a parasztruhát. Ment a huzavona, de maradt a gimnasztyorka. Mindez a kazahsztáni szökés után történt.

Mikor ezt olvastam, egy *külső gondolat* jött belém. Vannak ugye olyan eszmék és eszmények, amelyek eleve adottak, nem tudni, honnan, de benne vannak az emberben. Ezek afféle ősidők óta, nemzedékről nemzedékre meglévő ősi élmények. Vannak aztán olyanok, amelyek kívülről jönnek, hirtelen, megvilágosodásszerűen, vagy lassan, de elkerülhetetlenül érik az embert. Ilyen kívülről érkező gondolatként munkálkodott bennem, hogy történik majd valami 49 éves koromban. Nagyjából ötévenként eszembe jutott, hány éves is vagyok, mi várható, mikorra várható?

Aztán bekövetkezett.

Hetekig érzelmi hullámvasúton ültem. Kapaszkodnom kellett, ki ne zuhanjak belőle, össze ne omoljak a hihetetlen bizonyosságtól.

Képzeld el azt a helyzetet, hogy egyszer csak meglátod, amit józan tudattal nem hihetsz el. A hihetetlenről

kiderül, hogy létezik. Onnantól fogva más lesz a világ, és akkor az ember a régi önmagát nem érti.

A 49 éven át épült tudatom újraértelmezése történt ezekben a hetekben. Hozzá kellett szoknom, elfogadni és realitásként kezelni a bizonyossággal újrarajzolt émlékeimet.

Éppen ekkor találkoztam egy régi kedves, nálam húsz évvel idősebb barátommal, egy hölgygel, akivel korábban jó néhányszor hosszasabban beszélgettem, közös ügyeink is akadtak. Aztán hosszú ideig semmi. Amikor újra találkoztunk, fenn a Várban, a Korona cukrászdában, szinte véletlenül, csak úgy megjegyezte: „Miklós! Magának beszélnie kell Faludyval.”

Mintha belém látott volna. Magamtól is eszembe ötlött már.

Eltelt vagy félóra, végzett az ügyével, amiért jött, majd megint elém került, s újra mondta, hogy *Faludy György*. De miért, nem tudom.

Úgy hangzott, mintha ez a reménybeli találkozó nem is nekem, hanem Faludynak lenne fontos.

Mondtam rögtön, ha megszervezi a találkozót, elmegyek.

Egy hét múlva jött a telefon.

„Miklós, kedden fél egykor Faludy várja a lakásán.”

Szent István krt. 2. Első emelet.

Kicsit be voltam rezelve. Mit keresek én ott?

Kérdeztem a közvetítőt, mit mondott rólam.

Fura helyzet. Miért megyek a költőhöz?

Gyorsan összeolvastam mindent, amit írt, meg amit róla írtak.

Újra belenéztem a Villon-fordításokba, elővettem a *Pokolbéli víg napjaimat* is.

Azon a borús február végi napon végül beállítottam Szent István körúti otthonába. Még nyakkendőt is köttem, ami nem szokásom. Jött élém egy titkárféle ember. Bemutakoztam.

A kísérom előresietett. A költőnél épp ott ült egy riporter. Forgott a magnó. A titkár súgott valamit Faludynak.

Akkor fölállt, kezet fogott velem, majd szólt a riporternek, hogy vége az interjúnak, „vendége” érkezett.

Leültünk egymással szemben. Érdeklődéssel figyelt.

Cukrászként mutatkoztam be. Arról, hogy közgazdász is vagyok, meg üzletember – hallgattam.

Elmondtam, hogy azért szerettem volna vele találkozni, hogy megköszönjem, amit a magyar költészetért tett.

Itt akár abba is hagyhattuk volna. Ha Faludy György magyar költő ezen a ponton feláll, és kezet nyújt Szamos Miklós cukrásznak – vége a találkozóznak. S egy zokszót sem szólhattam volna.

De nem így alakult.

Beszélgetni kezdtünk. Láttam rajta, tetszik neki a helyzet. Mintha azt sugallta volna, hogy íme egy értő olvasó, akivel komolyan lehet beszélgetni.

Nem kell fölösleges kérdésekre válaszolni, lényeges dolgokról lehet szót ejteni.

Estig tartott a cercle, a kihallgatás. A „költőfejedelem” fogadta a „cukrászt”. Általában ő beszélt. Anélkül, hogy különösebben kérdezzem volna, mondta, amire kíváncsi voltam.

Attilaé volt a főszerep. Faludy György 1989-es hazatérése után évekig szinte minden megnyilatkozásában említette József Attilát, egyszerűen csak így: Attila. A hallgatóságból soha senki nem kérdezte meg, miféle Attiláról beszél, mindenki tudta, mert tudni illett. A két kezén, az ujjain mutatta, hogy hányan voltak a temetésén.

Elmondta, hogy Attila egész életében sikertelen embernek bizonyult. Nem ismerték föl a tehetségét!

Mesélt egy-két történetet. Nem kellett kérdezni, dőlt belőle a szó.

Ültek egy kávéházban, talán a Japánban, de lehet, hogy a Bucsinszkyban. Attila sírt. Akkor mesélte a Gyömrői Edit-féle históriát.

A nőügyeket, a megghiúsult szerelmeket is a sikertelenség oldalára „könyvelte”. Tartozott neki az élet egy boldog szerelemmel. Nem kapta meg. Egészen egyszerű, prózai, sőt, profán magyarázata volt ennek. Illyés Gyula jóvágású, igazi férfi volt, akiről már akkor tudta a környezete, hogy karriert fog csinálni. Természetes, hogy Flóra őt választotta, és nem a betegeskedő, 164 centiméter magas, örök gyerekként viselkedő Attilát.

Faludy szerint ketten tudták, hogy József Attila mekkora költő. Radnóti Miklós és ő. De hát ez kevés. Két ember, még ha közeli jó ismerősök, akkor is kevés, majdnem semmi. Egyszerűen nem tudták, az egész irodalmi élet nem tudta, milyen költő J. A.

Faludy őszintén beszélt. Elmondta, hogy Radnótinak azokat a verseit tartja legtöbbször, amelyeket a munkaszolgálatban írt. Ezzel a véleményével nem állt egyedül, mások is mondogatták, sőt, talán le is írták, de ennek a hangsúlyozása tabunak számított a szocialista kor irodalmi életében. Radnótit – mártírsorsa miatt – olyan piedesztálra emelték, olykor rossz lelkiismeretből is, hogy érinthetetlennek számított. Talán ezért sem hallgatott a mentő ötletekre, hogy ne jelentkezzen munkaszolgálatra, bujkáljon inkább, mert érezte, hogy neki szüksége van a szenvedésélményre.

Azt is elmondta, hogy tudta, emigrálni kell, innen, Magyarországról elmenni. Külön hangsúlyozta, hogy mindenki megmenekült, aki meg *akart* menekülni. Nem igaz, hogy áldozattá kellett válni. Nem volt muszáj meghalni. (Ismert ugye Szerb Antal meghiúsult megmentési akciójának históriája, mert ő nem vállalta a szökést és bujkálást.)

Mesélt a saját jegyzetfüzetekről. Ha valami eszébe ötlött, azonnal lejegyezte, hiszen tudta, nem lehet azonnal kivitelezni bármilyen ötletet.

Ekkor fölállt, átment a másik szobába, s áthozott egyet a füzetek közül. Mutatta, nézd meg, így dolgo-

zom ma is. (Ő tegezett engem – én is mertem őt visszategezni.) Láttam, ki vannak pipálva az elvégzett feladatok, a megírt ötletek.

Alaposan kitérgyaltuk Illyés Gyulát. Faludy jó véleménynel volt róla.

Megkérdeztem tőle, Illyésnek melyik műve állta ki az idő próbáját?

Gondolkodott, hallgatott.

Nem válaszolt, én feleltem helyette.

„Egyik sem. Alkalmazkodott, jól politizált, helyezkedett.”

Nem cáfolt rá a vélekedésemre.

„Viszont férfinak sikeres volt. Flóra nem véletlenül választotta őt, s nem Attilát.”

Ebben egyetértettünk.

Illyés lett a hatalom legkedveltebb költő-ellenzékije. Kísértette őt a Kodály-szerep, csak nem tudta olyan jól eljárni, s nem is volt annyira nagy a maga műfajában. Azért szépen összerakta magát.

Faludy elmesélte, hogy még az emigrációja idején egyszer Londonban találkozott Illyéssel. Már puhult a diktatúra, és a Kádár-rendszer kezdett skalpokat gyűjteni odakintről. Arról beszélgettek, hogy Faludynak érdemes lenne-e hazajönni. Illyés taktikusnak bizonyult. Dicsérte, hogy ő odakinn sokkal többet tehet a magyarságért, mint itthon.

Mondtam erre, hogy Illyés saját hazai szerepkörét féltette tőle.

Faludy kicsit gondolkodott ezen, de aztán felnevetett, elfogadta, egyetértett velem.

Szóba jött Rákosi. Népünk bölcs vezére. Meg az államvédelem. A bosszúszervezet. Bosszú az üldöztetésért. A holokausztért. Erről hosszan beszélt, mint a történések megszenvedője, mint egykori recski fogoly. Szerinte, és ez tényleg így igaz: az államvédelem tevékenysége, Rákosiék terrorszervezetének működése a „héjazsidók” bosszúja volt az üldöztetésért. Amit Márai írt egy 1945 utáni naplójában, hogy egy újonnan felszerelt rendőrtiszt – akkor még nem volt ÁVH – hogyan vacsorázik az Emkében, és milyen félelemmel tekintenek az emberek, a polgárok az új rend hatalmának képviselőjére, az később sokszorosán beigazolódott. A félelmek, a szorongások. Máraié, aki elment idejében: rossz rá gondolni, mi várt volna rá. Kitelepítés? Börtön? Vagy csak elhallgattatás?

Persze javarészt a költészetről beszélgettünk. Kérdeztem tőle: írt-e verset angol nyelven? Mondta, hogy nem lehet, mert amíg a magyar nyelvben van egymillió rímlehetőség, az angolban mindösszesen talán pár száz. De lehet, hogy csak azért mondta ezt, mert nem tudott angolul – versben – gondolkodni.

Szóba jöttek a környező országok népei is. Mondta, sőt, nemcsak mondta, hanem kifejezetten hangsúlyozta, hogy neki semmi baja nincs a szomszéd országok lakóival. Még egyszer belekezdett: semmi baja, semmi

problémája. Kivéve egyet. Azt hittem, hogy a románokat fogja mondani.

Tévedtem.

Talán egy van, mondta, akik nem tetszenek neki.

A SZERBEK.

Ezt mondta – épp nekem!

Meg is indokolta, miért. A szerbek különbnek tartják magukat minden más nemzetnél. Ráadásul folyton hangoztatják is ezt. Nyíltan és hangosan tolazkodnak a véleményükkel. Mondjuk, ül egy társaságban két magyar és két szerb. Akkor és ott a szerbek nyugodtan kimondják, hogy ők különbnek vallják magukat mindenkinél. Ez nem szimpatikus vonásuk, mondta Faludy bátran, a szemembe. Nem tudta (vagy tudta, de nem foglalkoztatta), hogy apám szentendrei szerb, és így közvetve érint engem a megjegyzés. Hallgattam.

Faludy ugyanis fején találta a szöveget. Ilyenek a szerbek. Tényleg. Ismerem a lelkületüket.

Abban is igaza volt, hogy létezik az a bizonyos, a marxizmus által tagadott fogalom, hogy *néplélek*. Minden egyes népnek – akár tetszik, akár nem – megvan a maga mentalitása. Az emberiség nem egy massa, amelyet legföljebb jó vagy rossz emberekre lehet felosztani. Nem. Az úgynevezett globalizmusnak, többnyire a liberalizmus által dirigált egyenlősítésnek a rögeszméje ez. Faludy ki merte mondani, ellent mert mondani ennek a történelmi rögeszmének.

A beszélgetés során nagyon sokszor előjött az egyén,

az egyéniség szerepe. A társadalomban meglévő külön érdek, amely mozgatja az embereket. A tömeg nem massa, hanem egyénekből áll össze. Mindenki más egy kicsit vagy nagyon. Be is akar illeszkedni, meg ki is akar válni. Szeretné, ha szeretnék, de önmaga akar lenni, annak szeressék, ami, és ne annak, amilyennek látni szeretnék őt.

„Elvegyültem és kiváltam.”

Megint csak József Attilánál jártunk. Állandóan előkerült Attila. Idézetek szálldostak körülöttünk. Versidézetek – tőle.

Néha meglepődött, és rákérdezett, honnan tudok mindent azokról az időkről. Nem volt hozzászokva. A végén már úgy beszélt velem, mintha én is jelen lettem volna a húszas-harmincas években, mintha nem lett volna köztünk legalább egy emberöltőnyi különbség.

Szertelenül kalandoztunk. Szívtam a Marlborót, akkor még dohányoztam, Faludy előtt meg ott állt egy konyakospohár. Olykor-olykor belenyalt, ízlelgette a nedűt.

Néha felkelt a fotelból, átsétált a másik szobába, s hozott valamit, egy kötetet vagy kéziratot.

Szóba jött a 19. század hazai irodalma. A provincializmus, a sokszor emlegetett vád irodalmunkkal szemben. Másként értelmezte, mint szokták. Úgy gondolta, hogy a nagy művek esetében olyan vonatkozásokat kell ismerni, melyeket csak honfitársaink tudhatnak, akik itt

éltek és élnek Magyarországon. Mások, sajnos, nem. Ezért szorul a legtöbb nagy magyar irodalmi alkotás lábjegyzetekre külföldön. A szerencsés, nagy népek irodalma nem szorul ilyesféle mankóra. *A Pál utcai fiúk* volt a példája. Az nem szorul magyarázatra: hűség, árulás, becsület, kitartás – egyetemes érvényűek. Ám bármelyik Jókai-regény ma már a magyar olvasóknak, főként az ifjabbaknak őskövület. Móriczot pedig meg sem próbálják olvasni. Talán egyedül a *Légy jó mindhalálig* kivétel.

A költészet bezzeg a csúcson van. Ilyen világszínvonalú líra tán sehol sincs. Úgy beszélt róluk, mintha még ma is élnének. Mintha ott lennének velünk a szobában. Ott is voltak. Faludy odavarázsolta őket. Emberként idézte meg a személyüket, esendő, szorongó hétköznapiágukban. A barátainkká lettek, egyenként, külön-külön.

Önmagát magyar költőnek tartotta, semmi másnak, csak költőnek, no és magyarnak. Úgy vezette, irányította az életét – már amennyire lehetett –, hogy a lelki szabadsága meglegyen. A gondolatszabadság.

Amikor vallatták, bármit aláírt volna, amit eléje tesznek, mert a fizikai fájdalmakat nem tudta elviselni.

Közben beesteledett. Hallgattam volna még órákig, de úgy illett, hogy véget vessünk a találkozóznak. Láttam, hogy egyre jobban belelovalja magát, már ezért is be kellett fejezzük a beszélgetést, jobban mondván az ő „előadását”.

Kikísért az előszobába, az ajtóban átölelt, megcsókolt és sírva fakadt.

„Tudod, hogy legközelebb miről beszélgetünk?”

Hallgattam.

„Istenről.”

Nem volt legközelebb. Találkoztunk még, eljött a Korona cukrászdába költői estet tartani, de már nem beszélgettünk. Hiszen elmondtunk mindent egymásnak.

ELYSIUM

*Ha valaki nem fogad be benneteket,
sem nem hallgat a szavatokra,
hagyjátok ott a házáat, sőt, a várost is
és még a port is rázzátok le a lábatokról.*
(Máté, 10. 4.)

A görög mitológiából származik ez a fogalom. A halhatatlanok, már akik halhatatlanok lesznek, jutalomból és kiváltságból a földi lét után oda kerülnek, ahol az istenek is élnek: az *elysiumi mezőkre*.

Az emberek általában kétéves koruktól tudnak visszaemlékezni a velük történteikre. Előtte a nagy semmi foglalja el tudatuk tárházát – állítólag. Vannak azonban olyanok, akik tudatos emlékeiket későbbi életkorukra teszik. Kolos unokaöcsém azt állítja, hogy a hatéves kora előtti időszakból semmire sem emlékszik. Egyszer találkoztam egy huszonnyolc éves fiatalemberrel, aki informatikusként dolgozott és művelt embernek számított. Állította, hogy tizennyolc éves kora előttről semmilyen emléke nincs.

„Akkor a te tudatos életed csak tíz éve tart. Ez létezhet?”

„Igen”, volt a válasz hitetlenkedő faggatódzásomra.

Másfelől az emberek emlékeznek – mondjuk – két-éves korukig, de egyénenként nagyon nagy a szórás, hogy mennyire nyúlik vissza az emlékezés ideje. A legjellemzőbb az, hogy kisgyerekkorukról egy-két életkép maradt csak meg. A napok, hetek, hónapok, sőt, még az évek is úgy telnek, hogy a képzeletbeli napló lapjai üresen pörögnek.

Másfelől az emberek azt is tapasztalják, hogy tudatuk sok-sok részlete nem a tapasztalás, illetőleg átélés révén keletkezett. Akkor honnan? Azt szokták mondani, hogy öröklött dolgok ezek. Vannak elméletek, amelyek ezt a jelenséget úgynevezett atavizmussal magyarázzák, vagy a kollektív tudat homályos fogalmával. Én azonban azt mondom, amit tapasztaltam, átéltem, és kivételes módon emlékeimben megőriztem, hogy az emberi tudat nem a születéssel keletkezik, hanem hosszú-hosszú ideje megvolt, élt és élni fog a halál után is. A tudat a születés után valamikor megszakad, vagy inkább úgy kellene mondani, hogy elrejtőzik. Nem lehet egy emberi életet rendeltetésszerűen végigélni úgy, hogy az előző élet én-tudata és életemlékei megmaradnak. Ezt a terhet nem tudja az ember elviselni, miközben küzd önmagával, a világgal önmagáért.

Nekem megvolt a kottám, megkaptam az útravalót, ezt hamarosan elmondom, hogyan és milyen formában. Sajnálatos jelenséggént be kell vallanom, hogy túl sokszor kételkedtem emlékeim valóságában. Néha arra gondoltam, hogy az egész világkép, ami az elysisi-

umi létből gyökeredzik, nem valóságos. Ez a végtelenül bonyolult és kiismerhetetlen agy működésének mellékterméke. Egy sajtósági játék, amit a psziché önmaga gyönyörködtetésére hozott létre. Azonban sorsom göröngyös útján mindig talákoztam az előre kijelölt mérföldkövekkel. Sokszor váratlanul szerencsém volt, vagy véletlen mozzanatok visszalöktek az útra, amelyen végig kellett mennem, mert „ígéretem” volt rá.

Folyamatosan számon tartottam sorsom fontos eseményeit, vajon hogyan viszonyulnak az ismert kothához és az „előzőleg” történetekhez. Minősítettem magam, milyen vagyok most, ahhoz képest, amilyen „előzőleg” voltam. Milyen képességeim és sikereim vannak most, ahhoz képest, amit „előzőleg” elértem. Egyáltalán az előző élethez képest mennyire vagyok sikeres, hiszen az újrakezdésnek ez volt az értelme. Meghaladni, fölülírni, jóváírni az előzőt. A sok-sok méricskélésnek az volt a végeredménye, hogy sikerült a feladat, minden lényeges hiányosságomat kiküszöböltem, az át nem élt dolgokat átéltem, mindenért revansot vettem.

*

Hogyan kezdődött?

Ott, a másik létben, az *igaziban* történt egy váratlan fordulat, amelyre nem számítottam. Úgy mondom el,

ahogy mind a mai napig emlékezem rá álmomból fölriasztva is.

Kora esti, alkonyati idő. Pompásan ápolt díszkertben sétálgatok. Susognak a levelek, lapozgatja a könnyű szél a fák lombjait.

Sikerem volt valamiben, boldog vagyok.

Kísérőm mondja ekkor nekem:

Az a döntés született, hogy újból vissza kell menned.

„Hogyhogy, amikor minden jóra fordult, amikor minden sikerült, amikor a legnagyobb rendben folyik az életem?”

Igaz, de mégis vissza kell menned.

„Megint, abba a siralomvölgybe? Oda?”

Igen. Azért, mert mégsem vagy teljesen rendben. Sérüléseid maradtak legbelül, amit te nem érzékelsz, de mi látjuk, és nem maradhatnak úgy. A legmélyebb bensődben nem sikerült minden elváltozást kigyomlálni. Úgy látjuk, hogy csak abban a dimenzióban tudunk végleg kigyógyítani, ahol a sebeket szerezted. Itt nem megy.

(Hallgattam egy kicsit, aztán mertem csak megkérdezni.)

„Mi lesz, ha megint baj lesz velem?”

Nem lesz.

(Hosszabb szünet után folytatta.)

Minden ismerős lesz már. Gondosan választottuk ki a családot, a környezetet. Minden ismerős lesz

számadra, könnyű lesz az alkalmazkodás. Sikerült olyan embereket választani, akik hasonlóak, vagy majdnem azonosak az előzőekkel. Minden úgy fog kezdődni és a környezet is olyan lesz, mint előzőleg, de egy ponton, amikor korábban szerencsétlenség ért, most jól fognak alakulni a dolgaid.

„És ha valami váratlan történne, valami rossz?”

Akkor beavatkozunk. Végigélsz majd mindenfélét. Teljes emberi életed lesz, nagy család vesz körül, és egész életedben kellemes jólétben fogsz élni. Hidd el, a végén meg leszel majd elégedve.

„Szeretném a tudatomat megtartani.”

Azt nem lehet, mert túl nagy teher lenne.

(Erre további érveket hoztam föl, és végül kikönyörögtem az ígéretet.)

Ha lehet, majd visszakapod, amikor úgy látjuk, hogy el tudod viselni.

*

Szünet, hosszú szünet. Csend.

Egészen különös, ellazult állapotban éreztem magam.

Egy kék óceán felszínén lebegtem. Majd a semmi sötétjébe zuhantam.

Megszülettem.

Egy üveges ajtón át láttam a csupasz faágakat, szagokat éreztem, már megint itt vagyok.

Úristen! Meddig is fog ez tartani?

Végig kell élnem egy teljes életet. Olyat, amelyik előzőleg nem működött. Jómódban, békességben, kiegyensúlyozottan, családban, sikeresen, boldogan.

Ez a feladatom. Nem tudom pontosan, mit kell kigyomlálni, mit kell jóvátenni, csak halványan dereng valami. Sejtéseim vannak. Úgy gondolom, legalábbis az elmúlt tíz évben, hogy ezeket sikerült kigyomlálni, eltüntetni.

Talán a teljesség hiánya volt mindaz. Azt kellett eltüntetni, megszüntetni. Teljes emberi életet kell élni, amelyben nagy hiányaim voltak. Lelki gondok, sérülések.

Meggyógyultam.

Nagy baj lenne, ha mégis az derülne ki, nem sikerült egészen kigyógyulni, feldolgozni, megváltani a múltat. Szorongok ettől. Hátha azt kapom válaszul, hogy még mindig van valami, amit nem sikerült eltüntetni. Csak nehogy így legyen!

AZ ATEISTA HALÁLA

Apám úgy halt meg, ahogyan élt. Született ateista volt – legjobban így lehetne jellemezni őt. Szinte a génjeiből jött ez a mentalitás.

Engem viszont vallásosnak neveltek, mert tízéves koromig többnyire a nagynénéméknél laktam. Ők szoktattak rá a templomba járásra. Könnyű dolguk volt, nem tiltakoztam ellene. Amikor már újra otthon éltem, aggasztani kezdett apám vallástalansága.

Egyszer, egy vasárnap reggel, szépen megmosdottam, felöltöztem, és indulni akartam a templomba, a misére. Hat-hét éves lehettem ekkor. Apám azt kérdezte: hova mész?

– Templomba – mondtam neki. Meg valami olyasmit is, hogy gyere te is.

Apám rám nézett, egy pillanatig hallgatott, aztán megkérdezte, hogy miért. Nem értettem a csodálkozását, hiszen tudtam, hogy az ő anyja, a nagyanyám, szintén vallásos.

– És mi lesz, hogyha nem megyek el? – kérdezte apám, csak úgy mellékesen, mint aki a kártyaasztalnál tesz egy váratlan bmondást, például egy lehetetlennek tűnő piros ultit.

– El fogsz kárhozni – mondtam ijedten elhalkuló hangon, mert valóban attól féltem, apám elkárhozik.

– Figyelj ide! Te elhiszed azt a hülyeséget, amit ott mondanak?

Épp csak azt nem mondta, hogy csalódott bennem. Aztán elkezdett győzködni, hogy nemsokára nagyfiú leszel, hogy így meg úgy, ne higgy a papoknak. Hozzá kell tennem, hogy ő görögkeleti vallású volt, az ő templomukba nem járt, engem meg római katolikusnak kereszteltek, mert – bármily furcsa – azt azért apám fontosnak tartotta, hogy meg legyek keresztelve. Fura viszonyban volt szerb származásával. Egy kicsit furdalta a lelkiismeret, hogy magyar lányt vett feleségül, hogy a fia soha nem tanult meg szerbül.

Másfél éves korom táján elvitt a pópához. Ám az bölcs ember volt, azt mondta, ha már így alakult, már-mint hogy római katolikusnak lettem keresztelve, akkor ne bolygassuk isten színe előtt ezt az ügyet. Így maradtam katolikus, és mentem volna a vasárnapi misére. De apám egyetlen szavára elfelejtettem, hogy vallásos vagyok. Azért az agyam egyik féltékéjében megőriztem magamban a hitet.

Az ateista ember egy típus, akit nem is a vallástalanság jellemez a legjobban, hanem a racionalitás, ahogy mindenféle, nem hétköznapi, közvetlenül nem magyarázható eseményt csakis az ész útján próbál meg értelmezni, megoldani, magyarázni. Ez egy lelki alkat – ilyen a jelleme, közben nagyon becsületes ember, hasz-

nos tagja a társadalomnak, és csak a kétszer kettőben hisz, semmi másban.

Apám ilyen ember volt.

Mégis akadtak olyan gondolatai, sejtései, melyek el-
lentmondtak ennek. Volt a személyiségében egyfajta
kettősség. Olykor foglalkoztatták racionálisan nem ma-
gyarázható jelenségek, események. Néha ő sem ateista
módon nézte a világot.

Az első infarktusa alatt a klinikai halál állapotába
került. Akkor még nem gépekkkel, hanem egyszerűen
kézi erővel, szívmasszázzsal élesztették újra a Vas utcai
kórházban. Arra sem akart éledezni. Akkor letették a
kórterem kövére, és még durvább módszerrel, lábbal
nyomkodták, tapodták a mellkasát. A két orvos, miköz-
ben próbálták életre taposni, fogadtak, hogy sikerül-e a
művelet, vagy elveszítik őt.

Apám később mindezt pontosan el tudta mesélni,
mint olyan élményt, amelyet nem páciensként, hanem
külső, idegen szemlélőként nézett végig. Soha nem tet-
te fel magának a kérdést, hogy mindezt honnét tudja.
A klinikai halál állapotában!

Úgy mesélte, mint egy jó meccset. Hogy a Varga Zo-
li hogy vette le a labdát, hogy Albert hogyan tört kapu-
ra a remek átadással... Tehát tisztára úgy, mint egy né-
ző – kívülállóként.

Egy vörös hajú, harmincas, aszkétikus külsejű orvos
volt a feltámasztója. Olyan pontosan írta le a külsejét,
hogy a mai napig előttem van az alakja. Amikor apám

feltámadt, és meglátta ezt az orvost, az első gondolata volt, hogy olyan, mint Krisztus.

Amikor pár nap múlva – pénzes borítékkal a zsemben – felkerestem a doktort, voltaképpen nem hittem abban, hogy valaha még ember lesz az apámból. Sőt, most már bevallhatom, azt gondoltam, hogy most vége, meg fog halni, ezt nem éli túl – olyan rossz állapotban volt.

– A maga apja nem fog meghalni – vágta ki a kijelentést, mint egy tromfot, miután elrebegtem a kérdést, hogy mire számíthatunk, mert tudtam, hogy mióta benn van a kórházban, négyen haltak meg mellette.

Elcsodálkoztam.

– A maga apja nem fog meghalni – ismételte meg, mint egy sarkigazságot. – Ő olyan típus, aki azért nem hal meg, mert nem akar meghalni.

Ezek szerint pár nap alatt jobban megismerte a betegét, mint mi, családtagjai egy életen át.

– Legyen nyugodt. Fel fog épülni – közölte újra, mint valami megfellebbezhetetlen ítéletet.

Láttam rajta, hogy befejezte. Ennél többet nem fog mondani. Ezek után nincs mit kérdezni. Elővettem hát a borítékot, amelyben nagyjából egyhavi fizetésnek megfelelő összeg lapult.

– Tegye csak el – mordult rám szigorúan.

Hebegni kezdtem valamit a családunk jó anyagi helyzetéről, meg ilyesmit. Mi a csudát tudtam volna mondani. Hálásak akartunk lenni.

A hamutartó alá csúszttam a pénzt.

– Vigye azt onnan! – szólt rám újra, miközben már kifelé tartottam a szobájából. Dühösen utánam hozta a borítékot.

Megszégyenülve távoztam.

Apámat pár hét múlva engedték haza.

Két héttel később újabb infarktust kapott.

Anyám azonnal hívta a mentőket, s nagy szerencsére a közelben, Budakalászon járt épp egy rohamkocsi. Visszafordultak érte, Szentendrére. A kocsiiban volt defibrillátor. Szerencse a szerencsétlenségben.

Apám életét másodszor is megmentették. Felépült.

Ekkor kezdődött élete utolsó, legsikeresebb húszesztendeje. Kicsit több is volt, mint húsz. Emberöltönyi idő – Petőfi Sándornak például csak ennyi adatott.

Úgy élt, mint egy pátriárka. Család, baráti kör, alkalmazottak, a növekvő cég. Minden összejött. Járultak elébe nagy tisztelettel tanácsot kérni. Senki haragosa nem akadt. Nem akadt olyan ember, aki ne szerette volna. Ajándékba kapta ezeket az éveket.

Hetvennyolc éves korában mondta először, hogy nagyon bántja őt valami. Két végéről égette a gyertyát. Nem ivott, nem dohányzott, viszont rengeteget evett. Szinte szétette magát. Nos, akkor kezdett beszélni először a halálról. Hogy ő nem érti ezt az egészszet. Miként lesz, hogyan fog megtörténni. Mi lesz, ha eljön az a bizonyos óra?

Az ő anyja szinte egész életében nyomorban küsz-

ködve élt, de hitt istenben. Amikor úgy érezte, hogy eljött az ideje, még fölött a sparheltre föni egy lábasnyi bablevest. Aztán átöltözött, felvette a jobbik hálóingét, gyertyát gyújtott az éjjeliszekrényen, lefeküdt az ágyra, a két kezét összekulcsolta...

Amikor megtalálták, a bableves már elkészült.

Apámat a hétfői kártyapartijából hívták Majkó, az anyja halottas ágya elé.

Nagyon megrendült. Utána mindig azt hajtogatta, hogy nem volt jó fia az anyjának. Valami büntudatszerűség buzgott föl benne, amikor a múltjukra emlékezett. Persze düh és szomorúság is, mert kisgyerekkorában sokat verte őt. Biztosan alapos oka lehetett rá, de mégis...

Akkor viszont nagyon megrendült, és bántotta őt a múlt. Attól fogva folyton emlegette az anyja halálát. Én csak hallgattam. Mit is mondhattam volna, amikor mindenféle túlvilág-hit vagy ezoterizmus, vagy nevezzük bárhogyan, olyan távol állt tőle, mint Makó Jeruzsálemtől.

Néha azért elhintettem egy-egy célzást a hitről. Egyébként csöndben figyeltem a filozofálgatásait, de sosem szálltam vitába vele.

Egyszer aztán látom, illetve megéreztem, hogy nagyon szeretné, ha elmondanám a véleményemet. Ez úgy két évvel a halála előtt lehetett.

– Beszéljessünk – mondta tömören, s én tudtam már, hogy miről.

Nagyon óvatosan, messziről kerülgetve a témát, mondtam neki ezt-azt. Olyasmiket, hogy az agyban ennyi meg ennyi milliárd idegsejt van, azok őrzik a tudásunkat, emlékeinket és így tovább. És hogy ezek persze elpusztulnak velünk együtt.

Ezen aztán nagyon elgondolkodott. Hogyan fér bele mindez az emberi koponyába? Vagy hová máshová? És mi van még? Csak ennyi az ember? És a lelke hol van? Milyen anyagból van?

Ezek a kérdések gyötörték, vissza-visszatért rájuk, nem hagyták őt nyugton.

Hol a szoftver?

Elkezdtem magyarázni: lehet mérni az ember auráját, azokat a rezgéseket, amit az illető kibocsát. Lehet mérni, lefényképezni. Az emberi psziché egyszerre épül molekulákra, idegsejtekre és a többi, kézzelfogható dologra, de van egy másik, nem, vagy alig mérhető megjelenési módja is. Ez rejtett dimenzió. Még nem ismerjük a forrását, a titkát.

Apámat nagyon izgatta a probléma. Beleásta magát a témába, kutatott, olvasott. Legközelebb felkészült partnerként ült le velem beszélgetni a kertben, a patak mellett, a diófa alatt. Így folytattuk a párbeszédet, váltakozó sikerrel győzködve egymást, talán közelebb jutva ahhoz, amit igazságként feltételezhetünk.

Egy alkalommal úgy éreztem, hogy apámnak lehetett valamilyen ezoterikus élménye. Igazából nem beszélt róla, csak sejtette. Anyámnak is, meg nekem is.

De a lényegről hallgatott. Láttam rajta, hogy nem akar beszélni róla.

– Hogyan hal meg az ember? – kérdezte aztán a legváratlanabb pillanatban egyik beszélgetésünk során.

Akkor már eléggé le volt robbanva. Segítséget várt tőlem. Nem az életben maradásához, hanem voltaképpen a meghalás problémájának feldolgozásához. Magyarán, az izgatta még, hogyan kell meghalni. Egy problémát akart megoldani.

Közben mesélt, előjött a büntudata. Önmagáról rossz véleménye volt. Úgy tartotta, hogy a hedonizmusából fakadó önzése határozta meg az életét. Túl szerencsésnek érezte az életútját.

Nagyon szerette volna, sőt, egyenesen akarta, hogy mondjak valamit. Nem olcsó vigasztalást várt, hanem őszinte szót. Akkor mondtam neki a következőket.

– Apa! Egyik nap majd felébredsz, és be fog sütni a nap szobádba, de nem ám onnan, ahonnét egyébként szokott. Csodálkozni fogsz azon, hogy miért onnan jön a fény. Fel tudsz majd ülni az ágyban – akkor már combnyaktöréssel feküdt –, nem érzel semmi fájdalmat. Hallod a hangunkat, mind ott vagyunk a házban. Kijössz hozzánk. Már meg lesz terítve a vasárnapi ebédhez. Készül a húsleves. Jókedvűen beszélgetünk, leülsz közénk, és mi téged nézünk...

– Apa! Amikor ez lesz, akkor te már meghaltál.

– Ez lesz? Ez ilyen? – kérdezte kikerekedő szemmel. Ez volt az utolsó beszélgetésünk. Elfogadta a halált.

Pár hónap múlva egyszer csak telefonált a feleségem a munkahelyemre, hogy menjek gyorsan apámhoz, mert a halálán van. Szó szerint nem ezt mondta, de ezt vettem ki a szavaiból.

Rohantam hozzá, de közben a feleségem rám bízta a gulyáslevest, amit apámnak főzött. Vittem magammal azt is.

Ott volt már az egész család. Leültem az ágya szélére, a többiek mögöttem.

Újra elmondta az életét, hosszan. Megint azt, hogy milyen rossz ember volt. Anyámtól bocsánatot kért. Végül elénekelte a kedvenc dalát.

„Szeressük egymást, gyerekek!”

Mindenki várt.

Apám egyenletesen lélegzett. Hogy megtörjem a feszültséget, közel hajoltam hozzá.

– Apa! A Bora főzött neked gulyást. Kinn van a konyhában.

– Na, jó, azt még megeszem.

Felsegítettük, kitámogattuk az asztalhoz. Élvezettel megevett két tányér gulyáslevest.

Hetek múlva halt csak meg, az unokái, az én három lányom által körülvéve. Átdédelgették őt a másvilágra.

Élt 83 évet és kilenc hónapot.

EPILOGUS

Azt mondják, akkor jó egy regény, ha az olvasók a vége után még szeretnék tudni, mi történt a szereplőkkel a továbbiakban.

Mikszáth Kálmán nem véletlenül fejezte be Buttler gróf szerelmi históriáját úgy, hogy nyitva hagyott egy kiskaput: a főszereplők boldogan élnek valahol. A sok folytatásos sorozatot, a teleregényeket, szappanoperákat alkotóik azon vágya élte, hogy a nézők ne akarjanak elszakadni megkedvelt hőseiktől.

Szamosék családi krónikája sem ér véget ezen a ponton. Szamos Mátyás, a marcipánkirály ugyan elhagyta földi birodalmát, de a történetnek ezzel nincsen vége.

Soha semmilyen történetnek nincsen vége. Folytatódik az olvasókban, akik végigolvasták ezt a könyvet.

NÉHÁNY SZAMOS-AJÁNLAT

RUSZWURM KRÉMES

A klasszikus magyar krémes sütemény, amelyet egyszerűen csak „krémes”-nek hívnak, olyan főzött vaníliás tojáskrém, amelyet a főzés végén tojásfehérjével kevernek. A Ruszwurm krémest azonban nem fehérjével, hanem felvert tejszínnel lazítják, természetesen hideg állapotban. A tojáskrém is tömönyebb, mint a klasszikus krémesé. Eredetileg a krém-alaphoz tejliterenként 10 tojássárgáját, 35 dkg cukrot, 12 dkg réteslisztet és 1 szál vaníliarudat adtak. Kis különbséggel, de ma is így készítjük, azonban az összetevők túl-ig határokon belül vannak megadva. Ennek pszichológiai okai vannak.

Megfigyeltük, hogy ha a cukrásznak azt mondjuk, hogy tejliterenként 8 db tojássárgáját mérjen ki, akkor néhány hét múlva 10 db tojássárgáját fog kimérni. Ha viszont 10 db tojássárgáját írunk elő, akkor szintén néhány hét múlva 8 db tojássárgáját használ. Ezért a cukrászda receptkönyvében úgy szerepel, hogy a tojássárgája tejliterenként 8-10 db-ig, a liszt 12-15 dkg között. Ha változik a tojássárgája, a lisztet is változtatni kell.

Ez a termékünk a leghíresebb, mondhatnánk, fogalommá vált, mégsem készíti más cukrászda, pedig sem a recept, sem a technológia nem titkos.

SZAMOS-TORTA

A véletlen műve volt ez a torta. Kísérleteztünk, hogyan lehetne hosszabb ideig eltartható és állagában nem romló terméket készíteni. Sacher tésztából, marcipánból, fehércsokoládé- és párizsi krémből tevődik össze. A végeredményt meg sem kóstoltuk, hiszen nem új íz előállításra volt a cél. Ma már néha megkóstolom, most sem értem, miért van oly számos hűségese híve. 1994 óta készítjük.

MÁTYÁS-TORTA

Apámról, Szamos Mátyásról neveztük el, aki kitálta, és elkészítését betanította. A lényege a marcipán és a marcipánból készült krém. A tetején a zöld marcipán a „zöldfehér” zöldje. Fehér tányéron kell szervírozni, vasárnap délután, győzelem, vereség és döntetlen esetén. Ha valaha lesz még egyszer fradis csodacsatár, akkor a tortát az ő nevére „átkereszteljük”. 1995 óta készítjük.

PÓDIUM-TORTA

E sorok írója komponálta Mikes Lilla színművész ösztökélésére, és az 1972-ben alapított és azóta működő „Korona Pódium” kávéházi színház tiszteletére. Jellegzetessége a rumos meggydarabokkal ízesített

párizsi krém, a marcipánlapocska és a masszív csokoládés tészta. Itt kell hangsúlyozni, hogy a barna színű csokoládés tészta okvetlenül csokoládé-tartalmú legyen. A kakaós tészták nem azonos minőségűek az előbbivel.

POGÁCSÁK

A pogácsa mint pékárú mindig is közkedvelt volt a magyarlakta tájakon. Nagyon sok gyerekmesénk kezdődik azzal, hogy a világgá ment, szökött vagy zavart kis hős hamuba sült pogácsával telt tarisznyával indult az ismeretlenbe. Mégis a második világháború után vált a legnagyobb sztárrá a pogácsa. Először a hosszú szakszervezeti értekezleteken tűnt fel fehér tányérokra rakva a vörös-bordó abrosszal terített tárgyalóasztalokon. A pogácsahalom képviselte a meghittséget, az otthon melegét, és nem utolsósorban büszkén vállalta szegénységünket. El is terjedt hamarosan. A szocializmus fénykorában már nem is volt nélküle pártaktívagyűlés, vezetői tanácskozás, kormányülés, nők napja, rabok-örök baráti estélye, házibuli, vadászvacsora és sörözés a kocsmában. A pogácsát mindenki szereti, mégisincs egy általánosan elfogadott recept. Ahány háziasszony, pékség, cukrászda vagy vendéglő, annyiféle készítési mód létezik.

A Ruszwurm cukrászdában csak vajas-krumplis,

házipertős, káposztás, sajtos-kefíres és juhtúrós fordul elő. Pogácsáink zsúriját azok a hajnali besurranók képezik, akik nem restellnek reggel 6-kor a ház udvarán nyíló műhely bejáratánál toporogni, és vágyakozó pillantásokkal sürgetni a cukrászokat, hogy minden reggel a pogácsasütéssel kezdjék a napot. Ezek a hajnali besurranók Európa-szerte ismert éjszakai lények, akik jellegzetesen részei minden európai történelmi városrész ásítózó utcaképezék, hiszen ők az éjszakai taxisok, rendőrök, örömszolgáltatások felügyelői és azok megfáradt pillangói.

VAJAS TÉSZTA

Képzeljünk el egy nyári reggelt, egy napfelkeltét, amint a budai Várban sétálva, majd megpihelve a Ruszwurm cukrászda kicsi teraszán, elénk teszik a hajnalban sültt búrkiflit és mellé a forró kapucínert, hogy a búrkifli felénél, amikor már jó néhány korty kávé is túlvagyunk, és végignézzünk az ódon házakon és tekintetünk megállapodik a Mátyás-templom kőcsipkéin, hirtelen megértjük, ha addig még nem értettük, mi a közép-európai civilizáció lényege, legbensőbb attribútuma.

A Ruszwurm cukrászda „emlémai” vendégeink és a legendák szerint: a vajás tészta, a vaníliás krém és a biedermeier enteriőr. Megkérdeztük a cukrásztól, hogy ugyan mondja már meg, mi kell ahhoz, hogy a

vajas tészta ilyen lemezes, omlós, a szájban olvadó legyen. A mester csak annyit mondott: vaj.

Készségesen elárulta azonban még a vajhoz tartozó összetevőket is, azaz a receptet. Íme: Végy 1,20 kg vajat, és gyúrd hozzá 30 dkg lisztet, ebből készítsél egy négyszögletes, 2 cm vastag lisztes vajtéglát. Csomagold be, és tedd a hűtőszekrénybe. Vegyél 1,20 kg lisztet, csinálj a közepébe fészket, tegyél bele 30 dkg vajat, 2 db tojássárgát, 0,5 dl Portorico rumot, 4 dkg sót, 9 dl tejszínt. Gyúrd össze, készíts belőle tésztát, csomagold be, és tedd a hűtőbe. Kb. 2-3 óra múlva nyújtsd ki a tésztát, tedd a közepébe a vajtéglát, batyuzd be, és kezd el nyújtani. Majd hajtogasd és nyújtsd, majd hajtogasd és nyújtsd. Pontosan 144 réteg legyen a tésztában. Ezt követően becsomagolod, és a hűtőbe teszed. Már egy óra múlva nyújthatod, és készíthetsz belőle bármilyen vajas süteményt. Hogy mégis mi a titka a ruszwurmos vajas tésztának? Bevallották, hogy nem tudják. A ruszwurmos cukrászok sokszor meghívásra elmentek vajastésztát készíteni tapasztalatcsere okán. Soha, sehol nem sikerült reprodukálni az eredetit. Azt mondja egy idős házaspár törzsvendégünk, hogy az ódon falakban van a titok, vagy talán az is lehet, hogy a cukrászat védőszelleme jókedvében itt vert tanyát, talán még a múlt században.

FEKETE SAS KIADÓ
ALAPÍTOTTA FAZAKAS ISTVÁN 1990-BEN
A Kiadó az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők
Egyesülésének tagja
1064 Budapest, Vörösmarty u. 53.
Tel./fax: 332-8931
E-mail: feketesas@feketesas.hu
Honlap és internetes áruház: www.feketesas.hu
Felelős kiadó Fazakas István
Készült az Artphoto Press Kft. nyomdájában
Felelős vezető Bauer Nóra
Kiadványszám 230
ISBN 978-963-9680-33-3